

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**METROPOL KENTİN ÇEPPERİNDEKİ ESKİ BİR GECEKONDU
MAHALLESİNİN DÖNÜŞÜM DİNAMİKLERİ:
İZMİR-BUCA KURUÇEŞME MAHALLESİ ÖRNEĞİ**

Emine DÜNDAR

Danışman
Doç. Dr. Gazanfer KAYA

İZMİR-2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Metropol Kentin Çeperindeki Eski Bir Gecekondu Mahallesinin Dönüşüm Dinamikleri: İzmir-Buca Kuruçeşme Mahallesi Örneği” adlı çalışmamın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

Emine Dünder

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Metropol Kentin Çeperindeki Eski Bir Gecekondu Mahallesinin Dönüşüm Dinamikleri:

İzmir-Buca Kuruçeşme Mahallesi Örneği

Emine Dünder

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Sosyoloji Programı

Hızlı nüfus artışı ve kırdan kente göç olguları, kentsel alanlarda birçok sosyal, ekonomik ve kültürel değişimi meydana getirmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak ise kentsel alanlarda çeşitli mekansal ve toplumsal sorunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde karşımıza çıkan gecekondu olgusu ise bu sorunların başında gelmektedir. Türkiye’de 1950’li yıllarda öne çıkan iç göçle belirginleşen gecekondulaşma olgusu, 1960’lı ve 1970’li yıllarda büyük bir sorun haline gelmiş ve metropol kentlerde gecekondu mahalleleri yaygınlaşmıştır. İzmir de söz konusu dönemde gecekondu mahallerinin yaygınlaştığı bu metropollerden birisidir. Başlangıçta kent merkezine yakın alanlarda kurulan gecekondu mahalleleri, zaman içerisinde artan iç göç dalgasının da etkisiyle kentin çeperlerine doğru yayılma göstermiştir. Nitekim Buca İlçesinin Kuruçeşme Mahallesi de söz konusu alanlardan birisidir. Bununla birlikte Kuruçeşme Mahallesi son on yılda çok hızlı bir dönüşüm geçirmektedir. “Kentsel Dönüşüm” uygulaması adı altında mahalle içindeki gecekonducular hızla yıkılmakta ve her köşe başında inşaatlar yükselmektedir. Buca’nın hiçbir mahallesinde bu kadar yoğun bir inşaat süreci yaşanmamaktadır. Bu çalışma kapsamında, Kuruçeşme Mahallesi’nde elde edilen bulgular ışığında, metropol kentin çeperindeki eski bir gecekondu mahallesindeki, kentsel rant dayalı dönüşüm dinamikleri birçok sosyolojik boyutuyla analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Metropol Kent, Gecekondu, Kentsel Dönüşüm, Kentsel Rant, Kuruçeşme Mahallesi.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Transformational Dynamics of a Former Slum Neighborhood in the Metropolitan City's Periphery: The Case of İzmir-Buca Kuruçeşme Neighborhood

Emine Dündar

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Science

Department of Sociology

Sociology Program

Rapid population growth and rural-urban migration have brought about many social, economic and cultural changes in urban areas. Depending on these changes, various spatial and social problems have arisen in urban areas. Slum phenomenon is the most important one among these problems particularly in underdeveloped and developing countries. In Turkey, phenomenon of squatter settlements which became evident with domestic migration, has become a major issue in the 1960s and 1970s and slums in the metropolis have become widespread. İzmir is one of these metropolises where slums have become widespread. Slums established in areas near the city center initially have spread to the periphery of the city with the effect of increasing domestic migration wave over time. Indeed, the Kuruçeşme Neighborhood of the Buca District is one of the areas in question. However, Kuruçeşme Neighborhood has undergone a very rapid transformation in the last decade. The slums in the neighborhood are being demolished rapidly and apartments are rising at every corner under the name of "Urban Transformation". None of Buca's neighborhoods have experienced such intense construction process. In this study, in the light of finding in Kuruçeşme Neighborhood, the dynamics of transformation based on urban rent in an old shantytown in the periphery of the metropolitan city were analyzed in many sociological dimensions.

Keywords: Metropolitan City, Slum, Urban Transformation, Urban Rent. Kuruçeşme Neighborhood.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ.....	xi

GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. KAVRAMLAR.....	6
1.1.1. Metropol Kent	6
1.1.2. Gecekondu	15
1.1.3. Kentsel Rant	23
1.1.4. Kentsel Dönüşüm.....	34
1.2. GECEKONU OLGUSUNA İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	41
1.2.1. Modernleşme Kuramı ve Gecekondu Olgusu.....	41
1.2.2. Bağımlılık Kuramı ve Gecekondu Olgusu.....	46
1.2.3. Neomarksist Kuram ve Gecekondu Olgusu	53

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN METROPOL KENTLERİNDE GECEKONDULAŞMA	60
2.1. 1950 ÖNCESİNDE GECEKONDULAŞMA	61
2.2. 1950-1980 DÖNEMİ GECEKONDULAŞMA	69
2.3. 1980’DEN 2000’Lİ YILLARA GECEKONDULAŞMA	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İZMİR’DE GECEKONDULAŞMA.....	97

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BUCA İLÇESİNDE GECEKONDULAŞMA	119

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	126
5.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	126
5.2. ARAŞTIRMANIN ÖN HAZIRLIKLARI	127
5.3. EVREN VE ÖRNEKLEM	128
5.4. VERİLERİN TOPLANMASI	128
5.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR	130
5.6. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ	131

ALTINCI BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI	133
6.1. ESKİ BİR GECEKONDU MAHALLESİ OLARAK KURUÇEŞME	133
6.2. ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARI VE ANALİZİ	142
6.2.1. Demografik Bulgular	142
6.2.2. Göç İle İlgili Bulgular	155
6.2.3. Gelir ve Ekonomik Duruma İlişkin Bulgular	163
6.2.4. Konut ve Kentsel Dönüşümle İlgili Bulgular	172
6.2.5. Mahalleyle İlgili Bulgular	190
6.2.6. Mahalledeki Sosyo-Kültürel Yaşama İlişkin Bulgular	207
SONUÇ	216
KAYNAKÇA	224
EKLER	250

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Büyükşehirlerde ve Sanayi Merkezlerinde Kentsel Büyüme	65
Tablo 2: 1950 Sonrası Kentsel ve Gecekondu Nüfus	70
Tablo 3: Cumhuriyet Tarihi Boyunca İmar Afları (1950-1980 Arası Dönem)	75
Tablo 4: Cumhuriyet Tarihi Boyunca İmar Afları (1980 Sonrası Dönem)	85
Tablo 5: Türkiye’de Gecekondu ve Gecekondu Nüfus	89
Tablo 6: Ankara’da Gecekondu ve Gecekondu Nüfus	90
Tablo 7: 1927-2009 İzmir İli Kır-Kent Nüfus Gelişimi	104
Tablo 8: İzmir Büyük Kent Bütününde Gecekondu ve Gecekondu Olmayan Nüfusun Bölgelere Göre Oransal Dağılımı (%)	111
Tablo 9: İzmir’in 1975-1990 Yılları Arasında Aldığı Göçler	112
Tablo 10: Buca İlçe Nüfusu	123
Tablo 11: Yaş Dağılımı	142
Tablo 12: Doğum Yeri (İl)	143
Tablo 13: Doğum Yeri (Bölge)	144
Tablo 14: Doğduğu Yerleşim Yeri	145
Tablo 15: Medeni Durum	145
Tablo 16: Yaş-Medeni Durum İlişkisi	146
Tablo 17: Çocuk Sayısı	147
Tablo 18: Hanedeki Kişi Sayısı	148
Tablo 19: Eğitim Durumu	148
Tablo 20: Cinsiyet- Eğitim İlişkisi	150
Tablo 21: Eşin Eğitim Durumu	150
Tablo 22: Eşin Mesleği	151
Tablo 23: Anne Mesleği	153
Tablo 24: Baba Mesleği	154
Tablo 25: İzmir'e Kaç Yıl Önce Göç Edildiği	155
Tablo 26: İzmir'e Nereden Göç Edildiği	155
Tablo 27: İzmir'e Göç Etme Sebebi	156
Tablo 28: İzmir'e Göç Etme Nedeni ile Doğulan Yerleşim Yeri Arasındaki İlişki	157
Tablo 29: İzmir'e Göç Etmeden Geçimin Nasıl Sağlandığı	159
Tablo 30: İzmir'e İlk Gelindiğinde Geçimin Nasıl Sağlandığı	160
Tablo 31: İzmir'e İlk Gelindiğinde Karşılaşılan En Önemli Sorunlar	160
Tablo 32: İzmir'e Göç Etme Süresi ile Yaşanılan Sıkıntılar Arasındaki İlişki	161
Tablo 33: İzmir'e İlk Gelindiğinde Kimden Yardım İstenildiği	162
Tablo 34: Önceki Ekonomik Durumla Bugünkü Ekonomik Durumun Kıyaslanması	162
Tablo 35: Memlekete Gitme Sıklığı	163
Tablo 36: Meslek (Yapılan İş)	163
Tablo 37: Sosyal Güvence	165
Tablo 38: Hanedeki Çalışan Kişi Sayısı	166
Tablo 39: Haneye Giren Aylık Toplam Gelir	167
Tablo 40: Oturulan Ev Dışındaki Mal Varlığı	168
Tablo 41: Ekonomik Durumdan Memnuniyet	168
Tablo 42: Maddi Bir Sorunla Karşılaşıncı Kimden Yardım İstenileceği	169
Tablo 43: Alışveriş Yapılan Yer	170
Tablo 44: Konut Türü	172

Tablo 45: Konut Türü ile Mahalledeki Yaşam Süresi Arasındaki İlişki	172
Tablo 46: Konutların İmar Durumu	173
Tablo 47: Binalardaki Kat Sayısı	173
Tablo 48: Konutlardaki Oda Sayısı	174
Tablo 49: Isınma Biçimi	175
Tablo 50: Konut Mülkiyeti	175
Tablo 51: Mahalledeki Kiralar	176
Tablo 52: Konutun Bulunduğu Arsanın Alınış Şekli	177
Tablo 53: Gecekondu Yapım Yılı- Arsa Edinimi İlişkisi	179
Tablo 54: Konutun Alınma Şekli	181
Tablo 55: Kaç Yıldır Mahallede Yaşanıldığı ve Konutu Satın Alma Şekli Arasındaki İlişki	182
Tablo 56: Konuttan Memnuniyet	183
Tablo 57: Konuttan Memnun Olmama Gerekçeleri	184
Tablo 58: Konutların Kaç Yıl Önce Kentsel Dönüşüme Uğradığı	185
Tablo 59: Kentsel Dönüşüm Sonrasında Yaşanan Değişiklikler	186
Tablo 60: Kentsel Dönüşümden Memnuniyet	187
Tablo 61: Mahalleye Gelmeden Önce Yaşanılan Yer	190
Tablo 62: Mahalleyi Tercih Etme Sebebi	191
Tablo 63: Mahallede Kaç Yıldır Yaşanıldığı ile Mahalleyi Tercih Etme Sebebi Arasındaki İlişki	192
Tablo 64: Mahalledeki Sorunlar	193
Tablo 65: Belediye Hizmetlerinden Memnuniyet	194
Tablo 66: Kaç Yıldır Mahallede Yaşanıldığı	195
Tablo 67: Eski Kuruçeşme- Yeni Kuruçeşme Algısı	196
Tablo 68: Mahalledeki En Önemli Değişiklikler	200
Tablo 69: Mahalledeki Dönüşüme İlişkin Algı	201
Tablo 70: Mahalledeki Dönüşümün Olumlu Algılanan Yönleri	201
Tablo 71: Mahalledeki Dönüşümün Olumsuz Algılanan Yönleri	202
Tablo 72: Mahalleden Taşınma Düşüncesi	203
Tablo 73: Mahalleye Taşınmaktan Duyulan Pişman Olma Durumu	204
Tablo 74: Mahallede Yaşayanların Üniversiteye İlişkin Algıları	204
Tablo 75: Üniversitenin Mahalleyi Hangi Alanlarda Etkilediği	205
Tablo 76: Üniversite Öğrencileriyle Komşu Olmaya İlişkin Algılar	206
Tablo 77: Hemşerilerle Dayanışma	207
Tablo 78: Mahalledeki Komşuluk İlişkileri	208
Tablo 79: Ailedeki Kararları Kimin Aldığı	209
Tablo 80: Mahallenin Dışına Çıkma Sıklığı	209
Tablo 81: Mahalle Dışına Çıkma ve Cinsiyet İlişkisi	210
Tablo 82: Boş Zaman Değerlendirme Etkinlikleri	211
Tablo 83: Ev Dışında Yemek Yeme Sıklığı	212
Tablo 84: Dernek, Vakıf, Sendika veya Partilere Üyelik	212
Tablo 85: Dernek, Sendika ve Partilere Üyelik- Cinsiyet İlişkisi	213
Tablo 86: Gelecekte Beklenti	214
Tablo 87: Geleceğe Yönelik Algı	214

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İzmir İl Merkezi Haritasında Kuruçeşme Mahallesi'nin Konumu.....	133
Şekil 2: "Seçim yok, yıkım var"	135
Şekil 3: "Yazık değil mi bu insanlara?"	136
Şekil 4: "Yıkım değil çözüm istiyoruz"	137
Şekil 5: Buca Kuruçeşme Mahallesi Haritaları (2004-2017)	139
Şekil 6: "Buca Belediyesi 100bin liraya konut yapacak"	141

EKLER LİSTESİ

EK 1: Kuruçeşme Mahalle Haritası

EK 2: Anket Formu

EK 3: Görüşmeci Listesi

EK 4: Görüşme Soruları

EK 5: Mahallenin Fotoğrafları

EK 6: İlk Gecekondu Kanunu (1966)

GİRİŞ

Kentleşme, en temel haliyle nüfusun kentlerde yaşayan kısmının artması anlamına gelmektedir ve tüm dünyada gözlenen kentleşme, büyük bir dönüşümü beraberinde getirmektedir. Bu dönüşüm sadece demografik değil, aynı zaman sosyo-ekonomik, mekânsal ve kültürel süreçleri de etkilemekte, bir başka deyişle kentsel alanın tüm boyutlarında gözlenebilir olmaktadır.

Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme, kendisini hızlı ve çarpık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu hızlı ve çarpık kentleşmenin mekansal yansımalarında ise gecekondu ön plana çıkmaktadır. Gecekondu tüm dünya için bir sorun olmakla birlikte kendisini özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoğun bir şekilde göstermektedir. Davis'in *Gecekondu Gezegeni* (2007: 38) adlı eserinde de belirttiği üzere; gecekondu sakinleri, gelişmiş ülkelerin kent nüfusunun sadece % 6'sını oluştururken, azgelişmiş ülkelerde bu oran % 78.2'dir.

Gecekondularda yaşayan insanların sosyal ve ekonomik ilişkileri, hem içinde bulundukları ülkenin ekonomik sistemlerinden ve politikalarından hem de dünyadaki gelişmelerden bağımsız değildir. BM, Dünya Bankası, IMF gibi örgütler soruna, onu ortadan kaldırmayan sınırlı düzenlemelerle yaklaşmakta iken, devletlerin de sermayenin çıkarlarını gözetmesi ve sosyal konut gibi uygulamalara yoğunlaşmaması gecekondulaşma sorununun artmasına sebep olmaktadır. Sermaye birikimindeki çelişkilerin mekana yansması, kentsel mekanın üretiminde meydana gelen çelişkiler, küreselleşmenin kentleşmeye etkisi, toplumsal sınıfların mekana eşitsiz dağılımı, kentsel yoksulluk, eşitsizlik, yerinden etme gibi konular literatürde sıkça ele alınmaya başlamıştır.

Tüm dünya gibi Türkiye de hızla kentleşmektedir. 1927 nüfus sayımında Türkiye'nin kentsel nüfus oranı % 24.2 iken, 2010 yılında bu oran % 76.2'ye ulaşmıştır (TÜİK, 2010). Bununla birlikte dünyadaki gelişmekte olan ülkeler kategorisinde bulunan Türkiye'de de çarpık kentleşme ve gecekondulaşma büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal dönüşümün etkisiyle meydana gelen iç göç süreci, 1950'lerden itibaren başlayan yapısal ve ekonomik dönüşümleri doğurmuş ve Türkiye'yi ciddi bir gecekondulaşma sorunuyla karşı karşıya

getirmiştir. 1950'li yıllarda başlayan gecekondulaşma süreci, 1960'lı ve 1970'li yıllarda iyice artmış ve büyük kentlerde ve özellikle de kentlerin çeperlerinde gecekondu mahallelerinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Hızla artan gecekondulaşma süreci, iç göç ve zorunlu göç gibi etmenlerin yanı sıra iktidarların politikalarıyla da desteklenmiş ve oy kazanabilme amacıyla tapu dağıtma gibi uygulamalarla gecekondu siyasi rant alanı haline getirilmiştir.

Dünyada ve Türkiye'de kendisini gösteren gecekondulaşma sorunu, 1950'li yıllardan başlayarak İzmir'de de kendisini göstermeye başlamış ve 1960'lı yıllardan itibaren sanayi alanındaki gelişmeler sebebiyle artış göstermiştir. 1970'li yıllar da gecekondulaşmanın hız kazandığı bir zaman dilimidir. 1985 sonrası dönemde iç göç ve zorunlu göçün de etkisiyle nüfusu hızla artan metropol kentin çeperlerinde bugün hala ciddi bir gecekondu sorunu bulunmaktadır.

İzmir'in en büyük ilçesi olan Buca ise, göç ve gecekondulaşmanın yoğun bir şekilde kendini gösterdiği yerleşim yerlerinden birisidir. Buca ilçesinin çeperinde yer alan Kuruçeşme Mahallesi, eski bir gecekondu yerleşimi olup, son on yılda ise hızlı bir dönüşüm geçirmektedir. Kuruçeşme Mahallesi 1980 sonrası dönemde kırsaldan gelen göçlerle meydana gelen bir mahalledir. Ağırlıklı olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nden gelen göçlerle oluşmuş olan mahallenin yaşadığı dönüşümde, Dokuz Eylül Üniversitesi'nin, İzmir Çevre Yolu'nun ve Özel Tınaztepe Hastanesi'nin açılmasının etkisi öne çıkmaktadır. 2012 yılında çıkan Kentsel Dönüşüm Yasası'yla birlikte dönüşümü hızlanan mahalle, eski gecekonduların hızla yıkılarak, yerlerini yeni konutların aldığı bir süreci deneyimlemektedir. Bugün Kuruçeşme Mahallesi'nde, gecekondu alanları ile modern yapılar bir arada gözlemlenebilmektedir, fakat yakın zamanda mahallede hiçbir eski gecekondu kalmayacağını öngörmek de zor değildir. Mahalledeki gecekondu büyük bir hızla apartmanlara, hatta 1+1 stüdyo dairelere dönüşmekte, mahalle bir kentsel rant alanı konumuna gelmektedir.

"Metropol Kentin Çeperindeki Eski Bir Gecekondu Mahallesinin Dönüşüm Dinamikleri: İzmir-Buca Kuruçeşme Mahallesi Örneği" başlıklı çalışma, eski bir gecekondu mahallesi olan ve hızlı bir dönüşüm yaşayan Kuruçeşme Mahallesi'ni sosyolojik boyutlarıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Mahalledeki hızlı dönüşümün yakalanabilmesi ve analiz edilebilmesi oldukça önemlidir ve bu çalışma söz konusu

dönüşümün mekana ve toplumsal ilişkilere nasıl yansıdığını ortaya koyabilme temel amacından hareket etmektedir.

Bu amaçtan hareketle Kuruçeşme Mahallesi kuruluşundan başlayarak incelenmiş, mahallede yaşayan insanlarla yapılacak anketler ve derinlemesine görüşmelerle mahallenin bugünkü genel resmi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma; iç göç, zorunlu göç, enformel konut alanlarının yaratımında siyasal süreçlerin kolaylaştırıcı ya da zorlaştırıcı etkileri, üniversite, hastane, çevre yolu gibi etmenlerin varlığının, içinde bulunduğu mahalleye olan dönüştürücü etkisini veya mahalledeki dönüşümün hızını etkileyebilme gücünü ortaya koyabilme açısından oldukça önemlidir. Buca gibi sosyal bilimler alanındaki akademik çalışmalarda ihmal edilmiş/yeterince çalışılmamış bir yerde gerçekleştirilecek olması da çalışmanın dikkat çekici yönlerinden birini meydana getirmektedir.

Kuruçeşme Mahallesi'ndeki dönüşümün temel dinamiklerinin neler olduğu ve özellikle son 5 yılda kentsel dönüşüm ile mahallede gerçekleşen hızlı mekansal dönüşümün; ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilere nasıl yansıdığı ve bu süreç sonucunda mahalle sakinlerinin hayatlarında meydana gelen değişimlerin neler olduğu sorusu, çalışmanın temelini oluşturmuştur.

Ayrıca bu tezde, Kuruçeşme Mahallesi'ndeki sosyal gerçekliğin resmini çizebilmek adına, araştırma modeli çerçevesinde aşağıdaki sorulara da yanıtlar aranmıştır;

- Kuruçeşme Mahallesi nasıl kurulmuştur?
- Mahalle sakinlerinin demografik ve diğer toplumsal özellikleri nelerdir?
- Mahalledeki yoksulluk durumu nedir ve bu yoksulluğun sosyal yardımlarla desteklenmesi ne şekilde gerçekleşmektedir?
- Kuruçeşme Mahallesi'nin bugünkü yapısında iç göçler ve zorunlu göç ne ölçüde etkili olmuştur?
- Mahalledeki sosyal ilişkilerin mekana yansımaları ne şekilde ve ne ölçüde meydana gelmektedir?
- Kuruçeşme Mahallesi'nin sınırları içerisinde bulunan Dokuz Eylül Üniversitesi kampüsünün ve Özel Tınaztepe Hastanesi'nin varlığının mahalleye biçimsel ve içeriksel yansımaları nelerdir?

- Mahallenin sınırını belirleyen çevre yolunun Kuruçeşme Mahallesi'ne biçimsel ve içeriksel yansımaları nelerdir?
- Mahallenin yerel yönetimlerle ilişkisi ne şekilde gerçekleşmektedir ve mahalle sakinlerinin yerel yönetimlerin hizmetlerinden memnuniyeti hangi seviyededir?
- Kuruçeşme Mahallesi'nin son yıllarda deneyimlediği dönüşümün temel sebepleri nelerdir ve bu dönüşüm sonucunda mahallede neler değişmiştir?
- Mahalledeki kentsel dönüşüm süreci hangi koşullarda gerçekleşmektedir?
- Kentsel dönüşüm sürecine dahil olan eski gecekondular sakinlerinin hayatlarında ne gibi değişimler yaşanmaktadır?
- Mahalledeki dönüşümün yarattığı rant, sosyal aktörler tarafından ne şekilde bölüşülmektedir?

Tüm bu sorulara yanıt bulabilme hedefinden hareketle, eski bir gecekondular mahallesi olan Kuruçeşme Mahallesi'nde bir saha çalışması gerçekleştirilmiş ve bu saha çalışmasından elde edilen verilerin sosyolojik analizi yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmada nicel-nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma bir araştırma yöntemi izlenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde; öncelikle çalışmada kullanılacak olan temel kavramlar ortaya konulmuştur. Metropol kent, gecekondular, kentsel rant ve kentsel dönüşüm bu kavramları meydana getirmektedir. Kuramsal çerçevenin ikinci başlığında ise gecekondulara ilişkin kuramsal bir tartışma yürütülmüştür. Bu bağlamda Modernleşme, Bağımlılık ve Neomarksist kuramların gecekondulaşmayı ne şekilde ele aldıkları tartışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; Türkiye'deki gecekondulaşmaya ilişkin bir literatür tartışması yürütülmüş ve konuya dair temel yaklaşımlar ele alınmıştır. 1950 öncesi dönem, 1950-1980 arası dönem ve 1980 sonrası dönem olmak üzere üç alt başlıktan oluşan bu bölümde, her bir dönemdeki gecekondulaşma olgusunu yaratan, sürdüren veya arttıran sosyo-ekonomik ve kültürel koşullar açıklandıktan sonra gecekondulaşmanın ne şekilde meydana geldiği, gecekondulaşmayı önlemek için ne

gibi önlemlerin alındığı ve dönemdeki gecekondu/gecekondulu algıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde İzmir ilindeki gecekondulaşma ve dördüncü bölümde ise 2017 yılı itibariyle İzmir'in en büyük ilçesi olan Buca ilçesindeki gecekondulaşma ele alınmıştır. Türkiye'nin en büyük üçüncü metropolü olan İzmir ve Buca'daki göç, kentleşme ve gecekondulaşma süreçlerinin ortaya konulması, bu bölümlerin temel amacını oluşturmaktadır.

Beşinci bölüm ise araştırmanın yönteminin ortaya konulduğu bölümdür. Bu başlık içerisinde öncelikle araştırmanın modeli açıklanmış, daha sonra ise saha çalışması gerçekleştirilmeden önce yapılan ön hazırlıklar ortaya konulmuştur. Araştırmanın evreni ve örneklemi de belirtildikten sonra sahadan verilerin ne şekilde toplandığı ve bu verilerin ne şekilde çözümlendiği detaylıca açıklanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise alan araştırmasının yapıldığı Kuruçeşme Mahallesi ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle mahalleyle ilgili genel bilgiler ortaya konulmuş, mahallenin son yıllarda deneyimlediği dönüşümler, önceki yıllarda mahallede gerçekleştirilmiş olan çalışmalardan da faydalanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise çalışma kapsamında gerçekleştirilmiş olan alan araştırmasının bulguları ortaya konulmuş ve bu bulgular sosyolojik olarak analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KAVRAMLAR

1.1.1. Metropol Kent

Dünyada hızlı bir kentleşme süreci yaşanmakta ve de kentlerde yaşayanların sayısı artmaktadır. Bu süreç mekansal, ekonomik ve sosyokültürel birçok değişimin nedenidir. Günümüzdeki kentleşme olgusunun yarattığı değişimler üzerine odaklanan çalışmalar çok sayıda olmakla birlikte; bu olgunun sosyal bilimler alanındaki önemini sonraki yıllarda da koruyacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle dünya nüfusunun metropol ve mega kentlerde yoğunlaşıyor olması; sosyal bilimcilerin ilgisini daha çok yoğun nüfuslu kentleri konu alan çalışmalara yöneltmiştir.

Birleşmiş Milletler'in verilerine göre, 1950 ve 2014 yılları arasında kentli nüfus 0.7 milyardan (% 29.4) 3.9 milyara (% 53.9) çıkmış ve kentli nüfus 1 milyar rakamına ilk kez 1959 yılında ulaşmıştır. Bu rakamın 2029 yılında 5 milyar, 2045 yılında ise 6 milyar olacağı öngörülmektedir (Birleşmiş Milletler, 2015: 21-23). Bu rakamlar ve öngörüler dünyadaki kentleşmenin boyutlarını ortaya koymaktadır. Kentli nüfusun dünya üzerindeki dağılımı, bölgelerin gelişmişlik düzeylerine göre ise farklılık göstermektedir. Örneğin dünya nüfusunun % 29.6'sı nın kentlerde yaşadığı 1950 yılında; gelişmiş bölgelerde yaşayanların % 54.6'sı kentlerde yaşarken, bu oran az gelişmiş bölgelerde % 17.6'dır. Dünya nüfusunun % 53.6 'sının kentlerde yaşadığı 2014 yılında ise bu oran; gelişmiş bölgelerde % 78 ve az gelişmiş bölgelerde % 48.4'tür (Birleşmiş Milletler, 2015: 23). Özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgelerde kentleşmede yoğun bir artış görülmektedir.

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kentleşmenin artışında, 1970'lerde ekonomi politiğin yeniden yapılanmasının önemli bir etkisi vardır. Davis'in de belirttiği gibi, 1975 yılı sonrası Dünya Bankası ve IMF aracılığıyla özellikle Üçüncü Dünya ve Latin Amerika'da dayatılan zorunlu koşullar ve yapısal uyum projeleriyle ülkelerdeki istihdamlar düşmüş ve kentsel yoksulluk daha da

artmıştır (2010: 185-191). Söz konusu ülkelerdeki kırsal nüfus tarım ağırlıklı ekonomilerle yaşamını sürdürüyorlardı. Dönemdeki neoliberal politikalar ve yapısal uyum programlarına bağlı olarak, tarıma yönelik destekler azaltılmış ve bu durum kırsal bölgelerde yoğun bir işsizlik ve ardından bir göç dalgası yaratmıştır. Sayıları artana büyük kentler, bu dönemdeki yoksulluğun mekanlarıdır. Bir başka deyişle kırdan kente daha iyi bir yaşam umuduyla gelen göçmenler kentte yoksulluk ve işsizlik gerçekliğiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu göçmenlerin önemli bir kısmı da ya hizmet sektörünün ihtiyaç duyduğu vasıfsız, güvencesiz, ucuz işlerde ya da enformel sektörlerde yoğunlaşarak, kentin “çalışan yoksullar” kitlesine dahil olmuşlardır.

Dünyada kentli nüfusun büyük oranda artması ve yeni kentlerin ortaya çıkışı, kentin nicel ve nitel özelliklerini karşılayacak terimleri ön plana çıkarmıştır. Metropol kent, metropoliten alan, mega kent söz konusu terimler arasındadır. Bu terimlerin kökenlerinden başlayarak, tarihsel gelişimleri ve sosyolojik anlamları açıklanacaktır.

“Metropol” sözcüğünün temelinde, Antik Yunan dilindeki “Mitra-Polis” bulunmaktadır. Mitra; rahim, polis ise kent anlamına gelmektedir. Bu ikisinin birleşimi ise basit bir çeviriyle “rahim-kent” ya da “ana-kent” olacaktır (Aytar, 2005: 9). Antik Yunan dünyasında, kolonileri bulunan bir kent, siyasal anlamda metropol olarak adlandırılmaktaydı. Tüm diğer koloni kentlerinin kaynağı olan en üst düzeydeki metropol Atina’ydı. Roma İmparatorluğu’nda ise metropol; bir eyaletin başat kenti, hükümet merkezi ve daha sonra da Hristiyan dini otoritenin yerleştiği merkezi kentsel birim olarak ifadesini buldu (Aytar, 2005: 9-10).

Antik Yunan dünyasındaki metropol-koloni bağlantısı iktidar ilişkilerinin merkez-çevre irtibatının belirlediği bu karşılıklılık hali, Fransızca’daki “metropole” ifadesinde de ortaya çıkmaktadır. Deniz aşırı colonie, kıtasal Fransa’ya (metropole) bağlı yerleşim/sömürge birimlerinin ismiydi. Benzer şekilde İngilizce’deki kullanımında da metropol, Britanya İmparatorluğu’nun politik, toplumsal, finansal, askeri ve kültürel merkezi olan adayı (İngiltere’yi, hatta kimi durumlarda yalnızca Londra’yı) ifade etmekteydi (Aytar, 2005: 10). Tarih boyunca metropol kentin; politik, dini, askeri ve/veya kültürel olarak, merkezi bir rolü olduğu söylenebilir.

Buna ek olarak metropoller; zaman zaman belirli bir hakimiyeti ve sömürgeciliği de işaret edecek şekilde, diğer alanlardan üstünlüğünü ortaya koyabilmiş alanlardır.

Literatürde "metropol", "metropolis", "metropolitan alan", "anakent", "anakentsel", "büyükşehir" gibi değişik kelimelerle birbirinin yerine kullanılan metropolitan alan kavramının çok çeşitli tanımları yapılmakla birlikte, ulusal ve uluslararası kabul görmüş veya görebilecek bir tanımını vermek oldukça zordur (Eke, 1985: 41).

1910 yılı Amerikan nüfus sayımında yer alan tanıma göre, metropoliten bölge; en az 200.000 nüfuslu bir kenttir ve bu sayı, merkez kentte yaşayanları ve merkez kente bağlı "Bitişik topraklarda" bulunan tüm küçük sivil alt bölümleri kapsar (Vaidyanathan, 1968: 1759). Amerika'daki ilk kent sosyologları Robert Ezra Park, Ernest Burgess ve Roderick McKenzie, 1910'lardan sonra Chicago yöresinde belirli bir ulaşım ve haberleşme düzeyinde, kentsel yerleşmeler arası karşılıklı etkileşimin birçok yönden değiştiğini ve kentler arasında büyüklükler ve fonksiyonlar yönünden yeni bir farklılaşmanın doğduğunu ileri sürmüşlerdir (Kıray, 1998: 105).

Keleş, *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*'nde metropol (anakent) kavramını şöyle tanımlamaktadır; "1-Bir ülkenin ya da bölgenin, çevresindeki tüm kentsel ve kırsal topluluklara (yerleşim yerlerine) ekonomik ve toplumsal yönlerden egemen bulunan ve genellikle ülkenin başka ülkelerle olan her türlü ilişkilerinin sağlandığı en büyük kenti. 2-Ülkedeki büyük kentlerden herhangi biri" (1998: 17). Oktay'a göre ise metropoliten kenti; ana çekirdeği oluşturan kent merkezine bağlı olarak gelişmiş, bir ya da daha fazla alt düzeyde merkezin bulunduğu, bu merkezlere bağımlı yerleşimlerden oluşan, birden fazla yerel yönetim birimine sahip, büyük ölçekli yerel hizmetlerin sunulduğu, yerleşim alanları ile bütünleşmiş kırsal alanlarla birlikte geniş yüz ölçüme yayılmış, bir milyon üstü ve yoğun nüfusa sahip yerleşim alanı olarak tanımlamak mümkündür (2016: 53).

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılabileceği üzere, günümüzde metropol kavramını tanımlamakta ve onun sınırlarını çizmekte sıklıkla kullanılan bazı kriterler vardır. Bunlardan birincisi, metropoliten kentin çevresindeki yerleşim alanlarına karşı üstünlüğüdür. Etrafındaki diğer bölgelere kıyasla daha fazla gelişmiş olan

metropoller, aynı zamanda geniş bir yüz ölçümüne yayılmış durumdadır. Tanımların ortak noktalarından bir diğeri ve en yaygını ise nüfus büyüklüğüne ilişkindir.

Nüfusun büyüklüğüne dayalı olarak yapılan sınıflandırmalarda nüfusu 10.000-100.000 aralığındaki kentler *küçük kentler*, nüfusu 100.000-500.000 arasındaki kentler *orta büyüklükteki kentler* ve 500.000-1 milyon aralığındaki kentler ise *büyük kentler* olarak adlandırılmaktadır. Nüfusu 1 milyonu geçen kentler ise "metropolitan kent" (metropolis) olarak isimlendirilmektedir (Demir ve Çabuk, 2010: 210). Elbette bir milyon rakamı, tek başına metropolitan kentleri tanımlamak ve diğer kentlerden farklılaştırmak için yeterli sayılamaz. Ancak, bu kent türünü tanımlamada gerekli bir şartı yerine getirdiği konusunda, bilim dünyasında ortak bir kanaat bulunmaktadır (Demir ve Çabuk, 2010: 201).

Dünya tarihinde ilk kez Londra'nın nüfusu bir milyonu geçmiştir¹ (Jones'tan aktaran Demir ve Çabuk, 2010: 202). Bu bilgiden yola çıkarak dünyanın ilk metropolünün Londra olduğu söylenebilir. 2014 yılı itibariyle ise dünyada nüfusu 1 milyon ile 5 milyon arasında bulunan 417, 5 milyon ile 10 milyon arasında bulunan 43 ve 10 milyonun üzerinde bulunan 28 kent vardır (Birleşmiş Milletler, 2015: 21-23). 2016 yılında ise 1.7 milyar insan, nüfusu 1 milyonun üzerindeki kentlerde yaşamaktadır. Bu rakam, dünya nüfusunun % 23'lük kısmına dek gelmektedir. 2030 yılında ise bu oranın % 27'yi bulacağı öngörülmektedir (Birleşmiş Milletler, 2016: 3). Bu veriler önümüzdeki on yıllarda metropol kentlerde yaşayan nüfusun daha da artacağını ortaya koymaktadır.

Litaratürde nüfusu 10 milyon rakamını aşan metropollere ise "mega kent" ya da "megapol" ismi verilmektedir. Birleşmiş Milletler'in verilerine göre 2016 yılı itibariyle dünyada 31 adet mega kent bulunmakta ve bu mega kentlerde 500 milyondan fazla insan yaşamaktadır. Bu sayı dünya nüfusunun % 6.8'ine denk gelmektedir. Bu rakamın 2030 yılında 730 milyonu geçmesi ve dünya nüfusunun % 8.7'sinin yalnızca mega kentlerde yaşaması beklenmektedir. Bu durum hızlı kentleşen yüksek nüfuslu yerlerde, metropollerin yanı sıra mega kentlerin de sayısının arttığını göstermektedir.

1950 yılında başlayan kentleşmenin hemen ardından, 1955 yılında İstanbul nüfusunun bir milyonu geçmesiyle ise, nüfus ölçütüne göre Türkiye'nin ilk

¹ 1811 yılında yapılan nüfus sayımına göre Londra'daki nüfus 1 milyon 9 bin 546 kişidir.

metropolitan kenti ortaya çıkmıştır. Göç ve sanayileşme hareketinin İstanbul'un yanı sıra Ankara ve İzmir'i de kapsayacak şekilde genişleme göstermesi, metropolitanleşme hareketine ivme kazandırmıştır. Metropolitanleşme hareketi 1970'lerde Ankara'yı ve 1980'lerde ise İzmir'i kapsamı içerisine almıştır (Demir ve Çabuk, 2010: 206). 2017 yılında ise Türkiye'de nüfusu 1 milyonun üzerinde olan 22 il bulunmaktadır (TÜİK, 2017).

Birçok yazarın da üzerinde uzlaştığı gibi, bir kenti metropol kent olarak tanımlayabilmek için öncelikle o kentin belirli bir nüfus büyüklüğüne sahip olması gerekmektedir. Fakat metropol kentleri nüfus verilerinin ötesinde, toplumsal ve ekonomik yapı ile geçirdiği değişimler bağlamında da analiz etmek gerekir. Bunu yapabilmek için de metropol kavramının ortaçağdan günümüze nasıl değişimler geçirdiğini ortaya koymak oldukça önemli olacaktır.

Orta Çağ'da metropoller ticaret ile özdeşleşmiş durumdadır. Orta Çağ metropolleri, aslen "ticari metropoller" (trading/merchantmetropolis) olarak uzun mesafeli ticaretle biçimlenen ilişkilerin koordinasyonunu üstlenmektedir (Aytar, 2005: 29). *Ortaçağ Kentleri* eserinin sahibi Pirenne'ye göre, ticaretin ilk kez kendini gösterdiği İtalya ve Hollanda, kentlerin ilk belirdikleri, büyük bir hızla ve güçlü biçimde geliştikleri ülkeler olmuştur. Kentler, ticaretin yayıldığı tüm doğal yollar boyunca belirmişler ve ticaretin ayak izlerinden doğmuşlardır. Önce yalnızca deniz kıyılarında ve ırmak boylarında ortaya çıkmış, daha sonra ise ticaret yayıldıkça, bu ilk etkinlik merkezlerini bağlayan başka kentler kurulmuştur (1994: 105).

Sanayi öncesine gelindiğinde kentler, varlıklarını dışarıdan aldıkları gıda mallarına ve hammaddelere dayandırdıklarından birer pazar merkeziydiler. Bu kentlerin, önemli siyasal, dinsel ve eğitimsel işlevleri bulunmaktaydı. Dönemdeki kentlerin nüfusu düşük bir hızla artmaktaydı ve bu durum toplumsal düzenin sanayi öncesine özgü niteliklerinden kaynaklanıyordu. Dönemin ekonomik örgütlenmesinde en öne çıkan özellik ise malların üretiminde ve hizmetlerin sunulmasında doğrudan veya dolaylı şekilde canlı (insan veya hayvan) güç kaynağına ihtiyaç duyulmasıydı (Sjoberg, 2002: 38-39). Sanayi devriminin getirdiği sosyo-ekonomik dönüşümün de etkisiyle birlikte ise metropoller imalatla özdeşleşti ve kişi, mal ve enformasyon akışını örgütlemeye öne çıktılar. "İmalat metropolleri", bu akışın koordinasyonunda ihtisaslaşarak ve bu ihtisaslaşmayı giderek çeşitlendirerek, kontrollerini

güçlendirdiler. 2. Dünya Savaşı sonrasında ise “Refah Devleti” kapitalizminin gelişmesi ve 1970’ler sonrasında globalleşmiş bir dünya kapitalist ekonomisi eşliğinde sanayi sonrası bir toplumun başlaması, metropollerin yapısını da dönüştürmüştür (Aytar, 2005). Günümüzde ise metropol kentler, aldığı yoğun göçlerin etkisiyle küreselleşmenin en net şekilde gözlenebildiği alanları oluştururken, aynı zamanda milyonlarca insanı bünyesinde barındırmasıyla da kapitalizmin en büyük pazarlarını oluşturmaktadır.

Lefebvre’ye göre günümüzde metropoliten alanlar küreselleşmiş kapitalizmin mekanları haline gelmiştir (2010: 623). Bugün kent olgusu devasılığıyla hayret uyandırır, karmaşıklığı bilginin araçlarını ve pratik eylemin enstrümanlarını aşar. Ona göre kent; çok sayıda pazarın, (yerel, bölgesel, ulusal) tarım ürünleri pazarının, (alınmış, imal edilmiş, meydana veya onun çevresindeki bölgeye dağılmış) sanayi ürünleri pazarının, sermaye pazarının, emek pazarının, beraberinde mesken ve inşaat arazisi pazarının toplamı ve merkezidir (Lefebvre, 2015: 47-48). OECD’nin hazırladığı “Küresel Ekonomi İçinde Rekabetçi Kentler” raporu incelendiğinde de beceri seviyeleri metropol bölgelerinin çoğunluğunda ulusal ortalamanın üzerinde olduğu ve metropol bölgelerin, firmaların ekipmanı, bina stoku ve altyapı olanakları açısından ölçüldüğünde, daha fazla fiziki sermaye stokuna, daha iyi ulaşım ve telekomünikasyon olanaklarına sahip olduğu belirtilmiştir (OECD, 2006). Buna bağlı olarak, metropollerin günümüzde uzmanlaşma ve çeşitliliğin mekanları olduğu, metropol bölgelerin genellikle daha fazla sermaye olanaklarına sahip olduğu söylenebilir.

Metropol, artık sınırları içinde yaşayan kişinin algı sınırlarını büyüklük açısından aşan, düzen ve düzensizlikleri ile sürekli kendini yenileyen, değişen teknoloji ve alışkanlıklar üzerinden kendini yeni durumlara adapte etmeye açık olan ve artık sınırları görülebilir olmaktan çıkmış heterojen yapıya sahip büyük kenttir. Metropoller, farklılıkların çeşitlilik içinde anlamlı olduğu mekanlardan oluşmaktadır. Yoğun ilişkiler yumağının yaşandığı bir mekandır. Kendiliğinden ortaya çıkan, kestirilemeyen ya da sürprizleri barındıran, yeniliklere açık, ama aynı zamanda kendi kurallarını üreten bir mekandır (Yalçın, 2006: 6). Metropollerde var olabilmenin en önemli kuralı ise üretim süreçlerine katkı sunmanın yanı sıra, metropollerdeki tüketime de katılma zorunluluğudur. Altan’a göre bu dünyada tüketim, üretimi

öncelemek zorundadır. Çünkü tüketim sıradan bir alışveriş eylemi olmaktan çok daha fazlasıdır: Toplumsal bilgiyi ifade etmenin bir aracıdır. Bu nedenle tüketim olgusu, toplumsal ilişkilerin de niteliğini belirler (2008: 16).

Tüketim toplumu üzerine eserleri olan Ritzer de konuya ilişkin kaleme aldığı “*Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*” adlı eserinde; toplumların tüketime odaklı hayatlarını değinmiş ve bizi tüketim eylemine iten, tüketimi cazibeli kılan ve zaman zaman da bizi tüketmeye zorlayan ortamları “tüketim araçları” olarak kavramsallaştırmıştır.

“Tüketim konusunu inceleyen birçok araştırmanın tersine bu kitap tüketici ya da çeşitliliği sürekli artan mal ve hizmetler hakkında değildir. Bu kadar çok mal ve hizmetleri tüketmemize olanak sağlayan, özendiren, hatta zorlayan ortamların neredeyse baş döndürücü bolluğu hakkındadır. İlgi odağımız olan ortamlara yeni tüketim araçları adım vereceğim. Bunlar, asıl olarak, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkmış ya da yeni biçimlere bürünmüş ve ilk hallerinden güç alıp ama onların ötesine geçerek tüketimin niteliğini kökünden dönüştürmüş ortamlardır” (Ritzer, 1999: 18).

Castells ise toplu yerleşim birimlerini, ortak tüketim birimleri olarak ele almıştır. Ona göre kentsel örgütlenme yalnızca mekansal formların basit bir şekilde düzene sokulması anlamına gelmez. Bu formlar daha çok hane halklarının günlük tüketim biçimlerinin ortak olarak ele alınması sürecini ifade etmektedir. Teknolojik gelişmelerin de etkisiyle tüketim taleplerini karşılayabilme kapasitesi artmakta ve tüketim genişlemektedir (2014: 34-37). Bununla birlikte kapitalist toplumlarda kent mekanının özgünlüğü, ekonomik kerteedeki işlevlerinde yatmaktadır. Üretim ve toplum kent üstü ölçeklerde örgütlenirken, (kolektif) tüketim kente özgünlük sağlamaktadır (Şengül, 2001: 17).

Gündelik yaşam metropolün içinde her anıyla tüketimle özdeşleşmiş bir durumdadır. Kapitalizm kendi mantığı içinde her şeyi reklam ve tüketim kodlarıyla karşı karşıya bırakmıştır (Coşkun, 2011: 39). Metropolde yaşayan insanlar, metropoldeki tüketim süreçlerine katılarak, hatta katılmaya zorlanarak, sistemin devamlılığını sağlarlar. Metropol insanı, tüketen insandır. Kaldı ki söz konusu tüketimin doğrudan ihtiyaçlara yönelik olma zorunluluğu da bulunmamaktadır. Kimi zaman ihtiyaçlar yoktan var edilir ve kapitalist sistemin devamlılığı için, tüketiciye indirgenmiş metropol insanına dayatılır.

Sanayi sonrası toplum, modern toplum, bilgi toplumu ya da postmodern toplum gibi adlarla tanımlamaya çalıştığımız 21. yy kent yaşamı, klasik arz talep dengesini tersine çevirmiştir: Bugün ekonominin motoru, gereksinimlerden çok neye gereksinildiğini söyleyen kent kültürünün kendisidir dahası metropollerini birbirine bağlayan küresel kültürdür. Bu yapı kişilerarası ilişkilerin duygusaldan çok ussal boyutta sürdürüldüğü, çeşitli çıkarların gözetildiği, işlevselliğin gündelik yaşama damgasını vurduğu karmaşık bir toplumsal organizmayı bir arada tutmaktadır (Altan, 2011: 9). Tüketim kültürünün en önemli özelliklerinden birisi, onun serbest piyasa ilişkilerine dayalı kapitalist toplumların bir ürünü olmasıdır (Yanıklar, 2006: 52). Var olan tüketim kültürü içerisinde kişiler, kapitalist sistemin parçalarını oluşturur ve bireylerin dışında belirlenen hayali ihtiyaçlarını gidermek için çabalarlar.

“Gerçek ihtiyaçlar ile sahte ihtiyaçlar arasındaki ayrımın ortadan kalktığı tüketim toplumunda birey, tüketim mallarını satın almanın ve bunları sergilemenin toplumsal bir ayrıcalık ve prestij getirdiğine inanır. İnsan bu süreçte bir yandan kendini toplumsal olarak diğerlerinden ayırt ettiğine inanırken, bir yandan da tüketim toplumuyla bütünleşir. Dolayısıyla tüketmek birey için bir zorunluluğa dönüşür. İnsani ilişkiler yerini maddelerle ilişkiye bırakır. Artık geçerli ahlâk, tüketim etkinliğinin ta kendisidir” (Baudrillard, 1997: 154).

Metropolün her bireyinin birer tüketici olmasını zorunlu kılan bu süreç, fakir ya da zengin ayrımı yapmadan metropolde yaşayan herkesi içine alır. Yapı içerisindeki tüketimin teşvik edilmesi ise, küresel tekeller/markalar tarafından küreselleşme sürecinin de etkisiyle gerçekleştirilir.

Neoliberal yeniden yapılanma sürecinde sermayenin yeni ve en kârlı bulduğu alanların kentler olduğu görülmektedir. Üretim, meta ve kâr kavramları çerçevesinde sistematikleştirilen küresel kapitalizm kendisine sahne olarak kent mekânını seçmiştir ve geçirdiği tüm evrimsel süreçlerle birlikte kentleri de tüm bileşenleriyle birlikte dönüştürmektedir. Sanayi üretimi ve idari ilişkiler ağının merkezi olarak medeniyetleşmenin sahnesi şeklinde tanımlanan kent, küreselleşme sürecinde kârlılık ve metalaştırma faaliyetleri içinde sadece sahne olarak değil, sürecin bir parçası olan obje durumuna dönüşmektedir (Tümtaş ve Ergun, 2016: 138).

Günümüzde dünyada sermaye, mal ve bilgi akışına yön veren belirli büyük kentler (Tokyo, Londra, New York, İstanbul vb.) söz konusudur. Bu kentlerde verilen kararlar dünya ekonomisine ve dolaylı olarak siyasal yapısına yön

vermektedir. Bu süreçte kentler bilginin üretildiği ve tüketildiği mekanlar olarak etkinlik göstermektedir. Küreselleşme ile beraber yaşanan dönüşüm sürecinde bazı kentlerin önemi günümüzde giderek artmaktadır. Uluslararası sermaye hareketleri için kilit öneme sahip yerler “dünya kenti” olarak tanımlanabilir. Bu kentler dünya ekonomik ve siyasal gelişimine yön veren kentlerdir (Pustu, 2006: 145-146). Küresel kentler olarak da adlandırılabilir bu kentler; içinde yer aldıkları ulusal ekonomiyi sürükleyen, küresel sisteme bağlayan, küresel ekonomik sistemin yerel-bölgesel ayağı olarak işleyen ve küresel ölçekte yarışan aktörler haline gelmiştir (Ergun ve diğerleri, 2013: 41).

Dünya kenti/küresel kent olabilmek/kalabilmek için sürekli olarak mücadele etmek durumunda olan kentler, birbirleriyle rekabet etmekte ve küresel kapitalizm içerisindeki yerlerini sağlamlaştırabilmek için gayret göstermektedirler. Kent hayatında meydana gelen dönüşümler toplumdaki bireyler arası ilişkileri de doğrudan etkilemektedir. Örneğin, metropol hayatını inceleyerek, modern hayat ve modern insan analizi yapan Simmel; metropol insanının bireyselci olduğuna vurgu yapmış ve bunun gerekçesini ise şu şekilde açıklamıştır:

“Metropol tipi bireyselliğin psikolojik temeli, dışsal ve içsel uyarıların hızlı ve müdahalesiz değişiminden kaynaklanan sinir uyarımının güçlendirilmesinden ibarettir. Zihin, anlık bir izlenim ve ondan önce gelen arasındaki değişikliklerle uyarılmış olur. Süren izlenimler, birbirinden pek az farklı olan izlenimler, düzenli ve alışılmış bir yol izleyen ve düzenli ve alışılmış çelişkiler sergileyen izlenimler doğrusu istenirse bütün bunlar, değişen imajların hızla toplaşmasından, tek bir nazarla kavrayışın keskin süreğensizliğinden ve üşüşen izlenimlerin beklenmedikliğinden daha az bilinçlilik tüketir. Bunlarsa, metropolün yarattığı psikolojik koşullardır” (Simmel, 1996: 81).

Kendi kültürünü yaratan metropoller, bilinen şekliyle bireyselleşmenin yitimi ile kendine has metropol insanını da yaratır ve modern bireyi, var olan para ekonomisinde bir müşteri ve satıcıya indirger. Fakat bunu yaparken, bireye kendi özgünlüğünü ortaya koyabileceği bir alanı da sağlar. Metropoller, bu bağlamda hem bireysel farklılıkların ortaya konulabildiği hem de ortak bir metropol kültürünün yaratıldığı alanlardır.

Aynı kentte yaşayan ama ekonomik, kültürel, etnik vb. yönden farklı toplumsal gruplar, bazen yan yana ama “yabancı” pencereden birbirlerine bakmakta; fiziki olarak da çeşitli semt ve mahalle örneklerinde gördüğümüz gibi, birbirlerine

benzemeyen yerleşim alanları, aynı mekânda buluşmaktadır. Metropoller bu açıdan farklı kentlerin koalisyonu gibi de durmaktadır (Aslan, 2008: 11-12).

Harvey'e göre mekânsal farklılaşmanın toplumsal yapının bütünündeki değişimlerin nedeni olduğunu ya da tam tersini öne sürmek ise yüzeysel bir yaklaşımdır. Ona göre mekânsal farklılaşma, toplumsal farklılaşma ve kapitalist toplumdaki toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi çerçevesinde açıklanmalıdır (2002: 148). Sonuç olarak mekânsal farklılaşma ve toplumsal yapı determinist şekilde birbirini belirleyen iki kavram olmaktan çok, birbirini karşılıklı etkileyen ve dönüştüren yapılardır.

Dünyanın bütün kıtalarında bulunan metropoller; çeşitliliğin, karmaşıklığın, refahın, yaratıcılığın ve yeniliğin mekanları olmakla birlikte, aynı zamanda bozulmalara, yoksulluğa ve dışlanmaya da ev sahipliği yapabilmektedir ve hatta kimi zaman bu iki durum aynı metropolde dahi yaşanabilmektedir (Diamond, 2002: 305). Özellikle ileri endüstriyel ülkelerin metropolleri bölünmüş/ayrışmış, ikili kent yapısının en bariz şekilde görüldüğü yerlerdir. Bu kentsel alanlar, yeni kent yoksulluğunun keskin yüzünü olduğu kadar üst sınıfların zengin dünyalarını da olabildiğine parlak şekilde gün yüzüne çıkarmaktadır (Aytaç, 2016: 145).

Kısacası, düzen ve düzensizlik, zenginlik ve yoksulluk gibi birçok ikiliği bünyesinde barındıran metropoller, tarih boyunca çekim merkezi olma niteliğini sürdürmüştür. Özellikle kırsal alanın yoksul kesiminden yoğun göç alan metropoller, bünyesindeki nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak niteliklerden yoksun oldukları zaman ise çeşitli sorunlara ev sahipliği yapan bir kentsel mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke metropollerinde karşılaşılan bu sorunların en büyüğü ise gecekondulardır.

1.1.2. Gecekondu

Gecekondu, günümüz az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke metropollerinin neredeyse tamamında görülen bir barınma biçimidir. Hızlı düzensiz kentleşmenin bir göstergesi olarak ortaya çıkan gecekondu olgusu, ilk olarak sadece fiziki bir mekan tanımlamakla birlikte, zaman içerisinde bünyesinde barındırdığı sosyo-ekonomik ve

kültürel gerçekliği de ortaya koyabilmek adına sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmaya başlanmıştır.

Kentli nüfus tüm dünyada artmakta ve dünya nüfusunun yarısından fazlasına karşılık gelmektedir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerin bazı bölümlerinde “gecekondu” adı verilen yerleşmeler de yoğun şekilde yer almaya başlamıştır (Marx, B. ve diğerleri, 2013: 187). Gecekonduları en genel anlamıyla, göçmenlerin kentsel alanlarda karşılaştıkları konut sorununa bulduğu informel bir çözüm olarak nitelemek mümkündür. Birleşmiş Milletler’in 2015-2016 raporuna göre bugün dünyada her 8 kişiden biri gecekonduya yaşamaktadır (Birleşmiş Milletler, 2016: 2). Dünyada gecekondu nüfusunun en yüksek olduğu yerler ise; Etiyopya (% 94), Çad (% 99.4), Afganistan (% 98.5) ve Nepal’dir (% 92). Bu oranlar adeta birer “gecekondu ülkesi” gerçekliğini ortaya koymaktadır. 10 ila 12 milyon gecekondu ve virane ev kiracısıyla Mumbai/Bombay (Hindistan) ise dünyanın gecekondu başkentidir. Onu Mexico City ve Dakka (9-10 milyon), Lagos, Kahire, Karaçi, Kinşasa- Brazzaville, Sao Paulo, Şanghay ve Delhi (her biri 6 ila 8 milyon) izlemektedir (Davis, 2010: 39). Bu rakamlar, gezegenin milyonlarca gecekondu ile kuşatıldığının somut göstergeleridir. Bu sebeple, dünyanın önemli bir kısmında var olan gecekondu olgusunun ortaya çıkış nedenleri ile gecekonduların yarattığı etkilerin incelenmesi çok büyük bir önem taşımaktadır.

Ülkelerin sanayileşme düzeylerinin farklılığı ile kentleşmenin niteliği arasında doğrudan bir ilişki vardır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme düzeyinin yetersizliği, göç yoluyla kente akın eden nüfusun formel işgücü piyasasında yer almasını güçleştirmektedir. Dolayısıyla bu durum onların barınma gibi temel gereksinimlerini formel konutlarla karşılamalarını da en önemli engelidir. Kıray’a göre, gecekondu, tarımda pazara yönelik üretime geçişin ve kentlere nüfus yığılmalarının hızlanmasına rağmen, sanayileşmesini çok yavaş gerçekleştiren toplumlarda ortaya çıkmaktadır (1998: 21). Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunun büyük kentlerinde gecekondu olgusu vardır ve benzer koşullar içinde ve benzer nedenlerle yer almaktadırlar (Keleş, 1993: 372). Karpat’a göre gecekondu yerleşimlerinin en başta gelen özellikleri, ilk olarak onların hemen neredeyse bütün üçüncü dünya uluslarının kentlerinde bulunmaları ve ikinci olarak da evrimleri, kentle olan ilişkileri bakımından çoğu kez birbirlerine benzemeleridir (2003: 30).

Kentlerin düşük gelir grubunu ve nitelik istemeyen düz, ağır ve genellikle formel olmayan ekonomik faaliyet kollarında çalışan nüfusu bünyesinde barındıran gecekondu, zaman içerisinde kentlerin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Gecekondu olgusu; fiziksel koşulları, yapım şekilleri, yasal durumlarının yanı sıra sosyal bir gerçekliği de içerisinde barındırmaktadır. Tam da bu sebeple literatürdeki gecekondu olgusuna dair sosyolojik tanımlamalara göz atmak yerinde olacaktır. İlk olarak Kongar, gecekondu kavramını şu şekilde açıklamıştır:

“Tarımda makineleşme, toprağın küçük birimlere bölünmesi ve sonra da tekellerde konsantrasyonu sonunda açığa çıkan işgücü, kentsel alanlardaki hizmetler ve ücretler tarafından kentlere cezp edildikleri fakat mevcut sanayi ve hizmetler yapısı içinde emilmediklerinde, önce konut gereksinimlerinin karşılanması için, başkasının arsası üzerinde ve sağlık koşullarına uygun olmayan bir biçimde inşa edilmiş konutlar, bunların zamanla oluşturduğu egemen yaşam biçimidir” (1982: 23).

Tekeli (1982: 49) ise gecekondu kavramını; Kongar ile benzer şekilde kırsal alanda ortaya çıkan ve istihdam edilemediği için göç etmek durumunda kalmış, fakat orada da emilememiş işgücüne vurgu yaparak, *“dıştan alınan teknoloji ile kalkınan bir ülkenin modern teknoloji kullanan kesimi tarafından emilemeyen işgücünün kentlerde oluşturduğu bir yerleşme ve yaşama biçimi”* şeklinde tanımlamıştır.

Erman’a göre ise bugün gecekondu karşımıza, yasa dışı siyasi örgütlerin kök saldığı, tinerci çocuklardan sokak çetelerine kapkaççılara kadar her türlü şiddetin ve yasa dışılığın adresi olarak çıkmaktadır ve bu durumu ifade etmek için de yeni bir kavramlar ortaya çıkmıştır; *varoş* ve *varoşlu* (2004).

Gecekondu bölgelerini tanımlamak için kullanılan ve içerisinde olumsuz nitelemeler ve bir yönüyle de ötekileştirmeyi barındıran bir kavram olan *varoş*; Macar kökenli bir sözcüktür ve kentin dışını, bir nevi ötekini ifade etmektedir (Bilan, 2006: 24). Tüketemeyenler ve tüketim estetiğinden pay alamayanlar olarak görülen “varoşlar”; özellikle 1990’lı yıllardan itibaren sürekli olarak tehdidin kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır (Etöz, 2000). 1990’ların özellikle ikinci yarısında yapılan akademik çalışmaların da bir bölümü varoşları, kentin parçası olmayan, kent kültürünü yozlaştıran ve daha da kötüsü kent kültürüne düşman grupların yaşadığı yerler olarak kurgulamaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 194). Varoşların suç ve suçlulara ev sahipliği yaptığı düşüncesi ile birlikte, bu bölgede yaşayan kişiler ötekileştirilmiş ve adeta metropollerin “vebalıları” konumuna getirilmişlerdir.

Literatürde varoş ve slum gibi farklı kavramlaştırmalarla da karşımıza çıkabilen gecekondu, ilk başlarda salt konutla ilgili bir olgu olarak karşımıza çıkarken, daha sonraki dönemlerde ise sosyo-ekonomik ve kültürel boyutlarıyla da incelenmeye başlamıştır.

Göç-kentleşme sürecinin ve toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası olan gecekondu tipi konutlar, bunlardan oluşan mahalle ve bölgeler toplumsal hukuk açısından, devlete/kamuya ait kent topraklarının, ormanlık alanların, vakıf arazilerinin yasal olmayan yollardan işgali, yağmalanması sonucu oluşmuştur (Çakır, 2011: 211).

Bektaş ve Yücel'e göre; enformel olarak kente yerleşen gruplar kentte gecekondu bölgelerini oluşturmuştur ve bazı gecekondu bölgelerinde zamanla ortaya çıkan gerek fiziksel (teknik alt yapı, enformel yerleşim, mülkiyet vb.) gerekse sosyal sorunlar (eğitimsizlik, kentsel suç, ortak yaşam vb.) zamanla kent bütününde gerilimlere ve ayrışmalara neden olmuştur (2013: 116). Keleş ise gecekonduları aşağıdaki şekilde tanımlar ve gecekondu bölgelerinde suç ve kamu düzenini bozucu eylemlerin daha fazla gerçekleştiği tezine katılmaz;

“Gecekondular kentlerin eski ve yeni kesimleri arasında hem tinsel (manevi), hem özdeksel (maddi) anlamda, geçiş halindeki alanları oluştururlar. Çoğu, türdeş görünümlü, tek katlı, tek odalı, bahçeli, ağaçları, kümesleri, ahşap eklentileri olan barınaklardır. İçlerinde 25-30 yıllık olup, kentin ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiş olanlar bulunduğu gibi, kente yeni göçmüş olanlarca yapılanları da vardır. Bir kesimi sağlık ve sağlamlık yönünden çok iyi, öteki kesimi ise içinde oturulamayacak niteliktedir. Kimi yazarlar, gecekondu bölgelerinde yaşayanlar arasında suç işleme, kamu düzenini bozucu başka türlü toplumsal sapıklıklara kapılma eğilimlerinin yüksek olduğunu belirtmişlerse de Türkiye’de ve başka birçok gelişen ülkedeki gecekonduarda yapılan araştırmalar, bu savı doğrulamamıştır” (1993: 373).

Işık ve Pınarcıoğlu’na göre gecekondu özünde zaten enformel bir olgudur ve konuya ilişkin yürütülen çalışmalar bu gerçekliğe dikkat etmek durumundadır. Gecekondu, formel olarak adlandırılan ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dışında enformel süreçlerde doğar ve gelişir; yine enformel süreçler vasıtasıyla sakinlerine kentte bir yaşam sunar. Bu süreçler, hem kent hukuku dışında kaçak yapılaşma olarak enformel konut piyasasının, hem de yaşamak için gerekli ücretin kazanılmasını sağlayacak enformel işgücü piyasasının oluşması ile gerçekleşir. Gecekondu ve orada oluşan yaşamın bu niteliklerinden dolayı, konuyla ilgili

araştırmalar enformel süreçlere ve enformelin formelle olan ilişkisine özel bir önem vermek zorundadır (2005: 50). Bununla birlikte, gecekonduları göçmenlerin informal şekilde inşa ettikleri fiziki birer yapıdan ibaret görmek ve bu doğrultuda analizler yapmak büyük bir eksiklik olacaktır. Çünkü gecekondular, sadece duvarlardan ibaret, içi boş bir mekanı tanımlamaz. Aynı zamanda içinde yaşayan nüfusun gerçekliğini de barındırmaktadır. Bu konutlarda yaşayan insanların deneyimlediği koşulların ve yüzleştikleri süreçlerin incelenmesi, gerçekliğin tam olarak ortaya konulabilmesi için bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in, *Challenge of Slums* (2003) raporuna göre, gecekondular; aşırı kalabalık, az gelişmiş, gayri resmi yapılanmiş, temiz suya ve sağlık hizmetlerine yeterince ulaşamayan, sosyal güvence eksikliği yaşayan alanlardır (BM, 2003). Yapıldıkları anda düşük düzeyde olan bu konutlar sonradan yapılan onarımlarla daha yaşanabilir bir duruma getirilmektedir (Kongar, 1981: 352). Fakat tüm onarım ve düzenlemelere karşın, gecekonduların büyük çoğunluğunun hala insanca yaşama koşullarına sahip olmadığı görülmektedir.

Gecekonduların mahallelerinin sınırları çok net çizilememektedir ama izilebildiği ölçüde gecekonduların mahallelerinin bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan birisi plansızlıklarıdır. Tanım gereği bir gecede konutlandırılan ya da hızlıca inşa edilen binalar kümesinden ve düzensiz gelişmiş mahallelerden bahsedildiği için bu mahallelerin herhangi bir kentsel planlamadan nasibini almış olması beklenmemektedir. Bu plansızlık yüzünden kimi sokaklara çöp arabası, itfaiye, ambulans vs. girememektedir. Buna ek olarak kanalizasyon su ve elektrik gibi altyapısal sorunlar meydana gelmektedir (Adaman ve Keyder, 2006: 22).

Bu koşullara ek olarak özellikle az gelişmiş ülkelerde yoğunlaşan gecekonduların bir diğer ortak özelliği ise, bölge sakinlerinin yoksulluklarıdır. Kente göç etmek durumunda kalmış kişiler, kentte yalnızca güvencesiz marjinal sektör içerisinde yer edinebilmekte ve bunun sonucunda da kentsel yoksullukla yüz yüze gelmektedirler. Demirci'ye göre gecekonduların halkının gelir düzeyi tam olarak bilinmemekle beraber, bu bölgelerde yaşayan insanların gelirleri kırsal alanlara göre yüksek fakat kentlere göre düşüktür (2013: 17). Yapılan birçok araştırmada tekrarlanan bu sonuç, kentsel yoksulluktan en çok göçmenleri etkilediğine dair bir kanıt niteliği taşımaktadır.

Gecekondular yoksulların evidir ve gecekondu sakinleri, sadece asgari yaşam standartlarına sahip olabilirler. Ayrıca yoksullar kent yaşamına entegre olamazlar çünkü kent yoksulları ile üst sınıfları arasında görünmez bir bariyer vardır (Stokes, 1963: 121). Ward; kapitalist şehirlerin meydana gelmesi ve sınıfsal ayrımların kente yansması sürecini, varlıklı insanların şehrin özel yerlerinde yerleşmeye başlamasıyla, zengin ve fakir arasındaki uçurumun artması şeklinde okumaktadır. Maddi durumu kentin güzel yerlerinde oturmaya yetmeyen gruplar, maliyeti yüksek konutlara ulaşamayınca, kentte sınıfsal ve mekansal ayrım meydana gelmiştir. Gecekondu alanları toplumdaki izole alanlar olmuştur ve toplumun tortusu olarak görülmüştür (1984: 299).

Gecekondu bölgeleri bir kentin öteki yakalarıdır. Bu sebeple, burada yaşayan insanların yoksulluk ve mekânsal ayrışma dışında karşılaştıkları başlıca sorunlardan birisi de sosyal dışlanmadır. Kaldı ki birçok durumda yoksulluk ve sosyal dışlanma yan yana ilerlemektedir. Adaman ve Keyder'in (2006) de belirttiği üzere, sosyal dışlanma gündelik yaşamda; ekonomik dışlanma, mekansal dışlanma, kültürel dışlanma ve politik dışlanma şeklinde gruplanabilir. Bu boyutlar genellikle iç içe ve birbirinin etkisini artırır şekilde ilerlemektedir ve bu süreçlerin en yoğun olarak yaşandığı alanlar ise yoksul gecekondu mahalleleridir. Sosyal dışlanmayı konu alan diğer birçok çalışmadan da anlaşılabileceği gibi (Şahin ve Coşkun, 2009; Buğra, 2005; Geçgin, 2017) yoksulluk, sosyal dışlanmanın hem nedeni hem de sonucu olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Sosyal dışlanma; işsizlik, gelir ve malvarlığı yetersizliği gibi ekonomik nedenler; eğitimsizlik, yaş ve cinsiyet gibi bireysel nedenler; sosyal güvence eksikliği ve toplumsal destek yoksunluğu gibi sosyal ve kurumsal nedenler ve politik haklardan yararlanamamak ve politik karar alma mekanizmalarına katılamamak gibi politik nedenler neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenlerden bir ya da birkaçı neticesinde dışlanmaya maruz kalan birey, toplumsal ve bireysel düzeyde sorunlarla karşılaşmakta ve eşitsizliğe maruz kalmaktadırlar (Şahin ve Coşkun, 2009: 72).

Yoksulluk, sosyal dışlanma ve eşitsizlik gibi olumsuz deneyimlerle bir arada ilerleyen gecekondu olma hali, kendisini kadın ve aile boyutunda da göstermektedir.

Yoksul kadınların özelliklerine bakıldığında, genellikle büyük kentlerin gecekondu kesimlerinde yaşamını sürdürdüğü, göç deneyimi yaşadığı, eğitim düzeylerinin düşük olduğu, genç yaşta evlilik yaptığı, temizlikçilik, çocuk bakımı gibi marjinal olarak adlandırabileceğimiz işlerde çalıştığı, sosyal güvence kapsamında olmadığı, eşlerinin de marjinal işlerde ve sosyal güvencesiz çalıştığı, kadınların yoksullukla baş etme ve geçim stratejileri açısından yaratıcı olduğu (ucuz giyecek, yiyecek temin etme, çeşitli gıdaların evde yapımı, çeşitli sosyal yardım kuruluşlarına başvurma gibi) gözlenmektedir (Duyan, 2010: 20).

Literatürde “gecekondu ailesi” olarak geçen kavram ise, çoğunlukla kente uyum sağlayamamış ve tam olarak kentli olamamış bir aile olarak ele alınmıştır. Kır-kent arasındaki farklı yaşam, kır ailesinin kent ailesine dönüşüm sürecinde 'gecekondu ailesi'ni gerek aile içi 'ilişki' gerekse toplumla 'ilişki' boyutunda çeşitli sorunlarla karşılaşılacak bir toplumsal kurum olarak simgelemektedir. Kırsal alanın yerleşik sosyal organizasyonu içinde geleneksel bir yaşam tarzı sürdüren kişi ve gruplar, kente göç ettiklerinde kendilerine tamamen yabancı bir sosyal organizasyonla karşılaşmaktadır (Gökçe, 1996: 270-273). Bu kişiler, kentteki yapıya bütünüyle uyum sağlamakta zorlansalar dahi, kentsel davranış ve düşünüş kalıplarının en azından bir bölümünü benimsemişlerdir. Gecekondu ailesi, kent ailesinin birtakım maddi ve manevi yaşantı ve alışkanlıklarını benimsediği halde, köysel değer ve alışkanlıklarından bir kısmını da koruması, bu aileyi uzun zaman köy ailesinin kentteki bir kolu ve sürekliliği haline getirmiştir. Bir yandan da ailenin iş gücünün değişmesi ve çeşitlenmesi, kentsel koşulların, toplumsal baskının etkileri, aileyi köy ailesinden uzaklaştırmaktadır (Yasa, 1973: 41-42). Kısacası gecekondu ailesi ne köylü kalabilmiş ne de kentli olabilmiştir.

Kendi ilişki ağları dışındaki her şeye karşı duyulan güvensizlik, gecekondu ailelerinde ön plana çıkan özelliklerden bir diğerini oluşturmaktadır. Gecekondu mahallelerindeki gruplar, kentsel yaşamın etkilerine karşı kendi koruyucu kalkanlarını da kurarlar. Bu homojen gruplarda büyüyen çocuklar da bu ilişki ağları içerisinde belirli sosyo-ekonomik ve kültürel etkiler altında yetişirler (Ersavaş, 2009: 56). Kente göç yoluyla gelen kişilerin gerek gecekondu inşasında gerekse de kente uyum sürecinde en büyük destekçileri ise yakın çevreleridir. Akrabalar, hemşeriler

ve arkadaşların desteği ile kente uyum sürecinde karşılaşılan sıkıntılar çözülmeye veya en az zararla atlatılmaya çalışılır.

Gecekondu olgusu aynı zamanda bölgeye yerleşen insanların zaman içerisinde geliştirdikleri alt kültürü de ifade eder. Bu konudaki genel kanı bu kültürün kent ve kır kültürü arasında kalan bir alt kültür olduğu yönündedir (Çetin, 2012: 62). Bununla birlikte alt kültür, her gecekondu semti için homojen değildir. Birtakım benzerliklerinin yanında, farklı sosyal gruplara ve farklı kentsel mekanlara göre farklı özelliklerden oluşur. Bu kültür, kentli kültüründen tamamen ayırık durmaz, ondan bazı özellikler taşır ancak kendi özgün topluluğuna göre bunları yeniden üretir (Çetin, 2012: 62).

Toparlayacak olursak, barınma ihtiyacı çerçevesinde ortaya çıkan "gecekondu" olgusu, bugün için gerek gelişmekte olan gerekse de azgelişmiş ülkelerin kentsel alanlarının önemli bir problemi olarak her geçen gün daha vahim bir tablo oluşturmaktadır. Gökdelenlerin yanında teneke evlerden kurulmuş mahalleler, gecekondu, küresel bir dünyanın mekânsal paradoksu olarak değerlendirilebilmektedir (Yılmaz, 2012: 272).

Dünyanın gecekonduyla yoğun bir yer kapsadığı günümüzde, gecekonduların yapısı, algılanma biçimleri ve gecekonduya ilişkin geliştirilen politika ve önlemler değişse de gecekonduların, özellikle de azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemli bir sorun olmaya devam edeceği ise kesin bir şekilde öngörülebilir.

Gecekondu önlemenin, yıkmakla veya bir yerden başka bir yere taşımakla değil, fakat sorunun toplumsal-ekonomik köklerine inmekle gerçekleştirilebileceği görüşü ise giderek güç kazanmaktadır. Bu olgu, her şeyden önce toplum yapısına bağlı olarak köyden kente nüfus akını ve onun dayandığı nedenler sorunu olduğuna göre soruna o açıdan yaklaşmak gereği birçoklarınınca anlaşılmıştır. Gelir dağılımının düzeltilmesi yanında, kentleşmenin hızına, biçimine yurt yüzeyine dağılmasına engel olacak politikalarla, sanayileşmede güdülecek politika, gecekondu sorununu uzun vadede çözmeye yardımcı olabilecektir. Gelir dağılımının, güçsüz işsiz kitleler lehine düzeltmeksizin, gecekondu ailesinin geleceğe bakışını güvence altına almaksızın, onun güvencesini, gecekondu bulmasına fırsat verilmiş olur. Yalnız Türkiye'nin değil, gelişmekte olan bütün ülkelerin bu alandaki deneyimleri bu

gerçeği ortaya koymuş bulunmaktadır (Keleş, 1993: 376). Tam da bu sebeple, gecekondulu ve gecekondulu kurgularını meydana getiren nedenleri ve bu kurguların yarattığı sonuçları eleştirel bir bakış açısıyla ortaya koymak ve bu noktadan hareketle politikalar ortaya koymak çok büyük bir önem taşımaktadır.

Günümüz dünyasında gecekondulu alanlarının hızla birer kentsel rant alanı haline getirildiğini ve bir zenginleşme aracı olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Geliştirilen politikalar da bu rantın paylaşımına yönelik olarak belirlendiği için, bu noktada kentsel rantın ne olduğunu ve kavram olarak nasıl bir gelişim sergilediği üzerinde durulacaktır.

1.1.3. Kentsel Rant

Büyük kentlere yönelen göç ve bu kentlerdeki yoğun nüfus artışıyla paralel olarak konut talebinin artması, kent topraklarının değerini arttırmış ve bu bölgelerin birer rant alanı haline dönüşmesine sebep olmuştur. Özellikle neoliberal kent politikalarının da etkisiyle, hızla metalaşan kentlerde rant olgusu daha da ön plana çıkmıştır.

Türk Dil Kurumuna göre “Bir mal veya paranın, belirli bir süre içinde emek verilmeksizin sağladığı gelir” şeklinde tanımlanan rant kavramı, halk dilinde ise spekülatif amaçlarla para kazanmak anlamında kullanılmakla birlikte, daha çok emek ve sermaye sarf etmeksizin dış faktörlerin etkisiyle elde edilen kazanç olarak bilinmektedir (Kaya, 2011: 86).

Aktan ise (1993: 119-120) “üretim faktörlerinden toprağın ve diğer doğal kaynakların (madenler, petrol yatakları, ormanlar vb.) üretimden aldığı pay” olarak tanımlamaktadır. Üretim sürecine katılan emek faktörünün gelirin “ücret”, sermaye faktörünün gelirin “faiz”, teşebbüs faktörünün gelirin “kar”, toprak faktörünün gelirin ise “rant” adı verilir. Diğer üretim faktörleri gibi rantın ortaya çıkmasının nedeni toprağın sınırlı ve kıt bir kaynak olmasından doğmaktadır.

Bir kavram kargaşasını önlemek için feodal toplumlardaki rant biçimleri ile kapitalist toplumlardaki rant biçimlerini birbirinden ayırmakta fayda vardır. Tarihsel sürece denk gelen bir üretim biçimi olan feodalizmde rantın kaynağı serfe bağlı köylülerin artı emeği ya da artı ürünüdür ve artı ürünün tamamı ranttır. Feodalizmin

tarihsel gelişim sürecinde emek rant, aynı rant ve para rantı olmak üzere üç ayrı rant türü gözlenmiştir (Turan, 2009: 44-45).

Adam Smith kendisinden önce değer kaynağının toprak olduğunu savunan fizyokratların ardından, emek ve sermaye kavramlarını üretim faktörleri olarak değerlendirerek, onları da artı değer kuramının içine yerleştiren ilk kuramcı olur. Üretim sermayesini merkeze alan Smith “Ulusların Zenginliği”nin kaynağını arar ve kar, rant ve ücret olarak ifade ettiği değerlerin oluşumu ve bölüşümüne ilişkin saptamalar yapar. Değişim değerini sermaye birikiminin kaynağında arayan Smith; buradan hareketle de değer kaynağını kar, ücret ve rant olarak açıklar (Kahraman, 2010: 11). Smith rantı; toprağı kullanan kişinin toprağı kullanmak için ödemeye razı olduğu en yüksek fiyat şeklinde tanımlamaktadır (2007: 117).

Smith’in rantı; sermaye birikimi ve değişim değeriyle açıklamasının ardından onun değer kuramı üzerinden hareketle kendi değer kuramını oluşturan David Ricardo da rant kavramı üzerinde çalışmış bir diğer isimdir. Ricardo’ya göre rant, doğanın cömertliğinden değil, aksine cimriliğinden doğmaktadır. Ricardo rantın, toprağın kıt olması ve bunun sonucunda fiyatların artması ile elde edilen bir değer olduğunu ifade etmektedir (Kılıç, 2006: 12). Ricardo, toprağın sağladığı geliri ayrı türlere ayırarak açıklamıştır. Bunlardan bir tanesi toprak iyeliğinin sağladığı gelirdir. Toprak sahibi toprağını kiraya verir, hiçbir emek harcamadan belli süreler için kira parası alır, yani toprak rantı elde eder. Ricardo'ya göre toprak rantının üç kaynağı vardır. Bunlar; toprakların verimlilik farkı, pazara eşit uzaklıkta olmamaları, aynı türdeki topraklarda kullanılan tarım teknikleri, sermaye ya da emeğin farklı verim sağlamalarıdır. Ürün maliyetleri farklılıklarından ortaya çıkan bu tür ranta diferansiyel rant adı verildi. Üretim yerleri konumlarının pazara uzak, yakın olmaları nedeniyle ortaya çıkan fiyat farkları da diferansiyel ranttır. Hiçbir değer, emek harcanmadan oluşturulamayacağına göre arazinin değeri, üstünde üretilen malların değeri ile belirlenir. Ama ürünlerin pazar değeri, o pazar ile ilişkili olan düşük verimli toprağın ürünlerinin fiyatına eşittir. Yani ürünün pazar fiyatı, pazardaki en pahalıya üretilmiş olan ürünün fiyatına eşittir. Bu durumda, düşük verimli topraktan daha verimli topraklarda üretilen mallar piyasada artı bir değer sağlamaktadır. İşte rantın kaynağı da bu artı değerdir (Kılıç, 2006: 12-13). Sonuç olarak Ricardo’ya göre

rant, toprak sahibinin hiçbir emek göstermeden kazandığı ve ürününe bir ek değer sağlamadan elde ettiği kazançtır.

Klasik iktisatçıların ardından rant hakkındaki görüşleriyle öne çıkan bir diğer isim ise Karl Marx'tır. Kapitalist ekonomi politiğin eleştirisi üzerine kuramını geliştiren Marx, artı-değeri emeğin gasp edilmesi olarak görür ve rantın kaynağını özel mülkiyette bulur.

Marx'a göre; toprak rantı kapitalist üretim biçiminin gelişmesinde bir aşama ve bu üretim biçiminin kırsal bölgelerin yapısal değişimini hızlandıran bir sonucu olarak ortaya çıkar. Burjuva toplumunda tarım zamanla sanayinin basit bir kolu durumuna gelir ve tamamıyla sermayenin egemenliği altına girer. Toprak rantını tam olarak kavrayabilmek için sermaye ile beraber düşünmek gerekir (Kılıç, 2006: 14). Marx, kapitalizmde rantın dört farklı şekilde biçim alabileceğini düşünmekteydi: tekeli, mutlak ve iki tip diferansiyel rant. Bu kategoriler ekonomi politikasından uyarlanmıştır (Harvey, 2015: 560).

Farklılık rantı I, aynı büyüklükteki sermayelerin, aynı büyüklükte fakat farklı verimlilik ve mesafelerdeki topraklar üzerindeki uygulamalarından elde edilen farklı ürün miktarlarının yarattığı artı-kar durumlarının bir sonucudur. Farklılık rantı II ise, aynı büyüklükte fakat farklı üretkenlikteki sermayelerin aynı verimlilik ve konumdaki toprağa uygulanmaları ile elde edilen farktır. Toprak üzerindeki toplumsal belirlenimler doğal belirlenimlerin üstesinden geldiğinde ya da onun verimlilik ya da mesafe gibi etkilerini kısırdığında, farklılık rantı II, toprak üzerinde egemen hale gelebilir. Her iki durumda da piyasa fiyatını belirleyen en kötü koşullardaki üretim, daha iyi koşullarda yapılan üretimlerin artı-kar sağlamalarına sebep olur (Gündoğan, 2006: 44).

Marx'a göre kıt kaynak olan ve üretimi yapılamayan kentsel mekanda toprak ve üzerindeki yapılar, tekeli bir fiyat uygulamasına muhataptır ve tekeli fiyat toprak sahibine tekel rantı getirmektedir. Bu nedenle, kentsel alanda konut ve toprak rantının ana nedeni tekel rantıdır. Toprak sahibi elinde bulundurduğu kentsel toprağın mülkiyeti ile piyasa koşullarında bir tekel fiyatı belirlemektedir, çünkü rekabet durumunu ortadan kaldırmaktadır. Marx'ın tekeli, farklı karlar elde edilmesine ve dolayısıyla rekabet şartları altında söz konusu olamayacak fiyat farklılıklarına sebep olmaktadır (Selik'ten aktaran Kahraman, 2010: 58).

Marx'ın üzerinde durduğu mutlak rantın doğuş nedeni ise toprak üzerindeki özel mülkiyettir. Bu mülkiyet ister istemez bir tekel özelliğindedir. Çünkü toprak denen tabiat armağanının arzı insan gayreti ile artırılmaz. Toprak arzının artırılmaması (ya da önemli miktarda artmaması) nedeniyle, bunun üzerinde sahip olunan mülkiyet hakkı kaçınılmaz şekilde bir tekel özelliği kazanmaktadır ve mutlak rantın kaynağı da budur (Tekeli, 2011: 20). Harvey ise tarımdaki aşırı karların, özel mülkiyetin tekeli gücü nedeniyle mutlak rant olarak kurumsallaştığını belirtir (2003: 167).

Ricardo'da emek değer kuramı fiyatları açıklamak amacıyla kullanılırken Marx'ta emek, değer in özü olarak nitelendirilmektedir. Marx insan emeğini, sahibi olan emekçi için kullanım değeri ve bunu piyasada kapitalist girişimciye özgürce satabildiği için değişim değeri yaratan bir mal olarak tanımlayarak; insan emeğini barındıran toplumsal ilişkinin somut bir değer olduğunu kavramsallaştırır. Bu şekilde değeri, toplumsal yapıyı oluşturan ve karın, rantın ve ücretlerin dağıtım şekillerince belirlenen bölüşüm ilişkilerinin temeline oturtur (Karaman, 2010: 12-13). Sonuç olarak bu iki görüş arasındaki farklılık, faydaya ve emeğe verilen önemden hareketle ayrılmaktadır. Özel mülkiyetin doğal bir süreç olması ve hak gaspı olarak görülmesi arasındaki keskin farklılık, rant teorilerinin de temel ayrışma noktasını meydana getirmektedir.

Rant kavramına ve kuramlarına kısaca değindikten sonra, kentsel rant kavramını/kuramlarını açıklamak ve buradan hareketle bir kentsel rant tartışması yürütmek yerinde olacaktır.

Kentsel rant kavramının net bir tanımını yapmak oldukça güç olmakla birlikte; sözlük anlamı kentle ilgili, kentte yaşamaktan kaynaklanan veya şehir ekonomisinin oluşturduğu rantların tamamını kapsamaktadır (Umay'dan Aktaran Saraçoğlu ve diğerleri, 2016: 85).

Kentsel toprak rantı, kısaca arsa sahipliği yoluyla toplumun yarattığı artı değerden alınan pay olarak ifade edilebilir. Toprak ister tarımsal üretim amacıyla kullanılsın, isterse üzerine yapı yapılarak ya da başka biçimde kentsel bir ihtiyacı karşılamak amacıyla kullanılsın, kendiliğinden bir değer yaratmaz. Bu nedenle kentsel toprak rantı da artı değerden alınan bir payı ifade eder. Bununla birlikte kentsel toprağın tarım toprağından, kentsel rantın da tarımsal ranttan farklı yönleri

vardır. Kent toprağının farklı özellikleri açıklanarak toprağa ilişkin ayrımlar netleştirilebilir. Hem kentsel hem de kırsal alanda mülkiyete konu olan toprağın kırsal alanda ifadesi arazi, kentsel alanda ise arsadır. Tarımsal topraklar kentsel nüfusun artması yani kentleşmeyle birlikte zamanla kentsel arsaya katılır (Akçeşme, 2006: 5). Başka bir deyişle imar hakkı verilmesi olasılığı, kentsel topraklarda el değiştirme sürecini hızlandırmakta ve kentlerin çevresindeki tarımsal topraklar hızla kentsel topraklara dönüştürülmektedir (Aşan, 2015: 43). Nitekim Tekeli'ye göre de kentsel toprak; henüz kentsel arsa haline gelmemiş yani imar hakları belirlenmemiş, ama yakın gelecekte kentsel arsaya dönüşeceği ümidi ile alınıp satılmaya başlanmış yani piyasa değeri tarımsal üretim potansiyeline göre değil, kentsel arsa olma olasılıklarına göre oluşmaya başlayan topraklardır. Bunlar kentlerin saçaklarında yer alırlar (2011: 53).

Kentsel toprak rantı ile kentlerin büyümesi arasında yakından bir ilişki vardır. Tarımsal bir toprak, genellikle kentlerin büyümesiyle kentsel toprak haline gelmekte, bir değer artışı konusu olmaktadır. Bir süre sonra da kamunun karar ve yatırımlarıyla kamu tarafından kentsel arsa haline getirildiğinde değerinde bir kez daha önemli bir sıçrama meydana gelmekte, kentin büyümesine ve formunun değişmesine paralel olarak bu değer artışları zaman içinde sürmektedir (Tekeli, 2011: 54). Kent kıyısındaki bir tarımsal toprağın, kentin büyümesi ile devamlı olarak değeri artacaktır (Tekeli, 2011: 24).

Kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasıyla birlikte gündeme gelen kentleşme, tarımsal arazilerin arsaya dönüşmesine, arazi sahiplerinin rant geliri elde etmesine, mülkiyet-rant kavramlarının ortaya çıkmasına ve bu kavramların birbirleriyle ilişkilerinin artmasına neden olmuştur (Ökmen ve Yurtsever, 2010: 59). Kentler, 19. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin ardından başlayan çok boyutlu ve hızlı büyüme sürecini günümüzde de devam ettirmektedir. Kentlerin hızla büyümesi beraberinde nüfusun daha da artmasına, buna bağlı olarak da kentlerde yapı yoğunluğunu artırıcı merkezden çeperlere yayılmaya veya merkezde dikey yapılanmaların artmasına neden olmaktadır. Konut, iş merkezi, sanayi alanı, alışveriş merkezi vb. kullanım amaçları çerçevesinde hızlı bir yoğunluk artışı dahili veya harici rant odaklarının kentlere ilgisini artırmaktadır (Sayın ve Candan, 2016: 2583).

Kentleşmenin hızla artması ve kentlerdeki toprak sorunun ortaya çıktığı süreç olan 20. yüzyıl ile birlikte kentsel rant çalışmaları başlamıştır. Kentsel rant kuramları iki temel yaklaşım üzerinden şekillenmektedir. Bunlardan ilki Smith ve Ricardo'nun görüşleri üzerinden şekillenen neo-klasik rant kuramı iken, ikincisi ise Marksist yaklaşımdır. Turan'a göre klasik iktisadın öncü kuramcılarından D. Ricardo ve A. Smith'in temsil ettiği liberal rant kuramı ile Marx'ın temsil ettiği Marksist rant kuramı arasındaki çatışmaların kentsel toprak rantına uyarlanması ile onların takipçileri tarafından sürdürülmüştür (2017: 2).

Neo-klasik kentsel rant kuramları incelendiğinde; yoğunluklu olarak Ricardo'nun farklılık rantından hareket edildiği görülmektedir. Neo-klasik kentsel rant kuramlarının temelinde ise arz-talep ilişkisi yatmaktadır. İçsel ve dışsal çeşitli faktörlerden etkilenen arz ve talep değişiklikleri, piyasadaki rekabet koşullarına göre şekillenmekte ve en nihayetinde de dengeye ulaşmaktadır. Kar ve fayda maksimizasyonu temelinde şekillenen süreç, piyasadaki kentsel alanların arzına ve tercih edilirliliğine göre belirlenen koşullar sonucunda, kent planlamalarını ve kentsel mekanın örgütlenmesini de dönüştürmektedir.

Neo-klasik kentsel rant kuramlarında en ön plana çıkan ise Von Thünen ve William Alonso modelleridir. Bu modellerle birlikte neo-klasik kuram, farklılık rantına olan bakışını yansıtmakta ve rantın fiziki konuma göre nasıl farklılaşacağını ortaya koymaktadır.

Von Thünen'in kuramına göre rant, tarımsal toprağın pazar kentine olan uzaklığından kaynaklanan farklı ulaşım maliyetlerine göre oluşmaktadır. Bu nedenle, pazar kentine yakın olan toprak sahipleri, bu sebeple konum rantına sahip olmaktadırlar (Ertürk, 1997: 173). Bu kurama göre kentsel topraklar, kent merkezine ne kadar yakınsa o kadar değerlidir. Bunun en önemli sebebi ise ulaşım masraflarındaki düşüklüktür. Merkeze yakın olan yerlerin daha fazla rant yaratması, daha çok tercih edilmesinden ileri gelmektedir ve konumundan gelen bu rantta toprak veya arsa sahibinin bir etkisi bulunmamaktadır.

Von Thünen'in kuramını kent arazisine uyarlayan Alonso ise, kentsel yerleşimin tanımlanmasında yeni bir bakış açısı geliştirmiştir. Arazi değerlerinin ulaşım maliyetine bağlı olarak değişeceğini varsayan geleneksel yer seçimi kuramlarında, konut yer seçimi ve yolculuk mesafesi arasındaki ilişki üzerinde

durulur. Alonso parsel büyüklüğünün önemini vurgulayarak arazi değerleri ile yoğunluk arasında da bir ilişki kurmuştur (Alonso'dan aktaran Özcan, 2006: 74).

Literatür içerisinde bu kurama yöneltilecek eleştiriler, kapitalizmin serbest piyasa ekonomisi anlayışına yöneltilecek eleştirilerle paralel şekilde ilerlemektedir. Kentsel rantın arzı ve talebi sürecinde, tüm aktörlerin kusursuz işleyen bir piyasa içerisinde, tamamen doğru bilgilendirilerek, rasyonel biçimde hareket ettiği varsayımı bu görüşün zayıf yanını oluşturmaktadır. Buna ek olarak kentsel mekanların salt kar maksimizasyonu hedeflenerek ele alınması, kentteki toplumsal alanların belirlenmesi ve toplumsal fayda gözetilerek yapılan planlamaların önemini gözden kaçırmaktadır. Kentsel mekanların sadece arazi değerleri olarak ele alınmasını en çok eleştiren kentsel rant kuramcıları ise Marksistler olmuş, kentsel rantın meydana çıkmasına sebep olan sosyal ilişkileri ortaya koymaya çalışmışlardır.

Marx'ın tanımladığı farklılık rantları, mutlak rant ve tekeller rant kategorileri üzerinden gelişen Marksist kentsel rant kuramı, yoğunlukla kıt kaynakların tekelleşmesi ve bu durumun mekanda yarattığı ayrışmaları konu almaktadır.

1970'li yıllardan itibaren Marksist kuramcılar arasında tartışılan ve geliştirilen kentsel rant kuramının en belirgin özelliği, mülkiyet sahipliği ve konut sorunu üzerine yoğunlaşmış olmasıdır. Ricardocu rant kuramını kentsel alanlara uyarlayan kuramcılar, topraktaki özel mülkiyet olgusunu ikinci planda tutarak daha çok farklılık rantının konum ve verimlilik rantı kategorileri üzerinde yoğunlaşmışlardır. Amerikalı kuramcıların daha fazla ilgi gösterdiği bu yaklaşımları aslında daha çok bir yerleşme kuramı olarak nitelendirilebilir (Turan, 2017). Söz konusu kuramcıların en ön plana çıkması ise Harvey'dir. Ona göre, konut piyasasında birçok farklı oyuncu bulunur ve her grup kullanım değeri ile değişim değerini belirlemenin farklı bir yoluna sahiptir. Bütün bu farklı grupların konut piyasasındaki faaliyetlerini, analiz için anlamlı bir çerçevede bir araya getirmek ise hiç de kolay değildir. Biri için kullanım değeri olan öbürü için değişim değeridir ve her biri de kullanım değerini farklı düşünür. Aynı ev, bireylerin, örgütlerin ve kurumların ona bağladıkları toplumsal ilişkiye göre farklı anlamlar kazanabilir. Yararı azami düzeye çıkaracak davranışlar yoluyla bütün konut stokunun (ayırıcı özellikleri sadece gelir ve konut tercihleri olan) kullanıcılara tahsis edileceğini varsayan bir konut piyasası modelinin uygulanabilirliği özellikle sınırlı görünmektedir (2013: 151-154). Yine Harvey'egöre

kent merkezindeki toprağın yüksek kirasal değerinin, (Mills'in ortaya attığı gibi) toprağın marjinal üretimindeki farklılıkların yansımaları olarak yorumlanması gerekmez. Bu konumlardaki mutlak ve tekeli kiralar da üretim maliyetlerine girerler. Farklılık kiraları ise girmez. Eğer merkezi konumlarda toprak değerinin belirlenmesinde mutlak ve tekeli kiralar egemense, kullanımı belirleyen toprak değeridir. Eğer farklılık kiraları egemen olursa, kullanım, toprak değerini belirleyecektir. Merkezi konumlardaki toprak ve mülk kiraları, toprağın marjinal üretkenliğinden değil, mutlak ve daha da önemlisi tekeli kiraların uygulanmasına neden olan süreçlerden kaynaklanır (2013: 173).

Kısacası Marksist görüşe göre kentlerdeki nüfusun hızla artmasının bir sonucu olarak genişleyen kentler, yeni rant alanlarının doğmasına sebebiyet vermektedir. Tarımsal topraktan elde edilmiş olan artı değer bir sonucu olan bu rant, mülkiyet ilişkilerini de içinde barındırdığı için ise kaçınılmaz olarak eşitsizliği de beraberinde getirecektir. Neo-klasik yaklaşımdaki serbest piyasa ekonomisine dayanan ve arz-talep ilişkisi sonucunda meydana gelen yarara odaklanan görüşün aksine Marksistler, kentsel arazinin kentsel rantı yarattığını ve bu rantın dağılımındaki adaletsizliklerin de kentsel eşitsizliği meydana getirdiğini savunurlar.

Temel iki yaklaşım üzerinden ortaya konulan kuramsal tartışmanın ardından, kentsel rantın oluşumu için gerekli koşulların neler olduğunu ve kentsel rantın oluşumu ve devamlılığında etkili olan sosyal aktörlerin kimliğini de ortaya koymak gereklidir. Çünkü kentsel rantın nasıl oluştuğunu ve bu süreçte hangi aktörlerin etkili olduğunu ortaya koyabilmek, kentsel rantın yarattığı sorunların çözülebilmesi için geliştirilecek politikaların da daha sağlıklı olmasını sağlayacaktır.

Kentsel rantın oluşumu için üç aşamanın gerçekleşmesi gerekir. Birinci aşama, kentsel toprak üzerinde bir metalaşma olgusunun var olmasıdır. İkinci aşama, sermayenin kent toprakları üzerinde baskı oluşturmalarıdır. Üçüncü aşama ise, merkezi veya yerel yönetimin kent topraklarına dayalı olarak siyasi veya mali menfaat sağlamak için politik güçlerini kullanmalarıdır (Kayır, 2010).

Kentsel rantın ilk aşaması olan kentsel topraklar üzerindeki metalaşma, günümüzde özellikle küresel kapitalizmin etkisiyle iyice açığa çıkan bir durum olmaktadır. Gerek kentlerin küresel pazar içerisinde kendilerinin de pazarlanan bir meta konumuna gelmesi, gerekse de kentsel alanların alınıp/satılabilen ürünleri

meydana getirmesi, kentlerin birer kentsel rant alanları olması durumunu da beraberinde getirmektedir.

Tekeli'ye göre (1982: 246); kentsel toprak yalnızca bir yer olma işlevini aşır, bir spekülasyon aracı olma işlevini kazanabilir. Bu yeni işlev de konut yapım sürecini çarpıtan en önemli etkenlerden biridir. Arsanın spekülasyon aracı haline gelmesi ona canlı bir pazar oluştururken, aynı dönemde ekonominin hızlı bir enflasyon içinde bulunması, bu pazarın hem sınıfsal olarak hem de mekansal olarak yaygınlaşmasını sağlar.

Kentler, kapitalist toplumdaki herhangi bir diğer mal gibi paketlenen, reklamı yapılan ve pazarlanan bir meta olarak görülmekte ya da metaya dönüştürülmektedir (Öktem, 2006: 56). Özellikle küresel kent olma yarışındaki kentlerde, genellikle kent merkezleri ve sermayelerin tercih ettiğı alanlar gelişirken, rant kaynağı olarak görülmeyen ve genellikle kentin çeperlerinde yer alan alanlar ise bu merkezlerin çok gerisinde kalmaktadır (Ergun ve diğerleri, 2013: 64).

Kentsel mekanların metalaştırılması hem dünya ölçeğinde hem de aynı ülke sınırları içerisindeki kentsel alanlar arasında gelişmişlik farkları ve dolayısıyla da eşitsizlikleri doğurmaktadır. Bu durum da Harvey ve diğer Marksist kuramcılarının kentsel rantın mekânsal ve sınıfsal eşitsizlikler yarattığı tezini doğrular niteliktedir.

Kentsel alanların farklı rantlar yaratması, farklı avantajlara sahip olmalarından ileri gelmektedir. Kent merkezine, ticaret merkezlerine, iş yerlerine veya okul, hastane gibi alanlara yakın olması, bölgenin ulaşım olanakları, bölgede kaliteli ve üst sınıfa yönelik konutların bulunması, mimari yapı ve alışveriş merkezlerine yakınlık gibi birçok etmen, kentsel alanın tercih edilirliliğini arttırmakta ve bölgenin kentsel rant yaratma kapasitesini etkilemektedir. Bütün bunlara ek olarak, bölgenin gelişmişliği kadar, gelişmeye yatkınlığı da önemli bir diğer etmendir. Hızla büyüyen kentsel alanlar, geleceğe yönelik şekilde de rant yaratmakta, bugün çok da kıymetli olmayan bölgeler gelecek için akıllı yatırım alanları olarak görüldüğü için, yine kentsel rantı meydana getirmektedir.

Temelinde toprağın “kıt” oluşundan kaynaklanan tüm rantlar gibi kentsel rant da hızlı nüfus artışı ile kentlerde arazi ve binaların yetersiz kalması karşısında gayrimenkullerin değeri arttırmaktadır. Bunun sonucunda da kentsel rant, belirli arazilerin belirli kişilere tahsis edilmesine; imar yolsuzluklarının ortaya çıkmasına,

lüks konut ve villalar ile belirli kesime yönelik inşaatlar yapılmasına neden olmakta, bu arazilerin talanına, sömürülmesine göz yumulmaktadır. Kentteki orta ve dar gelirli dediğimiz büyük çoğunluk ise, fiyatları oldukça yükseltilen bu arsa, arazi ve konutlara ulaşamamaktadırlar (Çetin, 2012: 298). Bu durum kentsel alandaki mekânsal ayrışmaları iyice keskinleştirmekte ve kentteki tercih edilebilir alanlardan sadece üst gelir düzeyine sahip, ayrıcalıklı sınıfların yararlanabildiği bir düzeni meydana getirmektedir.

Toprağın fiyatının belirlenmesi, serbest piyasada birçok aktörün ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Taşınmaz mal pazarında, emlakçılar, müteahhitler, bankalar, sigorta şirketleri, kamu kurumlarının ilgili birimleri, değerlendirme yapan kuruluşlar ve şirketler gibi çok aktörlü bir yapı ile karşılaşmaktadır (Turan, 2009: 69). Kentsel rantın paylaşımına sadece yerel aktörlerin değil, aynı zamanda büyük sermayenin de dahil olması, rant mücadelesinin artmasına ve hali hazırda azalmış olan kentsel alanların yeni birer rant alanı olarak karşımıza çıkmasına sebep olmuştur.

Gerek ulusal gerekse de küresel boyutta sermayenin büyük veya küçük temsilcileri, mülkiyeti kimde olursa olsun kentsel araziler ya da kırdan kente devşirilmek istenen araziler üzerinden imar hakkının da lehlerine olacak şekilde düzenlendikten sonra rant elde etmek konusunda azimlidirler (Sayın ve Candan, 2016: 2588). Söz konusu düzenlemeler ve planlamalar ise bu rant ilişkilerinin dışında yer almayan merkezi ve yerel yönetimler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

İlk olarak kentsel rantların kaynağı, devletin mülkiyetinde veya devletin hüküm ve tasarrufu altında olan topraklardır. Bu topraklar çeşitli biçimlerde ya satılarak ya da uzun süreli kullanımlara tahsis edilerek kentsel ranta konu olmaktadır. İkinci olarak ise planlama yetkisine sahip olan kamu kurum ve kuruluşları ayrıcalıklı imar hakları yaratarak ister devlet mülkiyetinde isterse özel mülkiyette bulunsun bütün kentsel toprakları kentsel rant havuzuna aktarmaktadırlar. Kentsel topraklar imar planları aracılığıyla işlev ve kullanım biçimi değiştirilerek spekülasyon yatırım aracı haline dönüştürülmektedir. Bu yönleriyle ele alındığında hem merkezi yönetimin hem de yerel yönetimlerin kentsel rant oluşum ve paylaşım sürecini yönettikleri söylenebilir (Turan, 2008: 1).

Kentsel rantın meydana gelmesinde etkili olan müdahaleler doğrultusunda ortaya çıkan spekülasyonlar ise kentte sadece spekülasyonların olduğu alanların gelişmesi sonucunu doğurmaktadır. Kentsel planlamaların kamu yararına ilişkin olmaktan çıkıp, sermayenin çıkarlarına uygun olarak şekillenmesi, herkesin kullanım hakkının bulunduğu kentsel alanların belirli bir grubun kullanımına adanmasına sebep olmaktadır. Bu durum ise hem kent planlamasının sağlıklı işlemesinden dolayı çarpık kentleşmeyi hem de mekânsal ayrışmayı beslemektedir. Buna ek olarak kentlerdeki merkezi alanlardaki rantın paylaşımı, herkesin yararlanması gereken okul, hastane ve park gibi mekanlar için kent merkezlerinde yer kalmaması sonucunu da doğurmaktadır. Bu durum hem kentlerin mecburi olarak genişlemesine sebep olmakta hem de doğal güzelliklerden, rasyonel planlamadan ve estetikten yoksun kentlerin yaratılması sürecini hızlandırmaktadır.

Bununla birlikte, var olan imar planlamaları, çeşitli kentsel dönüşüm projeleri, iyileştirme, koruma amaçlı uygulamalar da kentsel rantı doğurmaktadır (Ökmen ve Yurtsever, 2010: 59). Bu uygulamaların en öne çıkanı ise hiç kuşkusuz kentsel dönüşüm projeleridir ve bu projeler, günümüz sosyo-ekonomik ve de politik gelişmelerinin de etkisiyle bir rant aracı olarak hizmet sunmaktadır.

Özellikle endüstri sonrası, rant yönelimli kentsel dönüşüm ile (1990'dan günümüze); bölünmüş ortaklık türünde politik koalisyonlar ve özelleştirme nitelikli ekonomik gelişim modeli ve küresel sürece entegrasyon gereksinimi, sermayenin kentleşmesini sağlamıştır. Bu dönemde sosyo-ekonomik rehabilitasyon ve turizm amaçlı yeniden canlandırma faaliyetleriyle, gecekondü bölgelerinin nitelikli konut alanlarına dönüştürülmesini içeren konut odaklı uygulamalar ise önem kazanmıştır (Polat ve Dostoğlu, 2007: 64). Bu uygulamalar ile birlikte; merkezi ve yerel yönetimlerin, kentsel dönüşüm şirketlerinin veya müteahhitlerin ve bazı gecekondü sakinlerinin parçası olduğu bir kentsel ranttan pay alabilme mücadelesi ortaya çıkmıştır.

Güncel planlama literatürüne yerleşen kentsel dönüşüm uygulamalarında özellikle kaçak gelişmiş ve ıslah planları ile yasallaştırılmış bu bölgeler öncelikle gündeme gelmektedirler. Mevcut arazi kullanımında kent merkezlerinin yakın çevresinde kalmaları nedeniyle ve genelde de kentsel arsa değerlerinin menkul getirilerinin çok üstüne çıkmış olmasına bağlı olarak bu alanlar kentsel dönüşümüne

konu edilmekte, süreç gayrimenkul eksenli bakış açısıyla ele alınmakta ve rant temelli olarak düzenlenmektedir (Görgülü, 2009: 772). Bu durum, gerek kentsel alanların tamamının, gerekse de konumuz olan gecekondu alanlarının dönüşümünde, bu bölgelerin çoğunlukla yalnızca yarattıkları kentsel rantlar oranında dikkate alındıklarını bize göstermektedir.

Sonuç olarak, kentlerin insanların yaşadığı alanlar olarak algılanmayıp, bir meta olarak görülmesi, kentsel alanların hızla yağmalanmasına ve plansız, estetikten yoksun ve kamu yararı gözetmeksizin şekillenmiş kentler oluşmasına sebep olmaktadır. Kullanım değerleri yerine değişim değerlerinin ön plana çıkmasıyla birlikte kentler, rant ve sömürünün mekanları haline gelmiş, sosyal ve mekansal ayrışmaların en açık şekilde gözlenebildiği alanlar olmuşlardır. Söz konusu süreçlerin meşrulaştırılması ve yasal zemine oturtulabilmesi ise günümüzde en yaygın şekilde kentsel dönüşüm projeleri aracılığı ile gerçekleştirilmektedir.

1.1.4. Kentsel Dönüşüm

Uzun zamandır neredeyse tüm dünya ülkeleri, hızlı ve çarpık kentleşmenin meydana getirdiği sorunları çözmek için mücadele vermektedir. Zaman içerisinde değişimlere ve çöküntülere uğrayan kentlerdeki sorunları çözebilmek amacıyla ortaya konulan bir kavram olan kentsel dönüşüm kavramı da kent planlamacılarının ve sosyal bilimcilerin yoğun şekilde üzerinde durduğu olgulardan birisidir.

Uzun zamandır neredeyse tüm dünya ülkeleri, hızlı ve çarpık kentleşmenin meydana getirdiği sorunları çözmek için mücadele vermektedir. Zaman içerisinde değişimlere ve çöküntülere uğrayan kentlerdeki sorunları çözebilmek amacıyla ortaya konulan bir kavram olan kentsel dönüşüm kavramı da kent planlamacılarının ve sosyal bilimcilerin yoğun şekilde üzerinde durduğu olgulardan birisidir.

Keleş kentsel dönüşümü; *“Bir kentin tamamının veya belli bir bölümünün değişmekte olması, başka bir biçime girmesi”* olarak tanımlanmaktadır (2004: 73). Demirkıran ise dönüştürülen kentsel alanların fiziki koşullarına vurgu yapmış ve kentsel dönüşümü; *“bozulma ve çökme olan kentsel alanın ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarının kapsamlı ve bütünsel yaklaşım”* olarak tanımlamıştır.

iyileştirilmesine yönelik olarak uygulanan strateji ve eylemlerin bütünü” şeklinde ifade etmiştir (2008: 3).

Tarih boyunca kentsel dönüşüm projeleri hakkında en çok tartışılan konulardan birisi, söz konusu projelerin nasıl bir yol izleyeceği ve bu süreçte hangi kurallara bağlı kalınacağı olmuştur. Örneğin Roberts'a göre kentsel dönüşümün hizmet etmesi gereken amaçlar şunlardır;

1. Kentin fiziksel koşulları ile toplumsal problemleri arasında doğrudan bir ilişki kurulmalıdır. Kentsel alanların çöküntü alanı haline gelmesindeki en önemli nedenlerden birisi toplumsal çökme ya da bozulmadır. Kentsel dönüşüm projeleri, temelde toplumsal bozulmanın nedenlerini araştırmalı ve bu bozulmayı önleyecek önerilerde bulunmalıdır.
2. Kentsel dönüşüm kent dokusunu oluşturan birçok ögenin fiziksel olarak sürekli değişim ihtiyacına cevap vermelidir. Bir başka deyişle, kentsel dönüşüm projeleri kentin hızla büyüyen, değişen ve bozulan dokusunda ortaya çıkan yeni fiziksel, toplumsal, ekonomik, çevresel ve altyapısal ihtiyaçlara göre, kent parçalarının yeniden geliştirilmesine olanak sağlamalıdır.
3. Kentsel refah ve yaşam kalitesini artırıcı bir ekonomik kalkınma yaklaşımını ortaya koymalıdır.
4. Fiziksel ve toplumsal bozulmanın yanı sıra, kentsel alanların çöküntü bölgeleri haline gelmelerinin en önemli nedenlerinden birisi, bu alanların ekonomik canlılıklarını yitirmesidir. Kentsel dönüşüm projeleri fiziksel ve toplumsal çöküntü alanları haline gelen kent parçalarında ekonomik canlılığı yeniden getirecek stratejileri geliştirmeyi ve böylece kentsel refah ve yaşam kalitesini artırmayı amaçlamalıdır.
5. Kentsel alanların en etkin biçimde kullanımına ve gereksiz kentsel yayılmadan kaçınmaya yönelik stratejiler ortaya koyulmalıdır.

Kentsel Dönüşüm projelerinde bölgenin sorunlarının ve potansiyellerinin niteliğine bağlı olarak, bu hedeflerden biri veya birkaçı ön plana çıkabilmektedir (Şişman ve Kibaroglu, 2009: 12).

Kentsel dönüşüm ile ilişkili birçok kavram vardır. Bu kavramlar, kentsel dönüşüm üzerine yoğunlaşan araştırmacıların çalışmalarına yansımaktadır. Keleş,

tam olarak örtüşmemekle birlikte, kentsel dönüşüm karşılığında daha önce kullanılmış ve çoğu bugün de kullanılmakta olan başka kavramların da varlığına dikkat çekmiştir. Bunlar; kentsel yenileme, yeniden canlandırma, yeniden yaratma, yeniden doğuş, yeniden geliştirme veya imar, yeniden yapılandırma, koruma, kentsel soylulaştırma gibi kavramlardır (Keleş, 2004: 73).

Türkçe literatürde mutenalaştırma, seçkinleştirme, burjuvalaştırma ve nezihleştirme gibi birçok farklı kavramda karşılık bulan ve İngilizce *gentrification* kelimesinin karşılığı olan soylulaştırma hem sınıfsal hem de mekânsal bir ayrışmayı işaret eder. Soylulaştırma, aynı zamanda bir yerinden etmedir; sanayiden arındırılmış kentin veya kent merkezinde yerleşmiş bulunan işçi sınıfının konutlarını, gönüllü veya gönülsüz olarak yeni orta sınıflara terk edilmesini içermektedir. Yeni orta sınıfın bu alanlara olan talebi ve mülkiyetin değerlendirilmesi ile başlayan bu süreç, aynı zamanda yeniden yatırım için olanaklar da yaratmaktadır. Dolayısıyla çok yönlü bir dönüşümün sonucu olarak soylulaştırma, kentsel yeniden yapılanmanın bir parçası ve aynı zamanda sonucudur (Şen, 2016: 128-129; Uysal, 2006: 80).

Smith ise mutenalaştırma kavramını geliştirmiş ve bu kavramı; “*kentsel yenileme ve kentsel yeniden yapılanmanın daha geniş, daha karmaşık süreçlerinin tümü ve coğrafi mekanın kentsel ölçekte farklılaşmasının bir parçası*” olarak tanımlamıştır (2015: 33). Bütün bu kavramlar farklı içeriklere sahip olmakla birlikte, kentin farklı ölçeklerde ve içerikte dönüşen parçalarını işaret ederler (Şen, 2016: 127).

Sosyolojinin de konusu olan kentsel alanlar, karmaşık ve dinamik sistemlerdir. Fiziksel, toplumsal, çevresel, ekonomik ve hatta siyasal ve ideolojik faktörlerin etkisinde değişim ve dönüşüm gösterdikleri gibi, kendileri de birçok değişim ve dönüşüme neden olabilirler. Kentsel mekandaki değişim ve dönüşümler, kimi zaman mekan ve yaşam kalitesini artırıcı yönde olurken; kimi zaman ise, mekanın ekonomik, toplumsal, çevresel ve fiziksel çökme ve bozulması olarak kendini gösterir (Akkar, 2006: 29). Tüm dünya kentleri zaman zaman bu değişim ve dönüşümleri deneyimlemektedir. Özellikle yangın, deprem ve savaşlar gibi yıkıcı etkilere sahip olaylardan sonra, kentlerde köklü yenilenmelerin gerçekleştirilmesi zorunlu olmuştur.

Bugün bildiğimiz anlamıyla kentsel dönüşüm kavramının kökeni ise sanayi devrimine dayanmaktadır. Büyük kentleri oluşturan ve kentleşmeyi başlatan bir süreç sanayi devrimi, kentlerin fiziki yapısını bozarak, zaman zaman köklü değişimleri de zorunlu kılmıştır.

Sanayi devriminin tetiklediği göçler ve hızlı kentleşme, kent merkezlerinin üst gelir grupları tarafından terk edilmesine ve buradaki konutların bölünerek kentin yeni göçmenlerine kiralanmasına ve zaman içerisinde köhneleşmesine yol açmıştır. Bu dönemde geliştirilen düşük kaliteli konut alanlarının da kısa sürede çöküntü alanlarına dönüşmesi ile konut sorunu toplumsal sorunların ve dolayısıyla planlama pratiğinin merkezine yerleşmiştir. Dar gelirli kesimin yaşam alanlarında ortaya çıkan sağlık ve hijyen problemleri, gelişen sanayi için sağlıklı emek ihtiyacı, bu alanlarda ortaya çıkan salgın hastalıkların orta ve üst sınıfın yaşam alanlarını da tehdit etmesi gibi nedenlerle bu sorunların devlet tarafından çözülmesi gerekliliği kabul edilmiştir (Öktem Ünsal ve Türkün, 2014: 17).

Kentsel dönüşüm kavramı özellikle plansız ve kontrolsüz biçimlenmiş kentler ve metropoliten alanlar söz konusu olduğunda başlangıçta olumlu anlamlarla yüklü olarak karşımıza çıkmaktadır (Kurtuluş, 2012: 49). Olumsuz koşullardaki kentlerin geliştirilmesi olarak görülebilecek kentsel yenileme ve kentsel dönüşüm çalışmalarının kaynağı ise 19. Yüzyıl Avrupa'sına uzanmaktadır.

Kentsel dönüşüm olgusu, gelişmiş Batı ülkelerin kentlerinde sosyal ve ekonomik açıdan çöküntü alanlarının yeniden canlandırılmasına yönelik müdahaleler yapılmasıyla, İngiltere'de başlamıştır (Ataöy ve Osmay, 2007: 58). İngiltere örneğinin ardından, kamu sektörü yönetimli liderlik modeli ile gerçekleştirilen kentsel dönüşüm süreçlerinin ikinci ayağını oluşturan Fransa örneği ise ünlü şehir planlamacısı Georges-Eugène Haussmann² önderliğinde gerçekleştirilmiştir.

Kentlerdeki yenileme stratejilerine öncülük eden diğer bir gelişme ise, 20. yy'ın ilk yarısında, İngiltere'deki 'Bahçe Kent Hareketi' ve 'Yeni Kentler Hareketi'ne paralel olarak gelişen 'Modernist Hareket'tir. Modernist Hareket'in ortaya çıkışının ardından, Paris başta olmak üzere Avrupa'da birçok kentte yıkımlar

² Georges-Eugène Haussmann (1809-1891). Fransız yönetici ve şehir planlamacısı. 1831'de Fransız sivil hizmetine girdi ve Bilim Departmanı'nın başkanı oldu. Yeni bir su temini ve kanalizasyon sistemi de dahil olmak üzere Paris'deki geniş kapsamlı belediye iyileştirme programını başlattı (Britannica, 2006: 847).

yapılmış; yıkılan alanlar, Modernist planlama ve tasarım ilkelerine bağlı olarak tekrar geliştirilmiştir. Ayrıca Modernist Hareket, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, kentlerin yeniden yapılanması sürecinde de etkili olmuştur. Savaş sonrası Avrupa kentlerinde oluşan büyük yıkımlar, kentlerin yeniden inşası (urban reconstruction) stratejisini gündeme getirmiştir. 1940 ve 1950'lerin kentsel politikaları, yeni kentsel kullanımların eski kullanımların yerine gelmesini ve geçmişten gelen fiziksel sorunların yok edilmesine yönelik kentlerin yeniden inşasını öngörmüştür. Bu dönemde, merkezi yönetimin öncülüğünde yeniden yapılanma politikaları ortaya atılmıştır (Akkar, 2006: 31). Hackworth ve Smith kentsel yeniden yapılanmanın bu üçüncü dalgasına, *devlet tarafından yönlendirilen soylulaşma (state-led gentrification)* ismini vermektedir (Öktem Ünsal ve Türkün, 2014: 31-32).

Kökleri Sanayi Devrimi'ne dayanan kentsel dönüşüm kavramı için 1980'lerde ise yeni bir dönem başlamıştır. Değişen teknolojiler, Keynezyen devlet politikalarının yerini neoliberalizme bırakması ve küreselleşme gibi sebeplerle kentsel dönüşüm kavramının ele alınışı da büyük bir değişim göstermiştir.

1980'li yıllardan sonra küreselleşme sürecinin etkisiyle uluslararası sermayenin akışkanlığının artması, tüm dünyada yaşanan nüfus artışı kentleri girişimci olmaya zorlamıştır. Ekonomilerinin yeniden canlandırılması, istihdam olanaklarının sağlanması, kentler arasında meydana gelen rekabet ortamı, yeni politika stratejilerini gündeme getirmiştir. Bu noktada geçmişten beri süregelen kentsel dönüşüm kavramı, sosyal, politik ve ekonomik unsurları da içeren yeni bir sürece girmiştir (Korkmaz, 2013: 117). Kökleri 1970'li yıllara dayanan bu süreçte, fiziksel yıpranma yanı sıra, nüfusunu, firmalarını, işlevlerini kaybetmeye başlayan kentlerin ulusal ekonomideki yerleri ve milli gelirden aldığı paylar gerilemeye başlamıştır. Diğer taraftan şehri kullanan ve şehirden talepleri olan kesimler de gittikçe çoğalmaya ve sosyolojik yapı değişmeye başlamıştır (Duman ve Coşkun, 2015: 21). Değişen yapı içerisinde kentsel dönüşümü en çok etkileyen süreç ise hiç şüphesiz neoliberal kentleşme anlayışı olmuştur. Kentsel mekanların değişim değerleriyle ön plana çıktığı bu süreçte, kentler sermaye birikiminin merkezine yerleşmiş ve kentsel rantlar sermaye için önemli birer kaynak haline gelmiştir. Kentsel alanın bütünüyle metalaştırılması yoluyla sermaye birikimi mantığının içine alınması ise daha çok kentsel dönüşüm projeleri aracılığıyla yürütülmektedir.

Özellikle kentsel rant değeri yüksek merkeze yakın (deniz-göl gören, adalar gibi *milyonluk manzaralı*) eski gecekondular alanları, kentsel dönüşüm/yenileme uygulamalarının ana hedefini oluşturmuştur.

Meşrulaştırıcı söylemlere bakıldığında, kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasıyla, sosyal ve ekonomik maliyeti yoksul sınıflar tarafından ödenmiş olmasına rağmen, sağlıklı çevre ve barınma koşulları içinde kentsel araziye dönüşmüş alanların, yine bu sınıflar için daha yaşanabilir bir kentsel çevreye dönüştürülmesi beklenmektedir (İçli, 2011: 47). Ancak, son dönemlerde özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan kentsel dönüşüm projelerine karşı gerek siyasal gerekse toplumsal alanda tepkiler gelmektedir. Bu durumun en önemli sebebi ise kentsel dönüşüm ile ulaşmak istenen fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin bir kenara itilerek, dönüşüm ile sermayeye kent içinde ve kent dışında yeni rant alanları oluşturulmasının amaçlandığı endişesidir (Göz, 2008: 11). Kaldı ki bu endişenin yersiz olduğunu söyleyebilmek de mümkün değildir. Tüm dünyadaki kentsel dönüşüm projeleri, koşullarını iyileştirmeyi vaat ettiği kesime yönelik olarak değil, sermayeyarant yaratmaya yönelik olarak kurgulanmaktadır.

Türkiye’de de kentsel dönüşüm deneyimi plan ve programların, mevcut duruma özgü strateji ve müdahale biçimlerinin sonucu olarak değil, küçük grupların çıkarlarına yönelik rant kaynağı olarak kullanılarak biçimlenmektedir. Oysa kentsel dönüşüm planlaması bütüncül bir yaklaşım, ortaklıklar, katılım ilkeleri ve dönüşüm sürecinin tasarımıyla tutarlı olarak uygulanmalıdır. Kentsel dönüşüm kapsamlı ve alana özgü bir yaklaşım ile yönetim ve ortaklıklara açık olarak, mülkiyet ve hakçılık konularını dikkate alarak yönetilmelidir (Ataöv ve Osmay, 2007: 78).

Kentsel dönüşümde en önemli faktörlerden birisi, yenilenecek olan alanda yaşayan yerel halktır. Yerel halkın gelmiş olduğu yer, eğitim durumu, yöreden hoşnutluğu, ekonomik durumu, kültürel özellikleri, gelenek ve görenekleri, bilinçlilik düzeyi, kullanıcı türünün çeşitliliği gibi yenileme uygulamaları başından itibaren yenileme alanında alınacak kararları etkiler, biçimlendirir ve yönlendirir. Alanın yerel halk ile birlikte korunup korunmayacağı, alana yapılacak niteliği ve kapasitesi, doğrudan halkın nitelikleriyle ilintilidir (Özden, 2016: 81). Fakat bölge halkının kararları biçimlendirme etkisinin gözlenebilmesi için, dönüştürülen bölgelerde yaşayan yerel halkın kentsel dönüşüm sürecine aktif katılımı çok büyük önem

taşımaktadır. Çoğu projede gözlemlendiği şekilde bu katılım sağlanmazsa, var olan kentsel dönüşüm uygulamaları, yalnızca belirli bir kesimin çıkarlarına hizmet eden bir süreç olmaktan ileri gidemeyecektir.

Kentsel yeniden yapılanma söyleminde sürdürülen operasyonlar özellikle toplumun yoksul, donanımsız kesimini olumsuz biçimde etkilemektedir. Dönüşüm adına müdahale edilen alanlarda yaşayanlar, bir kitle olarak yaşadıkları bölgeyle ilgili kararların alınması konusunda etkili olamadıkları gibi, başkaları tarafından alınmış kararlara uymak zorunda kalmaktadırlar. Kendilerine sunulan yenileme projesi üzerinde pazarlık edebilecek, ekonomik yükümlülük altına girebilecek, örgütlenecek donanıma sahip değildirler (İçli, 2011: 48). Bu durumun sonucunda da bölge sakinlerinin yaşadıkları mahallelerden uzaklaştırılmasına kadar uzanabilecek büyük mağduriyetler yaşanmaktadır.

Dönüştürülen alanlardaki bir diğer sorun ise kentsel dönüşüm projeleri sonucunda çevreye verilen tahribattır. Bölgelerdeki doğal yaşama ek olarak, tarihi ve kültürel dokunun da zarar görmesi, çevrenin yoksullaşmasına sebep olmakta, kentlerin beton yığınlarından oluşan ve estetikten yoksun yerler olarak karşımıza çıkmasına sebep olmaktadır. Doğal ve tarihi mekanların kentsel ranttan daha fazla pay alabilmek uğruna büyük bir iştahla yok edilmesi ise kimliksiz kentler yaratmaktadır.

Sonuç olarak, kentsel dönüşüm uygulamalarının meşrulaştırıcı söylemlerindeki vaatlerini yerine getirmekte başarısız oldukları söylenebilir. Bununla da kalmayarak, kentlerdeki sorunları kısmen veya bütünüyle çözmeyi hedefleyen bu projeler, zaman zaman durumu kötüleştirmekte ve yeni sorunlar yaratmaktadır. Sadece daha fazla rant kazanabilmek amacıyla hareket eden ve gerek devlet gerekse de yerel yönetim politikalarıyla desteklenen bu sürecin acilen değiştirilmesi gerekmektedir. Hem kentsel dönüşümle ilişkin kararların alım süreçlerinde bölge sakinlerinin etkili olduğu hem de doğaya ve kentlerin kimliğine saygılı kentsel dönüşüm projelerinin geliştirilmesi, bu değişimin önemli bir adımını oluşturacaktır.

1.2. GECEKONDU OLGUSUNA İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Gecekondu olgusu, sosyal bilimlerde birtakım kuramsal yaklaşımlar tarafından irdelenmektedir. Bu kısımda, gecekondu olgusuna dair kuramsal yaklaşımlardan öne çıkan, Modernleşme Kuramı, Bağımlılık Kuramı ve Neomarksist Kuram üzerinde durulacaktır.

1.2.1. Modernleşme Kuramı ve Gecekondu Olgusu

Batı dışı toplumların geçirdikleri dönüşümleri ve bu dönüşümlerin ne sebeple ve ne şekilde gerçekleştiğini anlayabilme çabası, özellikle 1950’li yıllardan sonra yoğunlaşmış ve çeşitli toplumsal değişim teorilerine konu olmuştur. Bu teoriler konuyu ilk olarak ekonomik boyutta ele almışlardır. Nitekim toplumsal olguları gelişmiş ve gelişmemiş arasındaki ikilik üzerinden ortaya koyan ve ekonomik bağlamda tartışan teorilerin başında modernleşme kuramı gelir. Modernleşme Kuramı’nı ve onun gecekondu olgusuna nasıl yaklaştığını açıklamadan önce kısaca “modernleşme” kavramına bakmak yararlı olacaktır.

En genel manada modernlik, gelenekselin geçerliliğini yitirirken modern toplum tipine doğru geçişte, toplumsal bir değişim süreci olarak algılanmaktadır. Temeline ilerleme düşüncesini alan kavram, aşamalı bir evrim niteliğindedir ve bu ilerlemelerin her biri öncekinden daha üstündür (Coşkun, 2011: 17). Bu tanımdan anlaşılabilceği gibi modernleşme kuramı modern ve modern olmayan gibi bir sınıflandırma yapmış ve farklı nitelikteki toplumlar üzerinden ikili bir yapı tanımlamıştır. Bu ikili yapı içerisinde modern olmayan toplumlar gelişerek, modern toplum olma niteliğine kavuşma imkanına sahiptir ve bu durum kaçınılmazdır. Modern olmaya olumlu nitelikler yüklenmesi, aynı zamanda modernleşme kriterleri içerisinde modern olarak tanımlanmayanların ise hiyerarşik olarak düşük statüde görülmesi sonucunu beraberinde getirmiştir.

Bu anlayış içerisinde şekillenen modernleşme kuramını, Nohlen toplumsal değişim teorilerinin bir bileşeni (1980: 81) olarak niteler. Toplumsal değişme

bağlamında modernleşme kuramının temel yapı taşı 19. yüzyıl sosyolojisidir (Valenzuela ve Valenzuela, 1978: 537). Modernleşme, temelini, dönemde etkili olan evrimci ve ilerlemeci görüşte bulmuştur. On sekizinci yüzyılın sonu ve on dokuzuncu yüzyılın başındaki "ilerleme" (progress) düşüncesi, değişimin eksenine yerleştirilmiş ve Turgot, De Condorcet, St. Simon ve Comte gibi entelektüeller, evrimci kuramlardan beslenerek, insanlığın evrim şemasının ilerlemeyi zorunlu kıldığını iddia etmişlerdir. Dolayısı ile modern zamanlarda insanlık, yepyeni bir aşamanın başında bulunmaktadır (Solmaz, 2011: 36). Modernleşme'nin kuramsal ipuçlarını ise Durkheim, Weber ve Parsons gibi sosyologlarda görebilmek mümkündür. Buna ek olarak kuramın gelişmesinde A. J. Levy, N. J. Smelser, Coleman, S. M. Lipset, W. W. Rostow, D. McClelland ve Inkeles gibi isimler etkili olmuştur (Cırhınoğlu, 1999: 52).

Batılı olmayan toplumların değişim süreçleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Amerikan sosyal bilimlerinin başlıca tartışma alanlarından birisi haline gelmiştir. Bu dönemde, Amerikan entelektüel yaşamında, en genelde, toplumlararası ilişkilerin düzenlenmesi kaygısıyla, Batı dışı dünyaya ilişkin yoğun bir bilgi üretimi söz konusu olmaya başlamış; Batı dışında kalan toplumların gelişmesi sorunu önem kazanarak öncelikle iktisadi bir çerçevede tartışıla gelen gelişme sorunu zamanla toplumsal, kültürel ve siyasal bağlamlarda da ele alınır hale gelmiştir (Altun, 2000: 123). Batılı olmayan toplumların nasıl gelişebileceği üzerinde duran modernleşme kuramı, kendisinden önce gelen değişim teorilerinden ayrılmakta ve gelişmemiş toplumlar için kaçınılmaz ve pozitif bir değişimi öngörmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan siyasi ve ekonomik kaosu bir sonucu olarak geliştirilen bunalım felsefelerinin aksine modernleşme kuramı, Batı'ya mevcut durumdan memnuniyet ve kendisine güven duygusu vermektedir. Kuram bu yönüyle 19. yüzyıl batı düşüncesi ile benzerlikler göstermektedir. 19. yüzyıl batı düşüncesinde egemen olan evrimci, ilerlemeci toplumsal değişim anlayışı, 20. yüzyılda modernleşme kuramı ile yeniden canlılık kazanmıştır. 19. Yüzyılda ilkel toplumlardan, uygar batılı toplumlara doğru olan toplumsal değişimin yönü, modernleşme kuramında geleneksel toplumların, modern batılı toplumlara doğru evrilmeleri şekline dönüşmüştür (Coşkun, 2012: 296).

Modernleşme teorisinde batı modernitesinin kalkınma ve ilerleme düşüncesinin bütün toplumları etkileyerek, toplumların aşamadan aşamaya geçme yoluyla modernleştirilmeleri öngörülmektedir (İçli, 2001: 167). Kuram, Batı'nın model alınmasıyla birlikte tüm dünyanın modernleşebileceğini varsayar. Bu nedenle modern olmak isteyen toplumlar, Batı'nın takipçisi olmak durumundadırlar (Coşkun, 2011: 18). Modernizmin temelini oluşturan Aydınlanma düşüncesinden etkilenen ve batılı olmayan toplumların da batıya öykünen bir değişim ve gelişim göstermeleri gerektiği ön kabulüyle yola çıkan modernleşme kuramı, batılı olmayan toplumları birer “öteki” olarak kurgulamaktadır. Söz konusu “öteki” toplumlar, modern toplumlarının izinden gidebildikleri ölçüde kendilerine gelişmiş dünyada yer bulabileceklerdir.

Modernleşme kuramı, dünyayı gelişme düzeylerinin farklılığına göre bölgelere ayrılmıştır. Batı veya bazı doğu ülkeleri fevkalade gelişmiş veya modern olarak tanımlanırken, dünyanın diğer bölgelerindeki nüfusun daha az gelişmişliği üzerinde durmuşlardır. Bunlar batı tipi deneyimi izleyerek kaçınılmaz olarak gelişeceklerdir. Bu ülkelerdeki gelişme yolu kentler için de geçerlidir. Kentler, geleneksellikten hareketle modernleşmeye geçeceklerdir (Tatlıdil, 2009: 325). Modernleşme kuramının temel ilkeleri göz önüne aldığımızda, tüm kentlerin kaçınılmaz olarak modern kentlere dönüşeceği çıkarımı yapılabilir.

Modern sanayi kentlerinin şekillenmesinde, kırsal alanlardan kentlere yönelen emek gücü hareketliliğinin önemli bir payı vardır. Modernleşme kuramı paradigması emek gücünün yer değiştirmesini doğal ve modernleşmeye dönüşecek bir bağlamda ele almaktadır. Nitekim Ersoy'un da vurgusuyla; modernleşme kuramı yapısal işlevselci ve de neo-klasik iktisat kuramının temel varsayımlarından yola çıkmaktadır. Bu kuramlar piyasa mekanizmasına dıştan zorlamalarla müdahale edilmemesi durumunda, arz ve talep yasasının sistem içi dengeleri büyük ölçüde sağlayacağını varsaymaktadır. Buna göre gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde, emek gücü arz ve talebi ve buna bağlı olarak ücret düzeyleri, coğrafi olarak dengesiz bir dağılım göstermektedir. Emek açısından zengin olan sermaye yoksunu birimlerin ucuz emek gücü, sermayesi bol, ancak yeterli emek gücüne sahip olmayan yörelere doğru hareket ederek yerleşmeler arasındaki ücret dengesizliklerini giderecektir (Ersoy, 2012: 2). Bölgeler arasındaki eşitsiz emek gücü ve sermaye dağılımı,

modernleşme kuramı içerisinde olumsuz bir durum olarak algılanmaz. Nihayetinde piyasanın kendi dengesini sağlamasıyla sonuçlanacak olan bu süreç, doğal ve gerekli olarak göç olgusunu meydana getirmektedir.

Gecekondulaşma gerçekliğinde, kırsaldan kente olan iç göç olgusu temel bir dinamiktir. Göç olgusu, modernleşme kuramı içerisinde, ücret farklılıklarının mekansal birimler arasında dengesiz dağılımının giderilmesine katkı yapan bir mekanizma olarak görülmektedir. Büyüme hızının görece düşük olduğu yörelerden daha gelişmiş olanlara yönelen göç, bir yandan, emek gücü gereksinimi az olan kırsal alanlardaki –ya da küçük kentlerdeki- istihdam baskısını azaltarak verimliliği artırırken, diğer yandan da kentsel alanlara taze emek gücü sağlayarak, ücretlerin aşırı düzeyde artmasını önleyecektir. Zaman içinde, kentsel alanlarda emek gücü piyasasında yeni dengeler oluşacak ve göç hareketi yavaşlayacaktır. Böylece, başlangıçta var olan yerleşmeler arası dengesizlik uzun dönemde giderilmiş olacaktır. Bu denge kuramında piyasa mekanizmasının işleyişine dışarıdan bir müdahale yapılmaması durumunda, göç, dengesizlikleri gideren olumlu bir nüfus hareketi olarak görülmektedir (Ersoy, 2012: 2). Bölgeler arasındaki farklı gelişmişlik düzeyleri ile sermaye ve emek gücünün eşit olmayan dağılımının bir sonucu olan ve olumlu gelişmelere işaret eden göç olgusu, zamanla azalmaya doğru bir eğilim gösterecektir. Bunun sebebi ise göç ile birlikte bölgeler arası dengesizliğin zamanla azalacak olmasıdır. Kaldı ki modernleşme kuramı göç olgusunun, sadece toplumların gelişmişlik düzeylerine, göç alan ve veren bölgelerin ekonomik çıkarlarına değinmez. Aynı zamanda göç eylemine katılan bireylerin de göç eyleminden olumlu etkilendiklerini savunur.

Modernleşme kuramına göre göç, iş ve daha yüksek statü arayan bireylerin gönüllü olarak yaptıkları tercihlerden kaynaklanan bir olay olarak kabul edilmektedir (Şahin, 2001: 60). 50'li ve 60'lı yıllarda sosyal bilimciler, Modernleşme kuramı çerçevesi içinde, kırdan kente göçü, geleneksel tarım toplumunun modern sanayi toplumuna dönüşmesinin, dolayısıyla modernleşmenin bir aracı olarak yorumlamış ve bu sürecin sonunda, yaygın eğitim ve iletişimin de etkileriyle, rasyonel düşünen, ileriye dönük plan yapan, yeniliklere açık, geleneksel toplumun kısılcısından sosyal ve psikolojik düzeyde kurtulmuş, toplumun karar alma sürecine katılarak onu etkileyen bireyin, yani "evrensel modern insan"ın ortaya çıkacağını öngörmüştür

(Erman, 2002: 289). Evrensel modern insanın ortaya çıkışı ise toplumların gelişmesiyle birbirini karşılıklı besleyen ve etkileyen bir süreçtir.

Dünyada ve Türkiye'de akademik çevrelerde modernleşme kuramının hakim olduğu 1950 ve 1960'lı yıllarda sosyal bilimciler gecekonduyu ise geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde ortaya çıkan ve zaman içerisinde toplumun gelişmesi ve köyden kente göçenin kentlileşmesi sonucunda eriyecek olan geçici bir olgu olarak görmektedir. Evrimci modernleşme kuramının öngörüsüne paralel olarak bu dönemde gecekondulu henüz köylü kültüründen ve ilişkilerinden kurtulamamış, kentli-modern değer ve yaşam tarzını benimseyememiş ne köylü ne de kentli olan bir kişi olarak görülmektedir (Erman, 2004).

Bazı ekonomistlere göre modernleşme teorisi bağlamında gecekondulu; hızlı büyüyen ekonomilerin geçici bir durum karakteristiğidir. Ekonomik büyüme azaldıkça ve toplumlar ekonomik gelişmenin daha sonraki safhalarına yaklaştıkça resmi konutlara doğru yönelirler. Gecekondulu alanları kısa veya orta vadede istikrarlı görünse bile, gecekondulu hayatı, yalnızca kırsal göçmenlerin yaşam döngüsünde geçici bir aşamayı temsil etmektedir. Onlara göre gecekondulu sakinleri ya da çocukları, en nihayetinde şehir içindeki resmi konutlara yerleşeceklerdir (Marx, Stoker ve Suri, 2013: 188). Modernleşme paradigması yoğun şekilde “bütünleşme” kavramı üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda “bütünleşme”den anlaşılan, “modernleşme” olarak adlandırdıkları evrim sürecinin alt evrelerinde bulunan göçmen nüfusun, kentte bir dönüşüm geçirerek modernleşme sürecinin daha üst evrelerine ulaşmış kentsoylu kesime benzemesidir. Göçün kendisi gibi kentsel alanlarda yol açacağı toplumsal sorunlar da geçicidir ve zaman içinde yeni dengelere ulaşarak göçler azalacak ve göçmen nüfus da kentlileşecektir. Bütünleşmenin asimilasyon biçiminde gerçekleşmesinin Modernleşme kuramcılarını rahatsız etmek bir yana, örtük biçimde yeğledikleri bir durum olduğu da burada belirtilmelidir (Ersoy, 2012: 4). Modernleşme kuramının, gecekondulu olgusunu geçici bir süreç olarak görmesinin kaynağı ise yapısal işlevselci yaklaşımdadır. Toplumsal sistemlerin karşılıklı uyumuna, bağımlılığına ve bütünleşmesine vurgu yapan yapısal işlevselciliğin etkileri, Modernleşme Kuramı'nın gecekondulu olgusuna bakışını da etkilemiştir.

1960'lara kadar tutarlı gözüken bu kuram, bu tarihten sonra eleştirilere uğramaya başlamıştır ve bir ülkenin kalkınma sürecinde modernleşme kuramlarının iç dinamiklere aşırı önem atfetmeleri, özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda çok şiddetli tepkilere yol açmıştır. Çünkü öne sürülen yaklaşımlarla toplumsal, ekonomik, kültürel ve psikolojik dengenin sağlanması bir yana, gelişmemiş ülkelerde, özellikle de Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde göçün dengesizliklere yol açtığı görülmüştür (Çakır, 2011: 136; Cihirlioğlu, 1999: 121). Ayrıca, modernleşme teorisine göre, köyden kente göçmüş kişilerin tümüyle kırsal kültürlerini terk ederek, kent kültürü içinde erimesi (assimilation) beklenmiştir. Öte yandan, zaman içinde bu öngörünün gerçekleşmemiş olması ise yeni kuramsal yaklaşımlara zemin hazırlamıştır (Erman, 2002: 289).

Tüm bu yönleriyle değerlendirildiğinde modernleşme kuramının, Batı odaklı, evrimci bakış açısının üçüncü dünya ülkelerindeki koşulları açıklamakta yetersiz kaldığı söylenebilir. Bu durum, 1970'li yıllardan itibaren güçlenecek muhalif bakış açılarına zemin oluşturmakta ve modernist bir bakışla gecekondur sorununun çözülmemeyeceğine dair inancı artırmaktadır.

1.2.2. Bağımlılık Kuramı ve Gecekondur Olgusu

Modernleşme Kuramı'nın toplumsal değişmeyi doğru bir şekilde yorumlayabilmekte yetersiz kalması, yeni bir bakış açısının gelişmesine ve Bağımlılık Kuramı'nın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle modernleşme kuramının batılı olmayan toplumlara dair üstten bakan anlayışı ve bu toplumların gelişmelerini kendi gelişim süreçleri (nesnel koşulları) içerisinde değerlendirmekten uzak, keskin bir evrimsel gelişme teorisiyle ortaya koyması, bağımlılık kuramını meydana getiren en önemli sebeptir diyebiliriz.

1970'lere gelindiğinde, sosyal bilimlerde paradigma değişmesi yaşanmış, toplumsal olayları açıklamada evrimci modernleşme kuramının yerine ekonomi-politik ağırlıklı kuramlar hakimiyet kazanmıştır. Bu dönemde özellikle Latin Amerikalı akademisyenler tarafından geliştirilen Bağımlılık Kuramı etkili olmuştur (Erman, 2004). 1970'lerin politik ve ekonomik ortamı düşünüldüğünde Latin Amerika'daki bu yönelim şaşırtıcı olmamıştır. Çünkü Marshall Planı, İkinci Dünya

Savaşı tarafından hasar görmüş Avrupa ülkelerinin ekonomilerini dönüştürmesine yardım etmiş fakat Latin Amerika için benzer bir plan ortaya koymamıştır (Wood ve Roberts, 2005: 8). Savaş sonrası dönemde Latin Amerika’da hangi kalkınma stratejilerinin izlenmesinin yararlı olacağı yolunda yapılan tartışmalar sonucunda, ECLAC’ın (BM Latin Amerika Ekonomik Komisyonu) ithal ikameci sanayileşmeye dayanan kalkınma modeli uygulanması önerisi kabul görmüştür. 1970’lerin ortalarına kadar sürdürülen bu kalkınma modeli çerçevesinde, kısıtlayıcı ticaret rejimleri ve geniş kamu sektörünün uygulamaları sonucunda büyük bütçe açıkları verilmesiyle ciddi makroekonomik dengesizlikler (yüksek enflasyon ve büyük cari açık) oluşmuştur (Çil, 2008: 18). Bu koşullar da muhalif seslerin yükselmesine zemin hazırlamıştır.

Modernleşme kuramı eleştirmenlerinin büyük çoğunluğunu, düşük gelirli Afrika ve Latin Amerika ülkelerinden gelen ve ülkelerinin ekonomik açıdan az gelişmişliğinin nedeninin yine kendi kültürel ve kurumsal başarısızlıkları olduğu savına karşı çıkıp, Marxçı fikirleri geliştiren sosyologlar ve iktisatçılar oluşturmuştur. Bu eleştirmenler, düşüncelerini, tıpkı ülke içindeki kapitalizmin işçinin sömürülmesine yol açtığı şekilde, dünya çapındaki bir kapitalizmin, uluslararası alanda daha güçlü ülkelere sömürülebilecek bir ülkeler sınıfı yaratacağını savunan Karl Marx’ın kuramları üzerine inşa etmektedirler. Onların görüşüne göre, küresel kapitalizm, ülkeleri bir yoksullaşma ve sömürü girdabına hapsedmiştir (Giddens, 2008: 455). Gelişmiş ülkelerin daha fazla zenginlik elde edebilmek adına yoksul toplumları sömürmesine dayanan bu sistem, çok çeşitli isimlendirmelerle literatürde kendisine yer bulmuştur.

En çok bilinen adlandırma “Bağımlılık Kuramları” (dependence theories) iken, bunun yanında “Dünya Sistemi” (world system) kuramları da kullanılmaktadır. Daha seyrek olarak “gelişmemişlik ya da az gelişmişlik” (underdevelopment) kuramları adını da tercih edenler vardır. Kimi yorumcular, bunların farklı anlamlara geldiğini söyleseler bile, şurası kesindir ki; bu üç adlandırmayla da Marksizm’den kaynaklanan ve modernleşme kuramlarını şiddetli bir şekilde eleştiren kuramlar kastedilmektedir. Bu kuramlar öz olarak, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin başka ülkelere bağımlı olduklarından dolayı gelişmediklerini ifade etmek istemektedirler. Diğer bir deyişle, bağımlılık kuramlarının hemen hemen hepsi, ülkelerin kalkınamamalarının nedeni olarak dış etkilere ağırlık vermektedirler” (Cirhinlioğlu, 1999: 121-122).

Bütün bağımlılık kuramlarına göre gelişmemiş ülkeler, Modernleşme Kuramı'nın ortaya koyduğu tablonun aksine bu ikili gelişmiş-gelişmemiş yapıdan olumsuz etkilenirler. Modernleşmenin ortaya koyduğu şekilde, gelişmiş ülkelere öykünen ve ondan etkilenecek kendisi de gelişen ve modernleşen batı dışı toplumlar yerine, bağımlılık kuramları, en başta bu toplumların gelişmemesinin sebebi olarak gelişmiş ülkelerin politikalarını işaret eder.

Bağımlılık Okulu yaklaşımlarını merkez-çevre teorisi çerçevesinde somutlaştırmışlardır. Samir Amin, Immanuel Wallerstein ve Andre Gunder Frank gibi birçok düşünür tarafından geliştirilmiş olan Merkez-Çevre Teoremi'ne göre ise dünya; merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrılmış ve bu ikili dünya birbirine ekonomik temelde bağımlı olarak varlığını sürdürmektedir (Çağlayan, 2006: 79). Bu teori içinde gelişmiş olan ülkeler “merkez” olarak tanımlanırken, gelişmemiş ve dezavantajlı konumdaki ülkeler ise “çevre” ülkeler olarak sınıflandırılırlar.

Modernleşme teorisinde batı modernitesinin kalkınma ve ilerleme düşüncesinin bütün toplumları etkileyerek, toplumların aşamadan aşamaya geçme yoluyla modernleştirilmeleri öngörülmektedir. Merkez-çevre kuramı ise batı modernitesinin ilerleme düşüncesine azgelişmiş ülke açısından bakmakta ve modernleşmenin azgelişmiş ülkelere batıdan farklı olduğunu belirtmektedirler (İçli, 2001: 167). Buna ek olarak, Bağımlılık Kuramı içinde, çevre kapitalist ülkelerin yapısal konumlarından dolayı dezavantajlı oldukları ve bu nedenle hiçbir zaman kapitalist Batının sanayileşme ve refah düzeyine erişemeyecekleri iddia edilmektedir (Erman, 2002: 289). Çünkü güçlü uluslar, diğer ülkeleri genellikle kendi fabrikalarının üretim yapabilmek için ihtiyaç duyduğu hammaddeleri sağlayabilmek ve bu fabrikalarda üretilen ürünlerin satıldığı pazarları denetim altına alabilmek için sömürgeleştirmişlerdir. Sanayileşmiş ekonomilerin ihtiyaç duyduğu petrol, bakır, demir ve gıda ürünlerini, düşük gelirli ülkelere yüksek gelirli ülkelere konuşlanmış şirketler yoluyla ihraç etmişlerdir. Buna ek olarak küresel şirketler, ucuz işgücü ve hammadde bulabildikleri ülkelere fabrikalar kurmuş, emeğe ve hammaddelere biçtikleri fiyatla, yoksul ülkelerin sanayileşebilmek için gerek duydukları karı elde etmelerine izin vermemişlerdir. Bu sayede yoksul ülkeler, zengin ülkelere borç almaya zorlanmışlar ve bu sayede ekonomik bağımlılıkları daha da artmıştır (Giddens, 2008: 455-456). Sonuç olarak bu sömürgeleştirme

sistemi hem gelişmemiş ülkelerin gelişmeme sebebi hem de aradaki uçurumu her geçen gün arttıran nitelikteki bir yapının yaratıcısıdır.

Var olan bu sistemde tartışılmaya değer bir diğer konu da yerli siyasal ve ekonomik seçkinlerin, kapitalist çıkarların piyonları olarak süreçte oynadığı roldür. Periferik seçkinler, uluslararası temel sermayenin ideolojisini ve çıkarlarını paylaştığından, aslında çevreci emeğin kullanılmasına izin vermektedir (Haddad ve Spivey, 1992: 206). Bu sayede de merkez ve çevre arasındaki sömürgeleştirme süreci daha rahat şekilde gelişebilme imkanı bulmaktadır.

Bağımlılık kuramcılarında Samir Amin'e göre dünya ekonomisindeki ülkeler belirli bir hiyerarşi içerisinde ve her biri kendisine yüklenen işlevi yerine getirmekle yükümlüdür. Hiyerarşinin yüksek basamağında bulunan ülkeler, gelişmiş teknolojilerinin de sağladığı imkanlarla gelirin büyük bir bölümünü alabilirken, merkez ülkelerin teknolojilerine bağımlı olan çevre ülkeler ise gelirden düşük pay almaktadır. Bu durum ise merkez ve çevre ülkeler arasındaki gelir eşitsizliğini her geçen gün arttırmaktadır.

“Uzun bir tarih dilimini, yani 100-150 yıllık bir tarih dilimini aldığınız takdirde, değişik toplumların iç gelir bölüşümü açısından şöyle bir tablo ortaya çıkıyor: Merkezde 150 yıl boyunca sınıflar arasındaki bölüşüm de büyük bir istikrar görülüyor; az çok aynı tür bir bölüşüm devam ediyor. Buna karşılık, çevrede uzun bir zaman dilimini, 150 yılı aldığınız zaman zaten var olan eşitsizlik gittikçe daha kötü oluyor, gittikçe daha keskinleşiyor. Elbette, zaman zaman bu kötüleşmeyi yumuşatmak için önlemler alındığı olmuştur; ama bu geçicidir, sonra eski eğilim yeniden gündeme gelir” (Amin, 1992: 109).

Wallerstein ise günümüzde var olan olgunun, dünya sistemi kavramıyla açıklanması gerektiğini belirtmiştir. Wallerstein'ın yaklaşımı çerçevesinde merkez-çevre kuramına bakıldığında; merkez olarak adlandırılan ülkeler, ekonomik ve sosyal olarak gelişmiş ve genel olarak da kapitalist ilişkiler sistemini benimsemiş ülkelerdir. Çevre ülkeler ise bu kapitalist ağlar ve değerlerle kuşatılmış, merkez ülkelere bağımlı olan ülkelerdir. Merkez ve çevre ülkeler kapitalist değerler ve zorunluluklar sistemi çerçevesinde karşılıklı olarak birbirine bağımlıdır (Çağlayan, 2006: 79). Dünya Sistemleri Kuramı'na göre; kapitalist ekonomik ilişkilerin çevresel ve kapitalist olmayan toplumlara tesir etmesi, yurtdışına göç etmeye yatkın hareketli bir nüfus yaratmaktadır. Daha yüksek karlar ve zenginlik arzusu ile hareket eden kapitalist

şirketlerin sahipleri ve yöneticileri; arazi, hammadde, emek ve yeni tüketici pazarları arayışıyla dünya ekonomisinin çevresindeki fakir ülkelere girmektedir (Massey ve diğerleri, 2014: 24).

Dünya ekonomisinin meta zincirleri üzerinden okunabileceğini belirten Wallerstein, bu zincirlerin birçok çevreden yola çıkan ve belirli ve sınırlı sayılardaki merkezlerde toplanan bir sisteme işaret ettiğini belirtir ve bu sürecin merkez ve çevre ülkeler arasında bir hiyerarşik yapılanmaya sebep olduğu ve aradaki uçurumun gitgide arttığı konusunda Samir Amin’le benzer noktada buluşur.

“Meta zincirleri coğrafi yönleri bakımından rastgele oluşmamıştır. Zincirlerin tümü haritalara çizilse, biçim bakımından merkezci olduklarını görürdük. Çıkış noktaları çok sayıda, buna karşılık varış noktaları birkaç alanda birleşme eğilimindedir. Başka bir deyişle, meta zincirleri kapitalist dünya ekonomisinin çevrelerinden merkezlerine doğru gitme eğilimindedir. Ampirik gözlem olarak bu durumun yadsınması güçtür. Asıl sorun neden böyle olduğudur. Meta zincirinden söz etmek, kapitalizmin tarihsel gelişmesi boyunca işlevsel ve coğrafi bakımlardan gitgide daha yaygın, eş zamanlı olarak da gitgide daha hiyerarşik bir durum alan, geniş kapsamlı bir toplumsal işbölümünden söz etmek demektir. Üretim süreçlerinin yapısındaki bu hiyerarşikleşme, dünya ekonomisinin merkez ve çevre bölgeleri arasında yalnızca bölüşüm ölçütleri (reel gelir ve yaşam düzeyleri) açısından değil, daha da önemlisi, sermaye birikiminin yerleri açısından görülmemiş büyüklükte bir kutuplaşmaya yol açmıştır” (Wallerstein, 1992: 26-27).

Dünya sistemleri teorisinin ortaya koyduğu önemli noktalardan birisi de kapitalizmin, özellikle de 1960’lı yılların başından itibaren, dünya çapında yeni bir form almasıdır. 1960’lı yıllardan itibaren Üçüncü Dünya ülkeleri, yaşam standartlarını yükseltmeye ve toplumsal koşulları iyileştirmeye çalışacak yeni koşullara sahip olmuşlardır. Bu yeni koşullar, uluslararası finansal ve ticaret sistemlerinin daha esnek bir karaktere sahip olmasını sağlamış ve ulusal hükümet eylemlerinin etkisi gittikçe azalmıştır (Reyes, 2001: 115-116). Tüm bu süreçler sonucunda da uluslararası göç hız kazanmıştır.

Bağımlılık teorisine göre gecekondulaşmayı yaratan göç olgusu, çevre ülkelerdeki nitelikli işgücünün merkez ülkelere çalışmak için göç etmesi bağlamında ele alınmaktadır. Bu sayede merkez ülkeler, nitelikli bu işgücünü düşük maliyetlerle çalıştırabilmektedir.

Çevre ülkelerden merkeze doğru akan göç olgusunun bir diğer görüntüsü de vasıfsız işçilerin göçüdür. Merkez ülkeler, emek yoğun sektörlerde kendi ülkesinin

vasıfsız işçisinden daha ucuza çalıştıracağı, vasıfsız işçileri de göçmen olarak kabul etmekte ve/veya bu işçileri kaçak göçmenler arasından temin ederek çalıştırmaktadır. Fakat gelişen ekonomik küreselleşmeyle birlikte, özellikle son on yılda bu durumun tersine döndüğünü gözlenmektedir. Artık ucuz işgücü sermayenin ülkesine, merkez ülkeye gitmemekte, tam tersine sermaye, girdi ve işçilik maliyetlerinin ucuz olduğu ülkelere gitmektedir (Çağlayan, 2006: 80-81). Bu durumun sonucu olarak da gelişmiş ülkeler ucuz iş gücü için, ülkelere göçmen kabul etmek zorunda kalmamakta, üretimlerini gelişmemiş ülkelere kaydırarak ucuz işgücünden yerinde faydalanıp, yine aynı şekilde karlarını arttırabilmektedirler. Söz konusu bu değişim, gelişmiş ülkelerin daha da geliştiği, gelişmemiş ülkelerin ise her geçen gün daha da yoksullaştığı bir düzenin devam etmesinin önüne geçmemekte, tam tersi onu beslemektedir. Süreçte yaşanan yoğun yoksulluktan ise en yoğun şekilde göçmenler etkilenmekte ve bu kişiler de her geçen gün yeni gecekondu alanları oluşturmak durumunda kalmaktadırlar.

Merkez ülkelerin çevre ülkelerle kurduğu sömürü ilişkileri sonucunda, çoğunluğunu göçmenlerin oluşturduğu kent yoksulları, informal konutlara yerleşmekte ve kent çeperlerinde gecekondu mahallelerini oluşturmaktadır. Tüm bu süreçler sonucunda gecekondu ise, gelenekselden moderne geçiş süreci içinde yaşanan geçici bir olgu yerine, kapitalist sistemdeki çeper ülkelerin yaşadıkları kentleşme olgusunun kalıcı bir ürünü olarak görülmeye başlanmıştır (Erman, 2004). Modernist bakış ile bağımlılık kuramı arasındaki bu farklılık, gecekonduların ve gecekonduarda yaşayan kesimin nasıl algılandığını ise kökten etkilemiştir.

Merkez-çevre yaklaşımı ile yapılan çözümlemelerde; az gelişmiş olarak tanımlanan çevre toplumlarının tüm yapılarının, metropol toplumlar tarafından belirlendiği gerçeğinden yola çıkılmakta ve gecekondu olgusu, çağdaş kapitalist kesimle, gelenekçi feodal kesimin kentleşmesi olayına yansımaları olarak değerlendirilmektedir (Gökçe ve diğerleri, 1993: 48-49).

Dönemde “gecekondu” kurgulamasında da farklılıklar olmuş, gecekondu, sorunların kaynağı yerine şartların mağduru olarak görülmeye, “Sömürülen/Dezavantajlı Öteki” olarak kurgulanmaya başlanmıştır. Gecekondu artık, kapitalist sistemin getirdiği dengesiz gelişmenin ve çarpıklıkların sonucunda oluşan konumundan dolayı kentle bütünleşemeyen, kentin hizmet ve olanaklarından

yararlanamayan kişidir. Gecekonduyunun kentle bütünleşme arzusunda olduğu, ama yapısal şartların ve devlet politikalarının, ya da devletin bu konuda yeterli politikalar üretememesinin, buna olanak vermediği söylenmektedir (Erman, 2004). Eke de Erman’a benzer şekilde göçmenlerin kentle bütünleşememe sorununa vurgu yapmış ve kent tarafından emilimin artık daha zor olduğunu belirtmiştir. Ona göre; kente emilim, birçok boyutta ölçülebilir veya başka bir deyişle, emilim; bileşen olarak adlandırdığımız bir dizi bağımlı değişken tarafından ifade edilebilir. Bu bileşenlerden bazıları; istihdam, imtiyaz, katılım ve erişimdir. Bununla birlikte kente emilimin her bileşen için aynı derecede oluşmayabileceğine de dikkat edilmelidir. Bir dizi bağımsız değişken, tek başına veya birbirleriyle kombinasyon halinde, her bir bileşenin emilimini hızlandırmaya veya engellemeye yardımcı olur (1981: 64). Erman’a göre (2004) bugün, Batı ülkeleri başta olmak üzere, kapitalist dünyada zengin ile yoksul arasındaki uçurum artmakta; toplumun avantajlı kesimi korunaklı, dışa kapalı ve yüksek teknoloji ve özel güvenlik görevlileriyle korunan konut çevreleri, özel hastaneleri, özel okulları, özel sağlık ve yaşam sigortaları ile kendi yaşam mekan ve kurumlarını oluşturmakta, yoksullarla olan ilişkilerini en aza indirmektedir. Varoştan yayılan şiddet ve kişi güvenliğine olan tehdit söylemi, bu yöndeki gelişmeleri desteklemektedir. 1950’lerin kentle bütünleşemediği, köylü değerleri ve yaşam biçimini koruduğu için “kentli” tarafından toplumun modernleşmesi önünde bir engel olarak görülen gecekondu halkı, bugün “varoşlu” adı altında “Sakıncalı Öteki” olarak tanımlanmakta ve “kentliler” tarafından giderek kendi dışlarına itilmektedir.

Sonuç olarak modernleşme ve bağımlılık, aynı gerçeği açıklamak isteyen fakat birbirinden keskin şekilde ayrılan iki perspektiftir. Kökenleri farklı alanlardan gelmekte olan bu iki kuramın, farklı değer yargıları, farklı varsayımları, farklı metodolojileri ve farklı açıklamaları bulunmaktadır (Valenzuela ve Valenzuela, 1978: 536). Her ikisi de gelişmiş- gelişmemiş veya geleneksel – modern toplum benzeri bir ayrım üzerinden hareket ederken, Modernleşme teorisinin perspektifini ilerleme, gelişme gibi olumlu kavramlar oluşturur. Bağımlılık teorisinin perspektifi ise gelişmiş kapitalist merkez ülkelerin çevre ülkeleri sömürüsü üzerinden hareket ederek, modernleşme teorisinin eleştirisini yapar.

1.2.3. Neomarksist Kuram ve Gecekondu Olgusu

Neomarksist kent kuramcıları, Modernleşme kuramcıları veya Bağımlılık Okulu kuramcıları kadar ayrıntılı bir gecekondu analizi yapmamışlardır. Bu sebeple doğrudan gecekondu olgusunu ele alan Neomarksist literatür oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte literatürde, doğrudan gecekonduları ele almasalar dahi, kentsel mekanlarda ortaya çıkan sınıfsal ilişkileri ve çelişkileri inceleyen birçok Neomarksist çalışma bulunmaktadır.

Şehir veya onun bazı görünümüleri daha büyük toplumdan bağımsız ve kentsel sorunlar evrensel ve kaçınılmaz olarak değerlendirildiğinde Neo Marksist düşünürler konuya eleştirel olarak yaklaşırlar. Onlara göre geleneksel kentsel sosyal bilim, kentsel olguları, temel nedenleri belirlemek için sadece kısmen açıklamaktadır (Jaret, 1983: 499). Neomarksist düşünürleri geleneksel görüşten ayıran bir diğer özellik ise sınıf çatışmasına yaptıkları vurgudur. Onlar, kentsel çatışma ve sorunları; kapitalizmin çelişkileri ve sınırlamaları nedeniyle kapitalist sisteme yerleştirilmiş olarak görmektedirler. Bu da yeni üretim tarzı yürürlüğe girene kadar geçici olarak yönetilebilir ancak elimine edilemez bir durumdur (Jaret, 1983: 499-500).

Neomarksist düşünürlerin gecekondu olgusunu hakkındaki görüşlerini ele almadan önce, Marx'ın kentler ve kentsel alanların paylaşımı hakkındaki görüşlerine kısaca yer vermek de Neomarksist düşünürleri anlama konusunda yol gösterici olacaktır.

Marx'ın çalışmalarında kent mekanına ilişkin sistematik bir yaklaşım bulmak mümkün değildir fakat Marx'ın özellikle Engels'le birlikte yaptığı çalışmalarda kente ilişkin dikkate değer birçok değerlendirme yer almaktadır (Şengül, 2001: 10). Marx; kırsal ile kent ayrımını en büyük maddi ve zihinsel işbölümü olarak tanımlamıştır. Bu iş bölümü sonucunda kentler, sınıflı yapının en belirgin ve keskin olarak ortaya çıktığı alanlardır. Kentler aynı zamanda, nüfusun, üretim araçlarının, sanayinin, eğlencenin bir merkezde toplanması olayıdır (Ersavaş, 2009: 42). Doğrudan kent sosyolojisi adı altında bir kavramsallaştırma yapmamakla birlikte Marx'ın şehri daha çok mülkiyet ilişkileri ve sınıflar üzerinden ele aldığını söyleyebiliriz. Bu anlamda Marx için kent; sınıf savaşının mekanı ve kapitalizmin yarattığı bir çevredir (Serter, 2013: 68). Marx'ın sınıf kavramı içinde, Harvey'in

tortul öğeler olarak adlandırdığı gruplar, özellikle azgelişmiş ülke kentlerindeki karmaşık toplumsal yapı içindeki farklı etnik gruplar ve gecekondu bölgelerinde yaşayan, vasıfsız işgücünü oluşturan, uzun süreli işsizlik yaşayarak yoksullaşan kırsal kökenli nüfusun, kentsel sınıfsal yapı içindeki kavramsal yeri konusunda açıklayıcı yer tutmaktadır (Ersavaş, 2009: 43-44).

Neomarkistler, Marx'ın çizdiği temel üzerinden mekânsal ayrışmalar ile kentsel yoksulluk ve sömürüyü ele almış ve kente dair çeşitli kuramsallaştırmalar yapmıştır. Konumuz olan gecekondu hakkındaki sınırlı literatür incelendiğinde ise karşımıza en önemli isim olarak David Harvey çıkmaktadır.

Neomarksist bir yazar olan Harvey'e göre mekan; tek başına anlaşılabilen bir olgu değil, hem insanı biçimlendiren hem de onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyuttur (Öztürk, 2016: 42). Ona göre kentler artı değerler sayesinde var olmaktadır ve artı sermaye yaratabilme dürtüsü kapitalizm içerisinde siyaseti de belirleyen etmendir. Başlangıçlarından beri kentler bir artı-ürünün coğrafi ve toplumsal yoğunlaşmaları sayesinde yükselmiştir. Bu nedenle kentleşme her zaman için sınıfsal bir görüngü olagelmıştır çünkü artıklar bir yer ve kişiden sağlanırken onların harcanmalarının denetimi tipik olarak birkaç elde toplanır. Bu genel durum elbette kapitalizmde de sürer; ancak kentleşme bir artı-ürünün harekete geçirilmesine dayalı olduğundan kapitalizmin gelişimi ile kentleşme arasında yakın bir bağlantı ortaya çıkar. Sermayedarlar artı-değer üretebilmek için artı-ürün üretmek zorundadır; bu üretilen değer de sonrasında daha çok artı-değer meydana getirmek için yeniden yatırıma dönüştürülmelidir. Sürekli yeniden yatırımın sonucu kapitalizmde kentleşmenin büyüme çizgisiyle paralel olarak artı-üretimin bileşik oranda genişlemesidir. Sermaye birikimi tarihine eklenen lojistik eğriler de (para, çıktı ve nüfus) bunun sonucudur. Artı-sermaye üretimi ve emilimi için kârlı yerler bulmaya duyulan sürekli gereksinim kapitalizmin siyasetini biçimlendirir. Bu gereksinim aynı zamanda sermayedarın sürekli ve sorunsuz genişlemesine bir dizi engel çıkarır. Eğer işgücü kıt ve ücretler yüksekse, ya var olan işgücü disiplin altına alınmak zorundadır -teknolojik işsizlik ya da işçi sınıfının örgütlü gücüne saldırı başlıca iki yöntemdir ya da göç, sermaye ihracı ve nüfusun o ana dek bağımsız kalmış unsurlarının proleterleştirilmesi gibi yollarla yeni işgücü bulunmalıdır. Ayrıca sermayedarlar genelde yeni üretim araçları, özelde de doğal kaynaklar

keşfetmelidirler ki bu, gerekli hammaddeleri elde etmek ve kaçınılmaz olarak ortaya çıkan artığın emilimi için doğal çevre üzerinde artan miktarda baskı oluşturur. Hammadde çıkarılması için araziler açmaları gerekir -çoğu kez emperyalist ve yeni-sömürgeci çabaların ereği de budur (Harvey, 2008: 1).

Harvey'e göre kentlerdeki mekânsal farklılaşma ve toplumsal yapı arasında bir ilişki vardır ve mekânsal farklılaşmanın sebeplerinin anlaşılabilmesi için bu ilişkinin analiz edilmesi gerekmektedir. Harvey (2002: 155); toplumda giderek artan yoğunlaşma ve toplumsal bölünme süreçlerini, kent olarak adlandırdığımız yapay çevre içine yerleştirmiş ve mekânsal farklılaşma ile toplumsal yapıyı ilişkilendirmek için kimi temel varsayımlar ortaya koymuştur;

- Mekânsal farklılaşma, kapitalist toplumdaki toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi çerçevesinde açıklanmalıdır;
- Mekânsal birimler (komşuluk birimleri, yerel topluluklar), bireylerin değerlerini, beklentilerini, tüketim alışkanlıklarını, piyasa donanımlarını ve bilinç hallerini önemli ölçüde etkileyecek özel toplumsal etkileşim ortamlarıdır;
- Büyük nüfus yoğunluklarının farklı topluluklara ayrılması, Marksist anlamda sınıf bilincinin bölünmesine hizmet eder ve bu nedenle sınıf mücadelesi yoluyla kapitalizmden sosyalizme dönüşümü güçleştirir; fakat:
- Mekânsal farklılaşma modelleri kapitalist toplumdaki çelişkilerin birçoğunu yansıtır ve somutlaştırır. Bunları yaratan ve sürdüren süreçler, sonuç olarak, istikrarsızlık ve çatışma mekânlarıdır.

Harvey, sosyo-ekonomik yapıdaki değişimlerin de etkisiyle son dönemde kentlerde artan parçalı yapıyı tanımlarken Meksika örneğini üzerinden de değerlendirmelerde bulunmuş ve bölgedeki eşitsiz yapıyı şu şekilde açıklamıştır;

“Son otuz yılda yeni-liberal değişim sınıf iktidarını zengin seçkinlere geri verdi. O zamandan beri Meksika’da on dört milyarder ortaya çıktı ve 2006’da bu ülke, yoksulların gelirleri durağanlaşır ya da azalırken yeryüzünün en zengin adamı Carlos Slim’le övünmekteydi. Sonuçlar, gittikçe istihkâmlaştırılmış bölümlerden, kapalı cemaatlerden ve sürekli gözetim altında tutulan özelleştirilmiş kamusal alanlardan oluşan kentlerimizin uzamsal biçimlerinde silinmez bir şekilde yer etti. Gelişen dünya özelinde kent birçok ‘mikro-devletin’ gözle görülür şekilde oluşması ile değişik, ayrılmış parçalara bölünüyor. Seçkin okullar, golf kursları, tenis kursları ve 24 saat bölgeyi gezen

özel güvenlikçiler gibi her türlü hizmetin sağlandığı zengin mahallelerle, suyun yalnız halka açık çeşmelerden edinilebildiği, bir temizlik düzeninin var olmadığı, elektriğin bir avuç ayrıcalıklı tarafından kaçak kullanıldığı, her yağmurda yolların çamur ırmakları haline geldiği ve ev paylaşımının norm olduğu yasadışı yerleşimler iç içe geçiyor. Her bölüm hayatta kalmanın günlük savaşımında eline geçirdiklerine sıkıca tutunarak özerk olarak yaşar ve işler görünüyor” (Harvey, 2008).

Asi Şehirler adlı kitabında ise Harvey, şehri gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkına sahip olduğumuzu belirtir ve bu durumu, bireysel değil kolektif bir hak olarak tanımlar (2015: 44). Bu durumu Harvey’in Açık Radyo’da katıldığı *Kent’in Tozu* programında ifade etmiş olduğu şu sözlerinde de görebiliriz:

“Kentsel mekânda kimin bulunma hakkı olduğuna dair ve hangi şartlar altında bu hakka sahip olduklarına dair bir mücadelenin kavgasının yapılması gerektiğini düşünüyorum. Kentlerimizde gerçekleşen en şaşırtıcı şeylerden biri, halkın siyasi olarak kendisini ifade etmesine izin verebilecek geniş kamusal alanların bulunmamasıdır” (Baysal, 2015: 26).

Harvey’e göre kentler kentte yaşayanlara aittir ve onu isteklerine göre dizaynetme hakkı da yine onlardadır. Harvey, kentleşme süreçleri, şehirlerimizin nasıl şekillendirildiği ve yeniden nasıl şekillendirileceği üzerinde bir tür belirleyici güç talep etmemizin gerekliliğine vurgu yapar. Ona göre “şehir hakkı mücadelesi, başkalarının ürettiği ortak yaşamı dur durak bilmeksizin sömüren ve ondan rant devşiren sermayenin iktidarını hedef alır” (Harvey, 2015: 131). Harvey, kentler üzerindeki tehtidin her zaman var olacağı konusunda Lefebvre ile paralel düşünmektedir (Baysal, 2015: 28). Ona göre kentler üzerindeki tehdit hiçbir zaman bitmeyecektir ve bu nedenle de şehir hakkı mücadelesi de iktidarlar var oldukça devam edecektir.

Harvey gecekondulu olgusunu ise daha çok kentsel rant ve yerinden etme süreçleriyle birlikte ele almaktadır. Gecekonduların üzerinde bulunduğu toprakların, kentsel rant arzusuyla ele geçirilmesi isteğinden doğan ve bölge sakinlerinin yerinden edilmesiyle sonuçlanan bu süreçlere karşı, devlet politikaları da gecekondulu sakinlerinin karşısındadır. Bu nedenle de gecekondulu sakinlerinin direnmekten başka çaresi yoktur. Harvey (2008) bu durumu Mumbai örneği üzerinden şu şekilde açıklamaktadır;

“Mumbai’de resmi olarak varoş sakinleri olarak düşünölen 6 milyon insan toprakta yasal bir ismi olmadan yerleşik durumdalar; kentin tüm haritaları bu yerleri boş bırakıyor. Mumbai’yi Şangay’a rakip küresel bir finans merkezine çevirme çabasıyla emlak-geliştirmedeki canlanma hız kazandı ve gecekonduların işgal ettiğı toprak gittikçe daha değerli görünüyor. Mumbai’deki en göze çarpan varoşlardan biri olan Dharavi’nin değerinin 2 milyar dolar olduğı tahmin ediliyor. Arazi gaspını maskeleyen çevresel ve toplumsal gerekçeler göstererek onu temizleme baskısı her gün artıyor. Devletin desteklediğı malî güçler bazı durumlarda tüm bir nesil boyunca oturmuş yerlere şiddetle sahip olarak zora dayanan varoş temizliğı için bastırıyor. Toprak neredeyse hiç maliyetsiz alındığından emlak hareketliliğı sayesinde sermaye birikimi canlanıyor. Yerinden edilen insanlar tazminat alacaklar mı? Şanslı olanlar bir parça alır. Ancak her ne kadar Hint Anayasası devletin kast ya da sınıfa bakmaksızın tüm nüfusun yaşamını ve mutluluğunu koruma ve konut ve barınma haklarını güvenceye alma zorunluluğı olduğunu belirtse de yüksek mahkeme bu anayasal gerekliliğı düzelten kararlar çıkardı. Varoşlarda yaşayanlar yasadışı oturanlar oldukları ve birçoğı uzun-dönemli ikametlerini kesin olarak kanıtlayamadıkları için tazminat hakları yok. Yüksek mahkeme bu hakkı tanımanın yankesicileri eylemleri için ödüllendirmekle eşit olacağını söylemektedir. Dolayısıyla gecekondu ya direnip savaşır ya da az eşyalarıyla otoyol kenarlarına ya da küçük bir boşluk bulabildikleri herhangi bir yere kamp kurmaya giderler”

Harvey benzer bir bakış açısını Türkiye gecekonduları hakkında yaptığı değerlendirmelerde de sürdürmüştür. Ona göre (Baysal, 2015: 37), paraya muhtaç durumdaki yoksul insanlar spekülâtörlerin verdiğı teklifleri kabul etmek durumunda kalmakta ve zorunlu olarak mahallelerini terk etmektedirler. Devletin de devreye girmesi ve kanunları kullanmasıyla birlikte afet dönüşüm yasasından faydalanarak, üst gelir grubu için üretilmiş projelere yer açılmaktadır. Gecekondu mahallelerinde bir nevi temizlik yapılmakta, mülksüzleştirmeye maruz kalan gecekondu sakinleri tahliye edilmektedir. Bu durumun önüne geçebilmek ise sosyal politikalar uygulanması amacıyla baskı yapılması ile mümkündür.

Marksist kent kuramcısı Mike Davis ise *Gecekondu Gezegeni* (2006) adlı eserinde üçüncü dünya ölkelerinin kentsel alanlarındaki gecekondu mahalleleri hakkında detaylı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Dünyayı bir “gecekondu gezegeni” olarak nitelendiren Davis; özellikle gelişmemiş bölgelerdeki hızlı ve çarpık kentleşmenin ve gecekondulaşmanın boyutlarını ele almıştır.

Davis bu eserde, daha fazla metropol bölgesi, yoksulluğı ve sağ kanat evanjeliğı olan, fakat ilerici bir alternatif için daha az umudu bünyesinde barındıran bir kentleşen dünya tarifi yapmaktadır (Angotti, 2005: 1). Davis; hızlı kentleşme, küresel kapitalist gelişme ve neoliberal politikalar arasındaki bağlantıları da ortaya

koymaktadır. Bununla birlikte; yoksul barınmanın, temel altyapı eksikliğinin ve köklerinden sökülme tehdidinin, dünyadaki çoğu kentlinin normal koşulları olduğunu gösteren Davis, küresel yerleşim yapısının kentlerden ve şehirlerden büyük metropol bölgelere olan dramatik dönüşümüne de dikkat çekmektedir (Angotti, 2006: 961).

Kent yoksulluğuna ve kentsel alanların eşitsiz paylaşımına vurgu yapan Davis, kent yoksulluğunun en yoğun şekilde gözlendiği gecekondu alanlarının genel bir haritasını çıkarmış ve dünyanın çeşitli bölgelerindeki gecekondu alanlarındaki yoksulluğu gözler önüne sermiştir. Harvey'e benzer şekilde gecekondu bölgelerindeki kentsel dönüşüm projelerini, gecekondu halkın tahliyesi olarak gören Davis, bu bölgelerin orta sınıfın kullanımına açılabilmesi için boşaltıldığını belirtmiştir. Bununla birlikte IMF ve Dünya Bankası'nın da etkisiyle devletlerin gecekondu sorununa ilişkin geliştirdiği çözüm önerilerine ise mesafeli yaklaşmaktadır ve bu çözümlerin de yine orta sınıfın yararına geliştiğini belirtmektedir.

Toparlayacak olursak, kentlerdeki hiyerarşik yapılanmaya ve buna bağlı olarak meydana gelen kentsel mekandaki ayrışmalara dikkat çeken Davis, neoliberal kent politikaların etkisiyle gecekondu bölgelerindeki yerinden etme ve tahliye süreçlerine vurgu yapmıştır. Dolayısıyla Davis, küresel bir sorun olarak gördüğü gecekondu ve yerinden etme sorununu yoksulların yanında konum alarak ve süreçlerin arkasındaki etmenleri ve politikaları değerlendirerek ele almıştır.

Neomarksist yazar Andy Merrifield, *Metromarksizm: Şehrin Marksist Bir Hikayesi* (2013: 170-171) adlı kitabında Davis'in kent analizini acımasızca sert bulduğunu belirterek, Davis'in Marksizmi'nin, kamusal alandan yoksun olan ve kolektif deneyimin herhangi bir hissini inkar eden bir şehirciliği beslediğini belirtmiştir. Merrifield ise kentleri fetişleştirmeye karşı çıkmış ve bu durumu başka bir kentsel yanlışlık biçimi olarak görmüştür. Ona göre kentler, basitçe 'şeyler' değil, sınıf mücadelesi de dahil olmak üzere karmaşık bir sosyal ilişkiler bütünüdür. Bu sebeple kentlerin sadece ne olduklarını değil, neye dönüştüklerini anlamak da önemlidir (Angotti, 2006: 966).

Merrifield'e göre küreselleşme adı verilen süreçte devlet ideolojik ve ekonomik açıdan vatandaşlarını değil; sermaye sahiplerini desteklemektedir. Bu destek mekanizması yakın dönemde yeni bir kent sorununu ortaya çıkarmıştır.

Ulusal/küresel sermaye kentsel mekânı salt bir meta olarak ele alarak fiyatlandırmakta, kent sakinlerini istismar etmekle birlikte yerlerinden de ederek kentsel arazilerin değerini arttırmaktadır (2017: 18). Kentlerin metalaştırılması sonucu değerlerinin artması ve bununla beraber gelen yerinden etme süreçleri ise kentsel dönüşüm projeleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Günümüzde kentsel yenilenme ve kentsel dönüşüm; küresel olarak soylulaştırmanın ana kolaylaştırıcıları haline gelmiştir. Merrifield, yakın zamanda bu durumu tarif etmek için 'neo-Haussmannization' (yeni Haussmannlaşma) terimini kullanmıştır. Ona göre yeni Haussmannlaşma artık her yerde milyonlarca insanın yer aldığı küresel bir kentsel stratejidir (Lees ve diğerleri, 2015: 443).

Sonuç olarak, Neo Marksist düşünürler, modernleşme kuramcıları veya bağımlılık okulu kuramcıları kadar ayrıntılı bir gecekondü analizi yapmamışlardır. Bu kuramcılar daha çok kentsel yoksulluk, mekânsal ayrışma, mekânın üretimi, kentsel rant, kentsel mekândaki soylulaştırma ve yerinden etme gibi konuları eleştirel bir bakış açısıyla analiz etmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN METROPOL KENTLERİNDE GECEKONDULAŞMA

Kuruluşu bir asıra yaklaşan Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğunda nüfusunun % 80’inin köylerde yaşadığı bir toplumsal yapıya sahipken, günümüzde bu durum tersine dönmüş durumdadır ve ülke nüfusunun yaklaşık % 80’i kentlerde yaşamaktadır. Türkiye’nin büyük kentleri, özellikle 1950’li yıllardan itibaren yoğun bir iç göç dalgasıyla karşılaşmıştır. Yoğun bir iç göçü ve hızlı kentleşmeyi deneyimleyen Türkiye’nin metropol kentleri de yoğun bir gecekondulaşma olgusuyla karşı karşıya kalmıştır. Geçmişten günümüze gecekondulaşma olgusu Türkiye’nin metropol kentlerinin en önemli gerçeklerinden birisidir.

Türkiye’nin kentleri geç gelişmeye de bağlı olarak dinamik, hızlı ve radikal biçimde değişen kentlerdir. Değişim, tarih boyunca bu coğrafyanın kentleri için sürekli gündemde olmuştur. Deprem, salgın, sel gibi doğal afetler, savaşlar, göçler, kapitalizmin yıkıcı yapıcılığı ve iktidarın mekansallaşması gibi etkiler kentlerin fiziki ve toplumsal yapısını sürekli dönüştürürken, kent kimliği ve belleği de sürekli yok edilen ya da yeniden kurulan bir nitelik kazanmaktadır (Çavuşoğlu, 2014: 18). Türkiye’de ilk olarak 1923 yılında Ankara’nın başkent ilan edilmesiyle bu kente gelen devlet memurlarının barınma sorunuyla gündeme gelen konut sorunu, 1950’li yıllarla birlikte başlayan hızlı nüfus artışı ve kentleşme eğilimleri sonucunda gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma şeklinde İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere büyük kentlerin sorunu haline gelmiştir (Kara, 2011: 173). Bugün ise ülkemizde gecekondu sorunundan etkilenmeyen hiçbir büyük kent yer kalmamıştır.

Yerli ve yabancı kaynakların birçoğunda, gecekonduyu, konut sorunu olarak ele almak, sanki bir kural olmuştur. Türkiye’deki gecekondulaşma literatürü incelenirken de gecekondular çoğunlukla büyük kentlerdeki çarpık mekansal gelişimin karşılığı olarak ele alınmaktadır. Gecekonduyunun ortaya çıkışı, gelişimi, günümüzdeki haline gelene kadar geçirdiği süreç, kentlerdeki mekansal gelişimi şekillendiren önemli etmenlerinden biri olmuştur. Fakat gecekondu sadece bir barınma ve konut sorunu olarak ele alınmamalıdır. Bir barınma sorunu gibi görünmesine karşın, gecekondu bundan çok daha fazla, çok daha geniş bir konudur (Keleş, 1993: 372; Bal, 2008: 33). Türkiye’de ‘çarpık kentleşmenin bir göstere’

olarak gecekondul olgusu, sadece bir kaçak yapılaşma sorunu değil, aynı zamanda kültürel ve siyasal yanları bulunan bir toplumsal sorundur. Başka bir ifadeyle gecekondul bir yerleşim birimi olmanın yanı sıra bir yaşam biçimidir de (Yıldız, 2012: 32). Bu nedenle gecekondul gerçekliğini tam olarak anlayabilmek için, gecekondulaşmayı salt mekânsal bir olgu olarak ele almamak ve gecekondularda yaşayanların toplumsal gerçekliğini de anlamak ve ortaya koymak gerekmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin metropol kentlerindeki gecekondulaşma olgusunun geçirdiği sosyolojik değişimler analiz edilecektir. Türkiye'deki gecekondulaşma olgusunun analizi üç döneme ayrılarak ele alınacaktır: 1950 öncesi dönem, 1950-1980 arası dönem ve 1980'den 2000'li yıllara kadar olan dönem.

2.1. 1950 ÖNCESİNDE GECEKONDULAŞMA

1923 ve 1950 arasındaki yıllar, devralınan olumsuz sosyo-ekonomik koşulları iyileştirmek ve modern bir ulus devlet olabilme yolunda atılımlar yapılmasıyla geçmiş ve bu süreçte kentler de önemli bir yere sahip olmuştur. Ulus devletin kentleştiği bu dönemde, sınırlı kabul edilebilecek göçlere bağlı olarak kentsel alanlarda gecekondul oluşmuştur. Çok ciddi bir kırdan kente göç ve gecekondulaşma sorununun yaşanmadığı bu dönemde ilk gecekondul görülmeye başlandığından, gecekonduları meydana getiren sosyo-ekonomik ve kültürel yapının anlaşılması önem taşımaktadır.

Batı'daki devletlerin modernleşme süreçleri incelendiğinde, birçoğunun sömürgecilik süreçlerinde kaynaklanan bir sermaye, mal, ürün ve emek birikimi olduğu, modernleşmeyi bu kaynaklarla gerçekleştirdiği görülmektedir. Oysa 1923 Türkiye'si savaştan yeni çıkmış, sermaye birikimi sağlamak bir yana, borç batağında, üstelik gerekli kalkınmayı sağlayabilecek mal, emek, üretim araçları ve insan kaynağından mahrum bir ülkedir (Çavuşoğlu, 2014: 41-42). Cumhuriyetin Osmanlı'dan devraldığı ekonomik yapı için, dünya ekonomisi ile tarım ürünleri ve madenler ihraç edip sınai tüketim malları ithal eden bir yarı-sömürge ülke nitelmesi yapmak uygun görünmektedir. 1953 yılına kadar süren dönemde dünya ekonomisi ile eklemlenme biçiminde (tarım ülkesi olmak bakımından) köklü bir değişiklik

yaşanmazken, ulusal bir ekonominin inşası ve ulusal bir burjuvazinin yetiştirilmesi bakımından ise önemli adımlar atılmıştır. Ulusal ekonominin inşası ve burjuvazinin yetiştirilmesi bakımından, asıl olarak devletten aldığı çeşitli imtiyazlara (belediye hizmetleri, ulaşım, enerji, maden vb.) odaklanmış bulunan yabancı sermayeli kuruluşların millileştirilmesi ile burjuvazinin Türkleştirilmesi iki önemli adımdır (Ataay, 2001: 54). Milli ekonomiyi daha çok sanayi alanında geliştirmeyi hedefleyen bu adımların dünya ekonomisine eklemlenme konusunda ne kadar katkı sağladığı tartışması bir yana, bu dönem hem modern yapıda bir ulus-devletin kurulması hem de güçlü ve ulusal bir ekonomik yapının gerçekleştirilmesi açısından önemli adımların atıldığı bir dönemdir.

Cumhuriyetin ilanından başlayarak, ulus-devlet oluşturma çabası içerisinde, kentleşmenin hız kazanması ve modern kentler oluşturabilmek büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu önemi mekana dair geliştirilen stratejiler üzerinden de okuyabilmek mümkündür. Türkiye modernleşmesi kesinlikle ciddi bir mekan organizasyonu olan, hatta büyük ölçüde buna dayanan bir projedir. Kentleşmiş, sanayileşmiş, modern bir toplum hayali, buna uygun bir mekânsal organizasyon gerektirmektedir. Bu şekilde inşa edilecek olan toplum, modern idealleri somut olarak mekanda görebilecektir (Çavuşoğlu, 2014: 53). Şengül'e göre ise, 1923- 1950 dönemini ulus-devletin ve orta sınıfların kentleşmesinin yönlendirdiğini söylemek mümkündür. Eğer ulus-devletleşme sürecinin merkezileşmiş bir devlet yapısının oluşturulması ve bir topluluğun tek kimlik etrafında yaratılması olmak üzere, birbiriyle ilişkili iki ayağının olduğunu kabul edersek, Kemalist projenin mekânsal uzantılarını bu ikili amaç etrafına yerleştirebiliriz (2001: 113).

Ulus-devletin oluşum sürecinde gerçekleşen ve başını devletin çektiği ilk kentleşme dönemi, kısaca ifade etmek gerekirse, Osmanlı döneminin imparatorluk temelli topraksal düzeninden, ulus-devlet merkezli bir düzene geçişi içermektedir. Bu nedenle bu dönemin sosyo-mekansal düzeni önceki dönemin topraksal düzeni ve kentsel tabakalaşmasından önemli kopuşları içermektedir (Şengül, 2001: 103). İlgili literatürde yaygın olarak Türkiye kentleşmesinin birinci dönemi olarak ele alınan bu dönem, "ulus-devletin kentleşmesi" olarak da ifade edilmiştir ve güçlü bir devletle bağlantılı, Batılı anlamda modern kentler oluşturabilme projesinin yoğun şekilde hissedilebildiği bir zaman aralığını ifade etmektedir.

Söz konusu ulus-devlet oluşturma stratejisinin izlerini, dönemin sosyo-mekansal politikalarının üç önemli alanında gözlemek olanaklıdır; başkentin İstanbul karşısında önemli bir gelişme odağı durumuna gelen Ankara'ya aktarılması ve bir dizi bölgesel yönetim merkezinin yaratılması, KİT'lerin yer seçim kararları ve Anadolu'ya görece önem veren bir ulaşım ağının yaratılması (Şengül, 2001: 114). Bu gelişmeler neticesinde en genel şekliyle, nüfusun ve gelişmişlik düzeylerinin, ülke geneline önceki dönemlere oranla daha eşit şekilde yayılması ile denetimi kolaylaştıran ve merkezileşmiş devlet yapısına hizmet eden kentler oluşturulması hedeflenmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminin kentleşme politikasının en önemlisi, üç imparatorluğa başkentlik yapmış İstanbul'un bırakılarak, Ankara'nın başkent seçilmesidir. İstanbul, ülkenin dış dünya ile en sıkı eklemlenmiş, bir bakıma en çok batılılaşmış kesimidir. İstanbul'un bırakılmış olması, yeni ya da “gerçek” bir çağdaşlaşma modelinin aranmakta olmasıyla yakından ilişkilidir. Bu tür ulusalcı bir çağdaşlaşma örneğinin kozmopolitleşmiş İstanbul'da gerçekleştirilemeyeceği düşünüldüğünden, Ankara'da yaratılmasına çalışılmaktadır. Anadolu'nun ortasında yozlaştırıcı etkilerden uzak, “gerçekten” aydınlanmış bir ulus devletin başkenti yaratılacaktır (Tekeli, 1998: 111). İstanbul'un hem ekonomideki baskın payını hem de sahip olduğu nüfus yoğunluğunu sınırlandırma amacı taşıyan bu gelişmenin ne kadar başarılı olduğu ise tartışmaya açıktır. İstanbul hem o dönemde hem de bugün gerek ekonomik gerekse de sosyo-kültürel önemini ve sahip olduğu nüfus yoğunluğunu korumayı başarmıştır. Fakat bununla birlikte 1950'ye kadar olan dönemde İstanbul da dahil olmak üzere Ankara haricindeki hiçbir kentte yoğun bir kentleşme eğiliminin gözlenememiş olması, sınırlı da olsa başarıdan söz edebileceğimizi göstermektedir.

Bu stratejinin ikinci ögesini, ülkeyi “demir ağlarla örmek” oluşturmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun demiryolu sistemi, ülkenin iç pazarının bütünlüğünü sağlamaktan çok, ülkenin değişik bölgelerini, etkisi altında bulunduğu dış gücün ekonomisiyle bütünleştirmeye dönük biçimde gelişmişti. Birbiri ile iş birliği yapmak istemeyen yabancı şirketler eliyle geliştiği için, birbirinden kopuk hatlar halindeydi. Cumhuriyet döneminde bir yandan yeni hatlar açılarak, öte yandan yabancı şirketler elindeki hatları devletleştirilerek Ankara merkezli bir demiryolu şebekesi

oluşturuldu. Bu şebeke hem iç pazarın bütünlüğünü sağlıyor hem de ülkeyi “baştanbaşa” sararak başkentin vatandı üzerindeki denetimini güçlendiriyordu (Tekeli, 1998: 111). Tüm iç pazarın ulaşılabilirliğini hedefleyen bu gelişmede, hem dönemin ekonomi politikalarıyla özdeşleşen devletleşmeyi hem de baştan sona bütünlęmiř bir ulus-devlet yaratma kaygısını aynı anda gözlemleyebilmek mümkündür.

İzlenen stratejinin üçüncü öğesi ise, 1929 krizi sonrasında gelişen devletçilik politikası sonucu uygulanmaya başlanan sanayi planlarında yapılması öngörölen fabrikaların yerlerinin, demir yolu güzergahı üzerindeki küçük Anadolu kentleri olarak seçilmesidir. Bir yandan bu kararlar öte yandan Anadolu’nun tüm yerleşmelerinde kurulan halkevleri, modernite projesinin tüm ülke sathına yayılması isteğinin en somut kanıtlarıdır (Tekeli, 1998: 111-112). Dönemde kamu girişimciliği, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) aracılığıyla oluşturulmuştur. Devletçilik, bir ilke olarak ekonomik faaliyetler ile üretim ilişkileri ve sermaye birikiminin belirlenmesinde öne çıkmıştır. Devlete ait büyük ölçekli fabrika ve işletmelerin kuruluşu, 1933 yılından başlayan ve ikincisi 1936 yılında başlatılan beş yıllık sanayi planları kapsamında gerçekleştirilmiştir (Altay, 2000: 52).

Dönemsel genel stratejiden de anlaşılabileceği gibi, Cumhuriyet’in bu dönemde planlı bir gelişmeyi öngörmüştür. 1930-1935 yılları arasında çıkartılan yasalarla oluşturulan sistem Cumhuriyetin kent yönetimi ve kent planlaması konusundaki yaklaşımını 1980’li yıllara ve hatta daha sonrasına kadar belirlemiş ve belli büyüklükteki kentlere plan zorunluluğu getirilmiştir (Tekeli, 1998: 114). Örneğin 1930 yılında çıkartılan 1580 sayılı Belediye Yasası’yla, nüfusu 2000’in üzerinde olan tüm yerleşimler için imar planları hazırlanması zorunlu kılınmış ve bu sayede kentsel mekanı düzenlemesinin yanında kent alanını sokak ve yollardan evlerin yeri ve numarasına kadar kodlayarak denetimi kurmanın koşulları da yaratılmak istenmiştir (şengöl, 2009: 118). Fakat zaman içerisinde kaynak yetersizliği sebebiyle bu yasa nüfusu 20.000 üzerinde olan yerleşimler için uygulanmak üzere değiştirilmiştir (Tekeli, 1980: 112). Benzer şekilde imar planlarının hazırlanması ve uygulanmasında da birçok sıkıntı yaşanmış ve dönemdeki kent planlamalarında büyük ölçüde başarısız olunmuştur.

Konuya ilişkin genel bir değerlendirme yapacak olursak, Cumhuriyetin, modernleşme hedefinde ve ulus inşası sürecinde planlamadan faydalanmayı, dünya

kapitalizmi ile akılcı bir bütünleşmeyi istediği ancak bu süreçte kararlı bir konumu sürdüremediği söylenebilir. Arzulanan modern tahayyülün gerçekleşmesi, kalkınma için rasyonel bir mekânsal örgütlenmenin sağlanması, modern kentlerin kurulması o kadar da kolay olmamıştır (Çavuşoğlu, 2014: 55). Kaya'ya göre yeni rejimin kurumsallaşma çabası 1920 ve 1930'lu yılların Türkiye'sine damgasını vurmuştur. Ayrıca yeni devletin modern, kalkınmış bir toplum hedeflemesi ve bu yolda sanayileşme çabalarına girişilmesinin (Anadolu kentlerinde fabrikaların kurulması) kentsel mekanda bazı etkileri olmuştur. Ancak bu etkiler, kentsel nüfus oranında ciddi bir artışa dönüşmemiştir. Nüfusun hala geniş bir kesimin kapalı ve geçimlik bir üretim içerisinde olması, bu durumu üzerinde belirleyici olmuştur (2014: 74-75).

1950 öncesi dönemin yapısı ve dönemde takip edilen siyasi ve ekonomik stratejiyle ilintili olarak meydana gelen ve büyük nüfusları barındıran iç göçler ise ilk olarak bu dönemde görülmeye başlamıştır.

Tablo 1: Büyükşehirlerde ve Sanayi Merkezlerinde Kentsel Büyüme

İller (kent merkezli)	1927	1935	1940	1945	1950
Ankara	74.784	122.720	157.242	226.712	288.537
İstanbul	690.857	741.143	793.949	860.558	983.041
İzmir	153.924	170.959	170.959	198.396	227.578
Adana	72.577	76.473	88.119	100.780	117.642
Kırklareli	-	-	-	14.496	14.750
Ereğli	5.180	5.843	5.415	6.360	7.132
Nazilli	9.325	12.005	16.478	18.986	25.106

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü'nden aktaran Şengül, 2001: 116.

Yukarıdaki tabloda da görülebileceği gibi 1927 ile 1950 yılları arasında büyük kentlerin nüfuslarında büyük artışlar meydana gelmiştir. Dönemde yaşanan iç göçlerle açıklanabilecek olan bu nüfus artışı, özellikle Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana gibi büyük kentlerde kendisini göstermiştir. Özellikle Ankara'nın resmi

olarak 13 Ekim 1923 tarihinde başkent olmasının ardından aldığı iç göçler, bu nüfus artışının temel sebebini oluşturmaktadır. Buna ek olarak 1950 öncesi dönemde büyük kentlerin yanı sıra Ereğli ve Nazilli gibi küçük nüfuslu bölgelerde de nüfus artışları gözlenmiştir. Bu nüfus artışlarının sebebi ise, bu bölgelerde açılmış olan fabrikalar ve bu fabrikalarda çalışabilme ümidiyle bu bölgelere yönelmiş olan göçtür.

Kentlerde farklı iktisadi yapılanma süreçlerine uygun mekansal dokuyu oluşturabilmek adına, birbirleri ile ilişkisiz ya da uygun olmayan (konumu, büyüklüğü, niteliği vb. açıdan) fonksiyonlar ile doldurulmuş veya doldurulmasına izin verilmiş, fiziksel mekan gelişimi kapsamında birçok konuda sorunlar ortaya çıkmıştır. Kırsal alandan, kentlere doğru gerçekleşen bu nüfus hareketlerine bağlı olarak kentler; mekansal, sosyal, ekonomik ve yasal sorunlarla aynı hızda başa çıkamamışlardır (Bal, 2008: 32-33). Dönemdeki kentleşmeden kaynaklanan bu sorunların en önemlisi hiç şüphesiz büyük kentlerde gözlenen gecekondulaşma olgusu olmuştur. Devletin kentsel planlama ve düzenlemelerde etkin olamayışıyla da birleşen iç göçler, kentsel alanda gecekonduların görülmeye başlanmasıyla sonuçlanmıştır. Etkin bir gecekondulaşmanın varlığından söz edemeyeceğimiz dönem, bir başlangıç olması bakımından ise büyük önem taşımakta ve bizi sorunun kökenine götürmektedir.

Gecekonduların tarihi 1940'lardan da öncesine dayanmakla birlikte, gecekondu kelimesinin konuşma dilimize girişi ancak 1940 yılından sonra gerçekleşmiştir. Sözcüğün ortaya çıkışı ise kurumlar aracılığıyla olmamıştır çünkü gecekondu kelimesi halkça yaratılmış, üretilmiş bir kavramdır (Keleş, 1993: 382; Geray, 1968: 12). Sözcük genel anlamıyla bir gecede, çok çabuk şekilde yapılan barınak anlamına gelmektedir (Yasa, 1966: 33). Türkçe sözlükte ise gecekondu; *“acele ile yapılmış, derme çatma yapı”* ve *“imar ve yapı kanunlarına aykırı olarak başkalarına veya kamuya ait arazi”* veya *“arsalar üzerinde toprak sahibinin bilgisi ve rızası olmaksızın acele yapılmış konut, kondu”* şeklinde tanımlanmaktadır³.

Günümüzde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gecekondu büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentlere kitle halinde göçün başlayıp, Türkiye’nin bazı büyük kentlerinde büyük nüfus yoğunluğunu barındıran gecekonduların oluşması ve yaratılan toplumsal sorunlar ise 20. yüzyılın ikinci

³ <http://www.tdk.gov.tr>

yarısından sonrasına denk gelmektedir (Çakır, 2011: 211). 1950 öncesi dönemde Türkiye’de yoğun bir gecekondulaşma olgusundan söz etmek mümkün değildir. Hatta bu dönemdeki gecekondulaşma “barakalaşma” olarak da adlandırılmaktadır (Şenyapılı, 2004). Dönemin genel algısı ise bu barakalaşmanın kalıcı bir nitelik taşımadığı ve bir ara dönem olduğudur.

Uzun süre Türkiye'nin büyük kentlerinde hem gecekondulara hem gecekondululara geçici diye bakılmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda gecekondular kentlere egemen olmaya başlamış ve kalıcı bir durum almışlardır (Kıray, 1998). Bu dönemde gecekondulara geçici olarak bakılmasının ana sebebi, dönemin sosyal bilimler anlayışında etkili olan modernleşmeci bakış açısıdır. Bu bakış açısınca göre gecekondular, modernleşmenin geçici nitelikte gözlenen işaretleridir.

1950 öncesi dönemde gecekondulaşma, yalnızca birkaç kentte gözlenebilen bir olgudur. Bu dönemdeki gecekondular mekânsal olarak ilk önce Ankara’da yoğunlaşmaya başlamıştır. Özellikle başkent olduktan sonra, çoğunluğu memur olmak üzere büyük bir göç alan Ankara, hızlı kentleşmenin yaşandığı ve gecekonduların karşımıza çıktığı ilk yer olmuştur. Dönemde fiziki olarak daha az alana yayılan bir sorun olduğundan gecekondular geçici bir olgu olarak görüldüğünden, bu konuya dair çok fazla önleyici düzenleme de gerçekleştirilmemiştir.

Hukuki olarak sadece birkaç yasanın çıkarılmasıyla yetinilen bu dönemde karşımıza çıkan ilk yasa ise 5218 sayılı yasa olmuştur. 14 Haziran 1948 yılında çıkartılan bu yasa, ilk imar yasasıdır ve özellikle Ankara gecekonduları için çıkarılmıştır. Gecekondu sözcüğü yasada geçmez ancak binalarını ıslah edeceklerine meşrulaştırma yolunu açar. Binası yıkılanlara ise yer gösterir. Dönemdeki ikinci yasa ise aynı yılın Temmuz ayında çıkan 5228 Sayılı Yasa’dır. Bina Yapımını Teşvik Kanunu olarak bilinen kanun, belediyelere hazine arazisi alma ve evi olmayıp ev yapacak kişilere arsa dağıtma yetkisi vermekte, konut kredisinden yararlanma hakkını da sağlamakta ve affı ülke çapında yaygınlaştırmaktadır. Dönemdeki son yasa ise 11 Haziran 1949 tarihinde çıkartılan 5431 Sayılı Yasa’dır. Yasadaki sakıncalı görülmeyen izinsiz yapıların düzeltilerek kullanılması hükmü bir af niteliğindedir. Zeytinburnu’ndaki gelişmeler üzerine ruhsatsız yapılar için çıkarılmış ve uygulanmayan yıkım kararlarını içeren bir yasadır (Çavuşoğlu, 2014: 192).

Söz konusu yasaların dönemdeki gecekondulaşmaya engel olabilmesi ise mümkün olmamıştır. Yıkılan gecekonduların yerine hemen yenilerinin yapıldığı dönemde, yıkımların veya yıkımlara ilişkin yasal önlemlerin çözüm olmadığı, bu durumun yalnızca gecekonduların fiziki niteliğini etkilediği söylenebilir. Tek katlı ve derme-çatma olarak niteleyebileceğimiz gecekondular, yıkıldığı taktirde tekrar ve kolay şekilde inşa edilmeye uygun yapıdadır.

Buna ek olarak yapılan yasal düzenlemelerle, 1930'lerden itibaren oluşan hemşerilik ve akrabalık ağları sayesinde dayanışmayla kente tutunan gecekonduluların yerleştiği alanlar, artık yavaş yavaş yasal anlamda mahalle statüsü kazanmaya başlamışlardır. Bu mahalle statüsü kazanma durumu, mahalleliliği, diğer bir deyişle etnik köken, mezhep, hemşerilik, akrabalık bağlarıyla ilişki kurmanın yanına yeni bir kentsel ilişki biçimini de eklemiştir (Yalçın, 2014: 52). Çoğunlukla kırsal bölgelerle ilişkilerini koparamamış ve geleneksel davranış kalıplarını sürdürmeye devam etmiş olan göçmenler, hemşerilik ve akrabalık ilişkilerinin destekleyici yapısından da güç alarak kente uyum sağlamaya çalışmışlardır. Fakat elbette ki bu durum o kadar kolay gerçekleşmemiştir.

Söz konusu dönemde, çoğunluğu marjinal sektörde istihdam edilmiş olan gecekondulular, gelir düşüklüğü ve güvencesiz çalışma koşullarını deneyimleyerek kentte yaşam mücadelesi vermişlerdir. Tam da bu sebeple, erkek göçmenlerin büyük bir çoğunluğu bu belirsizliğin içine tüm ailesiyle birlikte gelmek yerine, önce yalnız gelmeyi ve kırsal alandaki ailelerine düzenli para göndermeyi tercih etmiştir. Gecekondu ailesi bir araya ancak belirli bir süre sonra, belirli koşullar olgunlaştığında gelebilmektedir.

Sonuçta dönemin kısa bir özetini yapmak gerekirse, dönemde gecekondulaşma ilk olarak Ankara'nın başkent olmasının ardından gözlenmeye başlamış ve belli başlı kentler dışında çok yoğun bir şekilde kendisini göstermemiştir. Ulus-devletin kentleşmesi olarak kavramsallaştırabileceğimiz dönemde sınırlı şekilde gözlenen gecekonduların ileriki dönemlerde yaratabileceği tablo göz ardı edilmiş ve gecekondulara geçici gözüyle bakılmıştır. Bu durum, gecekondulaşmaya ilişkin geliştirilen çözüm önerilerinin ve yasal düzenlemelerin de sınırlı kalmasıyla sonuçlanmıştır. Dönemdeki kent politikalarının güçlü, modern ve ekonomik olarak bağımsız bir ulus-devlet yaratma amacına uygun şekilde

düzenlenmek istenildiği, fakat bu konuda sınırlı başarılarla ulaşıldığı söylenebilir. Gecekondulaşmanın Türkiye’deki başlangıcını meydana getirmesi sebebiyle büyük önem taşıyan bu dönemde, gecekonduılara en başından müdahale edilememiş ve konuya ilişkin yeterli çözüm önerilerinin geliştirilememiş olması, sonraki dönemlerde kendisini daha yoğun bir şekilde ortaya koyacak olan gecekondu sorununun da habercisi olmuştur.

2.2. 1950-1980 DÖNEMİ GECEKONDULAŞMA

1950 sonrası dönem, çok partili yaşam sonrasında, Türkiye’de iktidar değişiminin yaşandığı ve buna bağlı olarak da birtakım ekonomi politikalarının öne çıktığı bir dönemdir. Türkiye’nin ezici nüfus çoğunluğunun kırsalda bulunduğu ve geçimlerini tarımla sağladığı bir yapıda, geliştirilen politikalarla kırsal dönüşümün yaşanması, etkisini sonraki dönemlere de taşıyan dönüşümleri meydana getirmiştir. İç göçe bağlı olarak yoğun bir kentleşme döneminin yaşandığı bir dönem olan 1950-1980 dönemi, literatürde “*emeğin kentleşmesi*” ve “*iş gücünün kentleşmesi*” gibi isimlendirmelerle de tanımlanmaktadır.

Işık ve Pınarcıoğlu’na göre; Türkiye tam anlamıyla kırdan kente göç olgusu ile 1950’li yıllarda tanışmıştır (2005: 95). 1950’li yıllardan başlayarak ve 1960’lı ve 1970’li yıllarda hız kazanacak şekilde kırsal nüfusun kentlere göç etmesi, bu dönemdeki kentleşmenin de ana belirleyicisini oluşturmaktadır. 1950-1955 arasındaki dönemde, Marmara ve Ege Bölgesi’ndeki kentlerin büyüme hızlarının artmasına paralel olarak, İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi büyük kentler kentli nüfus artışının % 40’a yakın payını alacak bir düzeye ulaşmışlardır. Böyle bir süreçte yoğun bir göç akışı ile karşı karşıya kalan kentsel yerleşmeler, kendi özgün koşulları çerçevesinde farklı biçimlerde gelişmelerine devam etseler de benzer biçimlerde, yasal sürecin dışında kalan ve gecekondu olarak adlandırılan yeni bir yerleşme düzeni ile kuşatılmaya başlamışlardır (Ünverdi, 2002: 102-103).

Yoğun göç dalgasının ardından, kentlerde yeterli konut bulunmaması sebebiyle göçmenlerin informel yollardan konut sorununu çözme girişimi olarak şekillenen gecekonduların sayıları 1950 sonrası dönemde artmıştır.

Tablo 2: 1950 Sonrası Kentsel ve Gecekondu Nüfus

Yıl	Toplam Kentsel Nüfus (1)	Gecekondu Nüfus (bin) (2)	% (2/1)
1955	5.324.397	250	4.69
1960	7.307.816	1.200	16.62
1965	9.395.159	2.150	22.88
1967	10.437.233	2.250	21.56
1970	12.734.761	3.000	23.56
1980	20.330.065	4.750	23.36

Kaynak: Keleş ve Payne'den aktaran Şengül, 2009: 123-124.

Kentlerin eteklerinde ve gelişmeye uygun olmadıkları için boş bırakılan kent içi alanlarda mantar gibi biten gecekondu yerleşmeleri kısa sürede orta sınıfların yapılı çevresiyle çarpıcı tezatlar oluşturacak biçimde kentleri çevrelemeye başlarken, bu ikilik kentsel çelişkinin de merkezine yerleşmeye başlamıştır. Özellikle büyük kentlerde ortaya çıkan bu ikili yapılar, bir yandan devlet ile özel mülkiyet ve planlama kurallarını hiçe sayan gecekonducular arasında, diğer yanda ikinci grup ile kentlerin yerleşik orta sınıfları arasında bir gerilime dönüşmüştür. Kentsel toprağın gecekondu yerleşimcileri tarafından kullanım amacı ile işgal edilmesi, özel mülkiyeti ve piyasada karşılıklı değişimi garanti eden devlet otoritesinin ve devletin saydam vatandaşlar yaratma projesine ağır bir darbe olmuştur. Benzer biçimde, düzensiz, altyapısız konutları, kır yaşamına daha yakın davranışlarıyla, kentin yeni yoksulları kentin yerleşik orta sınıfını ve yaşam biçimini tehdit eder bir nitelik kazanmıştır (Şengül, 2001: 124).

1960 yılına kadar üretilen gecekonducular, yoksul ailelerin sadece barınma gereksinimlerini kendi güç ve olanaklarıyla ve yardımlarla karşılamaya çaba gösterdikleri türden olan gecekonduculardır. Bu dönemde gecekonducuların kiralandığına ender rastlanır. Aileler yapmayı başardıkları gecekonducularda kendileri otururlar (Keleş, 1993: 370). Başka bir deyişle, 1960'a kadarki süreci kapsayan bu dönemdeki

gecekondulaşma, barınma gereksinimini karşılamaya yöneliktir. Ticari bir anlam taşımaz ve kullanım değeri ön plandadır.

1960 yılı ise 27 Mayıs askeri müdahalesiyle, çok partili demokratik siyasi rejimde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu müdahale sonucunda yürürlüğe giren 1961 Anayasası demokrasinin ve devletin niteliğinde önemli değişiklikler yaratmıştır. Anayasada sosyal devlet ilkesi kabul edilmiş ve refah devleti anlayışı getirilmiştir. Devlet kendini, yurttaşlarının yalnız klasik hürriyetlerini sağlamakla değil, zaruri olan maddi ihtiyaçlarını karşılamakla da görevli görmeye başlamıştır. Bu anlayış içinde anayasada, devletin yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut gereksinimlerini karşılamak için önlemler alacağı da belirtilmiştir (Tekeli, 1998: 121). Devlet zaman zaman bu vaatlerini gerçekleştirmekte sıkıntılar yaşasa da, 1961 Anayasası'ndaki sosyal devlet anlayışının, barınmaya ilişkin bir konuda da kendini dışı vurduğu söylenebilir.

1960'lı yıllardan itibaren; kırsal kesimin pazara açılması, hızlı kentleşme ve buna bağlı olarak da yeni birikim olanaklarının ortaya çıkmasına neden olan ithal ikameci sanayileşme, toplumsal sınıfların şekillenmesi ve nüfusun mekandaki dağılımı konusunda da yeni boyutlar getirmiştir (Ünverdi, 2002: 102). Devletin kentsel alanlara sınırlı müdahalesi, kentleşme sürecinin yerel toplulukların daha fazla inisiyatifine bırakılması ile sonuçlanmış, bir anlamda devlet ve orta sınıf merkezli bir kentsel gelişme döneminden (yerel) topluluk merkezli kentleşme dönemine geçilmiştir. Kentin yeni yoksullarının konut sorununa yanıtları işgal ettikleri alanlarda kurdukları gecekondu, işsizlik sorununa yanıtları ise kentin formel ekonomisinin dışında bir enformel ekonominin yaratılması olmuştur (Şengül, 2001: 123).

1960'ların başında ekonomik mekanda ithal ikame modelinin benimsenmesi, gecekondu nüfusu için de bir diğer kırılma noktasını oluşturmuştur. Bu modelde çok kritik olabilecek iç pazardaki talebin ve kar hadlerinin düşmesinin engellenmesinde yurt dışından gelen döviz desteği ve kırsal kesimin sübvansiyonunun yanı sıra, gecekondu nüfusu kentle bütünleşebilme amacıyla kentli gibi tüketim talebi geliştirmiş, bu talebi karşılamak için arz boşluklarının olduğu noktada kendisi için üretim yapıp bu boşlukları kapatmış ve gene kendisi enformel dağıtım kanalları kurarak, arzın talebe ulaşmasını sağlamış, talebi canlı tutup pazar yüzeyini

genişletebilmiştir (şenyapılı, 1998: 311). Dönemde ithal ikameci bir sanayileşme modelinin de etkisiyle, gecekonduların ve gecekonduluların ekonomiye yapabileceği olumlu katkılar üzerinde durulmaya başlanmış, sanayileşmenin gerektirdiği işgücünün yeniden üretimine, devlet ve sermayeden kaynak çekmeden katkıda bulunduğu için, gecekonduların olumlu bir gelişme olarak görülmesi gerektiği düşüncesi resmi çevrelerden de destek bulmuştur (şengl, 2001: 129). Tam da bu sebeple bu dönem “emek gücünün kentleşmesi” olarak ifade edilmiştir.

Bu döneme kadar çoğunlukla marjinal sektörde kendisine yer bulan gecekondulular, bu tarihten sonra düzenli işlerde istihdam edilmeye başlamış ve kent ekonomisine kattıkları değer açısından daha kıymetli hale gelmeye başlamışlardır. oğunluğu eğitimsiz ve tecrübesiz olmasına karşın, ucuz iş gücü olarak kentin nitelik gerektirmeyen işlerinde kolaylıkla istihdam edilebilen gecekonduluların sakinleri, örgütlenmemiş yapıda oldukları için de işverenler tarafından tercih edilir olmuşlardır.

Aslında çok da nitelikli olmamasına karşın söz konusu işgücü yapısı, sektörel işgücü açığına bağlı olarak iş değiştirebilme yetenekleri ile de önem kazanmışlardır. Böylece o dönemin gelişen kentsel sektörel yapılarına esneklikleri ile önemli katkı sağlamışlar ve sistemin yetersiz kaldığı, ulaşamadığı ve servis veremediği noktaları kendi faaliyetleri doğrultusunda doldurmuşlardır. Bu yıllarda gecekonduluların nüfusu, ucuz iş gücü sektörler arası hareket esnekliği, kendi imkanları ile kente tutunabilmeyi başarma gibi özellikleri ile kent içindeki yerini iyice sağlamlaştırmıştır (Bal, 2008: 36-37).

Özellikle sanayi sektörünün ihtiyaç duyduğu ucuz emek gücünü karşılama noktasında kilit bir rol üstlenen sömürüye açık ve kırılğan yapıdaki göçmenler hem sektörün güçlenmesine hizmet etmiş hem de düzenli bir iş sahibi olarak ekonomik durumlarını nispeten de olsa dzeltebilmişlerdir. Buna ek olarak bu dönemde kadınların ve bazen de çocukların çalışma hayatına girişiyle birlikte gecekonduluların ailesinin gelir düzeyi yükselmiştir. Kadınlar genelde temizlik, yaşlı ve ocuk bakımı gibi işlerde istihdam edilirken, çocuklar ise informel şekilde, sokakta satıcılık yaparak veya esnafların yanında (ıracak vs.) alışarak aile ekonomilerine katkı sağlamışlardır.

Dönemde öncelikle sadece erkeğin göç ettiği ve kırsal alandaki ailesine para gönderdiği işleyiş de büyük ölçüde terk edilmiş ve çoğunlukla benzer yerlerden göç

etmiş ailelerden oluşan mahalleler oluşmaya başlamıştır. Bu durum kentin içinde yalnızca gecekonduculardan oluşan büyük gecekondu mahallelerinin oluşumunu da beraberinde getirmiştir. Gecekonducuların hem çoğalarak, önemli bir nüfusu bünyesinde barındırması, hem de kentsel hayat içerisindeki etkinliğinin artmasıyla birlikte, gecekondu nüfusun da hem sosyal hem de siyasal alanlardaki önemi artmıştır.

Gerek dönemdeki özgürlükçü ortam gerekse de gecekondu ailesinin maddi durumunun görece iyileşmesi, kırsal alanlardan her geçen gün daha fazla insanın iş bulabilme umuduyla büyük kentlere göç etmesi sonucunu doğurmasının yanı sıra, gecekondu nüfusun kentli tüketici grubuna da dahil olmasını sağlamıştır. Sayıca çoğalmaları, ekonomik olarak gecekonducuların alım güçlerinin yükselmesi ve bu sayede kentli tüketici grubuna dahil olabilmeleri ve dönemdeki özgürlükçü ortam birleşince, gecekondu ve gecekonducular toplumsal olarak daha fazla görünür hale gelmiştir. Bununla birlikte bu dönem, gecekonducularda yaşayan nüfusun beklentilerinin de arttığı bir döneme denk gelmektedir. Şengül'e göre bu dönemde gecekonducular, kentin yerleşik nüfusuna benzemeye yönelik taleplerini sürdürürken, yaşam kalitelerini yükseltecek iyileştirmelerle sınırlı kalmıyor, yasallaştırma, tapu ve planlama haklarını elde ederek, kentsel ranttan pay almak istiyorlardı (2001: 132). Dolayısıyla bu dönem, hem kitlelerin taleplerinin artmaya başladığı hem de bu taleplere karşı yetkililerin kayıtsız kalamayacakları bir dönemi işaret etmektedir.

Devletin gecekonduculara karşı olumsuzlukla kayıtsızlık arasında bocalayan tavrı, bu dönemde dereceli bir biçimde değişmeye başlamış, zaman zaman yıkım ve yasaklama türü uygulamalar sürmekle birlikte, kentin yeni nüfusuna karşı daha olumlu bir yaklaşıma yönelinmiştir. Kuşkusuz, bu değişimin nedenlerinden birisi, sorunun boyutlarının inkar edilemeyecek bir düzeye ulaşmasıdır. Ancak daha önemlisi, göç olgusunun da etkisiyle, siyasal dengeler de önemli ölçüde değişmeye başlamıştır. Siyasal düzlemde çok partili hayata geçişin yarattığı yarışmacı ortam, sayıları büyük bir hızla artan bu kesimin dikkate alınmasını da zorunlu hale getirirken, kentlerde ortaya çıkan ikili ve eşitsiz yapıları da sorgulayan bir sola yönelişin aşama aşama ortaya çıktığı gözlenmektedir (Şengül, 2001: 128-129). Gecekondu bölgelerinde sol ideolojilerin yükselişi, gecekondu sakinlerinin beklentilerinin artmasını durumunu da desteklemiştir. Gecekondu bölgelerindeki irili

ufaklı örgütlenmeler ve hak taleplerine dair gerçekleştirilen eylemler, gecekonduların nüfusunun toplumsal görünürlüğüne katkı sağlamıştır.

Bu dönem içerisinde, barındırdıkları yoğun nüfuslar sebebiyle gecekondular mahalleleri, birer oy deposu olarak görülmeye başlamışlardır ve bu mahallelerin sorunları da birdenbire siyasilerin gündemine girmiştir. Çok partili yaşama geçişle birlikte iyice yükselen rekabetçi ortam, siyasilerin seçmenlerin sorunlarıyla ilgiliymiş gibi davranmaları ve onlara çeşitli vaatler sunmalarını gerektirmiştir. Tam da bu sebeple imar afları, altyapı iyileştirmeleri ve tapu dağıtımına ilişkin birçok vaat vererek, hem yerel hem de genel seçimlerde bu seçmenlerin oylarına talip olmuşlardır. Başka bir deyişle, dönemsel konjonktür içerisinde, siyasi partiler kendilerinde taban yaratabilme arayışı içerisinde girerek, gecekonduları birer seçim malzemesi haline getirmişlerdir. Tüm bu sebeplerle dönemdeki gecekondulara yönelik tavır, genel olarak olumlu olmuştur diyebiliriz.

“Mahallelerde, bazen belli bir etnik, mezhepsel ya da hemşerilik grubunun yoğunlukta olduğu, bazense herkesin eşit şekilde katılabildiği mahalle güzelleştirme dernekleri kurulmaya başlanmıştır. Mahalle güzelleştirme dernekleri, herkesin bir şekilde kendini temsil edebilme şansının olduğu önemli kentsel kurumlar olarak karşımıza çıkmıştır. Kent içerisinde nüfusça kalabalık olmaları, çeşitli hizmet eksikliklerinden mağdur olmaları, kamu otoritesinden sürekli talepte bulunmaları ve gerek hemşerilik temelinde olsun gerek mahallelilik temelinde olsun örgütlenme girişiminde bulunmaları siyasetçilerin ilgisini çekmiştir. Mahallelerde eksik çok olduğundan, siyasilerin buralara vaatlerde bulunup oy toplama şansı da çok olmuştur. Üstelik organik ilişkilerle örülü örgütlü bir yapıya sahip olmaları, oyların da genel mahalle fikri neyse o yönde kullanılmasını getirmiştir. Bunu gören siyasiler, gecekondular mahallelerine sözler vererek iktidara gelmeyi ve bu iktidarı devam ettirebilmeyi öğrenmeye başlamıştır” (Yalçın, 2014: 52).

Türkiye’de gecekondular sorununu önlemek amacıyla, ilk önce kırdan kente olan göçün durdurulması için gayret edilmiştir. Ancak bu sorunu çözmede planlı dönemde ve sonrasında farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunlardan ilki; gecekondular yapımını engellemeye çalışmak ve yapılanları yıkmak, ikincisi o zamana kadar yapılmış gecekonduları affederek ondan sonra yapılanları yıkmak ve sonuncusu da varlığı kabul edilen gecekondulara mülkiyet hakkı tanıyarak yasallaştırmak şeklindedir (Ergun, 1990). Bu noktada 1950’li yıllardan 1980’lere kadar Türkiye’de gecekondulara ilişkin çıkmış yasalara kısaca göz atmak ve içeriklerini incelemek;

gecekondulara dair siyasetçilerin genel yaklaşımlarını ortaya koyabilmek adına da faydalı olacaktır;

Tablo 3: Cumhuriyet Tarihi Boyunca İmar Afları (1950-1980 Arası Dönem)

No	Tarih– Resmi Gazete No	Sayı	İçerik ve Özellik
4	1953 Temmuz (29.07.1953)	6188	İlk üç yasaı yürürlükten kaldıran ve kendisinden önceki gecekondu yasallaştırarak gecekondu sorununa yönelen bu yasa, gecekondu yikanlara belediyenin ucuz konut üretmesini ve gecekonduya tapu verilmesini öngörmekteydi. Yasa hükümlerinden 2 yıl süreyle belediye sınırları içinde oturanlar faydalanabiliyordu.
5	1959 Temmuz (21.07.1959)	7367	Belediyelerin arsa ve konut üretimine ilişkin görev alanlarını genişletmeyi, belediye sınırları içindeki hazine arazilerinin, gecekondu önleme bölgesi yapılmak üzere devrini amaçlamıştır ancak uygulamalar başarılı olmamıştır.
6	1963 Eylül(05.09.1963)	327	Bu yasa bazı gecekondu mahallelerine belediye hizmeti götürülmesi hükmünü içermekte ve bu anlamda bir af niteliği taşımaktadır.
7	1966 Temmuz (20.07.1966)	775	Hala uygulanmakta olan gecekondu yasasıdır. İyileştirme, ortadan kaldırma ve önleme öngörür. Bunun için Emlak Kredi Bankası’nda bir fon teşkil edilmiştir. Kısmi iyileşmelere rağmen gecekondu yapımını engelleyememiştir.
8	1976 Mayıs (15.05.1976)	1990	Belediyelere ait arazilerdeki gecekondu yasallaştıran bir af niteliğindedir.

Kaynak: Çavuşoğlu, 2014: 193.

İlk olarak 1953 yılında çıkarılan 6188 No’lu yasa ile parasal kaynak yaratılarak bina yapımının teşvik edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Hazine arazilerinin

belediyeye devri söz konusu olmuştur. Belediyeler de kendi arsa ve arazileri üzerinde ucuz konutlar üretebileceklerdir. Bu konutlar da öncelikle gecekonduları yıkılan kişilere ikinci olarak da sağlıklı yapılarla oturanlara satılacaktır. Sağlıklı yapılarla oturanların taşınmadan önce konutlarını yıkıp enkazı kaldırması eğer bu yapılmazsa 15 gün sonra konutun yıktırılması öngörülmüştür. Ayrıca yasa, belediye sınırları içinde iki yıldır oturanlar için geçerli kılınmıştır; dolayısıyla, kente yeni gelen kesimin sorununa çözüm olamamış, bu kişiler kapsam dışında bırakılmıştır. Gecekonduyla mücadeleyle amaçlayan yasa, öncekiler gibi yürürlüğe girdiği tarihe kadar olan kaçak yapıları bağışlayarak yasallaştırmış bu tarihten sonra da bu yapıların yapılmasını yasaklamıştır (Mutlu, 2007: 52).

1959 yılında çıkan ve belediyelerin görev alanlarını genişleterek hazine arazilerinin gecekondu önleme bölgesi yapılmasını amaçlamasına karşın başarısızlıkla sonuçlanan yasanın ardından, af niteliğindeki 327 sayılı yasa çıkmıştır. 1963 yılında kabul edilen yasanın amacı ise, 6785 sayılı İmar Yasası (1956)'nın 18. maddesinde belirtilen izinsiz yapıların belediye hizmetlerinden yararlanabilmelerinin mümkün kılınması olarak belirtilmiştir. Ruhsatsız ve izinsiz yapıların bir kez daha bağışlanmasıyla sonuçlanan ve seçimlere kısa bir süre kala çıkmasının temelinde politik kaygıların yattığı düşünülmektedir.

1960 yılından itibaren değişen politik ortamın da etkisiyle ise, gecekonduya yönelik çözüm arayışları daha derin hale gelmiştir. Gecekondu sorununu kökten çözmeyi hedefleyen bir yasa olarak karşımıza çıkan ve halen geçerli olan 775 Sayılı Gecekondu Yasası da bu durumun somutlaşmış halidir.

1966 yılında yürürlüğe giren 775 Sayılı Gecekondu Yasası'na (Bkz: Ek 5) göre gecekondu şu şekilde tanımlanmıştır;

“Gecekondu deyimi ile imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel bükümlere bağlı olmaksızın, kendisine ait olmayan arazi ya da arsalar üzerinde, sahibinin izni olmadan yapılan izinsiz yapılar anlatılmaktadır.” (Gecekondu Kanunu, 1966: 3).

Görülebileceği gibi resmi tanımında, acele yapılmış olmak, sağlık kurallarına uyulmadan yapılmış olmak gibi öğeler yer almamaktadır. Bir bakıma, bu son öğeler, bir yapının imar ve yapı yasalarına aykırı olarak yapılmış olması durumunda zaten dikkate alınmış sayılabilecek öğelerdir (Keleş, 1993: 382). Bu yasayla beraber

gecekonduların resmi olarak varlığı kabul edilmiş ve ona ilişkin yasal düzenlemelerle gecekonduların koşullarını iyileştirme, bir kısmını ortadan kaldırma ve yerlerine yenilerinin yapılmasını önleme hedeflenmiştir.

1976 yılında çıkan 1990 Sayılı yasa ise belediyelerin arazilerindeki gecekonduya yasal bir nitelik vermektedir. Af niteliği taşıyan bu düzenleme, 1950-1980 yılları arasında çıkmış son yasadır. Söz konusu yasal düzenlemelerle ilgili kısa bir değerlendirme yapacak olursak, dönemdeki gecekonduya yönelik olumlu bakışın yasalarla birlikte somutlaştığını ve bu dönemde gecekonduların yasal bir kimlik kazandığını söyleyebiliriz. Ayrıca Keleş'e göre bu dönemde parlamentoda ve yerel yönetimlerin türlü organizasyonlarında görev yapmış politikacılar, gecekondu olgusu karşısında, özendirici, koruyucu bir tutum içerisine girmişlerdir. Bu tutum, politikacıların, hazineye, belediyelere ve öteki kamu kuruluşlarına ait arsalar üzerinde yapılmış bulunan gecekonduları birer oldubitti sayarak, onlara tapu dağıtmalarında da kendini göstermiştir (1993: 389-390).

Gecekondu afları, yeni gecekonduların yapımına da resmi olmayan bir meşruluk kazandırmış ve kırsal alanlardan kente gelmiş kişilerin barınma sorunlarını gecekondu inşa ederek çözmeleri noktasında cesaretlendirici bir etkiye sahip olmuştur. Buradan hareketle eski gecekonduya tapu dağıtılmasıyla hem eski gecekonduların yasallaştığı hem de yeni gecekonduların yapımının önünün açıldığı söylenebilir. Tüm bu yasal düzenlemelerden sonra şaşırtıcı olmayan şekilde, gecekonduların miktarında bir ivme gözlenmiştir ve başta İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentler olmak üzere tüm Türkiye'de gecekondu mahalleleri hızla yayılmaya başlamıştır. Bal'a göre, dönemde gecekondulaşmanın hızı o kadar fazladır ki çeperlere konumlanmış ve büyük kısmının kaçak olarak geliştiği yerleşimlerin yatayda ve dikeydeki genişlediği alanların belde, ilçe gibi statüler almasına neden olmuştur (2008: 38).

Dönemde çıkan yasalar sonrasında gecekonduların altyapılarında da iyileşmeler gerçekleşebilmiştir. Gecekonduların meşruluk kazanması, artık bu bölgelere yasal olarak elektrik, su ve kanalizasyon gibi hizmetlerin de gidişini hızlandırmıştır. Buna ek olarak kentin çeperlerinde yoğunlaşan gecekondu yerleşmelerinin ulaşimleri da kolaylaşmıştır ve bu bölgelere halk otobüsleri sağlanmıştır. Fakat bu gelişmeler her bölgeye eşit şekilde yayılamamıştır. Keleş'in

belirttiği üzere (1993: 390); bu bölgelerin yol, su, elektrik, kanalizasyon, park, okul, otobüs gibi türlü kentsel hizmet gereksinimlerinin de karşılanmasında, bunlar için ödenekler ayrılmasında, bu bölgelerde yaşayanlar arasında, siyasal eğilimlerine göre ayrımlar yapıldığı görülmüştür. Ödenek paylaşımındaki partizanca tutumun, gecekonduların fonlarının dağıtımında da görüldüğü bilinmektedir.

Dönemdeki görece ekonomik iyileşme ve gecekonduların yasal olarak tanınması bizzat gecekonduların fiziki yapısını da dönüştürmüştür. Dönemdeki gecekondulara yönelik izlenen politikaların ve yasal tanınmanın da etkisiyle, özellikle oda ekleme, kat çıkma gibi uygulamalar, gecekondularda sıklıkla görülmeye başlamıştır.

Bununla birlikte 1960 sonrası dönemde gecekonduların salt barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik yapılar olmaktan çıkıp, kiraya da verilebilen yapılar olması durumu ortaya çıkmaktadır. Keleş'e göre; dönemdeki gecekondular yine sahibinin emeğinden yararlanılarak yapılmakta, ancak kiraya verilme oranı yükselmektedir. Bir başka deyişle, gecekonducu, birçok gecekondular yaparak, kendi gereksinmesinden arta kalanı kiraya vermektedir (1993). Bu durum da gecekonduların sakinlerinin ekonomik durumlarının bir nebze daha iyileşmesine sebep olmuştur.

Söz konusu süreci, 1970'lerde "apartmanlaşma" takip etmiştir. Bu dönemden itibaren, gecekonduların yapısı, hızla değişmiş ve giderek apartmanlaşmanın yaygınlaştığı bir dönem başlamıştır. Kaçak yapıların yaygınlaşması ve çoğunluğu imarsız apartmanlar dönemde kentlerin tüm çehresini değiştirmiş ve hali hazırda var olan gecekondular sorununu iyice içinden çıkılmaz bir hale dönüştürmüştür.

Devletin büyük kamu yatırımları ve altyapı inşaatları ile ilgilendiği bu yıllarda, barınma ve çalışma işlevli kentsel mekanların üretiminde vatandaşın etkili olduğu görülmektedir. 1980'lere kadar olan süreç, küçük girişimcilerin formel çabalarına ve emeğin kendini enformel olarak üretmesine sahne olmuştur. Bu dönemde dikkat çeken bir başka mekan üretim biçimi de kooperatifleşmedir. Kooperatifler aracılığıyla birikimlerini bir araya getiren küçük girişimcilerin konut ve işyeri üretiminde etkili olduğu söylenebilir (Çavuşoğlu, 2014: 82).

Tüm bunlara ek olarak bu gelişmeler, gecekonduların bir meta olarak, gelir getiren bir yapı konumuna gelmesi anlamı taşımaktadır ve daha önceki "masum" barınma ihtiyacından kendisini ayırmaktadır. Gecekonduların yasal statüye kavuşup,

kiraya verilebilen ve alınıp satılabilen birer meta haline gelmesi, gecekondulardan rant elde edilebilmesini de beraberinde getirmiştir.

1970-1980 yılları arasında gecekondu yapım süreci tamamen ticarileşmiş, yoksul kitle için arsa sağlayıp, yapı gereçlerini bulan ve gecekondu yapısını yaparak bunları satışa çıkaran “gecekondu firmaları” ortaya çıkmıştır (Keleş, 1993: 391). 1970 yılından başlayacak şekilde rant kazanma araçları olarak ele alabileceğimiz gecekonduların, özellikle şehrin merkezinde bulunan ve arazi değeri yüksek olanları, yüksek rant getirmeleri sebebiyle daha da kıymetlenmiştir.

Gecekonduların fiziki ve yasal konumlarındaki bu değişimler ve maddi değerlerindeki artış, gecekonduluların sosyo-kültürel hayatlarına ise aynı oranda yansıyamamıştır. Kent hayatına uyum sağlama konusunda sıkıntılar yaşayan gecekondulular, yaşadıkları maddi sıkıntılara ek olarak bir de bu durumla mücadele etmek durumunda kalmışlardır.

Türkiye en başından bu yana kentleşmesini ağ türü ilişkiler içerisinde yaşamıştır. Bu ilişki ağları sayesinde kente gelen göçmenler, yabancısı oldukları kentte kendilerine korunaklı sayılabilecek ortamlar yaratabilmişlerdir. Türkiye kentlerindeki hemen her grup ama özellikle de kent yoksulları, kapsamı ve işleyiş mekanizmaları bir yerden diğerine önemli ölçüde farklılık gösteren ilişki ağları içerisinde var kalmanın yollarını aramıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2005: 96). Çoğunlukla akrabalarının veya hemşerilerinin önceki deneyimlerinden yola çıkarak göç eylemine katılma kararı alan kişiler, kent hayatıyla bütünleşmek için de yine aynı kişilerin yardımlarına başvurmuşlardır. Bir çeşit “tampon kurum” işlevi gören hemşerilik veya akrabalık olgusu; konut inşasında, kente yeni gelenlerin iş bulma süreçlerinde ve göçmenlerin kente hem ekonomik hem de kültürel olarak uyum sağlamalarında kolaylaştırıcı bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak, her dönemde olduğu gibi, Türkiye kentleşmesinin ve gecekondu tarihinin bu döneminde de gecekondulular, kentle bütünleşme konusunda yakın çevrelerinden yardım almış ve bu süreci en az zararlı atlatabilme stratejilerinden en önemlisi olarak sosyal dayanışmayı kullanmışlardır.

Bununla birlikte, koşullarındaki tüm iyileşmelere rağmen, gecekondu sakinlerinin olumsuz yargılarla mücadele etme ve sosyal dışlanma süreçlerine maruz

kalmaları durumu da bir yandan devam etmektedir. Güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışan gecekonducular, kentin ötekileri olmaya devam etmektedirler.

Dönemde gecekondu olgusu, kentle bütünleşememe sorunsalı olarak tanımlanmıştır. Bunu engelleyen ya gecekonduculunun kentte yeniden ürettiği geleneksel kültürüdür (1950 ve 60'lar), ya da kapitalist ilişkilerin getirdiği eşitsiz, sömürüye dayalı ekonomik yapıdır (1970'ler). Yine her iki dönemde de gecekondu homojen bir sosyal grup olarak görülmüş, köyden kente göç eden olarak kurgulanmıştır (Erman, 2004). Yapılan çalışmalarda gecekondu ailesi ise, "kentli/burjuva" aileleriyle sürekli olarak karşılaştırılmakta (örneğin, aile yapısı, çocuk sayısı, yemek adetleri, nerede ve nasıl yemek yedikleri, sağlık ve hijyen alışkanlıkları), ve böylece ne kadar kentle bütünleşebildikleri anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu dönemlerde yaygın olarak uygulanan anket çalışmalarında sürekli sorulan sorular arasında gecekondu halkının sinema, tiyatro ve konsere gitme ve gazete okuma alışkanlıklarını araştıran sorular da bulunmaktadır.

Böylece gecekonduculunun karşısına sinemaya, tiyatroya giden, konserleri izleyen, gazete okuyan bir kentli kurgusu çıkarılmaktadır. Gecekondu sadece kentliden farklı olarak kurgulanmamakta, "köylü zevkleri" ve yaşam tarzından dolayı hiyerarşik olarak aşağıda görülmektedir. Geleneksel köylü toplumundan modern kentli topluma doğru tek yönde gelişme modeli içinde gecekondu, kentte köylü "öteki" olarak, "eksik öteki" "yanlış öteki" "geri kalmış öteki" olmaya mahkumdur (Erman, 2004).

Sonuç olarak; hızlı göç ve yoğun gecekondulaşmanın yaşandığı bu dönemde, dönemin siyasi atmosferinin ve politik çıkarların da etkisiyle gecekonduculara yönelik birçok düzenleme yapılmış ve gecekonducular yasal statüye kavuşarak meşrulaşmıştır. Bu durum hem gecekonducuların fiziki niteliklerindeki iyileşmeleri hem de gecekonducuların kiralanabilen ve satılabilen birer rant aracı olması durumunu beraberinde getirmiştir. Gecekonducuların beklenti ve taleplerinin de yükseldiği bu dönem, bir sonraki dönemdeki gelişmelerin ve düzenlemelerin de hazırlayıcısı olacak, neoliberal kent politikalarının etkisiyle meydana gelecek rant ağı ve paylaşımın da temelini oluşturmuştur.

2.3. 1980'DEN 2000'Lİ YILLARA GECEKONDULAŞMA

1980 sonrası dönemde gecekondular, kırdan kente göç eden kişilerin barınma ihtiyacını karşılamaya devam etmesinin yanı sıra, kentsel rantın paylaşımında ve yeniden yaratımında önemli bir etmen olarak karşımıza çıkarak, önceki dönemlerden kendisini ayırmıştır. Dönemde etkin olan neoliberalizm ve küreselleşme, hem toplumsal yapıyı derinden etkilemiş hem de kırsal dönüşümü hızlandırmıştır. Bu dönem kırdan kente göçün arttığı ve sermayenin kentler üzerinde hakimiyet kurduğu bir döneme denk gelmektedir.

1980 öncesi dönem, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ekonomik olarak sıkıntılı geçmiştir. Türkiye’de ithal ikameci anlayışın çıkmaza girmesi ve tüm ülkeyi saran ekonomik kriz, ülkedeki siyasal ve sosyal yapıyı da derinden etkilemiştir. 1980 sonrası dönemdeki gelişmelerle düzeltilmeye çalışılan söz konusu ekonomik, siyasi ve sosyal yapı, kentsel alanda da birçok değişimin yaşanmasına sebep olmuştur.

Özelikle dünyanın 1970’lerde içerisine düştüğü ekonomik bunalım, yeni birikim stratejilerinin oluşturulmasını ve bu stratejilere bağlı olarak da uluslararası düzendeki bölüşüm ilişkilerinin yeniden yapılanmasını beraberinde getirmiştir. Ancak, söz konusu yeni yapılanma stratejileri ve krizi aşma yolundaki tüm çabalar, dünya üzerinde var olan kutuplaşmanın içeriğini ve yönünü değiştirmekten öteye gidemezken, kutuplaşmayı, yerel ortamlara ve yoksullaşmayı da tüm dünya geneline taşıyan yeni gelişmelere yol açmıştır. Bu gelişmelerin etkisi ile 1980’li yıllarla birlikte, özellikle de azgelişmiş ülkelerin kentleri, giderek artan sınıfsal eşitsizliklere, şiddetli toplumsal ve mekansal yarılmalara sahne olmuş, kentlerde yaşayanların, ekonomik, toplumsal ve kültürel olarak birbirinden kopmaları ile belirginleşen parçalanmış bir kentsel yapı ve ilişkiler sistemi ortaya çıkmıştır. Tarihsel gelişme süreci içerisinde Türkiye de dünyada ortaya çıkan bu değişim ve dönüşümlerden, gerek küresel birikim ilişkileri içerisinde ortaya çıkan konumu ve gerekse de sahip olduğu yerel koşulların etkisiyle en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Böylece ekonomik, teknolojik ve politik koşulların belirlediği gelişme çizgisi, yaşanan yerel deneyimlerle de birleşince, 1970’li yılların sonlarına doğru, kendini giderek artan bir yoğunluk düzeyinde hissettiren ve büyük ölçüde de 1980’li yıllarda etkinliğini sürdüren yapısal sorunlara yol açmıştır” (Ünverdi, 2002: 93-94).

Söz konusu sorunların aşılabilmesi için ise öncelikle 24 Ocak Kararları alınmıştır ve bu kararlarla birlikte yaşanan ekonomik darboğazdan çıkılmak istenmiştir. En genel anlamıyla Türkiye'nin karma ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişi olarak özetlenebilecek kapsamdaki içeriğiyle 24 Ocak Kararları, ülkedeki tüm yapıları derin şekilde etkileyen 1980 Askeri Darbesi sonrasında ise daha net şekilde uygulanmaya başlamıştır. İthal ikameci yapının darbe sonrasında tamamen son buluşu ve sadece 24 Ocak Kararları doğrultusunda bir ekonomi politikasının uygulanmaya başlanması ve askeri darbenin yurt genelinde yarattığı etkiler, tüm ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yapıyı yoğun bir dönüşüme maruz bırakmıştır ve elbette kente ilişkin süreçler de bu dönüşümden bağımsız değildir.

Bugünden geriye bakıldığında Türkiye'nin yaşadığı kentleşme deneyiminin de birbirinden net çizgilerle ayrılan iki farklı ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel iklimde gerçekleştiği gözlenebilir. Türkiye kentleşmesinin bu iki evresi, hangi açıdan bakılırsa bakılsın yakın dönem Türkiye tarihi için kesin bir dönüm noktası olan 1980 yılı ile birbirinden ayrılmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2005: 98). 1980 yılındaki 24 Ocak Kararları ve 1980 Askeri Darbesinin etkisiyle meydana gelen bu dönüm noktası, Türkiye'nin kentleşme deneyimi açısından da oldukça önemli bir tarihe denk gelmektedir.

Askeri müdahale ikinci dönemde emek gücünün kentleşmesine koşut olarak yükselen toplumsal muhalefeti bastırırken, 24 Ocak Kararları, ithal ikameci sanayileşme stratejisinden ihracatın teşvik edildiği bir kalkınma stratejisine geçişe koşut olarak, kentleşme dinamikleri açısından merkezi konumda bulunan sermaye birikim süreçlerinin birinci çevrimiyle ikinci çevrimi arasındaki ilişkiyi de radikal biçimde yeniden tanımlamıştır. Sanayi yatırımlarından büyük ölçüde vazgeçilmesi hem devlet sektöründe hem de özel sektörde, ikinci çevrime yönelik bir ilgi ve yatırım eğilimini devletin de teşvikiyle yaratmıştır. Sermaye birikim çevrimleri arasındaki dengenin yeniden tanımlanmasının önemli sonuçlarından birisi, büyük kentlerin özel ve devlet yatırımlarının giderek artan biçimde ana hedefi haline gelmesi olmuştur (Şengül, 2001: 137-138).

Bu dönemde hem hızlı kentleşme devam etmiş hem de her anlamda dünya ile bütünleşme çabası yoğunluk kazanmıştır. Bunu amaçları gerçekleştirebilmek için ise

kentsel topraklar ve onların yaratacağı rantlar en önemli kaynakları meydana getirmiştir.

Ayrıca neoliberal ekonomiye geçişle birlikte ortaya çıkan ve kısa sürede ülkeyi etkisi altına alan bu gelişmeler, kısa sürede kendisini değişik düzeylerde ve aşamalı olarak geliştirecek, yeni krizlerin de ortaya çıkma koşullarını hazırlamıştır. Böylece biçimlenmiş olan bugünün şartları içerisinde ise, ülkesel düzeyde yaygınlık kazanmış olan yoksullaşma ve kentsel düzeyde artık tolere edilemeyecek noktalara varan toplumsal ve mekansal yarılmalarla yüz yüze gelinmiş, kent pratikleri de farklı kimlik yapılanmaları çerçevesinde belirginleşen, parçalanma, gerilim ve çatışma biçimindeki oluşumlarla tanışmaya başlamıştır (Ünverdi, 2002: 94). Bu parçalanma, gerilim ve çatışmalar büyük oranda toplumdaki eşitsizlik ve yoksullaşma temelli olarak meydana çıkmış ve toplumun neredeyse her kesimini derinden etkilemiştir.

Bu durum, ilgili literatürde de kendisini ortaya koymaktadır. Örneğin Adaman ve Keyder (2006), yayınladıkları “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma” başlıklı raporda, gecekondu bölgelerinde yaşanan yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı 6 il üzerinden (Adana, Ankara, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul ve İzmir) araştırmış ve bu bölgelerde ciddi sorunlar olduğunu ortaya koymuşlardır. Yine benzer şekilde gecekondu bölgelerindeki yoksulluğu konu alan bir diğer çalışma da Işık ve Pınarcıoğlu’nun Sultanbeyli’de gerçekleştirdiği “*Nöbetleşe Yoksulluk*” isimli çalışmasıdır (2005). Bu çalışmada Işık ve Pınarcıoğlu, yoksulluğun bir süre sonra yeni gelenlere devredilen bir nitelik taşıdığını belirtmekte ve gecekondu bölgelerinde yaşanan yoksulluğa karşı insanların geliştirdiği stratejileri ele almaktadır.

Neoliberalizmin yarattığı eşitsizlikler ve yoksullaşmaya karşı, kitleleri kentsel hayata tutunduracak çözüm ise imar haklarının yeniden düzenlenmesi olmuştur. Kentli tüketici orta sınıfın varlığının sürdürülmesi, yurtdışı ile ilişkiler kurabilen yerel sermaye açısından da yeni imkanlar yaratacaktır. Cumhuriyet ideolojisinin mekan estetiği ve modernlik anlayışından verilen tavizler süredursun, sermayenin kent rantlarını keşfetmesiyle kentsel büyüme, yayılma, yoğunlaşma, kalkınma ve modernleşme yolu olarak sunulmuştur (Çavuşoğlu, 2014: 195).

1970’ler boyunca sistem karşıtı hareketlerin odağı olmuş ve kurtarılmış bölge olarak isimlendirilen gecekondu alanlarından yükselen talepler ve başkaldırı, 1980

müdahalesinde asker tarafından bastırılmıştır. Ancak zor yöntemiyle gerçekleşen bu bastırma, sisteme karşı olan direnci daha da arttıracak için iknaya dayalı birhegemonik politikaya ihtiyaç duyulmuştur (Çavuşoğlu, 2014: 216). Gecekondu bölgelerinde yaşayanların sistemle barışabilmeleri amacı taşıyan yasal düzenlemeler ve aflar ise tam da bu amaçla gündeme gelmiş ve hızla uygulamaya geçirilmiştir.

1980 sonrası dönemde neoliberalizmin de etkisiyle bozulan sınıf dengelerini düzenlemenin aracı yine mekanın yeniden dağıtımı olacak, bu kez rant toprağının üçüncü boyutu olan imar haklarının dağıtımı yaygın bir politika olarak kullanılacaktır. 1980 sonrası reel ücretlerin düştüğü, zengin ve yoksullar arasındaki uçurumun büyüdüğü ve bu boşluğu doldurmak için “orta direk” diye yeni bir sahte kategorinin icat edildiği, toplumdaki eşitsizliklerin aşırılaştığı ancak askeri darbenin ve onun ürünü Anayasa’nın belirlediği bir çerçevede memnuniyetsizlikleri ifade etmenin çok mümkün olmadığı yıllara karşılık gelmektedir. Buna rağmen üretilen eşitsizliklere karşı toplumsal iknayı üretmek için çeşitli tavizler verilmiş, mekan politikası ile zenginlik yeniden dağıtılarak, hegemonya sağlamlaştırılmıştır. Cumhuriyet tarihindeki 1948-1988 arasında çıkarılan 14 imar affından en radikalleri sayılabilecek 6 tanesinin 1983-1988 döneminde uygulandığını görüyoruz (Çavuşoğlu, 2014: 106-107).

1980 sonrası dönemde çıkan ilk yasa, 1983 yılında çıkan 2805 Sayılı Yasa olmuştur. İlk kez gecekondu affından bahseden bu yasayı takiben, aynı yılın Kasım ayında 2960 sayılı yasa çıkmış ve Boğaz’daki gecekondulara meşruluk kazandırmıştır. 1984 yılında çıkan 2981 Sayılı Yasa ise ilk kez tapu tahsis belgelerinin uygulandığı yasa olmuş ve gecekonduları belirli bir sınıflandırmaya tabii tutarak, onlara 4 kata kadar imar izni vermiştir.

1983 yılında çıkarılan 2805 sayılı yasa da, 1984 yılında çıkarılan 2981 nolu yasa da, birikmiş gecekondu olup bitmelerinin bağışlanmasını amaçlamıştır. Her iki yasada 2 Haziran 1981 yılından önce yapılmış bulunan gecekonduların bağışlanmasını öngörmüştür. Buna ek olarak gecekonduların bağışlanmasına ilişkin yasada, 1986 yılında yapılan bir değişiklikle (Yasa No: 3290) gecekondu sahiplerine tapu verme işlemlerinin biraz daha kolaylaştırılmasına gayret edilmiştir (Keleş, 1993: 407-408). Ayrıca bu dönemde çıkarılan imar afları ile yalnız gecekondu bölgeleri yapılaşmaya açılmamış, Boğaziçi Kanunu’nda kısa süreli yapılan değişikliklerle

Boğazın her iki yakasında da ormanlık araziler, Acar Kent gibi lüks ama kaçak sitelerin yeni inşaat alanına dönüşmüştür (Uğurlu, 2013: 6).

Tablo 4: Cumhuriyet Tarihi Boyunca İmar Afları (1980 Sonrası Dönem)

No	Tarih – Resmi Gazete No	Sayı	İçerik ve Özellik
9	1983 Mart (16.03.1983)	2805	Açıkça gecekondunun gündeme geldiği ilk yasadır. Özellikle kıyı bölgelerindeki yapılaşmaların milli gelirin yitirilmemesi gerekçesiyle düzeltilerek korunması hükmüne bağlanmıştır.
10	1983 Kasım (22.11.1983)	2960	Boğaziçi Yasası ile Boğaz'daki gecekonduların da meşrulaştırılması söz konusu olmuştur.
11	1984 Mart (R.G. 08.03.1984 No: 18335)	2981	İlk kez tapu tahsis belgesinin uygulandığı yasadır. Gecekonduları sınıflandırmış ve dört kata kadar imar izni vermiş, böylece gecekondunun sahiplerine kentsel ranttan pay alma fırsatı sunmuştur. Bu yasayla gecekondun önleme bölgeleri pratikte uygulamadan kalkmıştır.
12	1986 Haziran (R.G. 07.06.1986 No: 19130)	3290	Boğazlardaki yapılara af getiren yasa, affın kapsamını, konutun yanı sıra işyerini de katarak genişletmiş, ıslah imar planı yapma ve onaylama yetkisini ilçelere vermiştir.
13	1987 Mayıs (R.G. 06.05.1987 No: 19471)	3366	Her türlü kaçak yapıyı gecekondun olarak tanımlayıp af kapsamına alarak ve doğrudan tapu vererek af kapsamını genişleten yasadır. Kaçak yapıların elektrik ve suyunun kesilmesi yerine harç uygulaması getirmiştir.
14	1988 Mart(R.G. 01.03.1988 No: 19751)	3414	Gecekondulara ilişkin işlemlerde ilçe belediyelerine yetki veren bu yasa gecekondun ve arazilerin devredilip satılabilmesini yasallaştırmış, böylece gecekondun ya da arsanın imarlı bir taşınmaz gibi alınıp satılmasını olağanlaştırmıştır.

Kaynak: Çavuşoğlu, 2014: 193-194.

1987 yılına gelindiğinde ise 3366 Sayılı Yasa ile tüm kaçak yapılar gecekondun olarak tanımlanmış ve bu yapılara yönelik afların kapsamı da

genişletilmiştir. Bu dönemdeki son yasa ise 1988 yılında çıkan 3414 Sayılı Yasa olmuştur. gecekonduların ve gecekonduların üzerinde bulunduğu arazilerin alınıp satılabilir olmasına imkan tanıyan bu yasa, gecekonduların rant aracı olarak işlev görmelerinin de önünü açmıştır. Işık ve Pınarcıoğlu’na göre söz konusu dönemde; kentsel rantın sınıflar arasında nasıl paylaşılacağına ilişkin geniş tabanlı uzlaşı yıkılmış ve kentleşmenin nasıl finanse edileceğine ilişkin kurallar yeniden yazılmıştır. Daha önceden var olan, kentsel rantın devlet gözetimi altında olabildiğince geniş toplumsal kesimlere aktarılması anlayışı tümüyle bozulmuş ve kentsel ranttan pay almak isteyen çok sayıda yeni aktör ortaya çıkmıştır. Kentte tutunabilmek için rantlardan pay alabilmek; özellikle toplumun alt sınıfları için kentte var kalabilmenin tek koşulu haline dönüşmüştür (2005: 127). Daha öncesinde işgal ettikleri ve sadece barınma ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak içinde bulundukları gecekondular, birden bire satış veya kiralama yoluyla gecekondululara maddi imkanlar sağlamıştır. Elllerinde gecekondularından başka hiçbir şeyi olmayan yoksul gecekondulular için bu durum büyük bir fırsat olarak görülmüştür ve ranttan pay alabilmek, yoksulluktan kurtuluşa açılan bir kapı olarak değerlendirilmiştir.

zal’ın, gecekonduları formel konut piyasası içine çekmek için yaptığı yasal değişiklikler sonucunda ortaya çıkan ‘yasal rant’ın yanında, gecekondular üzerinden enformel piyasada işleyen büyük rantlar da söz konusudur ve olayın aktörleri olarak ‘arazi mafyası’ ve ‘gecekondular mafyası’ gündeme gelmektedir (Erman, 2004). İlk dönemlerde sadece barınma ihtiyaını karşılayan ve 1960 sonrası dönemde sahiplerine ufak kira gelirleri sağlayan gecekondular, bu dönemden sonra mafya ve speklatrlerle birlikte anılır olmuştur.

1980’lerde, gerek ekonomik yapının dönüşümü gerekse de gecekonduların kentsel ranttan pay alabilmelerine olanak sağlayan yasal düzenlemeler, gecekonduların hızla apartmanlaşmasına da sebebiyet vermiştir. şengl’e göre gecekondular alanlarında gerçekleştirilen ve “apartmanlaşma” anlamına gelen imar programının siyasal açıdan önemi, gecekonduda yaşayanları kentsel arsa piyasasına arsa sahipleri olarak getirme yoluyla, bu grupları kentleşmede sermayenin izlediği mantık ile bütünleştirme girişiminde yatmaktadır (2001: 144).

Apartmentlaşma bir yandan yoğunluğu arttırıp, mevcut yapı stokunu dönüştürürken, yapı malzemesini, kentsel ekolojiyi, bahçe kullanımını, komşuluk

ilişkilerini ve yaşam tarzını da değiştiren bir süreçtir. 1980'lere kadar olan süreçte apartmanlaşma büyük ölçüde modern ev tahayyülü ile ilişkili bir moda olarak yaşanmış ve birçok geleneksel mimari üsluptaki ahşap yapıların dönüşümüne yol açarak kentleri etkilemiştir. 1980 sonrası apartmanlaşma ise bir yandan gecekondu alanlarındaki tek katlı yapıların üzerine kat çıkılması, giderek yıkılıp yeniden yapılarak bu arada geçimlik üretim yapılan bahçenin de inşaat alanına dahil edildiği yoğunluk arttırıcı niteliktedir (Çavuşoğlu, 2014: 189). Elbette bu durum gecekonduların yaşam pratiklerini de etkilemektedir. Bahçeli evlerinde yaşayan gecekonducular, apartmanlaşmayla birlikte tamamen betondan ibaret evlerde yaşamak durumunda kalmış, tarım ve hayvancılığa ilişkin tüm bağlarını koparmıştır. Bu durum gecekondu mahallelerinin genel görünümünü de etkilemiş, yeşillikten yoksun ve estetik olarak kötü durumda mahallelerin oluşumunu hızlandırmıştır.

1980 sonrası dönem, toplu konutların da kurumsallaştığı, diğer sunum biçimleri karşısında payını belli ölçüde genişlettiği yıllardır (Eke ve Uğurlar, 2005: 381). 1982 Anayasası'nın 57. maddesindeki "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetken bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır. Ayrıca, toplu konut teşebbüslerini destekler." cümleleriyle tanımlanan görevi karşılayacak şekilde hükümet, öncelikle toplu konut üretimini arttıracak uygulamalara yönelmiş, buna koşut olarak da pek çok yasal düzenlemeler getirmiştir (Uğurlu, 2013: 4). Hiç şüphesiz 1980 sonrası dönemdeki devleti dahil olduğu en önemli toplu konut girişimi resmi olarak 1984 yılında kurulan fakat en etkin yıllarını 2000'ler sonrasında yaşayacak olan TOKİ'dir. Bununla birlikte 1980 sonrası dönem, kooperatiflerin de oldukça etkili olduğu bir döneme denk gelmiştir.

Yasal düzenlemelerin de etkisiyle özellikle 1984'de kooperatiflerin ve kooperatif birliklerinin sayısında büyük artışlar yaşanmıştır. Örnek vermek gerekirse 1983'de 279 olan konut kooperatifi sayısı 1987'de 5201'e yükselmiştir. Bu süreçte neredeyse her mahallede bir kooperatif projesi uygulanmaya başlamış ve 1984-89 yılları arasında kooperatifler tarafından üretilen konutların oranı % 25-30'lar düzeyine yükselmiştir. 1989'da Toplu Konut Fonunun darboğaza girmesiyle yaşanan kaynak sıkıntısı kooperatif sayılarındaki artışı yavaşlatmıştır. Aynı zamanda bu dönemde TOKİ'nin doğrudan konut üretimine başlaması da dikkat çekicidir. 1994'deki 5 Nisan kararları da kooperatifler için olumsuz bir gelişme olmuştur. Buna

rağmen kooperatiflerin konut üretimi içindeki payı 2000 yılına kadar önemli olmaya devam etmiştir (Arslan, 2014).

1980 sonrasında gecekonduların “post-gecekondu”, “apart-kondu” gibi adlarla anılan dönüşümünün yanı sıra, kıyılaşmanın da mekan üretiminde önemli izleri olduğu belirtilmelidir. Kıyılaşma, Türkiye’de kentleşmenin önemli bir niteliği halindedir. Kıyı Kanunu kıyıdan itibaren ilk 100 metrelik şeridi kamuya açık kullanımlar için yapılaşmadan korumaya çalışsa da kıyı önü yerleşmeleri, iklim özellikleri, topografya, balıkçılık ve tarım, manzara, ulaşım gibi birçok nedenle daha çok tercih sebebi olmaktadır. 1923’ten bu yana hızla kentleşen Türkiye nüfusu özellikle büyük kentlere ve kıyı kentlerine doğru akarken, özellikle Batı ve Güney’deki kıyı kentleri 1980 sonrasında turizmin gelişmesine paralel olarak ikinci konut eğilimlerinin de mekansallaştığı kentler olmuştur (Çavuşoğlu, 2014: 188). 2000’li yıllarda hız kazanacak şekilde 1980 sonrası kıyıların turizme açılması, ülkedeki doğal güzelliklerin talanına da hizmet etmiştir. Rant kazanma hırsıyla kıyılara otel, restoran, villa vb yapılması, doğal zenginliklerin ve biyo çeşitliliğin tahribatının yanı sıra, birçok sosyal, ekonomik ve mekânsal soruna da yol açmaktadır.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, tüm bu süreçler kırdan kente göçün devamlılığıyla da paralel olarak ilerlemiştir. Dönemdeki tarım politikalarının da etkisiyle kırsal işsizliğin artması, kır yoksullarının göç eylemine katılarak kent yoksullarına dahil olmaları sonucunu doğurmuştur. Kırdan kente göç ederek gecekondulara yerleşmiş kişiler ve önceki dönemlerde kente göçenlerin ailelerinin de şehre gelmesiyle birlikte, özellikle büyük kentlerdeki gecekondu ve gecekonduların sayısı her geçen gün artmıştır.

Göçler, kentleşme ve gecekondulaşma konusunda ulusal ölçekte politikaların olmayışı, gecekondulaşmaya karşı izlenen tutarsız yaklaşımlar sonucunda bu alandaki sorunlar daha da büyümüştür. Nitekim özellikle 1980’den sonra yaşanan imar afları da gecekonduların artmasında büyük rol oynamıştır. Bu süreçte gecekondu alanları kentleri çevreleyen gecekondu kuşaklarına dönüşerek çok boyutlu bir sorun haline gelmiştir (Çalışkan ve Akbulak, 2010: 116).

Tablo 5: Türkiye’de Gecekondu ve Gecekondu Nüfus

Yıllar	Gecekondu	Gecekondu Nüfus	Kentsel Nüfustaki Payı (%)
1955	50.000	250.000	4.7
1960	240.000	1.200.000	16.4
1965	430.000	2.150.000	22.9
1970	600.000	3.000.000	23.6
1980	1.150.000	5.750.000	26.1
1990	1.750.000	8.750.000	33.9

Kaynak: Keleş, 1993: 383.

Türkiye’de gecekondulaşmadan en çok etkilenen illerin başında İstanbul gelmektedir. Bugün Türkiye’nin en büyük metropolü olan İstanbul’un gecekonduları, bir yandan Rami, Kocamustafapaşa, Zeytinburnu, Taşlıtarla, Ümraniye ve Kartal gibi sanayi semtlerinde, fabrika çevresinde türemiş ve çoğalmış, bir yandan da sanayiden bağımsız olarak, kentlerin belediye sınırlarına yakın, dolayısıyla kolluk kuvvetlerinin denetiminden uzak kesimlerdeki arsalar üzerinde yapılmışlardır (Keleş, 1993: 383).

Ankara’da yüksek gecekondulaşmanın yaşandığı bir diğer kentimizdir. Gecekondu olgusunun karşımıza çıktığı ilk yer olan Ankara’da, gecekondu sayılarında Türkiye geneline paralel şekilde bir artış gözlenmiştir. 1955 yılındaki 12 bin olan gecekondu sayısı, 5 yıllık süreçte yaklaşık 6 kat artarak 70 bin olmuştur. Ayrıca Ankara’daki gecekondu nüfus 1950’lerden 1990’lara neredeyse 30 kat artış göstermiştir. Bununla birlikte Türkiye genelinden farklı olarak, Ankara’daki gecekonduların kentsel nüfustaki payının 1980-1990 yılları arasında azaldığı görülmektedir. Gecekondu sayısı ve gecekondu nüfustaki artışa karşın bu oranın azalmasını, kentteki yasal yerleşmelerin artmasıyla açıklayabilmek mümkündür.

Tablo 6: Ankara’da Gecekondu ve Gecekondulu Nüfus

Yıllar	Gecekondu	Gecekondulu Nüfus	Kentsel Nüfustaki Payı (%)
1955	12.000	62.400	21.8
1960	70.000	364.000	56.0
1966	100.000	520.000	57.4
1970	144.000	748.000	60.6
1975	202.000	1.156.000	64.9
1978	240.000	1.300.000	68.4
1980	275.000	1.450.000	72.4
1990	350.000	1.750.000	58.3

Kaynak: Keleş, 1993: 384.

Keleş’in belirttiği üzere Ankara’da bir yandan Altındağ gibi, kent özeğine yakın kesimlerde gecekondu yapımı belediye kolluk güçlerinin kayırmasına kavuşmuş, öte yandan da Topraklık, İncesu, Mamak ve Çankaya gecekonduları, bu semtlerin olduğu tarihlerde özeğe uzak yerlerde yerleşmişlerdir. Bu kentlerimizde ne batının yoksulluk yuvalarında olduğu gibi kent özeğine özgü bir olgu olarak kalmış, ne de çoğu kez ileri sürüldüğü gibi, yalnız kenti çevreleyen, kent dışı yerleşim türleri olmuştur. Gecekondularımızda her iki özellik birlikte gözlemlenebilmektedir (1993: 383).

1990’lı yıllara kadar büyük kentlerdeki her geçen gün artan göçmenlerin sayısı, Doğu Anadolu’dan zorunlu göç sebebiyle gelen göçmenlerle birlikte daha da artış göstermiştir. Gerek doğrudan zorunlu göçe maruz kalan insanlar, gerekse de bölgedeki güvenlik sorunu gerekçesiyle dolaylı yoldan zorunlu göçten etkilenen bu kişiler başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere büyük kentlere yerleşmek durumunda kalmıştır. Çoğunluğu yoksul olan bu kişiler, şehirlerde ancak gecekondu mahallelerinde barınma imkanı bulabilmişlerdir. Bu süreçle de paralel olarak, dönemde gecekondu kurgularında değişimler gözlenmiştir. Gerek etnik/mezhepsel

ayrışmalar gerekse de gecekonduluların artık kentsel ranttan pay alma ihtimali olan kişiler olması, toplumda gecekondululara yönelik bakış açısını da değiştirmiştir.

Gecekondulunun homojen bir topluluk olarak kurgulanması, yerini 1980 ve 1990'larda topluluk içindeki etnik, mezhepsel ve cinsiyete dayalı farklılaşmaya bırakmıştır. Bu durum Batı dünyasında hakim olmaya başlayan, kimlik ve farklılıkların vurgulandığı post-modern söyleme denk düşmektedir (Erman, 2004). Bununla birlikte gecekondular, başlangıçtan bu yana kent hukuku dışında olmalarına karşın, önceleri “yoksullar tarafından yapılan ve kullanım değeri olan barınaklar” olmaları nedeniyle toplumsal olarak “meşru” kabul edilebiliyorlardı. Bu konutlar, derme çatma oldukları ve mülk konut olmadıkları süre içinde “yoksulluk” sorunu olarak gündemi işgal ettiler. Bugün artık bu sürecin de ticarileştiği ve kent hukuku dışında yerleşikleşmiş yeni bir konut piyasasının oluştuğu gözlemlenmektedir. Bu sürecin ticarileşmesi, toplumsal “meşruiyetinin” sorgulanmasına ve kamuoyunun tepkisinin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, bir zamanlar “hak sahibi yoksullar” olarak algılananlar, artık “gaspçı ya da rantçı” olarak nitelenebilmektedir (Erder, 1999: 70). Toplumun bir zamanlar yoksul ve çaresiz olarak gördüğü ve gecekondusuna, onaylamasa ve kenti bozduğuna inansa bile, hoş görüyle yaklaştığı gecekondulu, bugün gecekondular rant mekanizması içine çekildikçe, “haksız kazanç” “talan” “yağma” gibi sözcüklerle de anılır olmuştur. Fakat gecekondular çalışmalarında “haksız kazanç sahibi olarak gecekondulu”, yorum söz konusu olduğunda ortaya çıkmakta, araştırmaların nesnesi olarak ise bulunmamaktadır (Erman, 2004). Hatta bu anlayışa karşıt olarak, gecekondular ve gecekondular yerleşmecileri hala yoksulluk çalışmalarıyla birlikte ele alınmakta ve yapılan çalışmalarda gecekonduluların yaşadıkları mağduriyetlere vurgu yapılmaktadır.

Ayrıca, gecekondular arazisinin giderek ranta açılmasıyla, kent çeperindeki arazi üzerinde artan bir rekabet ortaya çıkmış, bu durum da güçsüz kesimleri gecekondular yapma sürecinden dışlamıştır (Erman, 2004). Dolayısıyla gecekonduların yarattığı ranttan gecekondular sakinlerinin her koşulda faydalanabildiği verisi gerçeği yansıtmamaktadır.

Bu dönemde kentler, artık sadece küçük ölçekli çıkarların ve sermayenin alanı olmaktan çıkmaya başlamıştır. Başlangıçta bu sürece devlet ihaleleri çerçevesinde giren orta ve büyük ölçekli sermaye grupları, kentsel alanlarda elde

edilen rantların giderek artan cazibesinin bir sonucu olarak, 1990'lı yıllarda belirginleşen biçimde kentlere yatırım yapmaya başlamışlardır. Bu dönemde sermaye, siyasal muhalefet nedeniyle giremediği en ücra köşelere kadar girmeyi başarmış, bir anlamda kent mekanında hegemonyasını kurmuştur (Şengül, 2001: 138-139). Büyük sermayenin de hedefinin kentler olmaya başlaması, hem bu bölgelerdeki altyapı hizmetlerinde gelişmeler yaşanmasına hem de kentsel alana dair rant paylaşım mücadelesinin sertleşmesine sebep olmuştur.

1990'lı yıllardaki bir diğer gelişme ise alışveriş merkezleri, iş merkezleri, lüks oteller ve gökdelenlerin kentsel alanda kendisine daha fazla yer bulmaya başlamasıdır. Küreselleşmenin artması ve küresel sermayenin büyük kentlere girmesi, bu eğilimleri hızlandırmış ve başta İstanbul olmak üzere birçok kentte hem yerel hem de uluslararası firmalar ve onların iş merkezleri yer almaya başlamıştır. Yeni orta sınıf ve üst gelir gruplarının kent içinde bulunma fakat kendisini alt ve orta sınıftan ayırma isteğiyle birleşen yüksek katlı ve güvenli siteler/gökdelenler metropol kentlerin simgesi durumuna gelmiş, gecekondu mahalleleriyle tezat oluşturacak şekilde onlarla aynı kentsel mekanı paylaşmaya başlamıştır.

Dahası, özellikle 2000 sonrasında küçük/büyük, yerli/yabancı her türlü girişimci dışında bizzat belediyeler, kamu kuruluşları ve bakanlıkların dahi gelir yaratmak ve bütçe dengliği sağlamak üzere kentsel yatırımlara ilgi duymaya başladığı görülecektir. Kentsel topraktan elde edilen gelirlerin cazibesi, diğer tüm servet biriktirme girişimlerini ikincileştirecek dereceye gelmiştir. Ancak kıt bir kaynak olan kentsel arsanın elde edilmesinin ciddi bir şekilde zorlaştığı büyük ölçekli şehirlerde ranttan pay alma savaşı çok daha çetin bir hal alacaktır (Çavuşoğlu, 2014: 97-98).

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002'de tek başına iktidara gelmesi ve bu sebeple tüm konularda olduğu gibi kent politikalarında da rahat hareket edebilme imkanı bulabilmesi, kentleri yoğun şekilde etkilemiştir. Neoliberal politikaların egemen olduğu AKP döneminde, inşaat sektörü büyük önem kazanmış ve çok sayıda AVM, otel ve toplu konut inşa edilmiştir. Bu anlayış çerçevesinde kentin rant getirebilecek yerlerindeki eski gecekondu bölgelerinin yıkılarak yerlerine yeni konutların, AVM'lerin, otellerin veya iş merkezlerinin yapıldığı gözlenmiştir.

Ekonominin içerisinde alternatifsiz bir konuma sahip olan inşaat sektörü, kentsel rantlar yaratımı yoluyla kendisini var etmektedir.

2000’li yıllarla birlikte, Türkiye’nin belli başlı büyük kentlerinde de kentsel mekânın yeniden üretiminde, verili yapıya müdahalelerin öncelendiği görülmektedir. Bu müdahalelerde uzun vadeli planlı gelişmeler işlevsizleşirken, toplumun farklı kesimlerine yönelik talep ve ihtiyaç kestirimleri doğrultusunda üretilen politikalar terk edilmeye başlanmıştır. Bunların yerine sermayenin yeniden üretimine yönelik rant-odaklı kentsel projeler ve bu projelerin gerektirdiği kentsel yayılma ve dönüşüm süreçleri devreye sokulmuştur (Uğurlu, 2013: 7). Neoliberal politikalar ve özelleştirmelerle güç kaybeden ve düzenleyici rolünü yitiren devlet, kentsel mekanın yeniden üretilmesi ve paylaşılması konusunda yönlendirici ve hatta bizzat geliştirici işlev görmekte, kentsel dönüşüm projeleriyle mekânı, toplumsal alanı ve toplumsal çelişkileri yeniden üretmektedir (Çavuşoğlu, 2014: 107). 1980’li yıllarda Özal Hükümeti’nin kararı ile apartmanlaşmaya açılan gecekondu, müteahhitler tarafından kat karşılığı alınan gecekondular üzerine parsel ölçeğinde yapılan dört kata kadar binalar ile yer değiştirirken, bu dönüşüm 2000’li yıllardan itibaren, özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti Dönemi’nde büyük ölçüde “kentsel dönüşüm projeleri” ile gerçekleşmektedir. Bu dönemde TOKİ’nin neoliberal kentsel pratiklerin temel aktörü haline gelmesi yönünde yeniden yapılandırılması ve belediyelerin kent mekânı üzerinde karar alma yönünde mali ve idari kapasitelerinin arttırılması, TOKİ belediye işbirliği ile kentsel dönüşüm projelerinin de önünü açmıştır (Erman, 2014: 92-93). Gerekli yasal düzenlemelerle birlikte, eski gecekondular hızla kentsel dönüşüm kapsamına alınmakta ve bu bölgelerin dönüşümü gerçekleşmektedir. Bu dönüşümün yasal dayanağı ise 2012 yılında çıkan 6306 Sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun”dur.

6306 sayılı Kanun, uygulama alanı olarak afet riski altındaki yerleri ve afet riski olmayan yerlerde de riskli yapıları tespit etmiştir. Kanunun 2. maddesindeki riskli yapı tanımından yola çıkılarak üç çeşit riskli yapının olduğu anlaşılmaktadır: ekonomik ömrünü tamamlamış olan yapı, ağır hasar görme riski ilmi ve teknik verilere dayanarak tespit edilen yapı, yıkılma riski taşıdığı ilmi ve teknik verilere dayanarak tespit edilen yapı. Ayrıca kanuna göre “uygulama bütünlüğü” adı altında riskli yapılar dışında kalan yapılardan Bakanlıkça gerekli görülenler de bu kanun

hükümlerine tabi olacaktır (md.3). 6306 sayılı Kanunun uygulanmasında bakanlık, Çevre ve Şehircilik Bakanlığını; idare ise belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyeleri, bu sınırlar dışında il özel idarelerini, büyükşehirlerde büyükşehir belediyelerini ve Bakanlık tarafından yetkilendirilmesi halinde büyükşehir belediyesi sınırları içindeki ilçe belediyelerini refere etmektedir (md.2). Riskli alan ve rezerv yapı alanı ile riskli yapıların bulunduğu taşınmazlara ilişkin her tür ve ölçekteki planı yapma, yaptırma ve onaylama yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilmiştir (md.6) (Daşkiran ve Ak, 2015: 277).

Bu kanun, Türkiye genelinde sağlıksız ve kaçak yapılanmanın önüne geçmek ve bunun yanı sıra, özellikle de 1999 yılında yaşanan depremin ardından ortaya çıkan sorunlu yapılaşmaları da dikkate alarak başlatılan kentsel dönüşümün yasal dayanaklarını belirlemektedir. 17 Ağustos depremiyle birlikte gözler önüne serilen sağlıksız yapılar, ekonomik ömrünü tamamlamış yerleşkeler ve yasadışı imarlar afet önleme kavramına ilişkin hem toplumsal hem de hükümet tarafında farkındalık düzeyini artırmış ve bunun sonucu olarak merkezi yönetim hamlesi şeklinde bu yasa meydana getirilmiştir (Şahinbaş, 2017: 43). Bu yasadan hareketle kentsel dönüşüm projeleri kent merkezinde kalmış eski tarihi mekânlar, gecekondu alanları, kıyılardaki eski sanayi ya da liman alanları yani kentsel rantın yüksek olduğu tüm alanlara yönelik büyük bir yıkım ve yeniden yapılanma sürecini başlatmıştır (Uğurlu, 2013: 8).

Bununla birlikte özellikle son dönemde uygulanan kentsel dönüşüm projeleri, oldukça sorunlu şekilde işlemektedir. Herhangi bir kentsel planlamadan yoksun olan bu dönüşüm, eski gecekondu mahallelerinden bile daha düzensiz bir görünüm yaratabilmeyi başarmıştır. Büyük kentlerin her mahallesinin şantiye alanına dönüştüğü bu süreçte karlı yatırım olarak değerlendirilen alanlar yapsatçılar ve müteahhitler tarafından hızla dönüştürülürken, müteahhitler tarafından yeterince karlı bulunmayan alanlar ise olduğu gibi kalmaktadır.

Kentsel dönüşüm projeleri üzerinden gerçekleşen rant paylaşım sistemi nedeniyle gecekondu yerleşimcileri hızla mahallelerinden ve evlerinden ayrılmak durumunda kalmaktadırlar. Günümüzde, mahalledeki kiracıların artan kiralari karşılayamayarak mahallelerden uzaklaştığı, ev sahiplerinin yaşam alışkanlıklarını değiştirmek durumunda kaldıkları ve yeni evlerine geçseler dahi borçlandırmalar

nedeniyle maddi sıkıntılarla boğuştukları bir sistem vardır. Bu durum en yoğun şekilde, metropol kentlerin çeperlerindeki gecekondu mahallelerinde gözlenmektedir. Bu durumu Tahire Erman (2014: 93) şu şekilde anlatmıştır;

“Kent çeperindeki gecekondu mahallelerinin gerek müteahhitler gerekse de TOKİ Belediye iş birliği ile yıkılmaları ve gecekondu oturan ailelerin çok katlı binalara taşınmaları günümüzde yaygın bir pratik haline gelmiştir. Özellikle kentsel dönüşüm projeleri ile gecekondu büyük ölçekte yıkıma maruz kalmakta ve gecekondu halkı toplu olarak çok katlı bloklardan oluşan TOKİ sitelerine taşınmaktadır. Bu durum müstakil bir evde, düşük yoğunluklu bir çevrede, komşularla samimi ilişkiler içinde ve doğaya yakın olarak yaşamaya alışmış gecekondu ailesinde ani ve radikal değişikliklere yol açmaktadır. Ayrıca kentsel dönüşüm projeleri sonucunda yerinden edilen aileler için TOKİ’nin yaptığı sitelere gelenler, 15 yıl ipotek sistemi ile borçlanarak ve her ay taksitlerini düzenli olarak ödeme şartıyla daire sahibi olabilecekleri için sıkı bir mali rejim içerisine sokulmuşlardır. Hem fiziksel, hem sosyal hem de mali açıdan çok farklı bir yaşam içine girilmektedir.”

Kentsel dönüşümün bir rant yaratma aracı olarak işlev görmesi ve birçok kesimin bu ranttan pay alabilmek adına süreçte meydana gelebilecek mağduriyetleri hiçe sayabilmesi ciddi bir problemdir. Ayrıca kentsel dönüşümün her bölgede aynı şekilde uygulanmaması ise yaşanan bir diğer büyük problemdir. Her bölge, kendi tarihi ve karakterine uygun olarak dönüşüme uğraması gerekirken, her yere aynı prosedürü uygulamak, doğaya zarar vermek, o bölgenin kimliğini ve orada yaşayanları hiçe saymak demektir. Bunun önüne geçilebilmesi için ise bölge sakinlerinin kentsel dönüşüm süreçlerine dahil olması büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak dönemin genel bir değerlendirmesini yapacak olursak; çok ciddi bir gecekondulaşma sorunuyla karşı karşıya kalan Türkiye, gerek yetersizlikler gerekse de siyasi çıkarlar peşinde koşma nedeniyle gerekli nitelikteki yasal düzenlemeleri bu dönemde de gerçekleştirmemiştir. Onun yerine art arda çıkan imar afları ve oldukça sorunlu işleyen kentsel dönüşüm süreçleriyle sistem daha da kötüye gitmiştir. Neoliberal politikaların kentsel alanı sömürüye açık bir rant alanı olarak görmesi ve 2002 sonrasında Adalet ve Kalkınma Partisi’nin inşaatı ekonomi politikalarının temeline koymasıyla hızlanan rantın paylaşım süreci, tüm kentsel alanlar gibi gecekondu alanlarının da hızla dönüşmesine sebep olmuştur. İmar ve inşaat faaliyetlerini temele alan bu süreç, birçok farklı kesime rant sağladığı için kolaylıkla toplumda karşılık bulmuş ve iknayı yaratabilmiştir. Fakat eskinin gecekondu mahalleleri bugünün kimlikten ve estetikten yoksun mahallelerine

dönüşmüştür. Devletin, yerel yönetimlerin, müteahhitlerin ve gecekondü sahiplerinin içinde bulunduğu kentsel ranttan pay alma savaşı nedeniyle karakterden ve altyapıdan yoksun, tarihi ve doğal yapıyı hiçe sayan mahalleler bugün de var olmaya devam etmektedir ve bu durum yakın zamanda da değişecek gibi gözükmemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İZMİR'DE GECEKONDULAŞMA

Ege Bölgesi'nde bulunan İzmir, ülkemizin üçüncü büyük metropol kentidir. Kent özellikle aldığı iç göçlerle büyümüş ve bu göç dinamiği uzun yıllardır çözilemeyen ciddi bir gecekondulaşma sorunu yaratmıştır. İzmir'deki gecekondulaşma sorununu ele almadan önce ise kentin tarihine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

İzmir kenti, aynı adı taşıyan körfezin bitim noktasında kurulmuş ve en eski çağlardan bu yana gelişip büyüyerek, Ege Bölgesi'nin en önemli yerleşim merkezi haline gelmiştir (Sözer, 1988: 1). İzmir'in gelişiminde sahip olduğu coğrafi avantajların da etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gerek tarımsal üretime yatkın topraklarda yer alıyor olması ve gerekse de bir liman kenti olmasıyla İzmir, tarih boyunca önemli bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ege Bölgesi'nin kıyı kesiminde yer alan ve bu bölgenin en önemli kentsel merkezini oluşturan İzmir'in yerleşim tarihi, yakın zamanlı arkeolojik bulgulara göre 8500 yıl öncesine uzanmaktadır. İzmir, uygun coğrafi şartlara bağlı olarak binlerce yıldır varlığını sürdürmüş ve bugün kendi adını taşıyan körfezin kıyısındaki alüvyal düzlükleri kaplayan ve bu düzlüklerin çevresindeki yüksek rölyefe doğru ilerleyen dört milyonluk bir metropole dönüşmüştür (Südaş ve Mutluer, 2013: 1).

11. yüzyılda İzmir; bugünkü Kadifekale'nin kurulduğu yer ile limanı çevreleyen yerleşmelerden oluşmaktadır. Bu yüzyılda bir dönem Türk egemenliğine geçen kent tekrar Bizanslılar'ın ve daha sonra da Cenevizliler'in hakimiyetine girmiştir. Aynı dönemin sonlarında ve sonraki yüzyılda Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılışı ve Anadolu'ya olan Haçlı Seferleri ile tüm Anadolu gibi İzmir ekonomisi de olumsuz etkilenmiştir. 200 yılı aşkın karanlık bir dönem geçiren kent, ilk önce 1317'de Aydınoğulları'na, 1426 yılında ise tamamen Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarına katılmıştır. 16. ve 17. yüzyılda ise kent, hızlı bir büyüme göstermiş ve çevreye doğru yerleşim yerleri artmıştır (Kaygalak, 2006: 34-35).

İzmir, uzun zamandan beri Anadolu'dan gelen uzun mesafe kervan ticaret yollarının son limanı ve o zamanın ulaşım, haberleşme, üretim ve artık ürün

imkanlarına ve de politik ve ekonomik örgütlenmesine göre belirlenmiş bir bölgenin ihtisaslaşmış bir zanaat ve dış ticaret merkezidir (Kıray, 1998: 19).

Geçmişte birçok uygarlığın hüküm sürdüğü İzmir, 16. Yüzyıldan itibaren Akdeniz ve dünya ticaretinde önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Yüzyıllardır sadece bölgenin değil, Akdeniz ve Avrupa'nın en önemli ticaret merkezlerinden birisi olan İzmir, süreç içerisinde inişli çıkışlı bir grafik seyretmiştir (Tümtaş, 2012: 132). Bununla birlikte 17. yüzyılının başında İzmir'in dünya ticaretinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir (Tatlídil, 2009: 330).

Binlerce yıldır deniz ticaretinde önemli bir yer tutan İzmir, bir liman kenti olarak kendisini Sanayi Devrimi'nden sonra ise farklı bir yere konumlandırmıştır. İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi'nin etkilerinin tüm dünyaya yayılmaya başladığı 18. ve 19. yüzyıllarda, artan sanayi üretiminin karşılık bulabileceği stratejilerin ve pazarların arayışı da hız kazanmıştır. Hızla sanayileşen Avrupa ülkeleri, hem var olan üretimlerini arttırabilmek amacıyla yeni hammaddelere ulaşabilmek, hem de ürettikleri ürünlerin satışını yapabilecekleri yeni pazarlara doğru genişlemeyi hedeflemişlerdir. Bu amaç doğrultusunda da ülkeler ve kıtalar arası ticaret her geçen gün önemini arttırmış, bunun sonucunda da liman kentleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu kentlerden birisi de İzmir'dir.

Osmanlı Devleti'nin dönemdeki dünya kapitalizmine ayak uydurma çabalarının da etkisiyle İzmir, 16. Yüzyılda başlayan yükselişini 18. ve 19. Yüzyılda hızlandırmış, coğrafi konumunun da etkisiyle önemli liman kentlerinden birisi olarak konumunu güçlendirmiştir.

18. yüzyıl, İzmir'in değişiminde, özellikle sosyal ve ekonomik yaşamın yeniden biçimlenmesinde ticari faaliyetlere katılmak amacıyla İzmir'e yeni gelen sosyal gruplar etkili olmuştur. 19. yüzyılda farklı etnik grupların yaşama katılmasıyla kozmopolit bir yapıya yaklaşan İzmir'de etnik gruplar yaşam alanlarında birbirlerinden ayrılarak, farklı bölgelere yerleşmişlerdir (Tatlídil, 2009: 330).

İzmir'de seçkinler merkezde ve merkeze yakın kıyılara yerleşmiş bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminden önceki İzmir'de, bunun böyle olmasında şehrin bu merkez kesiminin Batı ülkeleriyle başta ticari olmak üzere bütün bağlantılarının sağlandığı bir temas noktası oluşunun önemli etkisi vardır. Cumhuriyet döneminde ise bu yapının, küçük değişikliklerle varlığını korumuş

olduğu, yangın yerlerinin yeniden düzenlenmesinde ve imarında aynı yapının veri olarak alındığı görülmektedir (Keleş, 1972: 18).

Önceki dönemlerde de farklı dini ve etnik kimliğe sahip kişilerin bir arada huzur içinde yaşayabildiği bir kent olarak ortaya konumlandırılmış olan İzmir, bu dönemde farklı etnik köklerdeki kişilerin farklı düzeylerde ekonomik gelir elde etmesinden kaynaklı olarak ayrışmalara ve çatışmalara sahne olmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin dönemdeki politikaları ve dünyada yükselen kapitalizme ayak uydurma çabalarıyla birlikte, Müslüman halk ve çoğunluğu ticaretle uğraşan yabancılar arasındaki gelir uçurumu daha da artmıştır. Bu durum da halk arasındaki bağlılığı azaltarak, çeşitli ayrışmaların ve çatışmaların etnik kimlikler üzerinden ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde; dönemdeki ayrışma kendisini yalnızca yaşam alanlarının, yani farklı etnik grupların yaşamlarını sürdürdükleri mahallelerin farklılaşan konumları ile değil, fiziksel koşulları çerçevesinde de ortaya koymuştur. Bu dönemde daha çok etnisite ile temellenen ayrışma, bu dönemden sonra yerini sınıfsal temelli ayrışmalara bırakmış, böylece kentin ticari kimliğini ortaya çıkaran gelişmeler aslında zengin ve fakir İzmir arasındaki farkın keskinleşmesine sebep olmuştur. Böyle bir ayrışma içerisinde çoğunluğu yetersiz ekonomik şartlara sahip olanlar, içerisine düştükleri yetersiz koşullar nedeniyle büyük ölçüde ötekileştirilerek merkezin dışına itilmişlerdir. Ayrıca bu mahalleler, bir liman kenti olan İzmir'e sürekli olarak taşınan salgın hastalıkların ölümcül etkilerine en çok maruz kalan mahalleleri de oluşturmuşlardır (Ünverdi, 2002: 152-153).

Salgın hastalıklar dönemde oldukça yaygın şekilde görülmektedir. Bununla birlikte, İzmir'in bir liman kenti olması ve sürekli olarak ticaret amacıyla kente gelenlere ev sahipliği yapması da bölgede salgınların daha sık görülmesiyle sonuçlanmıştır. Salgın hastalıklardan en çok, kentin çeperlerine yerleşmek zorunda kalmış olan yoksulların etkilenmesi ise halk arasındaki kırılmaların artmasına sebebiyet vermiştir.

Sonuç olarak etnisite ve sınıf temelli olarak meydana gelen ayrışmanın mekana olan yansıması dönemde iyice keskinleşmiştir. Kiray söz konusu mekânsal ayrışmaları şu şekilde tanımlamaktadır;

“Merkezi iş muntikalarının yayılması, buradaki Rum konut mahallelerini daha kuzeye itmiş, bir yönden o zamanlar Punta adı ile anılan Alsancak’ta doğu sahiline dayanmış, iç taraftan da Basmane ve Tabakhane’yi aşarak (tabii buralardaki deri ve yazma imalathaneleri çoktan kapanmıştır), Kervan Köprüsü’ne, Kemer’e doğru kaymış Gaziler Mahallesi (Abdullah Efendi Mahallesi) ve civarına yerleşmiştir. Burası orta ve düşük gelirli Rum mahalleleri haline gelirken, Punta; üst orta gelirli Rum mahalleleri olarak ortaya çıkmıştır. Buralarda özellikle Kordon ve şimdiki Cumhuriyet Meydanı ile Kültür Pak arasında kalan bölge üst gelir gruplarının yerleşme yeri olmuş, Kordon’un arkasında şehir içinde olmasına rağmen geniş bahçeler içerisinde büyük evler inşa edilmiştir. Diğer yönden Müslüman mahalleler merkezi iş muntikasınca itilmemekle beraber, göçen nüfusun sebep olduğu yerleşme ve kaymalarla alt gelir grupları İkiçeşmelik’ten yukarılara, Eşrefpaşa’ya yayılmış, orta tabaka Namazgah, Tilkilik’in arkaları ve Mezarlıkbaşı’na yerleşmiştir. Müslüman orta ve üst orta tabakalar 1890’larda buralar dolduktan sonra şehrin güney yönünde Yahudi Mahallesi’ni ve mezarlıkları atlayarak Karantina’ya yerleşmeye başlamışlardır. İkiçeşmelik ve Keçeciler’deki Yahudi mahalleleri de Karataş’a taşmıştır. Karataş ve Karantina’dan öteye, Göztepe ve Kokaryalı’da (Güzelyalı) dar sahil şeridinde ve tepeler üzerinde şehrin Müslüman zenginlerinin ve yalı ve bahçeli köşkleri yerleşmeye başlamıştır. Hem Punta’daki bahçeli köşkler arasında hem de Kokaryalı ve Göztepe’de, yalnız şehrin Rum ve Müslüman zenginlerinin ikametgahları değil, İzmir’in 1890’lardaki gelişinde ve gelir tabakalaşmasında büyük anlamı olan İngiliz ve Fransız ailelerinin büyük bahçeler içindeki ikametgahları da yer almıştır. Fransızlar daha çok Punta (Alsancak) Konsoloslar Mahallesi’ni, İngilizler ise daha çok Karantina’nın arkasındaki tepelerle Göztepe civarını tercih etmişlerdir” (1998: 52-53).

19.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülen önemli bir değişiklik de İzmir’e doğru kır kökenli iç göçlerin gözlenmeye başlamasıdır. Bu dönemde başlayan iç göç, bir ilk olması bakımından önem taşımakla birlikte, kentteki ayrışmaları arttırması bağlamında da önem taşımaktadır. Kırdan liman kentine gelen göçmenler, yoksulluk ve dışlanmadan en çok etkilenen grupları oluşturmuşlardır.

Yabancı egemenliğinde gelişen bir ticari ve sosyal yapı ile çelişkilerle dolu ama bir o kadar da parlak bir dönem yaşayan İzmir için Kurtuluş Savaşı bir kırılma noktası olmuştur. Ekonomik faaliyetleri ellerinde bulunduran azınlıkların ülkeyi terk etmesi, yani sermayenin ve rekabet koşullarını iyi bilen deneyimli sınıf yapısının ortadan kalkmasıyla ortaya çıkan bu kriz, yalnızca İzmir özelinde değil, ülke genelindeki ekonomik faaliyetleri ve ticari ilişkileri büyük bir krize sürüklemiştir (Ünverdi, 2002: 157).

Dönemde; pek çok yönden ayrıcalıklı durumda olan, ekonomik bir birikime, çeşitliliğe ve değişik sektörlerdeki ekonomik koşullara yoğun şekilde sahip olan kentlerden birisi olan İzmir, savaşın yok edici ve yıkıcı niteliklerinin olumsuz

izlerinin en canlı ve yoğun şekilde gözlenebildiği alanlardan birisi olmuştur. Savaş süresince ve bitiminde kitlesel göç hareketleri ve bu eylemli durumun ekonomi üzerindeki etkileri ile bu etkilerin genel görüntüsündeki değişimler de yine çok açık şekilde İzmir’de yaşanmıştır (Arı, 1993: 30).

İzmir’in tarihinde meydana gelmiş yangınlar ve depremler, savaş yaralarının itici faktörüyle hareketlenecek göç hareketi daha ivme kazanmadan, kentin imar ve iskanını halihazırdaki nüfusun barınma sorunu çerçevesinde yerel yönetimler için önemli bir gündem maddesi yapmıştır. İzmir’in yaşadığı yangınlar içerisinde 1922 yangının⁴ ise tam anlamıyla bir felakete sebep olduğu vurgulanmaktadır (Eğilmez, 2010: 606-607).

İzmir 1922 yılında yaşadığı büyük yangından sonra konut yetersizliği sıkıntısını uzun bir dönem atlatabilmiştir. Buna ayrıca nüfus mübadelesiyle ekonomiyi büyük ölçüde yönlendiren, üretimde önemli bir paya sahip gayrimüslimlerin yerinden edilmesine karşılık gelen mübadillerin konut ihtiyacı eklenince sorun daha da ağır bir hale gelmiştir (Çetin, 2010: 136).

30 Ocak 1923’te imzalanan Türkiye ve Yunanistan arasındaki mübadele prosedürü ile birlikte İzmir’in etnik çeşitliliği de hızla değişmiştir. Yaklaşık 1 milyon 200 bin kişinin Yunanistan’a ve yaklaşık 500 bin kişinin de Türkiye’ye göçmek durumunda kaldığı mübadele sonucunda, bu göçmenlerin yaklaşık 32 bini İzmir’e yerleştirilmiştir (Arı, 1991: 15). Ortodoks Yunanlılar, Ermeniler ve diğer gruplar İzmir’den ayrılırlarken, özellikle Adalar olmak üzere Yunanistan’dan Türk-Müslüman nüfus İzmir’in nüfus yapısını oluşturmuştur (Tatlıldil, 2009: 331).

Cumhuriyet döneminde Selanik’ten gelen mübadillerin önemli bir kısmının İzmir’e yerleştirilmesi planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. İzmir ve çevresine

⁴ 13 Eylül 1922’de başlayan ve yaklaşık beş gün süren yangın, İzmir kentinin üçte ikisini yok etmiştir (Gökdemir, 2007: 20). İzmir’in, 15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922 tarihleri arasında Yunanlılar tarafından işgalinin ardından başlayıp, şehrin önemli kısmının kül olmasıyla sonuçlanan İzmir Yangını, tarihimizin en tartışmalı olaylarından birisidir. Yangın, Yunan Ordusu’nun İzmir’den ayrılmasından ve Türk ordusunun kenti teslim almasından dört gün sonra, 13 Eylül 1922 günü başlamıştır. İzmir yangını ile ilgili Türkiye’de ve yurt dışında yeterli bilimsel araştırma yapıldığı söylenemez. Konuyla ilgili çalışmaların pek çoğunda olayı gerçekçi bir zemin üzerinde ele alıp irdelemek yerine, daha çok siyasi nitelikli savlar ve tezler ortaya çıkmıştır. Bu tartışmaların uzadığı nokta ise Türk-Yunan Savaşı’nın çıkmasına kimin neden olduğu sorusuna kadar gitmektedir. Dolayısıyla, karşılıklı bir körler diyalogu ister istemez bu tartışma çevresinde oluşmaktadır. Yangının kimler tarafından, ne amaçla çıkarıldığı konusundaki tartışmalar, gün geçtikçe yoğunlaşmakta; ancak bu tartışmalar, konuyu değişik yönleriyle incelemeyi olanaklı kılacak kaynaklar yerine, spekülasyon görüşler öne sürmek biçiminde gerçekleştirilmektedir (Kırışman, 2011: 78).

yerleştirilmesi uygun görülen mübadillerin yanı sıra, farklı nedenlerle göç eden nüfusla birlikte kent nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Söz gelimi, İzmir kent nüfusu 1935'te 170.959 iken, 1950 yılında 290.000'e yükselmiştir. Göçle gelenler Karantina, İkinci Kordon, Karataş, Alsancak, Basmane, Göztepe ve Karşıyaka'ya yerleştirilmiştir. Ancak göçle gelenlerin planlananın çok üstünde olması, kentte ilk kez iskan sorunlarına yol açmıştır. Söz konusu iskan problemlerinin çözümü için çeşitli semtlerde göçmen konutları inşa edilmiştir (Karadağ'dan aktaran Ünverdi, 2002: 160).

Böyle bir durum karşısında ise ülke genelinde krizi aşma yolunda bir yeniden yapılanmaya doğru gidilirken, ilk adım olarak toplumsal, mekânsal ve ekonomik yapısında yabancıların yani özel sermayenin kenti terk etmesiyle ortaya çıkan boşlukların doldurulması yani yeni kurulan devlet için yeni bir sermaye birikim düzeni oluşturulması yönünde bir strateji oluşturulmak istenmiştir (Ünverdi, 2002: 157). Bu doğrultuda atılan ilk adım ise 1. İzmir İktisat Kongresi olmuştur. Son yıllardaki savaşlar ve Osmanlı Devleti'nden miras kalan kötü ekonomiyi toparlayabilmek adına toplanan kongre için İzmir'in seçilmiş olması da oldukça önemlidir.

17 Şubat 1923'te, Lozan görüşmelerinin kesintiye uğradı bir sırada, İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi 4 Mart 1923'te sona ermiştir. Toplam 1135 kişinin katıldığı kongrede her ilçeyi, mesleki temsil anlayışına göre bir tüccar, sanayici, zanaatkâr, amele, şirket, banka ve üç çiftçi temsilcisi olmak üzere toplam sekiz kişiden oluşan heyetler temsil etmiştir. Meslek grupları ve kurumlar adına görüş ve beklentilerin dile getirildiği kongrenin sonunda on iki maddeden oluşan, üzerinde bütün kesimlerin mutabık kaldığı ve "Misak-ı İktisadi" başlığı altında yayınlanan bir bildiri kamuoyuna duyurulmuştur (Varlı ve Koraltürk, 2010: 132-133). Bu dönemdeki temel amaç Mustafa Kemal'in de belirttiği gibi İktisadi Bağımsızlığı sağlamaktır. Dönemde ekonomide izlenen yol konusunda çeşitli araştırmacılar çeşitli fikirler ileri sürmektedirler. Bazıları liberal ekonomi politikası derken, bazıları liberal sayılabilecek bir politika, bazıları da karma ekonomik politika olarak nitelendirirler (Koç, 2000: 165).

Bu kongreyle, daha sonra büyük önem kazanacak ve Türkiye'deki en büyük uluslararası organizasyonlarından birine dönüşecek olan İzmir Enternasyonel

Fuarı'nın da temelleri atılmıştır (Südaş ve Mutluer, 2013: 10). Söz konusu Fuar ileriki yıllarda, İzmir ticaret hayatı için oldukça önemli bir role sahip olmuştur.

Bununla birlikte İzmir, 1929 dünya ekonomik bunalımından tüm dünya ekonomileri gibi oldukça olumsuz etkilenmiştir. Bu sebeple de Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir'in beklenen gelişmeyi gösteremediği söylenebilir. 1950 sonrası dönemde ise İzmir, tüm Türkiye kentleşmesine paralel olarak, farklı bir döneme giriş yapmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa Bloğu ve çevresinin yeniden yapılanması amacıyla ekonomik gelişmenin ve büyümenin sürekli kılınarak toplumsal kalkınma için bazı araçların ve kurumların işlek hale getirilmesi amacıyla ekonomik gelişmenin ve büyümenin sürekli kılınarak toplumsal kalkınma için bazı araçların ve kurumların işlek hale getirilmesi mekan organizasyonlarını belirleyen temel etmen olmuştur ve bu süreçten Türkiye de etkilenmiştir. Batı Avrupa'nın yeniden yapılanması sürecinde yapılan Marshall Yardımı'ndan Türkiye de yararlanmış ve bu yardımlar, ülkenin yeniden yapılanmasında gerekli olan sermaye kaynağı olarak kullanılmıştır (Kayalak, 2006: 53).

Dönemdeki sanayi gelişimi ve kırsal dönüşümün hızlanması içe yoğun bir göç dalgası yaratmıştır. Tarımda makineleşmenin de söz konusu olmasıyla, kırsal alandaki işgücü fazlası, içinde bulundukları işsizlikten kurtulabilmek amacıyla, büyük kentlere doğru yoğun bir iç göç dalgası yaratmıştır.

Türkiye'de 1950'lerde başlayan iç göçler genelde o dönem ekonominin diğer kentlere göre daha canlı olduğu büyük kentlere doğru yapılmıştır. Bunlardan biri olan İzmir, özellikle bir liman kenti olması sebebiyle çevre illerden gelen nüfusun etkisinde kalmıştır (Çetin, 2010: 133).

1950'li yıllardan sonra İzmir, Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olarak iç göçlerle belirgin bir nüfus almaya başlamıştır. 1950 ile 1960 yılları arasındaki göçler ve gecekondulaşma özellikle İstanbul ve Ankara'yla kıyaslandığında oldukça yavaş bir gelişim gösterirken, 1960-1975 yılları arasında tarıma dayalı sanayinin İzmir'de etkinlik kazanmasıyla bu durum artış göstermiştir. 1975'li yıllardan itibaren ise oldukça büyük bir ivme gösteren İzmir'e yönelik iç göç ve İzmir'de gecekondulaşma, özellikle 1980'lerden sonra şehir için ciddi bir sorun haline gelmiştir.

Tablo 7: 1927-2009 İzmir İli Kır-Kent Nüfus Gelişimi

Yıllar	Kentsel Nüfus	Kırsal Nüfus	Toplam
1927	254.444	277.135	531.579
1935	287.295	309.555	596.850
1940	283.688	356.419	640.107
1945	381.342	355.239	673.581
1950	359.372	409.039	768.411
1955	441.047	469.449	910.596
1960	548.321	515.169	1.063.490
1965	621.553	613.114	1.234.667
1970	753.041	674.132	1.427.173
1975	905.059	768.907	1.673.966
1980	1.059.183	917.580	1.976.763
1985	1.800.797	517.032	2.317.829
1990	2.134.816	559.954	2.694.770
1997	2.544.363	570.496	3.114.859
2000	2.788.846	582.019	3.370.866
2007	3.175.133	564.220	3.739.353
2009	3.525.202	343.106	3.868.308
2012	3.661.930	343.529	4.005.459

Kaynak: Çetin, 2012: 152 ve TÜİK, 2012.

İzmir’de; Gürçeşme, Buca ve Boğaziçi semtleri ile İzmir-Kemalpaşa yolu üzerindeki hazine arazileri birinci kuşak gecekonduların yerleşme alanları olurken, daha sonra ise gecekondulaşma Bayraklı semtine sıçramıştır. Sonraki yıllarda ise gecekondu kentnin çeperlerinde yayılmışlardır (Çetin, 2010: 136).

Göç dalgasını karşılayabilecek altyapı niteliklerinden yoksun olan İzmir, ciddi bir çarpık kentleşme sorunuyla karşı karşıya kalmasa dahi, gecekondular sorunuyla 1950 sonrası dönemde tanışmıştır. İzmir kente yeni gelenleri yerleştirmede planlı imar alanları yaratamadığından, gecekondular yaşam alanlarının büyümesine ve artmasına neden olmuştur (Tatlídil, 2009: 331). Kentlerin kabul edilebilir nüfus artışının en az üç katı olan göçmen nüfusu, kentlerin doğal, sosyal ve ekonomik gelişmeleri üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Gelen göçmenler; eğitimli olmayan, tarımsal geçici işler haricindeki işlerde tecrübesiz, az ücret alan ve sosyal güvenceden yoksun olan kırsal kökenli göçmenlerdir. Şehirde hayatta kalabilmek için, inşaat için planlı parseller olarak tanımlanmayan ve de çoğunlukla devlet ve özel şahıslara ait olan araziler üzerinde evlerine inşa etmeye başlamışlardır (Tatlídil, 2009: 301). İzmir’deki ilk gecekondular da ağırlıklı olarak, tüm Türkiye’de olduğu gibi hazine arazileri üzerinde inşa edilmiştir.

Büyük bir sorunun başlangıcını oluşturması dolayısıyla oldukça önemli olmakla birlikte; dönemdeki gecekondulaşma belirli alanlarla sınırlı kalmıştır ve sonraki dönemlerdeki veya İstanbul ve Ankara gibi şehirlerdeki kadar yoğun değildir.

İzmir’de 1950–1960 Döneminde; ilk gecekondulaşma hareketleri Kadifekale’nin yer almış olduğu volkanik kütlenin körfeze bakan kuzey yamaçlarıyla Meles Çayı vadisinin batı yamaçları üzerinde vadi tabanından başlayarak Kadifekale sırtlarına kadar tırmanmıştır. Yine bu dönem ortalarında, adı geçen vadinin doğu yamaçlarını doldurmaya başlayan gecekonduların, bu kesimde daha fazla yayılması yerel yönetimin müdahalesiyle önlenmiştir. Bu durum karşısında, kendisine yeni bir yer seçme durumuyla karşı karşıya kalan gecekondulaşma hareketi, Bayraklı demiryolunun doğu uzantısı boyuna yönelmiştir. Ancak aynı dönemin sonlarına doğru, gecekondulaşma hareketlerinin, kurulan yeni mahallelerle alansal olarak yaygınlaştığını görmekteyiz. Örneğin, eski ve yoksul bir köy olan Altındağ ve Kadifekale kütlesinin arasında kalan ve Bornova ovasına bakan tepelik arazide, Samantepe, Ferahlı, İstiklal, Boğaziçi, Gültepe ile Meles Çayı vadisinin güneye açılan kesiminde Ballıkuyu, Gürçeşme, 1. Kadriye, 2. Kadriye, Kadifekale gibi içlerinde eski mahallelerin de bulunduğu alanlarda, gecekondulaşma hareketi yeni alanlar kazanmaya başlamıştır. Nitekim, Boğaziçi ve Samantepe’nin kurulduğu

bölgelerde, gecekondulaşma alanları da daha sonra kentin merkezine doğru bir sarkma göstermiş ve normal konutların bulunduğu mahallelerle bütünleşmiştir. Gecekonduların ilk kez bu semtte yoğunlaşmasının dört önemli nedeni bulunmaktadır. Bunların birincisi hazine arazisinin varlığı, ikincisi kent merkezine olan yakınlığı, üçüncüsü tren ve kara yoluyla Karabağlar ve Gaziemir üzerinden kolayca verimli tarım alanlarına ulaşabilmesi, dördüncüsü ise Halkapınar, Bayraklı doğrultusunda ortaya çıkan sanayi aksının Tepecik yönünde de bir gelişme göstermeye başlamasından ileri gelmektedir. Bu dönem içerisinde İzmir’de ilk gecekondulaşma hareketlerini küçük çapta ticaret işleriyle uğraşan Konyalılar, inşaat işçisi olan Karşılar ve kalifiye işlerde çalışan Kayserililerle, daha çok tarım sektöründe mevsimlik iş bulabilen Mardinliler başlatmıştır (Sevgi, 1988: 122-123).

1960-1970 arasındaki gecekondulaşma sorunu ise önceki dönemlere göre çok daha yoğundur. Tarımsal ve imalata dayalı sanayinin gelişmesi bu yoğunluğu açıklamaktadır. Genellikle sanayi aksları boyunca gelişme gösteren gecekondu mahalleleri, eski gecekondu bölgelerinin büyümesi ve onlara yeni gecekondu bölgelerinin eklenmesi şeklinde bir gelişim göstermiştir.

Sevgi’ye göre; 1960-1975 döneminde gecekondulaşma hareketleri daha çok eski semtlerin etrafına taşarak yeni 139 gecekondulaşma alanı yaratmıştır. Örneğin, yeni oluşan bu gecekondu semtlerinin bir kısmını Bayraklı semtinde, Yamanlar dağı kütlesi eteklerinde; Doğuda Çay ve Çicek, Kuzeyde ise M. Erener semtleri oluşturmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan gecekondu semtlerinin bazıları da yine Kadifekale kütlesinin Batı-Güneybatı yamacı üzerinde kurulmuştur. Bunlar sırasıyla, İmariye, Yeşilyurt, Cennetoğlu, Vezirağa ve Bozyaka mahalleleridir. Dönemin sonlarına doğru ise Kemalpaşa’yı İzmir’e bağlayan eski yol üzerinde, Nif Dağı’nın (Kemalpaşa Dağı) batıya olan uzantısının, Bornova ovası güney kesiminde Altındağ eski köy yerleşim merkezinin çevresinde, bu adla anılan gecekondu bölgesinin oluşumu kendisini göstermiştir. Yine aynı zaman sürecinde Altındağ gecekondu bölgesinin Bornova ovasına doğru uzanan taban düzlüğünde Çamdibi, Mersinli gecekondu bölgesi gelişim göstermiştir. Gecekonduların bu bölgelerde yaygınlaşmalarının nedenleri ise sanayi kuruluşlarının Eski İzmir-Kemalpaşa yolu boyunca gelişmesi, sanayi sitesinin Mersinli-Çamdibi bölgesinde kurulması ve Yeşildere bölgesinde Meles Çayı boyunca uzanan daha önce kurulmuş olan deri

mamülleri işleyen sanayi kuruluşlarının bu dönemde gerek işçi kapasitesi gerekse de sayılarının hızla artmasından kaynaklanmaktadır (1988: 123-124).

Ayrıca 1965 yılında İzmir'deki gecekondu mahallelerinin Körfez'in ve kentin güney, güney-doğu kesiminde yoğunlaştığı görülmektedir. Kadifekale'nin tüm yönlerdeki eteklerinde Ballıkuyu, İmariye, Vezirağa, Aziziye, I.Kadriye, II.Kadriye, Yeşildere Mahalleleri bu bölgede yer almaktadır. Yeşildere Vadisi'nin doğu yamaçlarında yer alan Zeytinlik, Ferahlı, Gürçeşme, Samantepe, Gültepe, Yeni İstiklal ve Boğaziçi Mahalleleri ise kentin güneydoğu kesimindeki mahallelerdir. Hatay Caddesi'nin güneyi ve Karabağlar aksına doğru, kentin güneyinde yer alan gecekondu mahalleleri ise Bozyaka, Yeşilyurt, Kestelli, Cennetoğlu, Karabağlar, Koşukarşısı ve Telsizler Mahalleleri'dir. Kentin güneybatısında bu mahallelerden bütünüyle kopuk bir biçimde Üçkuyular ve Poligon civarında da gecekondulaşma görülmektedir ki, bugün bu bölge bütünüyle dönüşmüş ve "imarlı" apartmanlar, 1980'lerde inşa edilmiştir. Kentin merkezinde ve Fuar alanının doğusunda yer alan iki mahalle ise Ege-Çingene Mahallesi ve Tepecik'tir. Haritada "Çingene Mahallesi" olarak adlandırılan mahalle, bugün hala Alsancak'ta varlığını sürdürmektedir. Kentin kuzeydoğusunda Körfez'e bakan yamaçlarda yer alan iki mahalle ise Çay ve Çiçek Mahalleleri'dir. İzmir-Çanakkale Karayolu boyunca ve kentin kuzeyinde yer alan Naldöken, Soğukkuyu ve Cumhuriyet Mahalleleri ise 1970'li yıllarda hızla büyüyecek olan gecekondu mahalleleridir (Özdemir'den aktaran Çetin, 2010: 137-138).

Bir sosyal gerçeklik olarak gecekondulaşma, gecekondu bölgelerindeki insanları salt konut ve ekonomi alanında değil, eğitim ve sağlık gibi temel diğer konularda da etkilemektedir. Merkezi ve yerel yönetimlerin bu alanlarda da gecekondu sakinlerine gerekli desteği sağlaması, tüm Türkiye gibi İzmir'de de gerçekleşmemiştir. Örneğin Yörükkan'ın (2006: 93) birçok kenti kapsayan gecekondu bölgelerine dair çalışmasında, 1965 yılında İzmir gecekondu bölgelerinde

23 ilkokul bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sayının Milli Eğitim Bakanlığı standartlarına göre 82 olması gerektiğini de düşünürsek, gecekondu bölgelerinde yaşayanların eğitim haklarının karşılanmasında ne denli büyük sıkıntılar yaşandığı ortaya koyulabilir.

Gecekondulaşma 1960 sonrası dönemde siyasetin de en önemli konularından birisi haline gelmiştir. Siyasiler gecekonduları birer oy deposu olarak gördükleri için, çeşitli vaatlerle seçmenleri kazanmaya çalışmışlardır. Bu vaatlerin en başında ise gecekondulara yönelik tapu dağıtımı yer almıştır.

Örneğin 1968 yılı yerel seçimlerinde Adalet Partisi'nin, İzmir'de en dikkat çekici seçim konusu gecekondu olmuştur. Adalet Partisi adına İzmir'e gelerek seçim çalışmalarına katılan, İmar ve İskan Bakanı Haldun Menteşeoğlu'nun, gecekondu sakinlerini yakından ilgilendirecek olan bir beyanı olmuştu. Menteşeoğlu; "Bu yıl 20 bin gecekonduya tapu vereceğiz. Bunun yalnız 10 bini İzmir'de bulunmaktadır. İktidara geçtiğimiz ilk günden beri 202 bin gecekonduya ışık, 110 binine su verdik ve 236 kilometre yol getirdik. Tenekeli mahalleyi, İzmir Belediyesi'nin yardımıyla kaldıracacağız. Parolamız: Her vatandaşa bir evdir" ifadelerinde bulunmuştur (İzmir Kent Ansiklopedisi, 2013: 390).

1970'li yıllarda da, seçim dönemlerinde İzmir'in gündeminden eksik olmayan en önemli konuların başında gecekondu gelmiştir. Örneğin Adalet Partisi seçim beyannamesinde, 1 Eylül 1973 tarihine kadar devlet arazi üzerine yapılmış olan bütün gecekonduya tapu vermeyi vaat etmişti. Önseçim süreci tamamlandıktan sonra, belediye başkan adaylarının propaganda süreci başlamıştı. İki dönemdir başkanlık koltuğunda oturan Osman Kibar ise şehrin çevresindeki gecekonduya oturan vatandaşların mülkiyet haklarının tamamlanacağını, gerekli görülen yerlerde ikinci kat için izin vereceklerini, bu işleri tamamlanması için ayrı bir müdürlüğünün oluşturulacağını, şehrin nüfusunun üçte birinden fazlasını teşkil eden gecekondu bölgelerine belediye hizmetlerini, şehrin daha fazla gelişen bölgeleriyle eşit seviyede götürme gayretlerine devam edeceklerini ve böylece gecekonduların müstakil tapulu birer ünite olacaklarını ifade etmişti. Benzer şekilde CHP'nin başkan adayı İhsan Alyanak da, "Yoksul insanlara dönük belediye düzeni kuracağını" ifade ederek, İzmir'e yönelik projelerini kamuoyuyla paylaşmıştı. CHP olarak gecekondu sorununa önemle eğildiklerine değinen Alyanak, gecekonduların tümüne tapu vereceklerini ve gecekonduları meşrulaştıracaklarını; şimdiye kadar vaat edilen ama tam olarak gerçekleşme imkanı bulunmayan, su, elektrik, yol ve kanal hizmetleri gibi yatırımların en kısa sürede hayata geçireceğini ifade etmişti. Demokratik Parti'nin adayı Osman Yorgancıoğlu ile MSP'nin adayı İbrahim Katmerci'nin seçimlere

yönelik vaatleri arasında da gecekondu ruhsat verilmesi, körfezin temizlenmesi ve su sorununun çözümlenmesi ön planda gelmişti. Seçimleri kazanan İhsan Ayanak, basına verdiği ilk beyanında, Gürçeşme ve Gümüşpala semtlerindeki şahıslara ait araziler üzerine yapılan gecekonduların yıkılmayarak, tapu verileceğini; hizmetlerin şehrin dış kesimlerinden iç kesimlerine doğru getirileceğini, gecekonduların altyapı tesislerinin en kısa zamanda bitirileceğini; 1966 yılından sonra yapılmış gecekonduların yıkılmayacağını ve inşa edilmiş gecekonduların müsait olanlarına kat ilavesine izin verileceğini ifade etmiştir (İzmir Kent Ansiklopedisi, 2013: 401-405).

Türkiye’de kentleşme ile paralel ilerleyen metropolitenleşme süreci ilk olarak, 1980’lerde İzmir’i de kapsar hale gelmiştir. 1985 yılında İzmir’in metropol kent haline dönüşmesiyle, metropol kent nüfusunun payı ise % 35.4 düzeyine ulaşmıştır (Demir ve Çabuk, 2010: 206-208). 1980 sonrası dönemde artan nüfusa paralel olarak gecekondulaşma da hız kazanmıştır.

İzmir’de 1975 yılı sonrasında gecekondulaşma konusunda ciddi bir ivme olduğu söylenebilir. Kırsal alandaki dönüşüm, tarımsal ve endüstriyel sanayi alanındaki gelişmelere bir de hizmetler sektöründeki gelişmelerin eklenmesi İzmir’i bir cazibe merkezi haline getirmiş ve kente yönelik iç göçü arttırmıştır. Kente yeni gelen göçmenlerin yaşadığı konut sorunu ise göçmenlerin karşılaştığı en önemli sorundur. İzmir’e göçenler, merkezi ve yerel yönetimler tarafından konuya ilişkin bir destek göremedikleri için konut sorunlarını informal yollarla kendileri çözmeye devam etmek durumunda kalmıştır.

1975-1985 yılları arasında gecekondulaşma hareketleri kenti çevreleyen hazine ve hisse tapulu ucuz araziler ile tarımsal etkinliklerin yaygın olduğu alanlarda ve özellikle, sanayi aksları boyunca bir yayılma göstermiştir. Örneğin, İzmir körfezinin kuzeybatısında bulunan Karşıyaka ve Gediz düzlüğünün Yamanlar dağı eteklerine doğru İstanbul-Çanakkale yönünde uzanan Anadolu asfaltının iki tarafında, Güneyde Naldöken olmak üzere, Kuzeyde Soğukkuyu’nun Yamanlar dağı eteklerindeki kesimi, Emek Örnekköy’ün bir bölümü, Cumhuriyet, Yamaç, İmbat, Maltepe, Gümüşpala, Balatçık ve Güzeltepe adlarıyla anılan çok yeni ve oldukça geniş gecekondular semtleri ortaya çıkmış bulunmaktadır. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz gecekondular bölgeleri dışında, Meles Çayı’nın yukarı havzasını oluşturan Uzundere

kesiminde Özgür, Devrim ve Uzundere Mahalleleri, Karabağlar bölgesinde ise Karabağlar, Günaltay, Barış, Peker ve Yunus Emre gibi gecekondulu mahalleleri oluşmuştur. Burada İmariye, Yeşilyurt, Cennetoğlu, Vezirağa ve Bozyaka gibi mahalleler yeni gecekondulu alanları olarak ortaya çıkmışlardır. İzmir körfezinin Göztepe-Güzelbahçe arasında kalan dar kıyı ovası şeridi üzerinde ise bir yandan Balçova, Üçkuyular ve Fahrettin Altay gibi planlı yerleşim alanları yer alırken, diğer yandan da eski Narlıdere köy yerleşim merkezinin çevresinde ve Güzelbahçe'nin bir bölümünde gecekondulaşma alanları belirmiştir. Narlıdere'de sera ve narenciye bahçelerinin gerisinde yükselen dik yamaçlarda 2. İnönü, Çamtepe ve Narlı, Güzelbahçe'de ise Şafak ve Yaka gibi gecekondulu mahalleleri ortaya çıkmıştır (Sevgi, 1988: 124-126).

1986 yılında Sevgi (1988), İzmir kent bütününde toplam 246 mahalle üzerinde bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışma sonucunda gecekondulu nüfusun kent nüfusuna oranının % 44.7 olduğunu saptamıştır. Ayrıca 245 mahallenin 110'u gecekondulu niteliği taşıırken, gecekondulu ve gecekondulu olmayan nüfusun bölgelere göre dağılımı da çalışmada belirtilmiştir.

Tablo 8 incelendiğinde; 1986 yılında, Bayraklı'nın nüfusunun % 82'si ve Gültepe nüfusunun % 81.67'si gecekondularda yaşadığı görülmektedir. Buna ek olarak; Buca (% 64) Yeşilyurt (% 61.22) ve Güzelbahçe (% 54.83), nüfusun yarısından fazlasının gecekondulu bölgelerinde yaşadığı diğer bölgelerdir. Buna karşılık Balçova (% 1) ve Bornova Merkez (% 1.51) gecekondularda yaşayan nüfusun, bölge nüfusuna oranla en az olduğu alanları oluşturmaktadır.

Tablo 8: İzmir Büyük Kent Bütününde Gecekondu ve Gecekondu Olmayan Nüfusun Bölgelere Göre Oransal Dağılımı (%)

BÖLGELER	Gecekondu Nüfus	Gecekondu Olmayan Nüfus
	MERKEZ İLÇE	
Merkez	36.5	63.5
Balçova	1	99
Buca	64	36
Gaziemir	31.37	68.63
Gültepe	81.67	18.33
Güzelbahçe	54.83	45.17
Narlıdere	34.6	65.4
Yeşilyurt	61.22	39.78
Merkez İlçe	42.6	57.4
KARŞIYAKA		
Merkez	39	61
Bayraklı	82.24	17.76
Çiğli	44.5	55.5
Karşıyaka İlçesi	47.77	52.23
BORNOVA		
Merkez	1.51	98.49
Altındağ	98	2
Çamdibi	25.31	74.69
Işıkkent	1.47	98.53
Pınarbaşı	1.94	98.06
Bornova İlçesi	28.18	71.82
Büyük Kent Bütünü	44.72	55.28

Kaynak: Sevgi, 1988.

1983 yılından sonra çıkan imar aflarının sonucunda yapılan tapu dağıtımları, tüm Türkiye gibi İzmir’i de etkilemiş ve ildeki gecekondulara meşruluk kazandırmıştır. Bu durum yeni inşa edilecek gecekonduların da önünü açmıştır.

Sanayideki ve hizmet sektöründeki gelişmelerin etkisiyle artan iş olanaklarından kaynaklanan iç göçlere, İzmir’in eğitim, sağlık, kültür ve sanat alanındaki daha geniş imkanları da eklenince, İzmir 1980 sonrasında da Türkiye’nin en çok göç alan kentlerinden biri olmayı sürdürmüştür.

1975 ve 1990 yılları arasında İzmir’in aldığı göç rakamları aşağıdaki tablo üzerinden incelendiğinde, özellikle 1985 ve 1990 yılları arasında göçün büyük artış gösterdiği görülebilir. 1975-1980 yılları arasında İzmir’e 119.925 kişi gelirken, bu rakam 1980-1985 yılları arasında 82.193, 1985-1990 yılları arasında ise 146.208 kişi olmuştur.

Tablo 9: İzmir’in 1975-1990 Yılları Arasında Aldığı Göçler

Bölgeler	İzmir’in Aldığı Göç			%		
	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1975-1980	1980-1985	1985-1990
Doğu Anadolu	33.855	23.670	45.455	28.2	28.5	31.1
İç Anadolu	26.035	20.981	32.562	21.8	26.2	22.3
Ege	24.416	17.888	23.331	20.3	21.5	16
Güneydoğu	14.406	10.439	17.436	12	12.6	11.9
Karadeniz	9.453	8.030	17.295	7.9	9.6	11.8
Marmara	6.512	995	4.502	5.4	-	3.1
Akdeniz	5.246	2.180	5.627	4.4	2.6	3.8
Toplam	119.925	82.193	146.208	100	100	100

Kaynak: Işık, 1999: 394.

1985-1990 döneminde Doğu Anadolu illerinden kazanılan nüfus miktarında da bir artış gözlenmiştir. Bu dönemde başta Erzurum ve Kars gibi İzmir’e en uzak mesafedeki illerden gelenler önemli artışları kaydederek ilk sıraları almışlardır (Işık, 1999: 398).

1985-1990 döneminde İzmir'e göç eden nüfusun diğer niteliklerine bakıldığında, daha çok genç nüfusun İzmir'e geldiği söylenebilir. Nitekim, söz konusu dönemde İzmir'e göç eden 309.842 kişinin % 43.4'ü 15-29 yaş aralığındayken, % 22.1'ini de 5-14 yaş grubu oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle, İzmir'e yerleşen nüfusun % 65.5 gibi önemli bir bölümünü 5-29 yaş arasında yer alan nüfus meydana getirmektedir. Buna ek olarak yine aynı dönemde İzmir'e gelen nüfusun % 53.2'sini erkekler oluşturmaktadır (Işık, 1999: 402).

İzmir'de kente göç etmiş olan kişilerin geçimlerini nasıl sağladıkları incelendiğinde en öne çıkan meslek, tüm Türkiye'de olduğu gibi inşaat işçiliği olmuştur. Kent hayatının çalışanlardan talep ettiği nitelikleri sağlayamayan göçmenler, kas gücüne dayalı bir emeği ortaya koymak durumunda kalmışlardır. Kimi zaman düzenli, kimi zamansa dönemsel olarak inşaatlarda çalışan erkek göçmenler, ailelerinin geçimini bu düşük ücretli ve çoğunlukla da güvencesiz olan bu meslekle sağlamaktadır. 1985 yılında Şen (1985: 44), yürüttüğü bir anket sonucunda, İzmir kent merkezinde çalışan 1134 inşaat işçisinin yalnızca % 6.4'ünün İzmir doğumlu olduğunu kaydetmiştir. Bu durum İzmir'de inşaat işçiliği mesleğinin çok büyük oranda mevsimsel veya kalıcı göçmenler tarafından gerçekleştirildiğinin kanıtıdır.

1980 sonrasında yatırımlardan beklediği payı alamayan İzmir'de gayrimenkul sektörü ön plana çıkmaya başlamış ve toplu konut uygulamaları hız kazanmıştır (Dengiz, 2010: 126). İzmir özelinde, özellikle 1985 yılından sonra, gecekondulaşma sürecini yavaşlatmak üzere, çok sayıda konutun bir arada üretildiği kent parçaları oluşturulmuştur. Böylelikle sağlıklı büyüme biçimleri yerine hızlı bir uygulama ve çok sayıda konutun üretildiği projelerin oluşturulması gündeme gelmiştir (Türkçü ve diğerleri, 1996: 18). Nüfus artışıyla birlikte ortaya çıkan konut ihtiyacını karşılamak amacıyla İzmir Büyükşehir Belediyesi de ilk olarak Çiğli, Buca, Bornova'da toplu konut uygulamalarına girişmiştir (Dengiz, 2010: 126). Fakat her ne kadar toplu konut projeleri ile gecekondu alanlarının gelişmesini engelleme yönünde çalışmalar yapılmışsa da hızlı gecekondulaşma sürecinin önüne geçilememiştir (Karadağ ve Mirioğlu, 2011: 48).

1990'larla beraber birikim sürecinin geçirdiği dönüşümün olumsuz taraflarının yanı sıra, yoksulluğu derinleştiren ve bu yoksulluğu, İzmir'de etnisiteyle

ilişkilendirmemize imkan tanıyan başka bir süreç meydana gelmiştir (Eğilmez, 2010: 620). 1990'lı yıllarda İzmir'e göçü en çok etkileyen olayların başında Doğu ve Güneydoğu Bölgesi'ndeki terör olayları gelmektedir. Zorunlu göçten etkilenen insanların en çok tercih ettikleri illerden birisi olan İzmir, dönemde Doğu ve Güneydoğu Bölgesi illerinden yoğun bir göç almıştır. Çoğunluğu yoksul kişilerden oluşan bu göçmenler, kentte karşılaştıkları konut sonunu ise informal yollarla çözmek durumunda kalmış ve yeni gecekonduların inşasına yönelmişlerdir.

İzmir'in net göç değerleri, 1975-1980 yılları arasında 120 bin; 1980- 1985 döneminde 182 bin; 1985-1990 döneminde 146 bin, 1995-2000 döneminde ise 120 bin olarak gerçekleşmiştir. Bu haliyle İzmir, İstanbul'dan sonra net göç değeri en yüksek olan ikinci il konumundadır ve göç hareketi, diğer büyükşehirlerdeki gibi il merkezine yönelmektedir. 1990'ların ikinci yarısında Doğu Anadolu (% 22) ve Güneydoğu Anadolu (% 24) bölgelerinden kaynaklanan göç, İzmir'e yönelik göçlerde oldukça önemli bir paya sahip olmuş; bu dönemde Diyarbakır, Mardin ve Manisa illeri en önemli kaynak alanları olarak ortaya çıkmıştır. Bu iller bugün de göçe kaynaklık etme açısından önemini korumaktadır –özellikle de Güneydoğu Anadolu illeri. Örneğin Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nden kaynaklanan göçün payı 1950'de % 2.1'den, 1980'de % 6.6'ya, 1990 yılında ise % 9.2'ye yükselerek sürekli bir artış eğilimi içinde olmuştur (Südaş ve Mutluer, 2013: 6).

Ayrıca, İzmir'in bütünleştiği Ege Bölgesi ile mekan örgütlenmesini incelediğimizde, merkezi yer kuramlarının 1990'lı yıllarda işlediği görülmektedir. Bölgede İzmir 3.400.000 olan nüfusu ile artık bir büyük kenttir. Bölgede bunu izleyen kentlerin nüfusu arasındaki oran küçülmüştür (Peker, 2008: 25).

2000'li yıllarda da İzmir göç almayı sürdürmüş ve nüfusunu arttırmıştır. “Dönemde nüfus, ağırlıklı olarak İzmir Körfezi çevresinde toplanmıştır. İzmir'de kentsel yerleşimin çekirdeğini oluşturan Konak, yakın bir tarihe kadar çok daha geniş bir alan kaplayarak nüfusun en fazla toplandığı ilçeyi oluşturuyordu ancak 2008 yılındaki idari sınır değişikliği ile Karabağlar'ın ilçe statüsü kazanması, nüfus büyüklüğü açısından Konak ilçesini ikincil konuma getirmiştir. Konak'ın son yıllarda nüfus kaybetmeye başladığı gözlenmektedir. Karabağlar ilçesi ile birlikte, kıyı gerisinde, geçmişte ayrı birer yerleşim halinde bulunan ancak artık kentle bütünleşmiş olan Buca ve Bornova ilçeleri, İzmir'in en fazla nüfuslanmış üç ilçesini

oluşturur. Bunları, Karşıyaka ve yine 2008 yılına kadar Karşıyaka'ya bağlı bulunan ancak artık bağımsız bir ilçe olan Bayraklı izler. Bu altı ilçe, toplamda 2,4 milyona yaklaşan bir nüfus kitlesini barındırır. Anakent bütününe dâhil olmakla birlikte göreceli olarak daha düşük bir nüfus miktarına sahip olan Balçova'nın nüfusu, özellikle 1980'lerden itibaren iç göç yoluyla hızla artarak 80 bine yaklaşmış; Narlıdere'ninki ise 65.000'i aşmıştır" (Südaş ve Mutluer, 2013: 4-5).

Karadağ ve Koçman, 560 İzmirli ile gerçekleştirdikleri anket çalışması sonucunda kentte yaşayanların yalnızca % 29.8'inin İzmir doğumlu olduğu sonucuna varmışlardır. Yine aynı çalışmada, İzmir doğumluların da önemli bir kısmının, bir önceki neslinin İzmir dışından kente göçle gelen kesimden olduğu da ortaya koyulmuştur (2010: 206). Buradan hareketle kentin büyük ölçüde göçlerle oluşmuş olduğu söylenebilir.

Pazarlıoğlu'nun gerçekleştirdiği çalışmanın sonuçlarına göre ise; İzmir'e göç etmede en önemli faktörün ekonomik nedenler olduğu görülmüştür. Bireyler öncelikli olarak iş arama amacı ile İzmir'e gelmektedirler. Ancak göç edenlerin yarısından fazlası yaşam kalitesini iyileştirme beklentisini gerçekleştirememişlerdir. Bununda en büyük nedeni, göç eden bireylerin neredeyse dörde üçünün ortaokul ve altı düzeyinde eğitime sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla göç edenler arasında kalifiye olarak nitelendirilecek iş gücü azınlıkta kalmaktadır (2007: 133).

İzmir'e göç etme sebeplerinde işsizliğe ek olarak tayin ve eğitim de ön plana çıkmaktadır. Özellikle ilde bulunan üniversiteler, eğitim sebebiyle kente birçok kişinin gelmesine sebep olmuştur.

Kente yönelen yoğun göçler, kentte birçok sorunun da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Pazarlıoğlu (2007: 126), İzmir'in aldığı iç göç nedeniyle karşı karşıya kaldığı sorunları şu şekilde sıralamıştır;

"1-Konut talebi karşılanamamaktadır. Bu ise, gecekondu bölgelerinin oluşmasına neden olmuştur. İzmir'deki konutların yaklaşık % 50-55'inin gecekondu ve kaçak olduğu tahmin edilmektedir.

2-Artan nüfus baskısı nedeniyle mevcut şehir dokusunda uygun olmayan imar değişiklikleri yapılmıştır. Heyelan bölgesi Kadifekale'de yerleşim olması ve Bornova tarım toprağının konutlarla ziyan olması gibi yer seçimindeki yanlışlıklar yapılmıştır.

3-Koruma havzalarında plan dışı yerleşmeler olması engellenememiştir.

4-İzmir'in alt yapısı artan nüfusun ihtiyaçlarına cevap verememiştir.

5-Park, çocuk alanları, otopark, kaldırım vb sorunlar sürekli olarak gündemdedir.

6-Körfez örneğindeki çevre sorunları güncelliğini korumaktadır. Çevre problemlerinin sonucu olarak İzmir'in kendine has ikliminde bozulmalar görülmüştür.

7-Hızlı göçle birlikte sağlık ve eğitim tesisleri yetersiz kalmaya başlamıştır.

8-Göç ile gelen nüfusa yönelik istihdam alanları oluşturmamak kentte asayiş olaylarında artışa neden olmuştur. İzmir'de son yıllarda gasp, hırsızlık, kap-kaç, organize çete, soygun, kaçak mal satışı gibi asayiş suçlarının sayısında artış görülmektedir”

Bu sorunlara ek olarak, İzmir'de doğal yaşam da söz konusu süreçlerden olumsuz şekilde etkilenmiştir. Başka bir deyişle, İzmir' deki çarpık kentleşme ve gecekondulaşma çevresel bozulmayı arttırmıştır. Tatlıdıl (2009: 315-316) söz konusu değişimlerin İzmir ve ekosistemi üzerinde yarattığı çevresel etkileri şu şekilde tanımlamıştır;

- “Şehir çevresindeki tarım arazileri en yoksul gruplar arasındaki nüfus baskısı nedeniyle kayboldu; şehre yönelik nüfus göçü, şehir etrafındaki tüm ekili alanların ve ormanların "gecekondu" yerleşmeleri haline gelmesine sebep oldu. Aynı zamanda bütün köyler kentle birleşti ve birer kentsel alan oldular.

- Yüksek seviyedeki kentleşme; yoksulluğu meydana getirmiş ve şehrin çevresindeki ve doğadaki çevresel sorunlar değişmiştir. Bu durum, özellikle düşük ekonomik gelişme, yetersiz temel hizmetler ve arazi bozulması ile ilişkilendirilmektedir.

- Tarımsal uygulamalarda arazi kullanımının değiştirilmesi, endüstriyel ve kentsel kirliliğin artmasına neden olmuştur.

- Kontrolsüz kentsel nüfus artışı, özellikle kıyı bölgelerinde kirlilik yaratmıştır. Yüksek bölgelerde bu ekosistemlerin, örneğin inşaat ile yerli ve endüstriyel kaynaklardan kaynaklanan kirlilik tehdidi altında olduğu bilinmektedir.”

Dolayısıyla İzmir, 21. yüzyılın başlarında geçmişten gelen tarihi mirasıyla kimliğini korumada zorluklar çekmektedir. Kent dokusundaki yeni yapılanmalar sadece doğal kaynaklar ve doğal zenginlikler üzerinde baskı yaratmamakta aynı zamanda kendi tarihi ile bütünleşmede zorluklar yaşamaktadır (Tatlıdıl, 2009: 331).

Bununla birlikte ülkemiz gündemindeki gecekondulara ilişkin kentsel dönüşüm çalışmalarının yansımalarını İzmir kenti üzerinden gözlemek de olanaklıdır. Türkiye'nin 3. büyük kenti olan İzmir, son dönemlerde mevcut sosyal ve teknik altyapısı ile nüfus artışını kaldırmakta ve yeni gelişim alanları sunmakta zorlanmaktadır (Çırak ve Yörür, 2006: 81).

İzmir'de kentsel dönüşüm projeleri, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2006 yılında başlatılmıştır. Bu projeler; afet riskini azaltma amacıyla tamamlanan kentsel yenileme projeleri ve yerinde dönüşüm amacıyla sürdürülen kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri şeklinde ikiye ayrılmaktadır ve kapsadıkları alanlar şu şekildedir;

1. Afet riskini azaltma amacıyla tamamlanan kentsel yenileme projeler;

- Kadifekale- 42 hektar
- Yeşildere-2 hektar
- Gürçeşme- 2 hektar

2. Yerinde dönüşüm amacıyla sürdürülen kentsel dönüşüm ve gelişim projeler;

- Bayraklı- 60 Hektar
- Uzundere- 32 Hektar
- Ege Mahallesi- 7 Hektar
- Ballıkuyu- 48 Hektar
- Aktepe – Emrez- 122 Hektar
- Örnekköy- 18 Hektar
- Torbalı- 6 Hektar
- Bayındır- 13 Hektar (Kocaer ve Bal, 2013: 448).

Kadifekale Bölgesi'nde yürütülen kentsel dönüşüm projesi İzmir'in ilk kentsel dönüşüm projesi olmakla birlikte, Türkiye'nin de afet odaklı kentsel dönüşüm çalışmalarında bir öncü olmuştur (Çelikbilek ve Öztürk, 2017: 200).

İzmir'in ilk kentsel dönüşüm uygulamalarından biri olan Kadifekale Türkiye'deki kentsel dönüşümün uygulamaları bakımından oldukça önemlidir. Bölgenin sosyo-ekonomik yapısı, çoğunlukla göçle gelen vatandaşlardan oluşmakta, geçimini yaygın olarak "Midyecilik" ile sağlamaktadır. Kentin yoksul mahallelerini barındıran Kadifekale etekleri aynı zamanda heyelan bölgesidir. Bölgede görülen en büyük olumsuzluk; heyelan tehlikesi altında olan, zaman zaman oluşan zemin

kaymaları nedeniyle yüzeysel ve yapısal zarar görmüş gecekondü tipi yapılar ve düşük cephe, sokak ve çevre kalitesidir. Bölgede yakın zamana kadar hayati tehlike taşıyan evler, hatta okullar boşaltılmak zorunda kalmış, ancak soruna kalıcı bir çözüm bulunamamıştır. Her an oluşabilecek heyelan tehlikesinde büyük can kayıplarına ve hasarlara yol açacaktır. Yer alan gecekondü tipi yapıların boşaltılmış ve hak sahiplerinin Uzundere’de yapılan konutlara tasfiye edilmiştir. Uzundere konutlarına yerleşen halkın merkezden uzaklaşması tüm yaşantısını değiştirirken, TOKİ konutlarının ikinci senesinde eskimeye başlaması, alanın sosyal donatı ihtiyacının ve toplu taşıma olanaklarının yetersiz olması gibi sorunlarla yüz yüze olduğu bilinmektedir (Kocaer ve Bal, 2013: 450-451).

Kadifekale örneğinden de anlaşılacağı üzere, İzmir’de kentsel dönüşüm süreçleri çeşitli problemleri de beraberinde getirmiş ve sorunlarının çözülmesi gereken kitlenin hayatında yeterince olumlu değişimler yaratabilmeyi başaramamıştır. Buna ek olarak kentsel dönüşüm projelerinin daha çok kentsel alanların metalaştırılması ve kentsel rantın meydana getirilmesi amacına hizmet eder şekilde kurgulanması da İzmir’in diğer Türkiye metropollerıyla benzer şekilde deneyimlediği sorunlardan birisidir.

Sonuç olarak; Türkiye’nin en büyük metropollerinden birisi olan İzmir; çoğu az gelişmiş/gelişmekte olan ülke metropolü gibi ciddi bir çarpık kentleşme ve gecekondulaşma sorunuyla karşı karşıyadır ve bu durum kentte yaşayanların hayatını olumsuz etkilemektedir. Söz konusu sorunları çözme vaadiyle yola çıkan kentsel dönüşüm projeleri ise rant ağı içerisinde sadece belirli kesimlerin çıkarlarıyla örtüşen şekilde ilerlemektedir. Kentte her geçen gün azalan yeşil alanlar ve estetikten yoksun şekilde “dönüştürülmüş” binalar, hem kentin tarihi yapısını ve hem de doğal hayatını bozmaktadır ve bu durumun bir an önce çözülmesi gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BUCA İLÇESİNDE GECEKONDULAŞMA

4 Temmuz 1987 yılında yürürlüğe giren 3392 sayılı yasa ile ilçe olan Buca, 2017 yılı itibariyle İzmir'in en fazla nüfusa sahip ilçesidir. Buca, İzmir'in çeperinde bulunmasından dolayı iç göçten ve dolayısıyla da gecekondulaşmadan en çok etkilenen ilçelerden birisidir.

Buca'nın tarihi gelişimi ile ilgili en eskiye dayanan bilgiler, İzmir bölgesinde MÖ. 628'de başlayan Lidya saldırıları sonucu kentlilerin yöneldiği çevre yerleşimlerden biri olduğu ve Baykara'nın "Buca, varlığından 1467 yılında haberdar olduğumuz en eski kasabalardan birisidir" ifadesini kullanmasıdır (Akurgal ve Baykara'dan aktaran Akkurt, 2004: 71). Buca adının kökeni Rumca olup, bir köşede, kenarda bulunan köy anlamına gelen Vuzas ya da Bovios'tan gelmektedir. İzmir'in kuzeydoğusunda yer alan yerleşim, adının kökeninden de anlaşılabileceği gibi her zaman Rum azınlığın yoğunlukta olduğu bir köy olmuştur. Yerleşimde ana gelir kaynağı ise bağcılık ve büyükbaş hayvandır (Akkurt, 2004: 71-72).

18.Yüzyılda güçlenmeye başlayan sömürgecilik akımı 18. yüzyıl ortalarından sonra hızlanmıştır. 19. yüzyılda ise; bir yüzyıl önceki sürgün politikası artık yerini, hükümetlerce desteklenen ve korunan bir göç politikasına bırakmıştır (Erpi, 1975: 16). 19.yy'a kadar gelişmemiş bir bölge olarak adlandırabileceğimiz Buca, 19. Yüzyılla birlikte ise farklı bir kimliğe bürünmüştür. Bu kimliğin oluşumunda en önemli etmen ise hiç kuşkusuz bölgeye olan yabancı göçleridir.

Göç politikalarının da etkisiyle İzmir'e gelip iş tutan ve yerleşen İngiliz, Fransız, Hollandalı, İtalyan ve diğer Levanten ailelerden meydana gelen toplum, Buca'da bir ortak kültür oluşturmuştur. Bu toplum içerisinde özellikle İngilizlerin Buca'da yoğunlaştıklarını görülmektedir. Buca'da bir St. Jean Baptist kilisesi yaptırma fikri ilk defa 1805'te Bornova'daki Fransiskan rahipleri tarafından ortaya atılmış, 1815'de Buca'da oturan beş yüz kadar Katolik nüfus için yaptırılan ibadet yeri 1840'ta Roma kilisesi tarafından geliştirilmiş ve bir papaz atanmıştır. Bu kilise günümüzde de kullanılmaktadır. Aynı şekilde, Buca'daki Protestan toplumu tarafından 1838 de kurulan kilise, 1865'te cemaatten toplanan bağışlarla bugünkü hali ile yeniden yapılmıştır. Buca'da 1870 yılında kız ve erkek olmak üzere çeşitli

yabancı okulları mevcuttu. Buca tarihinde önemli bir olgu ise, 1860 yılında İngiliz Aydın Demiryolu (Otoman Railways) Şirketi tarafından Türkiye'nin ilk iki demiryolu bağlantısından biri olan İzmir-Aydın tren yolunun Buca'ya uzatılmasıdır (Buca Belediyesi).

Buca'nın yaşadığı dönüşümde kırılma noktası, demiryolu hattı ile kente bağlanmasıdır. 1860 tarihinde Aydın demiryolu hattının önemli bir durağı olarak kent merkezine bağlanan yerleşimin gelişmesinde demiryolu hattının kullanımı ve demiryolu şirketi üst düzey yöneticilerinin Buca'ya yerleşmesi önemli rol oynamıştır. Demiryolunun başlattığı toplumsal ve fiziksel gelişim, Levantenlerin konut alanı olarak buraya yönelmesine ve buna bağlı olarak Rum nüfusun artmasına yol açmıştır. Bu dönemde Buca, İzmir kent bütününde var olan Batılı grupların ana yerleşim alanlarından biri haline dönüşmüş, nüfus hızla artmış, 19. Yüzyıl sonlarında dört/beş bine ulaşmıştır (Akkurt, 2004: 72).

Yerleşimin demografik yapısının belirlenmesinde, Levantenlerin ve Rum nüfusun yanı sıra, Balkanlardan gelen göç de etkili olmuştur. 1821 Yunan Bağımsızlık Savaşı sonucu Balkanlarda yaşayan Müslüman Türklerde gözlenen göç hareketi, Buca'yı da etkilemiştir. 19. Yüzyılda sayıca yüksek olmayan Rumeli göçü, 1912-1913 Balkan Savaşı'nda da sürmüş, 1922 mübadelesinde ise Rumelili göçmenlerin yerleştirildiği yerleşimlerden biri olmuştur (Erpi, 1975: 38).

Yerleşim tarihindeki bir diğer önemli kırılma, Kurtuluş Savaşı ve devamında gerçekleşen toplumsal gelişmelerdir. 1922 yılında kentin Yunan işgalinden kurtulmasının ardından Yunan ordusuna destek veren İngiliz ailelerin büyük bölümü yerleşimden ayrılmış, 1923-1924 tarihli Mübadele kapsamında Rum topluluk yerleşimden ayrılmış ve boşalan alanlara Müslüman Mübadiller yerleştirilmiştir. Böylece, yerleşimin toplumsal yapısı ve özellikle Aşağı Mahallenin kullanıcı topluluğu büyük ölçüde değişmiştir (Çelik ve Akkurt, 2016: 31).

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türkiye'de, gerek ekonomik gerekse de sosyo-kültürel anlamda oldukça farklı bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır. Milli bir ekonomi kurabilmek amacıyla yabancılara sağlanan imtiyazların büyük ölçüde kaldırılması, Buca'da yaşayan toplulukları da etkilemiştir. Bu durumun bir sonucu olarak ise bölgede yaşayan ve ticaret yapan Lavantenlerin önemli bir kısmı

bölgeyi terk etmek durumunda kalmıştır. 1920’lerde başlayan bu uzaklaşma süreci 1950’li yıllarda ise oldukça hız kazanmıştır.

Cumhuriyet döneminde 1950’li yıllara kadar Buca; eski kentsel yapısını ve ölçeğini korumuş, Aşağı Mahalle daha çok memur, iş adamı aileleri, Yukarı Mahalle ise genellikle tarımla uğraşan göçmen kesimin yerleşme alanları olarak yaşamını sürdürmüştür (Korkmaz, 2011: 36). Bu dönemde 10.000 nüfuslu bir bucak olan Buca’nın önceki yaşantısını çok az farkla sürdürdüğü söylenebilir. Yerleşme gerçek anlamda bir banliyödür. Kentle bağlantısını sağlayan başlıca ulaşım aracı trendir. Karayolu taşımacılığının deniz ve demiryoluna kıyasla gerek araç gerekse yol kalitesi bakımından gelişmemişliği trenin önceliğini büyük ölçüde arttırmaktadır (Buca Belediyesi).

1950-1980 yılları arasında Buca’ya yönelik iç göçler ve gecekondulaşma ise İzmir’e yönelik göçlerle paralel şekilde ilerlemiştir. 1950’li yıllarda başlayan Buca’ya yönelik iç göç ve bölgedeki gecekondulaşma olgusu 1960’lı kadar çok hızlı bir gelişim göstermemiştir.

1950’den sonra yapılan kentsel planlama çalışmalarının yetersiz olması ve kentin tamamını kapsamaması nedeniyle kentin büyümesi planlı olmamıştır. Buna bağlı olarak da; Bornova, Buca, Çamdibi, Gültepe, Altındağ ve Yeşilyurt gibi yerleşmeler belediyenin sınırları dışında kalmanın rahatlığı ile büyümüşler, kaçak yapı ve gecekondu mahalleleri şeklinde gelişmiş yerleşim yerleri olmuşlardır (Şener, 1994: 41).

Buca’ya yönelik iç göç ve bölgedeki gecekondulaşma olgusu, 1975-1985 döneminde ise oldukça artmıştır. Buca merkezinin Doğu ve Kuzeydoğusunda kalan yamaçlarda Ufuk, Çamlık, Bahçekapı ve Adatepe; Kuzeybatısındaki ova düzlüğünde Kozağaç, Gediz, Fırat ve Çaldıran mahalleleri kurulmuştur. Bu kuşak içinde Güven ve Hürriyet mahalleleri ise kısmi gecekondu mahalleleri olup, Meles Çayı Doğu vadisinde gecekondularla birleşmiş durumdadır. Buca gecekondu bölgesinin Güneye doğru devam eden bölümü İzmir-Aydın anayolu boyunca Gazimir’e kadar uzanarak, Gazimir ve çevresinde oluşmuş olan yeni bir gecekondu bölgesi ile bütünleşmektedir. Ancak bu bölgede askeri alanların varlığı ve kent merkezine olan uzaklık gecekonduların alansal gelişimini büyük ölçüde sınırlamıştır. Bununla

beraber 9 Eylül ve Irmak gibi gecekondulu mahalleleri anayol boyunca gelişim imkanı bulmuşlardır (Sevgi, 1988: 125).

1970’li yıllarda Buca’daki gecekondulu sorunu, yerel yönetimlerin de en önemli konularından birisi haline gelmiştir. Örneğin Buca eski Belediye Başkanı Işılay Saygın’ın resmi internet sitesindeki “1973-1980 Yıllarında Belediye Başkanı Işılay Saygın Tarafından Yapılan Hizmetler” bölümündeki ilk madde şu şekildedir;

“Belediyenin memur ve işçilerine ve Dar gelirli vatandaşlara, gecekondulu önleme bölgesinde düşük fiyatla uzun vadeli 3500 adet arsa verilerek konut sahibi olmaları sağlanmış, tüm gecekondulu önleme bölgesinin yol, kanal, su, elektrik gibi alt yapısı tamamen bitirilmiş, 40 bloklu ve 400 konutluk sosyal meskenlerin temeli imar iskan bakanı sayın Nurettin Ok tarafından atılmış. Bin adet konut tamamlanarak 775 sayılı yasa gereği hak sahiplerine dağıtılmıştır. Ayrıca gecekondulu önleme bölgesinde tüm altyapının tamamlanması sonrasında kooperatiflere yer tahsis edilerek kooperatif üyelerinin konut sahibi olmaları sağlanmıştır. Önleme bölgesinin tüm alt yapısı yol kanal, su, elektrik tamamlanmış, ayrıca 1110 tonluk betonarme gömme su deposu yapılarak izale hattı gerçekleştirilmiştir”⁵

1980’li yıllarda tüm Türkiye’de yoğunlaşan kırdan kente göç olgusundan Buca’da yoğun şekilde etkilenmiştir. Kırsal kesimden Buca’ya yönelmiş olan iç göçlere, 1982 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi’nin açılması da eklenince, ilçedeki nüfus çok hızlı bir şekilde artmıştır ve zaten var olan konut sorunu iyice büyümüştür. 1980’lerden sonra İzmir’de gecekondular, kentin içine düştüğü birikim krizini aşmada en önemli unsurlardan biri haline gelmiştir. Sürekli genişleyerek ve yoğunlaşarak gelişen bu oluşumlar bu dönemde belediye sınırları konusunda yapılan düzenlemeler, yerleşebilecek hazine arazilerinin tükenmesi gibi sebeplerle kentin uç noktalarına ve yerleşilmesi güç eğimli tepelerde gelişme göstermeye başlamışlardır (Ünverdi, 2002: 189).

Bu yıllarda, gecekondulaşma hareketleri sanayi kuruluşlarının yoğun olmadığı Buca, Narlıdere ve Güzelbahçe bölgelerine doğru yönelmiştir. Gecekonduların bu bölgelerde yoğunlaşmaya başlamasının en önemli nedenlerinin başında da hisse tapulu ve ucuz (3. ve 4. sınıf) arazilerin bulunmasıdır. Çünkü kentte yerleşik gecekonduların bulunduğu bölgelerde yapılan arsa spekülasyonları, İzmir’e yeni göç edenlerin buralarda gecekondulu yapımlarını kesinlikle engellemektedir (Sevgi, 1988: 128).

⁵ <http://isilaysaygin.com/tr/index.php?pg=bucabaskan>

1990'lı yıllara gelindiğinde ise karşımıza Doğu ve Güneydoğu Bölgesi'nden zorunlu göçle İzmir'e gelen kişiler çıkmaktadır. Çoğunluğu yoksul bu göçmenler, ucuz arazilerin yoğun olduğu alanlara yönelmişlerdir. Buca da bu göçlerden en çok etkilenen ilçelerden birisidir ve bu durum ilçedeki gecekondu sorununa ivme kazandırmıştır. Kayın'a göre söz konusu dönemde mevcut kentliler kıyı hattı ve düzlük alanda yoğunlaşmayı seçerlerken; sosyo-ekonomik sıkıntıların yaşandığı Anadolu kentlerinden ve yoğun olarak da Doğu'dan göç edenler, onların boşalttıkları Kadifekale-Basmane-İkiçeşmelik üçgenindeki tarihsel bölgeler ile çeperlere yerleşmişlerdir. Zaman içinde Buca, Çiğli, Naldöken, Bayraklı, Mersinli, Çamdibi, Kadifekale ve Yamanlar Dağı etekleri gibi geniş bir alana yayılan gecekondu stoku kentin dört bir yanını çevrelemiştir. Bu yerleşme düzeni eski ve yeni kentliler arasında günümüze kadar sürececek olan mekânsal-kültürel-yaşamsal ikiliğin de başlangıcını oluşturmuştur. Kıyı hattı ve düzlük alanlar yoğun-yüksek-bitişik olmaları nedeniyle sağlıksız ve kimlik sorunları da yaratan bir yapılaşma ile yoğunlaşırken; tarihi bölgeler süreç içinde yıpranmış; kenti dört bir yanda çevreleyen gecekondu stoğu ise önü alınamaz biçimde artmıştır (2009: 130-131)

2000'li yıllara gelindiğinde Buca'da en öne çıkan olgu yoğun nüfus artışıdır. Buca, bugün nüfus artışı yönünden Türkiye'nin en hızlı gelişen ilçeleri arasında yer almaktadır. 1990 -2000 yılları arasındaki nüfus artış hızı % 43.78'dir. Bu rakamlar 1990 yılı sonrasındaki 10 yılda İzmir'in ve Buca ilçesinin iç göçlerden ne kadar yoğun şekilde etkilendiğinin en belirgin kanıtıdır. Bununla birlikte 2017 yılına gelindiğinde Buca, 500 bin'e yaklaşan nüfusuyla, İzmir'in en kalabalık ilçesini meydana getirmektedir (TÜİK, 2000; ADNKS, 2014; TÜİK, 2017).

Tablo 10: Buca İlçe Nüfusu

Yıllar	1990	2000	2007	2010	2014	2017
Buca İlçe Nüfusu	203.383	315.136	400.930	423.082	461.761	492.252

Kaynak: TÜİK, 2000 ve ADNKS, 2014. TÜİK, 2017

Her geçen gün daha da artan nüfusu ve ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkan gecekondulaşma olgusuyla Buca ilçesi, kentsel dönüşüm projelerinde de adı en çok geçen ilçelerden birisidir.

25/07/2013 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren kanun çerçevesinde İzmir'in Karabağlar ilçesine bağlı Osman Aksüner, Aşık Veysel ve Aydın mahalleleri ve Buca ilçesine bağlı Seyhan Mahallesi riskli ilan edilmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 28/5/2013 tarihli ve 2650 sayılı yazısı üzerine, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunun 2'nci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca İzmir'in Karabağlar ilçesine bağlı Osman Aksüner, Aşık Veysel ve Aydın mahalleleri ve Buca ilçesine bağlı Seyhan Mahallesi'nin yeniden dönüştürülmesine karar verilmiştir.

Kentsel dönüşüm projeleri Buca'da da kentsel rant ve ekonomik kalkınma hedefleriyle birlikte ilerlemektedir. Örneğin Yeni Asır Gazetesi'nin 2013 yılındaki haberine⁶ göre dönemin belediye başkanı Ercan Tatı, kentsel dönüşümü mobilya sektörünün kalkınması hedefiyle birlikte ele almış ve bu hedef doğrultusunda gerçekleşecek ekonomik gelişmeyi ve istihdam artışı, ilçenin aldığı göç yoğunluğunu telafi etmek için kullanacaklarını belirtmiştir.

"Buca Belediye Başkanı Ercan Tatı, ilçenin aldığı büyük göçler sebebiyle nüfus yoğunluğu ve alanı bakımından İzmir'in en büyük ilçelerinden birisi olduğunu anımsatarak "Buca'nın bu yoğunluğuna uygun bir ekonomik faaliyet bulunmuyor" dedi. Seyhan Mahallesi'ndeki konutların arasına sıkışmış mobilya sektörü başta olmak üzere diğer ticari faaliyetlerin burada yapılacak kentsel dönüşümle birlikte birer ekonomik sıçramaya zemin olacağına inandıklarını belirten Başkan Ercan Tatı, "Buradaki Kentsel Dönüşüm Planlarının onaylanması Buca açısından çok büyük bir değer ve öneme sahip. Buca'nın üç bölgesinde kentsel dönüşüm çalışmalarımız var. Bunun ilki olan ve İzmir Ticaret Odası ve bölgedeki sınır belediyemiz Karabağlar Belediyesi ile birlikte yapılacak çalışmanın ilçemize olduğu kadar kent istihdamına ve ekonomik gelişmesine büyük katkı sağlayacağını düşünüyorum. Burası önemli bir mobilya merkezi olacak" dedi."

Bununla birlikte ilçedeki dönüşümlerin işbirlikleri üzerinden yürüyeceği söylenebilir. Örneğin 2014 yılında Buca Belediyesi'nin internet sitesinde, kentsel dönüşüm için Ege Koop ile iş birliği yapılacağına dair aşağıdaki haber yayınlanmıştır.⁷

"Ege Koop Başkanı Hüseyin Aslan, İzmir'in en büyük ilçelerinden Buca'nın kentsel dönüşümde hamle yapması gerektiğini belirterek kentsel dönüşüm alanı Çaldıran mahallesi başta olmak üzere belediye ile pek çok bölge

⁶ <https://www.yeniasir.com.tr/kenthaberleri/2013/07/26/buca-ve-karabaglarda-kentsel-donusum-mujdesi>

⁷ <http://www.buca.bel.tr/Haberler/155/kentsel-donusum-adina-onemli-isbirligi.html>

için iş birliğine hazır olduklarını söyledi. Ege Koop olarak üzerlerine düşen ne varsa yapmaya hazır olduklarını belirten Aslan, “Ciddi bir çalışma yapılabilirse kısa sürede Çevre ve Şehircilik Bakanlığı nezdinde çok önemli sonuçlar alınabilir” diye konuştu. Kentsel dönüşüm konusunun vatandaşa iyi anlatılması gerektiğini, bir uygulama olmadığı için anlatmanın güç olduğuna dikkat çeken Başkan Piriştina ise, “Ege Koop ile her zaman iş birliğine hazırız. Bu kentin kentsel dönüşüme ihtiyacı olduğunu bilen bir ekibe sahibiz. Uygulama yapılmış bir alan olsaydı kentsel dönüşümü vatandaşımıza daha kolay anlatma imkanımız olurdu” şeklinde konuştu”.

Sonuç olarak Buca, hem aldığı yoğun iç göçlerle, hem sınırları içerisinde Evka 1, İzkent, Ege-Koop ve Buca-Koop gibi toplu konutların bulunmasıyla, hem de içindeki fakültelerin hızla artmasıyla nüfusunu her geçen gün arttırmaktadır. Artan nüfusun barınma ihtiyacını ve altyapı gereksinimini kaldıramayan ilçe, ciddi bir çarpık kentleşme ve gecekondulaşma sorunuyla karşı karşıyadır. Bu durum Buca’nın binlerce yıllık tarihi dokusuna ve ilçedeki doğal hayata oldukça büyük zararlar vermektedir. Bu sorunu çözebilmek için ise kentsel dönüşüm uygulamaları devreye sokulmak istenilmektedir fakat bu projelerin en azından şimdilik geniş kapsamlı bir değişiklik yaratabildiğini söylemek mümkün değildir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

5.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

"Metropol Kentin Çeperindeki Eski Bir Gecekondu Mahallesinin Dönüşüm Dinamikleri: İzmir-Buca Kuruçeşme Mahallesi Örneği" başlıklı çalışmanın konusu İzmir ili, Buca ilçesine bağlı Kuruçeşme Mahallesi'nin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ile mahallenin zaman içerisindeki dönüşümüdür.

Bu çalışma, hızlı ve yoğun bir dönüşümün gerçekleştiği metropol kentin çeperinde yer alan eski bir gecekondu mahallesinin dönüşüm dinamiklerini, neden ve sonuçlarıyla gösterebilme ve bu dönüşümün mekana ve toplumsal ilişkilere nasıl yansıdığını ortaya koyabilme temel amacından hareket eden betimleyici (tanımlayıcı) bir araştırma modeline girmektedir. Bu tez çalışmasındaki metodoloji ise yerli ve yabancı literatür taramasına ek olarak mahallede gerçekleştirilen anket ve derinlemesine görüşme uygulamalarından meydana gelmektedir.

Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalar genellikle araştırmanın konu, amaç ve hedeflerine de bağlı olarak farklı yöntemlerin bir arada kullanılmasını gerektirmektedir. Neuman nitel ve nicel veri toplama tekniklerinin birlikte kullanılmasının önemini şu şekilde açıklamaktadır:

“Çoğu araştırmacı bir tarzda uzmanlık geliştirir, ama tarzların güçlü yönleri birbirini tamamlar. Yalnızca kısmi kesişme olduğu için ikisini kullanan bir çalışma daha bütünlüklü veya daha kapsamlıdır. Yöntemler birkaç biçimde bir araya getirilebilir. Bunun bir yolu yöntemleri art arda kullanmaktır, önce birini ve sonra diğerini. Diğer bir yol ise iki yöntemi, paralel veya eş zamanlı kullanmaktır” (2012: 222).

Punch ise Neuman’a benzer şekilde nicel ve nitel yaklaşımı birlikte kullanmanın önemini vurgular ve bu birlikteliğin nicel ve nitel araştırmayı bütünleştirmeye olanak sağlayacağını belirtir;

“Nicel ve nitel yaklaşımı birlikte kullanmak, makro ve mikro düzeyler arasındaki açıklığı kapatmanın araçlarını sağlayabilir. Nicel araştırma, çoğu kez sosyal yaşamın büyük ölçekli, yapısal özelliklerini ortaya çıkarırken, nitel araştırma, küçük ölçekli, davranışsal yanlara yönelme eğilimindedir. Her iki düzey de incelenmeye çalışıldığında, nicel ve nitel araştırmayı bütünleştirmek gerekli olabilir” (Punch, 2005: 233).

En genel anlamıyla, anket ve derinlemesine görüşmelerden edinilen veriler ışığında mahalledeki yapıyı ve dönüşümü analiz edebilme amacından hareketle gerçekleştirilen bu çalışmada da hem nicel hem de nitel araştırma teknikleri bir arada kullanılmıştır. Bu sayede iki tekniğin de güçlü yönlerinden faydalanılması amaçlanmıştır.

5.2. ARAŞTIRMANIN ÖN HAZIRLIKLARI

Tez kapsamında, göç, kentleşme, gecekondu ve kentsel dönüşüm kapsamındaki literatür incelenmiş ve bu konularda oldukça önemli veriler sunabilecek fakat daha önce bu yönüyle ayrıntılı bir şekilde ele alınmamış Kuruçeşme Mahallesi, çalışılmak üzere tercih edilmiştir. Tezin literatür taraması aşamasında yerli ve yabancı kaynaklardan, basılı veya online şekilde faydalanılmıştır. Daha önce Kuruçeşme Mahallesi'nde gerçekleştirilmiş olan diğer çalışmalar da incelenmiş, mahalleyle ilgili ulaşılabilecek hiçbir veri dışarıda bırakılmamaya gayret edilmiştir.

Tezin çerçevesi genel hatlarıyla oluşturulduktan sonra Kuruçeşme Mahallesi muhtarı Hasan Batuş ile bir ön görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu ön görüşmede muhtara söz konusu çalışmanın içeriği ve kapsamı hakkında bilgiler verilmiş, ileriki aşamalarda gerçekleştirilecek olan saha çalışması için de haber verilmiştir. Buna ek olarak mahallenin ilk yerleşimcilerinden olan muhtardan mahallenin tarihi ve gelişimiyle ilgili bilgiler edinilmiştir.

Daha sonraki aşamada, mahalledeki dönüşümü algılayabilmek için mahalle sık sık ziyaret edilerek gözlemler yapılmış, mahallede yaşayan kişilerle ön görüşmeler gerçekleştirilmiş ve mahallenin genel yapısını ve dönüşümünü ortaya koyabilecek fotoğraflar çekilmiştir. Bu aşamada edinilen bilgilerden, anket ve görüşme sorularını hazırlamada yararlanılmış ve soruların mahalleyi yansıtan bir niteliğe sahip olmasına çaba gösterilmiştir. Bu amaç doğrultusunda mahallede yaşayanların sosyal, kültürel ve ekonomik gerçekliklerinin doğru tespit edebilmek adına, tek bir anlam ifade eden, yönlendirici olmayan, açık ve net sorular hazırlanmaya gayret edilmiştir.

Son olarak ise mahallede gerçekleştirilecek saha çalışması için gerekli mercilerden izinler alınmıştır. Bu bağlamda Buca Kaymakamlığı'na giderek konuya ilişkin bir dilekçe ve hazırlanan anket sorularının bir örneği teslim edilmiştir. Saha çalışmasına ilişkin herhangi bir yasal engel olmadığı teyit edilmiş ve bu durum mahalle muhtarına bildirilmiştir.

5.3. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evreni Kuruçeşme Mahallesi'dir. Muhtardan edinilen bilgilere göre mahalledeki toplam hane sayısı ise 3.075'dir.

İlk olarak mahallede % 95 güven aralığı ve % 5 hata payına karşılık gelen 350 örneklemle yüz yüze anket uygulaması yapılmıştır. Örneklem belirlenmesinde tesadüfî örneklem (random) ve kota örneklem seçim teknikleri uygulanmıştır. Kota örneklemde, cinsiyet kotası dikkate alınarak anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Örneklemin mahalleyi doğru temsil edebilmesi için, nüfus dağılımları göz önünde bulundurularak mahalle 4 bölgeye ayrılmıştır ve bu bölgelerde 4 farklı günde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. 7 Ekim 2017 tarihinde 81, 8 Ekim 2017 tarihinde 82, 14 Ekim 2017 tarihinde 96 ve 15 Ekim 2017'de 91 anket olmak üzere mahallede toplam 350 anket uygulaması tamamlanmıştır. Anketlerin uygulanmasında aynı haneden birden fazla anket uygulaması yapılmamasına ve apartmanda görüşülecek kişiler belirlenirken birer kat atlayarak uygulama yapılmasına dikkat edilmiştir.

Daha sonraki aşamada ise 2018 yılının Mart, Nisan ve Mayıs aylarında, 10 kadın ve 10 erkekten oluşmak üzere toplamda 20 kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kişilerin mahallede uzun yıllardır yaşayan ve mahalledeki dönüşümü ortaya koyabilmede imkan sağlayacak kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Buna ek olarak mahalle sınırlarında bulunan esnaflar ve müteahhitler de spesifik bilgiler edinebilme amacıyla derinlemesine görüşmelere dahil edilmiştir. Bu görüşmelerle, anketlerden elde edilen bulguların geliştirilmesi ve çalışma kapsamında daha doğru analizlerin yapılabilmesi hedeflenmiştir.

5.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Saha çalışmasında öncelikle anket, daha sonra ise derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasına başlamadan önce ise soruların verimliliğini test etmek üzere pilot bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu pilot uygulama ile soruların eksik veya yanlış bölümleri tespit edilebilmiş ve esas uygulama gerçekleşmeden önce düzeltilebilmiştir. Bu uygulamanın katkısıyla soruların son halini meydana gelmiş ve anket süreci sorunsuz ilerleyebilmiştir. Örneğin pilot uygulamamızda kişilerin siyasi görüşlerini ortaya koymalarını gerektirecek sorulara yanıt vermekten çekindikleri görülmüştür. Bunun üzerine görüşmeci ve görüşülen kişiler arasındaki güven ortamının daha iyi sağlanabilmesi için bu sorular anket formundan çıkarılmıştır.

Son haline kavuşan anket formu, daha düzenli bir bütünlük yaratabilmek için 6 bölümden oluşacak şekilde kurgulanmıştır ve uygulamaya geçilmiştir (Demografik bilgiler, gelir ve ekonomik duruma ilişkin bilgiler, konutla ilgili bilgiler, İzmir'e göç eden hane bilgileri, mahalleyle ilgili bilgiler ve sosyo-kültürel yaşantıyla ilgili bilgiler).

Anket çalışması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğrencilerinin gönüllü katılımlarıyla, 2 hafta sonu ve toplamda dört gün olacak şekilde gerçekleştirilmiştir (7, 8, 14 ve 15 Ekim 2017).

Anket uygulamasından önce anketleri uygulayacak öğrencilere kısa bir eğitim verilmiş, anketlerin sağlıklı uygulanabilmesi için dikkat edilmesi gereken noktalar açıklanmıştır. Bununla birlikte öğrencilere anket uygulayacakları bölgelerin haritaları dağıtılmıştır. Bu sayede hem öğrenciler anket uygulaması esnasında her bölgeye anket uygulayabilmiş, hem de birbirlerinin bölgelerine müdahil olmamışlardır. Her bir anketör, yarısı kadın ve yarısı da erkeklerden meydana gelecek şekilde toplamda 8-10 civarında anket uygulamıştır.

Anket uygulaması yapmadan önce, anket uygulanacak kişilere mutlaka anketin içeriği ve amacı konusunda bilgilendirmeler yapılmıştır. Bununla birlikte anket ve derinlemesine görüşmeler yaptığımız kişilerden isim-soyad, telefon, adres gibi kişisel bilgiler istenmemiştir. Bu sayede görüşülen kişilerin kendilerini daha güvende hissetmeleri ve daha dürüst cevaplar vermeleri amaçlanmıştır.

Derinlemesine görüşmeler kapsamında ise öncelikli olarak 20 yıl ve üzeri süredir mahallede yaşayan ve mahalleye ilişkin daha detaylı ve kıyaslamalı anlatılar sağlayabilecek kişiler belirlenmiş ve bu kişilerle görüşülmüştür. Bu kişiler arasında hem eski gecekondusunu kentsel dönüşüme vererek yeni konutlarında oturan kişiler, hem de halen inşa ettiği gecekondusunda yaşayan kişiler bulunmaktadır. Daha sonra ise mahalledeki dönüşümü kendi bakış açılarından nasıl anlamlandırdıklarını ortaya koyabilmek için mahalledeki esnaflarla ve müteahhitlerle görüşülmüştür. Bu kişilerle, daha verimli görüşmeler gerçekleştirebilmek için onlara özel görüşme soruları oluşturulmuş ve bu sorular uygulanmıştır.

Genel olarak görüşmeci bulma konusunda ciddi sıkıntılar yaşanmasa dahi, zaman zaman görüşülen kişiler, kendi sosyal ağlarının parçası olan ve kendileriyle benzer durumu paylaşan kişilerle görüşmeler yapılması konusunda yönlendirmelerde bulunmuştur ve kartopu örnekleme tekniğinden de faydalanarak görüşülecek yeni kişilere ulaşılmıştır. Yapılan derinlemesine görüşmeler ile hem mahallenin tarihi ve geçirdiği süreçler hakkında daha fazla bilgi sahibi olunmuş, hem de zaman zaman öngörülemeyen gerçeklikler de ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak bu görüşmelerle, kişilerin anlam dünyalarına inerek, mahalledeki ve hayatlarındaki değişimler hakkındaki fikirlerini daha detaylı şekilde öğrenebilme fırsatı yakalanmıştır.

Gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler ise, 45 dakika ile 1 buçuk saat arası değişen sürelerle sahiptir ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında hem not tutulmuş, hem de görüşülen kişilerden izin alınarak ses kaydı yapılmıştır.

5.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Araştırma İzmir'in Buca ilçesindeki Kuruçeşme Mahallesi'nde yaşayan kişilere uygulanmıştır. Anket uygulaması esnasında yalnızca 18 yaş ve üzeri kişilerle görüşülmüştür. Anketlerde öncelikli olarak hanelerdeki anne veya babalar ile görüşülmesi hedeflenmiştir. Bunun haricinde 18 yaş üstü çocuklar ve ebeveyn olmayan yetişkinler de görüşmelere dahil edilmiştir. Ek olarak, üniversitenin etkisiyle mahallede son yıllarda sayıları artan üniversite öğrencileri görüşme kapsamının dışında bırakılmıştır.

Söz konusu araştırma, genel olarak sadece Kuruçeşme Mahallesi'nin özelliklerini yansıtmakta ve herhangi bir genelleme yapma amacı taşımamaktadır. Fakat bununla birlikte söz konusu çalışmanın, Türkiye'nin diğer metropollerindeki benzer dönüşümü deneyimleyen alanlara ve o bölgelerdeki rant paylaşım süreçlerine dair de fikir verici nitelikte olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Anketlerin uygulanması aşamasında genel olarak büyük sorunlar yaşanmamakla birlikte, insanlar Türkiye'deki genel güvensizlik ortamından etkilendikleri için zaman zaman tedirgin olmaları ve araştırmanın amacını sorgulamaları saha çalışmasının zorluğunu oluşturmuştur. Anketi uygulayanların öğrenci olması ve anketin tamamen akademik amaçlı olarak uygulandığının açıklanması bu zorluğun aşılmasında yardımcı olmuştur. Özellikle yüksek katlı binalarda insanların anket yapma konusunda istekli olmaması da güçlük yaratsa dahi bu bölgelerde de gerekli sayıda anket uygulanabilmiştir. Araştırma kapsamımıza girmeyen üniversite öğrencilerinin mahallede yoğun şekilde yaşaması ve mahallenin eski yerleşimcilerin önemli bir kısmının son yıllardaki dönüşüm neticesinde mahalleden uzaklaşmış olması, anket uygulanabilecek kişi bulma konusunda da bazı zorluk yaratmıştır. Anket uygulamaları konusunda karşılaşılan bir başka güçlük ise dil sıkıntısı olmuştur. Mahallenin arka kesimlerinde Türkçe bilmeyen bazı yaşlı insanların yaşıyor olması, bu kişilerle görüşmekte zorlanmaya sebep olmuş, fakat bu güçlük de anket çalışmasına gönüllü olarak katılan ve Kürtçe bilen bir öğrencinin yardımlarıyla aşılabilmektedir.

5.6. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Verilerin analiz edilmesi aşamasında ilk olarak uygulanan anketlerin analizi gerçekleştirilmiştir. Büyük bir bölümü kapalı uçlu, bir kısmı ise açık uçlu şekilde kurgulanmış olan anketlerin veri girişi, IBM SPSS Statistics Base 22.0 programı aracılığıyla yapılmış, daha sonra girilen verilere dair frekanslar ve yüzdelik dilimler hesaplanmıştır. Yine aynı program aracılığıyla oluşturulan çapraz tablolar ise bize farklı değişkenler arasındaki korelasyonu ortaya koyabilme imkanı tanımıştır. Anket çalışmasından edindiğimiz verileri düzenli biçimde sunabilmek ve değişkenleri bir arada gözleyebilmek için analiz aşamasında sıklıkla tablolardan yararlanılmış ve sosyal gerçeklik, tablolar aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İkinci olarak ise yapılan derinlemesine görüşmelerin analiz aşaması gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen 20 görüşmenin her biri, görüşülen kişilerin izniyle ve cep telefonu aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Daha sonra bu görüşmeler, aynı akşam dinlenerek deşifre edilmiş ve yazıya dökülmüştür. Bu aşamada derinlemesine görüşmelerin sonuçlarını daha doğru şekilde ortaya koyabilmek için sıklıkla alıntılardan yararlanılmıştır. Söz konusu alıntılarda, görüşülen kişilerin isimleri anonim olarak yer almıştır.

Verilerin analizi yapılırken resmi bir dil kullanılmış, anket aşamasında verilere ilişkin kesinlikle hiçbir oynama ya da değiştirme yapılmamıştır. Yine aynı hassasiyet, görüşmelerin analizinde de gösterilmiş ve görüşülen kişilerden yapılan alıntılar olduğu şekliyle aktarılmıştır.

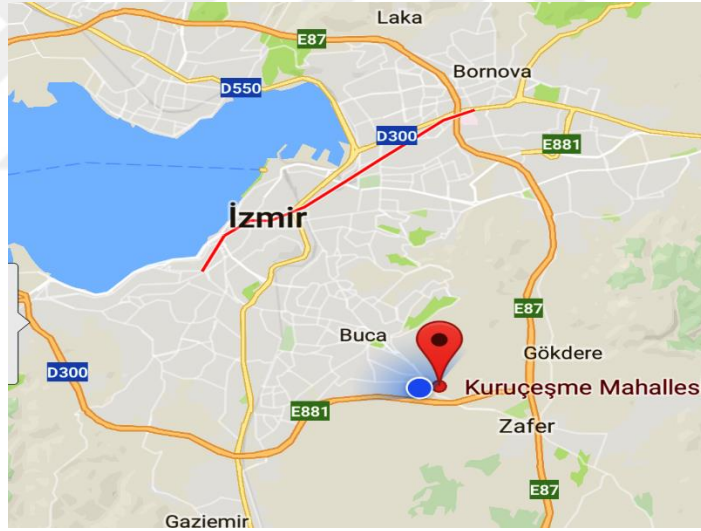
ALTINCI BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI

6.1. ESKİ BİR GECEKONDU MAHALLESİ OLARAK KURUÇEŞME

Kuruçeşme Mahallesi; İzmir'in yoğun göç almış olan ilçelerinden birisi olan Buca'nın çeperinde yer almaktadır. Eski bir gecekondu mahallesi olan Kuruçeşme Mahallesi; günümüzde oldukça hızlı bir dönüşüme sahne olmakla birlikte; inşaat ve emlak piyasası üzerinden gerçekleşen rantasal birikim rejiminin, sadece kentin merkezi yerlerinde değil, bazı çeper alanlarında da yaşama geçirildiğinin canlı bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 1: İzmir İl Merkezi Haritasında Kuruçeşme Mahallesi'nin Konumu

Kaynak: Google Haritalar

Mahalledeki konutlar; İzmir Çevre Yolu, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Buca-Koop toplu konutlarıyla çevrili bir alanda bulunmaktadır. Küçük bir alana yayılmasına rağmen büyük bir nüfusu bünyesinde barındıran Kuruçeşme Mahallesi'nin TÜİK 2016 verilerine göre toplam nüfusu 15.516'dır. Muhtardan edinilen bilgilere göre mahalledeki toplam hane sayısı ise 3.075'dir. Bu durum, her hanede ortalama 5 kişinin yaşadığını göstermektedir ve mahalledeki yüksek katlı

binalar da göz önünde bulundurulursa, mahalledeki nüfus yoğunluğunu açıklamaktadır.

Mahallenin başlangıcı 1970’li yıllara denk gelmektedir. Mahallenin ilk yerleşimcilerinden olan ve uzun süredir de mahallenin muhtarlığını yapan Hasan Batuş; *“1977’de Bingöl’ün köyünden, hayvanlarımızla birlikte göçüp, buraya yerleştik”* diyerek aslında mahallenin oluşumunun nasıl gerçekleştiğini özetlemiştir. Doğu Anadolu illeri ağırlıklı olarak yola çıkmış ve İzmir’e gelmiş olan göçmenler, kendi kültür yapılarını da beraberlerinde taşıyarak, hazine arazilerinin bulunduğu ve arsa spekülasyonlarından uzak olan kent çeperindeki bu mahalleye gelmiş ve karşılaştıkları konut sorunlarını çözebilmek için gecekondular inşa ederek, mahalleyi oluşturmuşlardır.

Mahalle Muhtarının ifade ettiği ilk dönemdeki gecekondular sınırlı sayıda ve dar bir alanı kapsar niteliktedir. Dönemde birçok kez yıkımla ve yıkım girişimiyle karşılaşmıştır. Bununla birlikte yıkılan gecekonduların yerine hemen yenileri inşa edilmektedir. “Onlar yıktı, biz yaptık” şeklinde özetleyebileceğimiz dönemde, mahallenin bugünkü görünümünden oldukça uzak olduğu ve yeni oluşmaya başlayan bir mahalle olarak gelişimini henüz tamamlamadığı söylenebilir.

Mahallenin asıl şekillenmesi ise 1980 sonrasında, ağırlıklı olarak Doğu Anadolu’dan gelen göçlerle olmuştur. Erzurum, Erzincan, Bingöl ve Kars gibi Doğu Anadolu illerinden gelen göçmenler, kırsal alanın yoksullarından oluşmaktadır. Mahalleye gelen göçmenler arasında zorunlu göçten etkilenmiş kişilerin de yer aldığı bilinmektedir. Bu yönüyle bakıldığında göçmenlerin, kente daha iyi bir yaşam umuduyla göç ettikleri söylenebilir.

Dönemde, mahalledeki gecekonduların sayısı, ülke genelindeki kırdan kente göçün artışıyla ve merkezi/yerel yönetimlerin konut politikalarıyla paralel olarak artış göstermiştir. Bununla birlikte 1980 sonrası çıkan gecekondular imar affı ile gecekonduların yapıları değişmeye başlamıştır. Bunun sonucunda da Buca’daki Kuruçeşme Mahallesi gibi daha geç dönemde yapılaşmış ve hisseli tapulu, ucuz arazilerin bulunabildiği yerler, gecekondulaşmanın yoğunlaştığı alanları oluşturmuştur.

Burhan Özfatura dönemine gelindiğinde ise mahalledeki gecekonduların yıkımına tekrar başlanmıştır. Dönemdeki ilk büyük yıkım olan 1986 yılındaki,

Yakup Karaman'ın sözlerinden de anlaşılabileceği üzere, mahalledeki gecekondlu sakinleri, yıkımlardan sonra, o alanda yeni bir gecekondlu daha inşa etmeyi planlamaktadır. Gidecek başka bir yerleri olmadığı için, başka bir çareleri olmadığını düşünen gecekondlu sakinleri, bugün dahi alanda benzer ifadeleri dile getirebilmektedir.

[illegible]

Dönemdeki yıkımlara bir tepki de gecekondü yıkımlarının yerel seçimlerle olan ilişkisi bağlamında gerçekleşmektedir. Örneğin 1986 yılında gecekondusu yıkılan Hüseyin Örs: *"Tapu Tahsis Belgesi almıştık. Altı yıldır vergisini ödüyordum, yine de yıktılar... Yamanlar'da kayınbiraderimin gecekondusu için de yıkım karar vardı, ama seçim bölgesi olduğundan yıkamadılar."* diyerek bu duruma vurgu

yapmıştır. Gecekondu yıkımlarının sadece seçim olmayan bölgelerde gerçekleşmesi, yerel yönetimlerin gecekonduya oy potansiyelleri kadar değer atfettiğinin bir kanıtıdır. Bölgeden oy alabileceği taktirde gecekonduya göz yuman yerel ve merkezi yönetimler, seçim söz konusu olmadığında ise bu bölgelerdeki rantı düşünerek, gecekonduları yıkabilmekte ve bölgedeki kişilere geçerli bir plan sunmadan onları bu bölgelerden uzaklaştırabilmektedir.

Şekil 3: "Yazık değil mi bu insanlara?"

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi, 1987

Zaman zaman ulusal ve yerel gazete haberlerinde kendisine yer bulan Kuruçeşme Mahallesi'ndeki yıkımların en dikkat çekenini ise 1987 yılında gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet Gazetesi'nin 27 Temmuz 1987'de "Yazık değil mi bu insanlara?" manşetiyle haberleştirdiği yıkımlar esnasında, dönemin belediye başkanı Burhan Özfatıra: "Bu yıkım bizim prestijimiz. Mutlaka bu işin üstesinden gelmeliyiz. Güvenlik güçleri yetmezse, validen yeni kuvvetleri isteyeceğim." demiştir ve tüm direnişlere rağmen süreç, 50 gecekonduyunun yıkımıyla sonuçlanmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde, Kuruçeşme Mahallesi yine yıkımlarla adından söz ettiren bir mahalle olmayı sürdürmüştür. Bu kez daha örgütlü bir şekilde yıkımlara direnen halk, "Kuruçeşme Halk İnisiyatifi" isimli bir oluşum kurmuş ve

çeşitli eylemler düzenleyerek “Yıkım değil, çözüm istiyoruz” pankartı altında toplanmıştır. 2008 yılında, evlerinin yıkılması durumunda gidecek hiçbir yerlerinin olmadığını söyleyen ve tüm vergileri ödemelerine karşın belediyenin kendilerine hiçbir çözüm önerisi sunmadan, doğrudan yıkım seçeneğine yönelmesini, Buca Belediyesi önünde oturma eylemi düzenleyerek protesto eden Kuruçeşmeliler, evlerinin yıkımlarını durdurmayı başarabilmiştir.⁸

Şekil 4: "Yıkım değil çözüm istiyoruz"

2000’li yıllarda, mahallede yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde (Akpınar, 2000; Özcan ve diğerleri, 2014; İşeri, 2010; Eğilmez, 2010) mahallede en öne çıkan özellik, mahalle sakinlerinin yoksulluğu olmuştur. Örneğin Eğilmez (2010) “*Değişen İzmir’i Anlamak*” adlı kitapta, Kuruçeşme Mahallesi için aşağıdaki tanımlamayı yapmaktadır;

“Mahalle, 1980 sonrası dönüşen ve 1990’larla beraber derinleşen neoliberal birikim sürecinin ve bu sürecin politikaları altında var olmaya çalışan kentin yeni yoksullarının bir kesitidir”

Göçmenlerin eğitim durumlarındaki düşüklük de göz önüne alındığında, büyük çoğunluğun, göç sonrasında metropol kentin vasıfsız işlerinde istihdam edildiğini ve bu kişilerin kırsalda deneyimledikleri yoksulluktan, kentte de

⁸ Kuruçeşme halkı, seslerini duyurabilmek için “Kuruçeşme Belgeseli” isimli bir video da hazırlamışlardır. Mahallede yaşayan kişilerin yer aldığı röportajlardan ve gerçekleştirilen eylemlerden görüntülerin yer aldığı video aşağıdaki linkten izlenebilir;
https://www.youtube.com/watch?v=Dyg_11IMdsc&t=

kurtulamadıklarını söylemek doğru olacaktır. Çoğunluğu geçici işlerde istihdam edilen bu insanlar, ağırlıklı olarak inşaat işçiliği olacak şekilde, yevmiyelik işlerde çalışarak geçimlerini sağlamaktadırlar ve ortalama gelir düzeyleri oldukça düşüktür.

Mahalledeki gecekonduların fiziki koşulları ise oldukça kötüdür. Elektrik, su, yol ve kanalizasyon gibi altyapı niteliklerinde ciddi anlamda sıkıntılar yaşayan Kuruçeşme Mahallesi, nüfus yoğunluğunun fazla olduğu, derme çatma gecekonduarda büyük bir yoksulluğun yaşandığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 2009 yılında mahallede gerçekleştirdiği bir çalışmada İşeri (2010) mahalledeki koşulları şu şekilde açıklamaktadır;

“Kuruçeşme’de yol yok. Tozlu ve çamurlu yollar. Altyapı da yok tabii ki. Buraya belediyenin hiçbir hizmeti olmadığını mahalleye girdiğimizde öğreniyoruz. Tüm mahallelerde uygulanan devlet politikası burada da yüzünü gösteriyor”

Özellikle mahallenin güney kısmında yer alan gecekonduların koşulları ise daha kötüdür. Genellikle tek katlı ve fiziki koşulları yetersiz olan gecekonduların bulunduğu güney bölgesinde; yol, su, elektrik ve ulaşım da ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Mahallenin bu bölümündeki 60 haneyle görüşmelerin yapıldığı 2014 yılındaki bir çalışmada (Özcan ve diğerleri, 2014), konutların fiziki yetersizliklerinin yanı sıra bölgedeki sosyo-kültürel tesislerin ve aktif yeşil alanların eksikliğine ve bölgedeki gürültü ve kirliliğe de vurgu yapılmıştır. Benzer şekilde, günümüzde de bu bölgedeki koşullarda kayda değer bir iyileşme yaşandığı söylenemez. Hala mahallenin en yoksul bölümünü oluşturan kesim güney bölgesidir ve tapuları olmadığı için bu kişiler isteseler dahi gecekondularını dönüştürememektedir. Kendi koşullarında değişiklik yapabilecek maddi güce de sahip olmadıkları için, yetersizlikler içinde bu bölgede yaşamaya devam etmektedirler (Bkz: Fotoğraf 1).

Kuruluşundan günümüzde kadar, gecekondu yıkımlarıyla karşı karşıya kalmış olan mahalle; 2000’li yıllarda başlayan ve son on yılda artan şekilde çok hızlı bir dönüşüme sahne olmaktadır. Aşağıdaki 2004 ve 2017 yıllarına ait iki harita incelendiğinde mahalledeki değişimin hızı net bir şekilde görülebilmektedir. 13 yıl gibi kısa bir süre içerisinde hem mahalledeki konutların yayılım alanı genişlemiş, hem de konut yoğunluğu artmıştır. Dokuz Eylül Üniversitesi, Çevre Yolu ve Özel

Tınaztepe Hastanesi'nin etkisiyle gerçekleşen bu dönüşüm, mahallenin bir rant alanı olması sonucunu doğurmuştur.

Şekil 5: Buca Kuruçeşme Mahallesi Haritaları (2004-2017)

Kaynak: Google Earth.

Metropol kentin çevresinde bulunan bu küçük mahallenin coğrafi konumunun da geçirdiği dönüşümde büyük bir etkisi vardır. Mahalle, Dokuz Eylül Üniversitesi Tınaztepe Yerleşkesi'ne komşudur ve üniversite, mahallenin sınırları içerisinde yer almaktadır. 1990'lı yılların sonunda oluşan bu ana yerleşke; sonraki yıllarda açılan fakülteler ve artan öğrenci sayılarıyla, mahallenin değişmesinde önemli bir dinamik olmuştur. Dokuz Eylül Üniversitesi'nin etkisiyle mahallede çok sayıda öğrencilere yönelik kafe, restoran ve alışveriş mağazasının açılması da dikkat çeken bir diğer noktadır. Hem mahalledeki konut piyasası hem de ticari işletmeler öğrencilere yönelik olarak şekillenmekte ve mahalledeki öğrenciler bir gelir kapısı olarak görülmektedir.

Ayrıca mahallenin, 2000'li yılların başında hizmete giren İzmir Çevre Yolu'na çıkış yerlerinden birisi olması, bu dönüşümün diğer bir dinamiğidir. Çevre yolunun açılmasıyla birlikte mahallenin mekânsal gelişimi hız kazanmış ve mahalledeki konutların rant değerlerinde de yükselmeler gözlenmiştir.

Ayrıca mahalle sınırları içerisinde 2010 yılında açılan Özel Tınaztepe Hastanesi'nin de mahallenin cazibesini arttırdığı söylenebilir. Hastanenin açılmasıyla birlikte müteahhitler mahalleye daha fazla girmeye başlamış ve mahalledeki dönüşüm de hız kazanmıştır.

2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin inşaat sektörüne atfettiği önem de mahalledeki dönüşümü etkileyen gerekçelerin başında gelmektedir. Sermaye birikim aracı olarak inşaat sektörünün ön plana çıktığı bu dönemde, kentsel dönüşüm projeleri ise kentsel sorunları çözebilmek için temel araç olarak görülmüştür. Kentsel rantın yüksek olduğu Kuruçeşme Mahallesi gibi gecekondular alanları da yıkım ve yeniden yapılanma süreçlerine dahil olarak hızlı bir dönüşüm sahne olmuştur.

Alan araştırması sırasında bazı mahalle sakinlerinin, geçmişte yaşanan etnik ve siyasi çatışmaları hatırlatarak, “Geçmişte polisin bile giremediği mahalle” olarak ifade ettikleri Kuruçeşme; günümüzde çatışmalarla değil, rant ve maruz kaldığı yoğun kentsel dönüşüm dalgasıyla birlikte anılmaktadır. Özellikle son yıllarda müteahhitlerle anlaşmalı kentsel dönüşüm uygulaması adı altında mahalle içindeki köhne gecekondular ya da iki-üç katlı eski aile apartmanları hızla yıkılmakta ve her köşe başında inşaatlar yükselmektedir. Buca'nın hiçbir mahallesinde bu kadar yoğun bir dönüşüm gözlenmemektedir.

Mahallede gecekondular sahibi olan aileler, müteahhitlere müstakil evlerini kat/daire karşılığı vererek, yerine apartman dairesi/daireleri sahibi olmaktadır. Bu durumla birlikte eskinin yoksul gecekonduluları, daha konforlu ve yeni konutlara sahip olmanın yanı sıra, kiracılara sahip olan ve kentsel ranttan pay alarak belirli bir zenginliğe kavuşmuş kişiler olmaktadır. Buna karşın, geçmiş yaşam alışkanlıkları da büyük ölçüde değişmekte, hayvanlarıyla birlikte yaşadıkları, bahçeli ve geniş evleri yerine, daha küçük apartman dairelerine yerleşmek durumunda kalmaktadırlar.

Mahallede her geçen gün yükselen konut kiralari, mahallede tapulu bir gecekondusu olmayan yoksul kiracıların ise mahalleden uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Eskiden ödedikleri kiralara kıyasla yükselen kiralari karşılayamayan kiracılar, çareyi maddi imkanlarına uygun başka mahallelere taşınmakta bulmakta, hatta belki de bu sebeple yeni gecekondular bölgeleri oluşturmaktadırlar. Yeni yapılan küçük dairelere sığamayan veya yükselen kiralari karşılayamayan kiracıların

uzaklaşmasıyla, mahalle öğrencilerin yoğunlaştığı bir alana dönüşmektedir. Buradan hareketle mahallede yeni yapılan konutların büyük bir çoğunluğu öğrencilere yönelik olarak inşa edilmektedir. Bölgedeki işletmelerin de çoğunluğunun da öğrencilere yönelik olması, mahallenin hızla bir öğrenci mahallesine dönüştüğünün kanıtı niteliğindedir (Bkz: Fotoğraf 2).

Kuruçeşme Mahallesi'nde, gecekondular ile modern yapılar bir arada gözlenebilmekte ve eski gecekondular ile 2-3 katlı apartmanlar büyük bir hızla yerini 1+1 stüdyo dairelerin ağırlıklı olduğu apartmanlara bırakmakta, bunun sonucunda da mahalle bir kentsel rant alanı konumuna gelmektedir. Söz konusu kentsel ranttan yerel yönetimler de pay almak istemektedir. 9 Ocak 2016 yılında Ege Gündem'de yayımlanan habere göre⁹, Buca Belediyesi Kuruçeşme Mahallesi'nde büyüklüğü 40 ile 55 metrekare arasında değişecek 115 daire yapmayı ve bu daireleri 100-135 bin TL arası fiyatlara satmayı planlamaktadır. Bu proje için Kuruçeşme Mahallesi'nin tercih edilmesi ve dairelerin büyüklükleri göz önüne alındığında ise projenin öğrencileri hedef aldığı ortadadır.

Şekil 6: "Buca Belediyesi 100bin liraya konut yapacak"

Buca'nın Konutları Bucamar'dan

09.01.2016

Buca Belediyesi iştiraki Buca İmar ve İnşaat Sanayi Teknik Hizmetler Anonim Şirketi Bucamar İnşaat markasıyla konut sektörüne hızlı bir giriş yapıyor. Arsa karşılığı konut inşaatı modeliyle çalışacak olan Bucamar İnşaat, ilk olarak Şubat 2016'da Kuruçeşme'de 115 dairelik konut inşasına başlayacak. Proje tanıtım toplantısına katılan Buca Belediye Başkanı Levent Pirıştina, belediye şirketini daha güçlü kılmak adına ciddi çalışmalar yaptıklarını belirterek, "Amacımız asla özel sektörün talip olduğu veya özel sektöre rekabet yaratacak işler yapmak değil. İşimizi ve haddimizi biliyoruz. Ama biz kamunun gücünü ve belediye şirketi olmanın avantajlarını hem vatandaşlara hem de işi yapana kazandırmak istiyoruz" dedi.

Kaynak: <http://www.buca.bel.tr/Haberler/610/mudanya-belediyesi--den--ikinci-doneme-merhaba--.html>

Sonuç olarak; eski bir gecekondular mahallesi olan Kuruçeşme, günümüzde oldukça hızlı bir dönüşüme sahne olmaktadır. Bu dönüşüm daha çok 2000'li yıllarda hızlanan inşaat üzerinden birikim stratejisi ile şekillenmiştir. Bu dönemle çıkan mahallenin yakınındaki üniversite yerleşkesinin ve çevre yolunun aktif hale

⁹Kaynak: Ege Gündem, 9 Ocak 2016, Erişim Tarihi: 04.01.2018, <http://egedegundem.com/tr-tr/haberler/3620/buca-belediyesi-100-bin-liraya-konut-yapacak>

gelmesiyle mahalle, kentsel rant açısından cazibe merkezi olmuştur. Son beş yılda yürürlüğe giren kentsel dönüşüm yasası ise mahallede 1+1 tarzındaki stüdyo dairelerin yapımını artırmıştır. 1980’lerin ikinci yarısında gelen imar aflarıyla kentsel ranttan pay alan eski gecekondü yerleşimcileri; yaklaşık 25 yıl sonra yeni bir rant kapma arzusuyla mekanın yeniden üretimine dahil olmaktadır. Bu yapılaşma daha önceki imar düzensizliği üzerinden gerçekleştiği için ortaya altyapısı sorunlu, park ve yeşil alanı sınırlı ve yeni lüks konutların bitişik düzende yapıldığı bir görüntü çıkmaktadır. Kısacası, kentsel dönüşümle hızlandırılan rantsal birikim rejimi ile metropol çeperindeki bir mahallede çarpık bir soylulaştırma hayata geçirilmiştir.

6.2. ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARI VE ANALİZİ

6.2.1. Demografik Bulgular

Kuruçeşme mahallesindeki hanelerde gerçekleştirilen anketlerde, sayılar birbirine eşit olacak şekilde cinsiyet kotası uygulanmıştır. Bu kota sonucunda, anket uygulaması gerçekleştirilen 350 kişiden 175’i kadın ve 175’i ise erkeklerden oluşmaktadır. Dolayısıyla kadınların ve erkeklerin bu çalışmadaki temsiliyetlerinin eşit olması hedeflenmiş ve bu durum, cinsiyetler arası kıyaslamaları daha sağlıklı şekilde gerçekleştirebilme imkanı tanımıştır.

Tablo 11:Yaş Dağılımı

	Sayı	Yüzde
18-24 yaş	35	10,0
25-34 yaş	88	25,1
35-44 yaş	88	25,1
45-54 yaş	53	15,1
55-64 yaş	63	18,0
65 yaş	23	6,6
Toplam	350	100,0

Araştırmada yalnızca 18 yaş üzeri kişilerle anket gerçekleştirilmiştir. Bu sayede hem bize sağlıklı veri sağlayamayacak bireyler çalışmanın kapsamı dışında bırakılmış hem de mahalledeki örneklemini belirlerken, evreni seçmen sayıları üzerinden tespit edebilmemiz kolaylaşmıştır.

Sahadan elde edilen veriler incelendiğinde yaşa dayalı çok şaşırtıcı bir veri göze çarpmamaktadır. Bununla birlikte görüşülen kişilerin 25-45 yaş arasında yoğunlaştığı ve örnekleminizin yaklaşık yarısını oluşturduğu görülmektedir (% 50.2).

Tablo 12: Doğum Yeri (İl)

	Sayı	Yüzde
İzmir	105	30,0
Erzurum	46	13,1
Erzincan	31	8,9
Kars	19	5,4
Bingöl	18	5,1
Diyarbakır	10	2,9
Konya	9	2,6
Afyon	9	2,6
Manisa	8	2,3
Mardin	8	2,3
Sivas	6	1,7
Bitlis	5	1,4
Ardahan	5	1,4
Iğdır	5	1,4
Diğer	66	19,4
Toplam	350	100,0

Yukarıdaki tablo incelendiğinde; kişilerin doğum yerlerinin İzmir (% 30), Erzurum (% 13,1), Erzincan (% 8,9), Kars (% 5,4), Bingöl (% 5.1) ve Diyarbakır (% 2,9) illerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Sırasıyla; Afyon, Konya, Manisa, Mardin, Sivas, Bitlis, Ardahan, Iğdır, Ağrı, Niğde, Yozgat, Aydın, Muş, Hatay, Tunceli,

Malatya, Elazığ, Kütahya, İstanbul, Uşak, Ankara, Denizli, Isparta, Urfa ve Eskişehir ise mahalledeki kişilerin doğdukları illeri meydana getirmektedir. Ayrıca 5 kişinin altındaki iller ise diğer adı altında toplanmıştır.

Ayrıca yine aynı tabloda, mahalledeki kişilerin yalnızca % 30'unun İzmir doğumlu olduğu göze çarpmaktadır. Bu da bizi mahallenin büyük oranda göçle oluşmuş bir mahalle olduğu sonucuna ulaştıracaktır. Kaldı ki bu % 30'luk dilimin içerisinde de kendisi İzmir'de doğmuş, fakat ailesi İzmir'e göçmüş kişiler bulunmaktadır. Bu sebeple % 70'lik bu oranın, aslında çok daha yüksek bir rakama karşılık geldiğini söyleyebiliriz.

Tablo 13: Doğum Yeri (Bölge)

Doğu Anadolu Bölgesi	Ege Bölgesi	G. Doğu Anadolu Bölgesi	Akdeniz Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	İç Anadolu Bölgesi	Marmara Bölgesi
149	132	21	8	7	27	6
% 42.5	% 37.7	% 6	% 2.2	% 2	% 7.7	% 1.7

Doğum yerlerinin bölgesel dağılımı incelendiğinde ise, görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun Doğu Anadolu Bölge'sinde doğduğu görülmektedir. (% 42.5). Doğu Anadolu Bölgesi'ni sırasıyla; Ege Bölgesi (% 37.7), İç Anadolu Bölgesi (% 7.7), Güneydoğu Anadolu Bölgesi (% 6), Akdeniz Bölgesi (% 2.2), Karadeniz Bölgesi (% 2) ve Marmara Bölgesi (% 1.7) izlemektedir.

Ekonomisinde tarım ve hayvancılığın öne çıktığı Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki bu yoğunluk, kırsal dönüşümden en çok etkilenen bölgelerden biri olmasıyla açıklanabilir. Tarımda makineleşmenin ve sanayi ağırlıklı bir ekonomiyi besleyen politikaların ardından başlayan kırsal dönüşüm, 1980 sonrasındaki neoliberal tarım politikalarının etkisiyle artmıştır. Söz konusu politikalar da başta Doğu illeri olmak üzere sanayinin gelişmediği bölgeleri derinden etkilemiştir. Ayrıca

1990'lı yıllardaki zorunlu göçün de etkisiyle mahalle Doğu Anadolu illerinde doğmuş kişilerin çoğunlukta olduğu bir yer olmuştur.

“Doğu’dan geldik, Erzurum’dan. Çok başka kişiler de gelmiştir oradan. Erzurumlu, Erzincanlı doludur mahalle. Aşağıda da Diyarbakırlılar var” (Görüşme 10, Erkek, 64, Emekli).

Tablo 14: Doğduğu Yerleşim Yeri

	Sayı	Yüzde
Köy	128	36,6
Kasaba	21	6,0
İlçe merkezi	75	21,4
İl merkezi	126	36,0
Toplam	350	100,0

Anket uygulana kişilerin % 36.6’sı köy, % 6’sı kasaba, % 21.4’ü ilçe merkezi ve % 36’sı da il merkezi doğumludur. İzmir il merkezinde doğmuş kişiler de göz önüne alındığında; İzmir’e göç etmiş kişilerin çoğunluğunun köy doğumlu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İlk kuruluş aşamasında çok büyük oranda göçmenlerden oluşan Kuruçeşme Mahallesi’nin kır kökenli kişilerden oluşan bir mahalle olduğu, fakat mahallede doğan ikinci nesille birlikte, mahalledeki il merkezinde doğan kişilerin oranının arttığı söylenebilir.

Tablo 15: Medeni Durum

	Sayı	Yüzde
Bekar	68	19,4
Evli	259	74,0
Boşanmış	16	4,6
Eşi ölmüş	7	2,0
Toplam	350	100,0

Görüşülen kişilerin medeni durumları incelendiğinde ise; bekarların % 19.4, evlilerin % 74, boşanmışların % 4.6 ve eşi ölmüşlerin de % 2 oranında olduğu görülmektedir.

Örneklemin çok büyük bir bölümünün evli olmasında, anket çalışması esnasında yalnızca 18 yaş üzeri kişilerle görüşülmesi etkili olmuştur. Bununla birlikte etkili olan bir başka etmen ise, ileride daha detaylı boyutlarıyla da ele alacağımız, mahallede hala bazı kırsal davranış örüntülerinin devam etmesi durumudur. Bilindiği üzere kırsal alanlardaki boşanma sayısı, kentlerdekilere göre çok daha azdır. TÜİK (2017) verilerine göre kaba boşanma hızının binde 1,66'lara çıktığı günümüzde, yüksek boşanma istatistiklerinin mahalleye yansımadağı görülmektedir. Kaldı ki İzmir 2016 yılı itibariyle kaba boşanma hızının da en yüksek olduğu ildir (binde 2,63). Bu bağlamda mahalledeki boşanmanın oldukça az görüldüğü ve İzmir ortalamasının altında kaldığı söylenebilir. 350 kişilik örnekleme sadece 16 kişinin boşanmış olması bu durumu doğrular niteliktedir.

Tablo 16: Yaş-Medeni Durum İlişkisi

	Medeni Durum									
	Bekar		Evli		Boşanmış		Eşi Ölmüş		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
18-24 yaş	28	% 8	7	% 7.1	-	-	-	-	35	% 10
25-34 yaş	29	% 8.2	59	% 16.8	-	-	-	-	88	% 25.1
35-44 yaş	7	% 2	74	% 21.1	6	% 1.7	1	% 0.2	88	% 25.1
45-54 yaş	3	% 0.8	44	% 12.5	5	% 1.4	1	% 0.2	53	% 15.1
55-64 yaş	1	% 0.2	55	% 15.7	4	% 1.4	3	% 0.8	63	% 18
65 yaş	0	-	20	% 5.7	1	% 0.2	2	% 0.5	23	% 6.5
Toplam	68	% 19.4	259	% 74	16	% 4.5	7	% 2	350	% 100

Bununla birlikte mahallenin evlenip boşanma konusunda tamamen geleneksel bir işleyişe sahip olduğunu söyleyebilmek de mümkün değildir. 25-34 yaş aralığında hiç boşanma gerçekleşmemesine karşın, 88 kişinin 29'unun (yaklaşık bu yaş

dilimindekilerin üçte birinin) halen bekar olması bu saptamayı doğrular niteliktedir. Buradan hareketle kırsal kökenli ailelerin olduğu mahallede evlilik yaşı yükselmiştir.

Tablo 17: Çocuk Sayısı

	Sayı	Yüzde
1	36	10,3
2	101	28,9
3	76	21,7
4	34	9,7
5 ve üzeri	26	7,4
Çocuğum yok	77	22,0
Toplam	350	100,0

Mahalledeki hanelerin yoğunluklu olarak 2 veya 3 çocuğa sahip oldukları görülmektedir. 2 çocuğu olan % 28,9, 3 çocuğu olan % 21,7, 4 ve üzeri çocuğu olanlar ise % 14,1 oranındadır.

Toplam doğurganlık hızı 2016 yılında Türkiye genelinde 2,1 çocuk olarak gerçekleşmiştir¹⁰. Bununla birlikte aynı oran İzmir ilinde 1,65'tir (TÜİK, 2017). Mahalledeki ortalama çocuk sayısı ise 3,4'tür. Dolayısıyla mahalle verileri Türkiye ve İzmir verileri ile kıyaslandığında, mahalledeki çocuk sayısının ortalamanın üzerinde seyrettiği, hatta İzmir ortalamasının iki katıdır (TÜİK, 2017). Bu durum yine mahallenin büyük ölçüde göçlerle şekillenmesi ve bu göçlerin büyük oranda kırsal alanlardan gelmesi sebebiyle gerçekleşmiştir.

Ek olarak hanedeki çocuk sayısı ile kişilerin kaç yıldır mahallede yaşadıkları arasında da bir ilişki bulgulanmıştır. Mahallede 10 yıl ve daha az süredir yaşadığını belirten 106 kişiden hiçbirisi 5 ve üzeri çocuğa sahip değildir. Bununla birlikte mahallede yaşam süresi arttıkça çok çocuklu ailelerin görünümü de artmaktadır.

¹⁰ Bu oran doğurganlığın nüfusun yenilenme düzeyi seviyesinde olduğunu göstermektedir.

Tablo 18: Hanedeki Kişi Sayısı

	Sayı	Yüzde
1	16	4,6
2	54	15,4
3	86	24,6
4	101	28,9
5 ve üzeri	93	26,6
Toplam	350	100,0

Hanedeki kişi sayıları incelendiğinde ise 3-4 kişide bir yoğunlaşma görölmektedir. Hanelerdeki çocuk sayılarındaki fazlalığa oranla hanelerdeki kişi sayıların nispeten düşük olması ve çekirdek ailelerin yaygınlığı, çocukların evlenip kendi ailelerini kurmalarıyla açıklanabilir.

2000 yılında Kuruçeşme’de yapılmış ve Kuruçeşme’de gecekondularda yaşayan nüfusun istihdam yapısını ortaya koyabilme amacı taşıyan yüksek lisans tezindeki oranlarla kıyaslama yapıldığında geçen 18 yılda, hanedeki kişi sayılarında bir azalma olduğu görölecektir. İlgili çalışmada 1 veya 2 kişinin yaşadığı hanelerin toplam içindeki payı % 10’dan azken, bu oran bizim çalışmamızda % 20 olarak bulunmuştur. Yine benzer şekilde 5 ve üzeri kişinin yaşadığı hanelerin toplam içindeki oranları % 52 iken, bizim çalışmamızda bu oran % 26.6’dır (Akpınar, 2000: 108).

Tablo 19: Eğitim Durumu

	Sayı	Yüzde
Okuma yazma bilmiyor	24	6,9
Sadece okur-yazar	13	3,7
İlkokul mezunu	133	38,0
Ortaokul mezunu	49	14,0
Lise mezunu	70	20,0
Meslek yüksekokul mezunu	11	3,1
Fakölte mezunu	49	14,0
Diğer	1	0,3
Toplam	350	100,0

Tablo 19 detaylı şekilde incelendiğinde, mahalledeki eğitim düzeyinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. % 38 oranla mahalledeki en yaygın eğitim durumu ilköğretim mezunu olmaktır. Mahalledeki kişilerin yaklaşık yarısının ilköğretim ve aşağısı bir eğitim seviyesine sahip olması ise dikkat çekici bir rakamdır. Üniversite mezunlarının oranının ise % 14'te kaldığı bulgulanmıştır. Ayrıca anket uygulanan kişiler içerisinde yalnızca bir kişi lisansüstü eğitim derecesine sahip olduğunu belirtmiştir.

Özkan Yıldız'ın Gaziantep'teki gecekondularda gerçekleştirdiği bir çalışmada neredeyse her 4 kişiden birinin okur-yazar olmadığı bulgulanmıştır (2012: 45). Kuruçeşme Mahallesi'nde ise kişilerin % 6.9'u okuma yazma bilmediğini belirtmiştir. Bu bağlamda mahalledeki okuma yazma bilme oranının Doğu illerindeki gecekondulu bölgelere kıyasla daha iyi olduğu fakat, yine de genel eğitim durumunun yüksek olmadığı söylenebilir.

Mahalledeki eğitim durumu ve cinsiyet ilişkisi incelendiğinde ise; kadınlar ile erkekler arasında dikkate değer bir farklılık olduğu görülmektedir. Örneğin mahalledeki okuma yazma bilmeyen 24 kişiden 22'si kadındır. Ayrıca sadece okur-yazar olan 13 kişiden 9'unu da yine kadınlar oluşturmaktadır. Bu noktada kadınların eğitim hayatına ne ölçüde katılabildikleri ve bu durumun onları ne şekilde etkilediğine dair fikir yürütmek ve Kuruçeşme Mahallesi'nden elde ettiğimiz verileri bu doğrultuda değerlendirmek yerinde olacaktır.

Kadınlarda okuryazarlığın düşüklüğünün temel nedenleri arasında; erken yaşta evlilik, kız çocuklarının okumasının önemsizlenmesi/okumanın bir getirisinin olduğuna inanılmaması, olumsuz geleneksel kalıp yargılar, ailede kız çocuklarına anneye yardımcı gözü ile bakılması ve bu çocukların 10-11 yaşlarından sonra okuldan alınması gibi faktörler sıralanabilir. Genele bakıldığında, okuma yazma bilmeme oranı her iki cinsiyet içinde "genç yaş gruplarından ileri yaş gruplarına", "kentsel nüfustan kırsal nüfusa" ve "batı bölgelerden doğu bölgelerine" gidildiğinde artış sergilemektedir (Özaydınlık, 2014: 98).

Tablo 20: Cinsiyet- Eğitim İlişkisi

	Cinsiyet				Toplam	
	Kadın		Erkek			
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Okuma yazma bilmiyor	22	% 6.2	2	% 0.5	24	% 6.8
Yalnızca okur-yazar	9	% 2.5	4	% 1.1	13	% 3.7
İlkokul mezunu	69	% 19.7	64	% 18.2	133	% 38
Ortaokul mezunu	17	% 4.8	32	% 9.1	49	% 14
Lise mezunu	32	% 9.1	38	% 10.8	70	% 20
MeslekYüksekokul Mezunu	3	% 0.8	8	% 2.2	11	% 3.1
Fakülte mezunu	22	% 6.2	27	% 7.7	49	% 14
Diğer	1	% 0.2	-	-	1	% 0.2
Toplam	175	% 50	175	% 50	350	% 100

Türkiye'deki ortalama eğitim düşüklüğüyle paralel şekilde, Kuruçeşme Mahallesi'nde de okuma yazma bilmeme konusunda % 6.9 gibi yüksek bir orandan söz edilebilmektedir. Fakat mahallede doğmuş olan ikinci nesilde bu durum nispeten de olsa düzeltilmektedir. Mahallede doğduğunu belirten 50 kişiden yalnızca 1 kişi okuma yazma bilmediğini belirtirken, ilköğretim mezunu veya daha az eğitim görmüş kişilerin sayısı ise 28'dir. Buradan hareketle Kuruçeşme Mahallesi'nde kuşak değişimiyle birlikte eğitim seviyesinde bir yükselme gözlemlendiği fakat bunun yeterli seviyelerde olmadığı söylenebilir.

Tablo 21: Eşin Eğitim Durumu

	Sayı	Yüzde
Okuma yazma bilmiyor	23	8,6
Sadece okur-yazar	7	2,6
İlkokul mezunu	122	45,9
Ortaokul mezunu	38	14,3
Lise mezunu	40	15,0
Meslek yüksek okul mezunu	3	1,1
Fakülte mezunu	33	12,4
Toplam	266	100,0

Eşin eğitim durumu sorgulandığında da kişilerin eğitim durumlarıyla benzer şekilde ilköğretim mezunu olanlarda bir yoğunlaşma görülmektedir (% 45.9). Okuma yazma bilmeyen % 8.6 ve sadece okur-yazar olan fakat herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayanların oranı % 2.6'dır.

Tablo 22: Eşin Mesleği

	Sayı	Yüzde
İşsiz	10	3,8
İnşaat işçisi	24	9,0
Özel sektörde işçi	53	19,9
Devlette işçi (kadrolu)	9	3,4
Devlette işçi (sözleşmeli)	3	1,1
Esnaf-zanaatkar	13	4,9
Ev kadını	87	32,7
Memur	9	3,4
Emekli	42	15,8
Seyyar satıcı-pazarıcı	4	1,5
Düzensiz işler (yevmiyelik işler)	12	4,5
Toplam	266	100,0

Görüşülen kişilerden evli olanlara eşlerinin ne iş yaptığı sorulduğunda ise, en yaygın görülen meslek % 32.7 ile ev kadınlığıdır. Bu durumu cinsiyet bazında değerlendirdiğimizde, kadınların büyük çoğunluğunun ev kadını olduğu görülebilir. Ayrıca verilen yaygın cevaplardan bazıları özel sektörde işçi olarak çalışma (% 19.9) ve emekliliktir (% 15.8). Tarımda ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen kadınların, kentlerde talep edilen mesleki eğitim, bilgi ve becerilerden yoksun olması, onların ya ev kadınlığına ya da düşük gelir getiren enformel mesleklere yönelmelerine sebep olmuştur. Mahallede ev kadını olmaya ilişkin kuşaklar arası

belirgin bir farklılık ise bulgulanmamıştır. Genç kadınlar da büyük oranda ev kadını olduklarını belirtmiştir.

Hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre; 2016 yılında, Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı % 46.3 olup, bu oran erkeklerde % 65.1, kadınlarda ise % 28’dir (TÜİK, 2017). Mahallede ise evli olduğunu belirten 127 erkekten 87’si eşinin ev kadını olduğunu belirtirken, 4’ü eşinin işsiz olduğunu, 12’si ise emekli olduğunu söylemiştir. Bu durum, kadınlar arasında çalışmamanın çok yaygın gözlenen bir durum olduğunu göstermektedir.

Mahalledeki kadınların çalışmaması durumu bir önceki başlıkta değerlendirdiğimiz üzere kadınların eğitilmiş olmaması ile paralel ilerleyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel alanlarda kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe istihdama katılımları da artmaktadır. Hem erkek hem de kadınlarda oldukça düşük eğitim seviyelerinin gözlemlendiği fakat tüm Türkiye’de olduğu gibi kadınların eğitim ve çalışma konusunda daha dezavantajlı konumda bulunduğu Kuruçeşme Mahallesi’ndeki kadınların çoğunlukla ev kadını olmasının sebeplerinden birisi budur.

Kentsel alanlarda istihdam edilebilmek; kentte talep edilen eğitim ve niteliklere sahip olmayan işgücü için oldukça sancılı bir süreç olabilmektedir. Kuruçeşme Mahallesi gibi, çoğunluğu kırsal kesimden gelmiş ve eğitim düzeyi düşük bir mahallede kentsel alanda istihdam edilebilecek alanlar oldukça sınırlıdır. Geçmişte tarım sektöründe istihdam edilen kadınlar, kente göç ettikten sonra ya iş bulamamakta ya da enformel sektörde çalışmaktadırlar.

Mahalledeki kadınların çalışma hayatlarına katılmayışlarıyla ilgili bir diğer sebep ise toplumun kadınlara yüklediği misyon ve kadınların toplumsal hayatta ne şekilde konumlandırıldığı ile ilişkilidir. Kapsayıcı bir sosyal güvenlik ve yardım sisteminin yokluğunda, aile ve akrabalık bağları birçok kişi için sosyal devletin sağladığı güvenlik ve yardımın yerini almaktadır. Toplumsal yapının devamlılığında ve yeniden üretilmesinde ailenin böyle merkezi bir konumda olması, hiç kuşkusuz kadınların toplum içindeki başat rollerinin eş ve anne olması ile sonuçlanmaktadır. Kadınların toplum içindeki konumları ise yine anne ve eş olma rolleri üzerinden kurulurken aynı zamanda bu roller aracılığı ile toplumun önemli bir kesimi için güvenlik ve dayanışma sağlayan ailenin devamlılığını sağlamaktadırlar. Kadınların

sistem içindeki rolleri sadece ev içi hizmetleri ve çocuk/yaşlı bakımı ile sınırlı kalmamakta, ailenin içinde bulunduğu akrabalık ve hemşerilik üzerinden kurulan dayanışma ağlarının devamı anlamında da önemli görevleri bulunmaktadır. İşte bu sistemin olası sonucu olarak kadınların ekonomik yaşama katılımı çok düşük kalmakta ya da bu katılım enformel ve ev eksenli çalışma biçiminde gerçekleşmektedir (Dedeoğlu, 2009: 45).

Tablo 23: Anne Mesleği

	Sayı	Yüzde
Ev kadını	319	91,1
Özel sektörde işçi	16	4,6
Emekli	10	2,9
Diğer	5	1,4
Toplam	350	100,0

Görüşülen kişilerin annelerinin meslekleri sorgulandığında açık ara en çok karşılaşılan yanıt % 91.1 oranıyla ev kadınlığı olmuştur. Bir önceki başlıkta açıklanan gerekçelerle kadının çalışma hayatında var olabilmesi mahallede oldukça sınırlı görülen bir olaydır. Fakat mahalledeki kadınlarda ev kadınlığı % 80 dolaylarında bulgulanmışken, annenin mesleği sorgulandığında % 91.1 gibi bir oranla karşılaşılmaması, mahalledeki bireylerin kırsal kökenleri ile açıklanabilir.

Ülkemizde yoğun olarak tarım sektöründe çalışan kadınların çoğunluğu, özellikle de kırsal alandaki kadınların büyük çoğunluğu ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır (Berber ve Eser, 2008: 6). Bu durum Kuruçeşme Mahallesi'nde de bulgulanmış ve mahalledeki kişilerin baba mesleklerinde çiftçilik ön plana çıkarken, kadınlarda ev kadınlığı ön plana çıkmıştır.

Tablo 24: Baba Mesleği

	Sayı	Yüzde
İşsiz	22	6,3
İnşaat işçisi	35	10,0
Esnaf-zanaatkar	23	6,6
Özel sektörde işçi	38	10,9
Devlette işçi (kadrolu)	14	4,0
Devlette işçi (sözleşmeli)	7	2,0
Çiftçi	76	21,7
Memur	14	4,0
Emekli	109	31,1
Seyyar satıcı-pazarıcı	4	1,1
Düzensiz işler (yevmiyelik işler)	7	2,0
Diğer	1	0,3
Toplam	350	100,0

Baba mesleği verileri incelendiğinde en öne çıkan meslek ise emekliliktir (% 31.1). Babaların yaş yüksekliği ile orantılı olarak bu veri karşımıza çıkmaktadır. Fakat baba mesleğinde % 31.1 oranında görülen emekliliğin kadınlarda yalnızca % 2.9 oranında gözlenmesi, kadınların ilerleyen yaşlarında, güvenceden yoksunluklarının da bir kanıtıdır.

Baba mesleği sorgulandığında emekliliği ise çiftçilik izlemektedir. Ağırlıklı olarak Doğu Anadolu kırsalından gelen göçlerle oluşmuş bir mahalle olan Kuruçeşme’de baba mesleğinin tarım ve hayvancılık olması şaşırtıcı değildir. Bilindiği üzere Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Kaldı ki mahalledeki kişilerin de göç eylemine katılmadan önce büyük oranda tarım ve hayvancılıkla ilgilendikleri bilinmektedir. Ek olarak bugün emekli olan kişilerin, mahalleye ilk geldiklerinde de hayvancılıkla uğraştıkları bilinmektedir. Emeklilik ve çiftçilik dışında, özel sektörde işçilik ve inşaat işçiliği de öne çıkan diğer mesleklerdir.

6.2.2. Göç İle İlgili Bulgular

Tablo 25: İzmir'e Kaç Yıl Önce Göç Edildiği

	Sayı	Yüzde
1 - 5 yıl	31	11,0
6 - 10 yıl	16	5,7
11 - 20 yıl	38	13,4
21 - 30 yıl	78	27,6
31 - 40 yıl	85	30,0
41 yıl ve üzeri	35	12,4
Toplam	283	100,0

Göç ile oluşan eski bir gecekondu mahallesi olan Kuruçeşme’de yaşayanların göç hareketliliğine bakıldığında; mahalledeki görüştüğümüz kişi veya ailelerinin % 57.6’sının 21-40 yıl aralığında (1997-1977) İzmir merkeze göç ettikleri görülmektedir. 41 yıl ve üzeri (1977 öncesi) İzmir’e göç eden kişilerin oranı ise % 12.4’tür. 10 yıl ve daha az yıldır İzmir’e göç eden kişilerin oranı yalnızca % 16.7’dir. Bu oranlar mahallenin büyük ölçüde göçle oluşmuş bir yerleşim yeri olduğu saptamasını bir kez daha doğrular niteliktedir.

Tablo 26: İzmir'e Nereden Göç Edildiği

	Sayı	Yüzde
Erzurum	51	18,0
Erzincan	36	12,7
Bingöl	21	7,4
Kars	19	6,7
Afyon	13	4,6
Diyarbakır	11	3,9
Manisa	10	3,5
Konya	9	3,2
Ankara	9	3,2
Ağrı	6	2,1
Aydın	6	2,1
Diğer	92	32,6
Toplam	283	100,0

Bununla birlikte İzmir'e göç de çok büyük oranda Doğu Anadolu Bölgesi'nden gerçekleşmiştir. Erzurum, Erzincan, Bingöl ve Kars gibi iller ise en öne çıkan illerdir. Doğu Anadolu'dan gelen göçlerin mahallenin başlangıcındaki ağırlığını bilmekle birlikte, diğer illerin daha çok 1990 sonrası dönemde ve kırsal dönüşümlerle birlikte arttığını ortaya koymak önem taşımaktadır.

Tablo 27: İzmir'e Göç Etme Sebebi

	Sayı	Yüzde
İşsizlik	71	25,1
Ekonomik yetersizlikler	77	27,2
Akrabalarla anlaşmazlık	9	3,2
Eğitim koşulları	23	8,1
Sağlık nedenleri	2	0,7
Akrabalarım burada oturduğu için	24	8,5
Evlilik sebebiyle	23	8,1
İş / tayin nedeniyle	44	15,5
Zorunlu göç	4	1,4
Diğer	6	2,1
Toplam	283	100

İzmir'e göç etme sebepleri incelendiğinde en ön plana çıkan gerekçe ekonomik yetersizliklerdir (% 27.2). Bu seçeneği % 25.1 ile işsizlik izlemektedir. Bu iki oranı topladığımızda İzmir'e göçün yarısından fazlasının sadece ekonomik gerekçelerle gerçekleştiği sonucuna varabiliriz. İş veya tayin nedeniyle göç edenlerin oranı olan % 15.5'i de hesaba kattığımızda ise bu rakam çok daha fazla büyüyecektir. Yıllara göre en çok belirtilen göç etme nedeninde bir farklılık gözlenmemekle birlikte, iş/tayin nedeniyle (memuriyet vs) ve üniversite etkisiyle mahalleye gelen kişilerin sayısında ise artış gözlenmiştir.

“Zor oralarda hayat. Para yok, pul yok. Biz de sonradan buraya geldik. Kayınbiraderimin evi vardı hemen şurada. Bizi de çağırdı, dedi iş var burada, gelin. Biz de geldik” (Görüşme 12, Kadın, 32, Ev kadını).

“Babamın gelmeye karar veriyor 80’lerde. Ben çocuğum tabi o zamanlar, hatırlamıyorum açıkçası ama yokluktan gelmişler, niye gelsinler başka türlü. Tarlalar varmış eskiden insanlarda geçinirlermiş. Biz oradan geçinemeyince İzmir’e gelelim diyorlar” (Görüşme 18, Erkek, 38, Esnaf).

Mahalleyle ilgili İşeri’nin önceki yıllarda yapmış olduğu bir çalışmada; mahallenin neredeyse tamamının 92-93 yıllarında zorunlu göçle geldiği belirtilmiştir (2010: 157). Fakat anket çalışmamızda, mahallenin yalnızca % 1.4’lük kesiminin zorunlu göçe maruz kaldığı bulgulanmıştır. Çoğunluğu Diyarbakır’dan gelmiş olan bu göçmenler, mahallenin en yoksul kesimini meydana getirmektedir ve mahallenin belirli bir bölümünde yaşamaktadırlar. Özellikle Diyarbakır’dan gelen kişilerin yaşadığı bölge, mahallenin Çevre Yolu kenarında kalan ve en az gelişmiş bölgesidir. Hem konut koşullarının hem de hane gelirlerinin düşük seviyelerde olduğu bu bölge, 1990 yılı sonrası gelen göçlerle oluşmuş ve elektrik, su vb. hizmetlere de en geç kavuşan kesim olmuştur (Bkz: Fotoğraf 1).

Tablo 28: İzmir’e Göç Etme Nedeni ile Doğulan Yerleşim Yeri Arasındaki İlişki

		Göç nedeni										Toplam
		İşsizlik	Ekonomik yetersizlikler	Akrabalarla anlaşmazlık	Eğitim koşulları	Sağlık nedenleri	Akrabaların burada oturduğu için	Evlilik sebebiyle	İş / tayin nedeniyle	Zorunlu göç	Diğer	
Yerleşim yeri	Köy Sayı	35	41	3	8	0	11	10	10	1	5	124
	Göç nedeni içinde %	49,3%	53,2%	33,3%	34,8%	0,0%	45,8%	43,5%	22,7%	25,0%	83,3%	43,8%
	Toplam içindeki %	12,4%	14,5%	1,1%	2,8%	0,0%	3,9%	3,5%	3,5%	0,4%	1,8%	43,8%
	Kasaba Sayı	3	7	1	0	2	1	3	3	0	0	20
İlçe	Göç nedeni içinde %	4,2%	9,1%	11,1%	0,0%	100,0%	4,2%	13,0%	6,8%	0,0%	0,0%	7,1%
	Toplam içindeki %	1,1%	2,5%	0,4%	0,0%	0,7%	0,4%	1,1%	1,1%	0,0%	0,0%	7,1%
	İlçe Sayı	19	13	3	4	0	5	4	14	2	1	65
	Göç nedeni içinde %	26,8%	16,9%	33,3%	17,4%	0,0%	20,8%	17,4%	31,8%	50,0%	16,7%	23,0%
İl	Toplam içindeki %	6,7%	4,6%	1,1%	1,4%	0,0%	1,8%	1,4%	4,9%	0,7%	0,4%	23,0%
	İl Sayı	14	16	2	11	0	7	6	17	1	0	74
	Göç nedeni içinde %	19,7%	20,8%	22,2%	47,8%	0,0%	29,2%	26,1%	38,6%	25,0%	0,0%	26,1%
	Toplam içindeki %	4,9%	5,7%	0,7%	3,9%	0,0%	2,5%	2,1%	6,0%	0,4%	0,0%	26,1%
Toplam	Sayı	71	77	9	23	2	24	23	44	4	6	283
	Göç nedeni içinde %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam içindeki %	25,1%	27,2%	3,2%	8,1%	0,7%	8,5%	8,1%	15,5%	1,4%	2,1%	100,0%

Göç etme ile doğulan yerleşim birimi arasındaki ilişki ise yukarıdaki tablo üzerinden incelenebilir. Tabloya göre; işsizlik veya ekonomik yetersizlikler

nedeniyle göç çok büyük oranda köyde doğan kişiler arasında gerçekleşmektedir. Köyde doğmuş kişilerin % 61.2'si işsizlik veya ekonomik gerekçelerle İzmir'e göç ederken, il merkezinde doğanların ise en büyük göç gerekçesi iş veya tayindir.

Literatürdeki çalışmaları incelendiğimizde, akrabalık ilişkilerin kente yeni göç eden kişiler için bir tampon mekanizma işlevi gördüğünü belirtmiştik. Ayrıca konuya ilişkin yapılan birçok çalışma da, göçmenlerin kente uyum sürecinde akrabalık ilişkilerinin güvenli yapısında yararlandıklarını ortaya koymaktadır. Kuruçeşme Mahallesi'nde de akrabaları burada olduğu için İzmir merkeze göç ettiğini belirten % 15.5 oranında insan bulunmaktadır. Kaldı ki ekonomik sebeplerle İzmir merkeze göç eden ama akrabalarının burada olmasının da İzmir'e göçte önemli bir etmen olduğu birçok kişi vardır.

Bunlara ek olarak eğitim ve evlilik sebebiyle İzmir'e göç de; eşit ve kayda değer derecede ön plana çıkmaktadır (% 8.1). Akrabalarla anlaşmazlık ve sağlık nedenleri de yine İzmir'e göçün diğer sebeplerini oluşturmaktadır.

Mahalledeki gözlemlerde, kişilerin doğdukları yerlere göre mekânsal bir farklılaşma içerisinde oldukları da gözlenmiştir. Örneğin Diyarbakır kökenli kişiler mahallenin arka kısmında, çevre yoluna yakın şekilde konumlanırken, benzer şekilde Kars, Erzurum ve Bingöl gibi illerden gelen kişiler de mahallede birbirlerine yakın konumlarda yaşamaktadırlar.

Bölgesel farklılaşmayı açıklayabilecek etmenlerden ilki, mahalleye göçle gelen kişilerin, göç eylemine karar verme sürecinde birbirlerinden etkilenmeleridir. Buna ek olarak, bu durum mahalle içerisinde hemşerilik olgusuna dayalı bir dayanışma ağı olduğu şeklinde de yorumlanabilir. Literatürdeki "tampon mekanizma olarak hemşerilik" açıklamasıyla paralel bir gerçekliği sunan bu durum, mahalledeki kişilerle yapılan görüşmelerde de kendisini göstermiştir;

"Bak bu sokak komple Karşlıdır. Bir kısmımız birlikte geldik zaten, bir kısım da buraya gelenlerden duydu da geldi. Hep destek olduk birbirimize, yardımcı olduk yani. Kimseyi de tanı mıyorduk zaten. Bir tek birbirimiz vardık. Yeri gelir para, yeri gelir yardım yani. Zorluklar çektik, çekmedik değil ama destek de olduk birbirimize." (Görüşme 7, Kadın, 48, Ev kadını)

"Burada genelde Diyarbakırlılar oturur. Biraz yukarda Karşlılar. Genelde de Erzurumlu ve Erzincanlılar vardır. Onlar da bir arada oturuyorlar ama daha fazla yayıldılar bize göre" (Görüşme 4, Erkek, 69, Emekli)

1980 sonrasındaki neoliberal politikalar ve tarımsal üretimin ekonomideki payının azalışı, kırsal kesimde büyük bir işsizliği meydana getirmiştir. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesi gibi sanayi sektörünün gelişmediği alanlarda, ağırlıklı geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olduğu için, tarım politikalarından ve sonucunda meydana gelen işsizlikten de en çok bu kesimler etkilenmiştir.

Kuruçeşme Mahallesi'nde de İzmir'e gelmeden önce, kişilerin ağırlıklı olarak çiftçilikle uğraştığı görülmektedir (% 46.8). Mahalledeki İzmir'e göçün yoğun olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nden kaynaklandığı düşünülürse, bu durum şaşırtıcı değildir. Kırsal kesimde tarım ve hayvancılıkla geçinen kişilerin ağırlıklı olarak ekonomik sebeplerle İzmir'e göçmek durumunda kalmışlardır.

Tablo 29: İzmir'e Göç Etmeden Geçimin Nasıl Sağlandığı

	Sayı	Yüzde
İşsiz	33	11,7
İnşaat işçisi	20	7,1
Esnaf-zanaatkar	22	7,8
Özel sektörde işçi	33	11,7
Devlette işçi (kadrolu)	11	3,9
Çiftçi	132	46,8
Memur	18	6,4
Emekli	3	1,1
Seyyar satıcı-pazarıcı	2	0,7
Düzensiz işler (yevmiyelik işler)	8	2,8
Toplam	282	100,0

İzmir'e göç etmeden önce yapılan mesleklerin başında % 46.8 ile çiftçilik gelmektedir. Özel sektörde işçilik (% 11.7), esnaf-zanaatkarlık (% 7.8) ve memurluk (% 6.4) da kişilerin İzmir'e gelmeden önce geçimlerini sağlama yollarından bazılarını meydana getirmektedir.

Bunlara ek olarak İzmir'e göç eden kişilerin buraya gelmeden önce işsizlikle (% 11.7) de mücadele ettikleri görülmektedir. Bu işsizliği de büyük oranda tarımda makineleşmenin yarattığı kırsal işgücü fazlalığı olarak okuyabilmek mümkündür.

Tablo 30: İzmir'e İlk Gelindiğinde Geçimin Nasıl Sağlandığı

	Sayı	Yüzde
İşsiz	21	7,4
İnşaat işçisi	97	34,4
Esnaf-zanaatkar	26	9,2
Özel sektörde işçi	67	23,8
Devlette işçi (kadrolu)	15	5,3
Devlette işçi (sözleşmeli)	5	1,8
Çiftçi	2	0,7
Memur	20	7,1
Emekli	10	3,5
Seyyar satıcı-pazarıcı	3	1,1
Düzensiz işler (yevmiyelik işler)	16	5,7
Toplam	282	100,0

Ekonomik kaygıları da ön plana alarak göç edenlerin % 7.4'ü İzmir'e ilk geldiklerinde de işsizlikten kurtulamamışlardır. Bununla birlikte kişiler, İzmir'e ilk geldiklerinde ise ağırlıklı olarak inşaat işçiliğine yönelmişlerdir (% 34.4). Geldikleri yerde ağırlıklı olarak çiftçilikle uğraşan göçmenler, kentsel alana geldiklerinde niteliksiz iş gücü olarak görülmüş ve daha çok beden gücüne dayanan mesleklerde istihdam edilmişlerdir. Özel sektörde işçilik (% 23.8), esnaf-zanaatkarlık (% 9.2), işsizlik (% 7.4), düzensiz (yevmiyelik) işler (% 5.7) ve devlette işçilik (% 7.1) ise göçten sonra öne çıkan diğer geçim sağlama yöntemleridir.

Tablo 31: İzmir'e İlk Gelindiğinde Karşılaşılan En Önemli Sorunlar

	Sayı	Yüzde
Sıkıntı yaşamadım	62	21,9
İşsizlik	39	13,8
Geçim sıkıntısı	100	35,3
Ev barınma sorunu	42	14,8
İzmir'e alışamama	39	13,8
Diğer	1	0,4
Toplam	283	100,0

Göç sonrası yaşanan en önemli sıkıntılar da yine ekonomi kaynaklıdır. %35.3 oranında insan geçim sıkıntısını yaşadıkları en önemli sıkıntı olarak tanımlarken, % 13.8 insan işsizlikten şikayet etmiştir. Ev ve barınma sorunu (% 14.8) öne çıkan bir diğer sorundur ki, bu sorunu en azından başlangıçtaki göçmenler gecekondular inşa ederek çözebilmişlerdir. Ayrıca İzmir'e alışamadığını belirtenlerin oranı % 13.8 iken, İzmir'e göç ettikten sonra hiçbir sıkıntı yaşamadığını belirtenlerin oranı ise % 21.9'dur.

Tablo 32: İzmir'e Göç Etme Süresi ile Yaşanılan Sıkıntılar Arasındaki İlişki

			Yaşanılan sıkıntı						Toplam
			Sıkıntı yaşamadım	İşsizlik	Geçim sıkıntısı	Ev barınma sorunu	Şehre (İzmir'e) alışamama	Diğer	
İzmir'e göç 1 - 5 yıl	Sayı		10	3	10	2	6	0	31
	% içinde İzmir'e göç		32,3%	9,7%	32,3%	6,5%	19,4%	0,0%	100,0%
	Toplam içindeki %		3,5%	1,1%	3,5%	0,7%	2,1%	0,0%	11,0%
6 - 10 yıl	Sayı		5	0	3	3	5	0	16
	% içinde İzmir'e göç		31,3%	0,0%	18,8%	18,8%	31,3%	0,0%	100,0%
	Toplam içindeki %		1,8%	0,0%	1,1%	1,1%	1,8%	0,0%	5,7%
11 - 20 yıl	Sayı		14	4	15	1	4	0	38
	% içinde İzmir'e göç		36,8%	10,5%	39,5%	2,6%	10,5%	0,0%	100,0%
	Toplam içindeki %		4,9%	1,4%	5,3%	0,4%	1,4%	0,0%	13,4%
21 - 30 yıl	Sayı		14	10	24	15	14	1	78
	% içinde İzmir'e göç		17,9%	12,8%	30,8%	19,2%	17,9%	1,3%	100,0%
	Toplam içindeki %		4,9%	3,5%	8,5%	5,3%	4,9%	0,4%	27,6%
31 - 40 yıl	Sayı		16	14	31	17	7	0	85
	% içinde İzmir'e göç		18,8%	16,5%	36,5%	20,0%	8,2%	0,0%	100,0%
	Toplam içindeki %		5,7%	4,9%	11,0%	6,0%	2,5%	0,0%	30,0%
41 yıl ve üzeri	Sayı		3	8	17	4	3	0	35
	% içinde İzmir'e göç		8,6%	22,9%	48,6%	11,4%	8,6%	0,0%	100,0%
	Toplam içindeki %		1,1%	2,8%	6,0%	1,4%	1,1%	0,0%	12,4%
Toplam	Sayı		62	39	100	42	39	1	283
	% içinde İzmir'e göç		21,9%	13,8%	35,3%	14,8%	13,8%	0,4%	100,0%
	Toplam içindeki %		21,9%	13,8%	35,3%	14,8%	13,8%	0,4%	100,0%

Bu noktada İzmir'e göç etme süresi ile yaşanan sıkıntılar arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi de önemlidir. Bu bağlamda ilk göze çarpan durum işsizliğe ilişkindir. 5 yıldan az süredir İzmir'de yaşayan kişilerden, işsizlikle ilgili bir sıkıntı yaşadığını belirten kişi sayısı yalnızca 3 iken, 6-10 yıldır İzmir'de yaşayan hiç kimse işsizlikle ilgili bir sıkıntı yaşadığını belirtmemiştir. Bununla birlikte aynı konuda sıkıntı yaşayanların ağırlıklı olarak 20-40 yıl önce İzmir'e göç etmiş kişiler oldukları görülmektedir. Ayrıca İzmir'e göç ettiklerinde ev/barınma sorunu yaşadığını belirtenler de yine benzer şekilde 20-40 yıl aralığında yoğunlaşmaktadır.

Tablo 33: İzmir'e İlk Gelindiğinde Kimden Yardım İstenildiği

	Sayı	Yüzde
Yakın aile çevrem (akrabalar)	106	37,5
Diğer akrabalar	15	5,3
Hemşeriler	4	1,4
Arkadaşlar	14	4,9
Komşular	5	1,8
Hiç kimse	139	49,1
Toplam	283	100,0

Göçten sonra yaşanan ekonomik sıkıntılar, barınma sorunları ve kente uyumsuzluk zaten ilgili literatürdeki çalışmalarla da defalarca ortaya konulmuştur. Yine literatürde kişilerin tüm bu sorunları aşmak için dayanışma ağı kullandıkları da yaygın kanıyı oluşturmaktadır. Fakat mahallede bu durum, tahmin edilenden daha az oranla görülmüştür. İzmir'e ilk gelindiğinde kimlerden yardım alındığı sorgulandığında en yaygın olarak verilen cevap "Hiç kimse" olmuştur (% 49.1). "Yakın aile çevrem" ise ikinci olarak en çok belirtilen yanıt olmuştur (% 37.5).

Tablo 34: Önceki Ekonomik Durumla Bugünkü Ekonomik Durumun Kıyaslanması

	Sayı	Yüzde
Önceki daha iyiydi	83	29,3
Bugünkü daha iyi	149	52,7
Fark yok	51	18,0
Toplam	283	100,0

Kişilerden İzmir'e göç etmeden önceki ekonomik durumlarıyla bugünkü ekonomik durumlarını kıyaslamalarını istediğimizde; görüşülen kişilerin yarıdan fazlası bugünkü durumunu daha iyi olarak tanımlamıştır (% 52.7). % 18 oranında kişi herhangi bir fark olmadığını belirtirken % 29.3 oranında kişi göç öncesi ekonomik durumunun daha iyi olduğunu belirtmiştir.

Tablo 35: Memlekete Gitme Sıklığı

	Sayı	Yüzde
Sık giderim	31	10,8
Ara sıra giderim	98	34,1
Sadece bayram, düğün, cenazelerde	81	28,2
Hiç gitmem	77	26,8
Toplam	287	100,0

Kentteki ekonomik koşullardan kırsal alandakine kıyasla memnurluk, kişilerin memleket ziyaretlerinin sıklığı üzerinde de belirleyici olmuştur. Verilen cevaplar neticesinde en çok “Memleketime ara sıra giderim” seçeneği belirtilmiştir. % 28.2’si, sadece bayram, düğün, cenaze gibi büyük olaylarda memleketlerine gittiklerini belirtirken, % 26.8 gibi büyük bir oran ise memleketine hiç gitmediğini söylemiştir.

6.2.3. Gelir ve Ekonomik Duruma İlişkin Bulgular

Tablo 36: Meslek (Yapılan İş)

	Cinsiyet				Toplam	
	Kadın		Erkek			
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
İşsiz	25	% 7.1	11	% 3.1	36	% 10.2
İnşaat işçisi	-	-	17	% 4.8	17	% 4.8
Özel sektörde işçi	15	% 4.2	47	% 13.4	62	% 17.7
Devlette işçi (kadrolu)	6	% 1.7	12	% 50	18	% 5.1
Devlette işçi (sözleşmeli)	2	% 0.5	9	% 2.5	11	% 3.1
Esnaf-zanaatkar	6	% 1.7	17	% 4.8	23	% 6.5
Ev kadını	97	% 27.7	-	-	97	% 27.7
Memur	8	% 2.2	10	% 2.8	18	% 5.1
Emekli	13	% 3.7	46	% 13.1	59	% 16.8
Seyyar satıcı-pazarıcı	-	-	3	% 0.8	3	% 0.8
Düzensiz işler	3	% 0.8	3	% 0.8	6	% 1.7
Toplam	175	% 50	175	% 50	350	% 100

Yapılan anketlerde, kişilere meslekleri sorulduğunda; % 28.3 ile en çok “ev kadını” cevabı alınmıştır. Buradan varılacak sonuçla, örneklemin yarısını oluşturan kadınların kayda değer bir çoğunluğunun ev kadını olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ev kadını seçeneğinden sonra en çok karşılaşılan diğer cevaplar ise % 17.7 ve % 16.9 ile özel sektörde işçilik ve emekliliktir. Özel sektörde işçi olarak çalışan kişilerin büyük çoğunluğunun düşük gelirli ve yüksek nitelik gerektirmeyen işlerde çalıştığı bilinmektedir. Emeklilerin de büyük çoğunluğu işçi emeklisi olduklarını belirtmiştir. Bu durum literatürdeki kırdan kente göçen kişilerin ağırlıkla kentin niteliksiz işgücünü meydana getirdiği tezini doğrular niteliktedir.

Ayrıca mahallede % 10.3'lük işsizlik oranı da dikkat çekmektedir. TÜİK (2017) verilerine göre, Türkiye'deki işsizlik oranı % 10.9, İzmir'deki işsizlik oranı % 14'tür. Bu oranlara bakarak mahalledeki işsizliğin Türkiye ortalamasına oldukça yakın ve İzmir'deki işsizlik oranından düşük olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte mahalledeki kadın istihdamının Türkiye ortalamasına kıyasla düşüklüğü göz önüne alınırsa, kadınların büyük çoğunluğunun “işsiz” yerine “ev kadını” seçeneğini belirtmesi, mahalledeki gerçek işsizliğin aslında Türkiye ortalamasından daha yüksek olduğunu ortaya koyacaktır. Kaldı ki mahalledeki iş sahibi olduğunu belirten kişiler bile kayda değer oranda düzenli bir işe sahip değildir. Özel sektörde işçi veya inşaat işçisi olarak çalıştığını belirten kişilerin sıklıkla bu meslekleri düzenli şekilde yapamadıklarına ilişkin şikayetler duyulmuştur.

“Kocam inşaat işçisi. İnşaatlarda çalışıyor, ama o da iş bulursa tabi. Arıyorlar, gel iş var diyorlar gidiyor, ne yapsın. Onun dışında bekliyoruz ki haber gelsin.” (Görüşme 12, Kadın, 32, Ev kadını)

1980'li yıllar, Türkiye ekonomisinde radikal dönüşümlerin yaşandığı, 24 Ocak kararları sonrasında devletin sosyal işlevinin törpülendiği ve ‘sosyal refah devleti’ kavramları ile birlikte, ithal ikameci sanayileşme döneminin sona erdiği yıllardır. Bu yıllar özellikle Türkiye’de kayıt-dışı ekonominin de oluşum yıllarıdır. Enformel kesimin gelişimi ile birlikte, sosyal güvenlik mekanizmalarının dışına itilen işçilerin güvencesizliği, gecekonduların ise kentsel mekânın rantsal mekanizmaları içine girmesi birbirine bağlı gelişmelerdir. 1980'li yıllar aynı zamanda gecekondulaşma ile birlikte ekonomide gittikçe ağırlığını arttıran kayıt-dışı ekonominin mekân olarak gecekonduarda gelişmesini sağlamıştır. Kayıt dışı

ekonomi, kırsal alandan kentsel alana olan göçün sürekliliğine dayanır (Ergüder, 2007: 5). Tam da bu nedenle, özellikle vasıfsız işgücü niteliği taşıyan göçmenlerin, şehirde iş bulamamaları veya çoğunlukla düşük ücretli işlerde istihdam edilmeleri, sosyal güvence yoksunluğu ile paralel yürüyen bir süreçtir.

Kayıt-dışı ekonomi içerisinde kişiler, inşaat işçiliği, seyyar satıcılık, işportacılık, ev temizliği gibi nitelik gerektirmemesinin yanı sıra sosyal güvenceden de yoksun işlerde çalışırlar. Bu durum “*çalışan yoksulların*” hem gelirlerin düşük olmasına hem de geleceğe dayalı planlar yapabilme imkanlarının ellerinden alınmasına sebep olmuştur.

Tablo 37: Sosyal Güvence

	Sayı	Yüzde
Sosyal güvencem yok	68	19,4
Sgk	236	67,4
Bağkur	11	3,1
Emekli sandığı	29	8,3
Yeşil kart	3	0,9
Özel sigorta	3	0,9
Toplam	350	100,0

1980 sonrası dönemde kırdan kente göçlerle birlikte bir gecekondu mahallesi olarak oluşmuş olan Kuruçeşme Mahallesi’nin de kayıt-dışı ekonominin ve güvencesiz çalışmanın yaygın olduğu mekanlardan birisi olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

Mahalledeki sosyal güvencesizlik oranı, Gaziantep’teki gecekondu bölgelerindeki oranla ise oldukça yakındır. Gaziantep’te % 19.9 olarak bulgularanan sosyal güvencesizlik Kuruçeşme Mahallesi’nde % 19.4 ‘tür. (Yıldız, 2012: 49).

Mahalledeki diğer sosyal güvence durumlarına bakıldığında ise; SGK’lı % 67.4 ve Emekli Sandığı’na kayıtlı % 8.3’lük bir oran göze çarpmaktadır. Yeşil Kart’lı ve özel sigortalı kişilerin oranı ise % 1’in altındadır.

Sigortasız çalışma ve diğer sosyal güvenlik durumlarına bağlı olarak çalışma oranlarında ise kadın ve erkeklerde belirgin bir eşitsiz dağılım görülmemiştir.

Örneğin kadınlarda 175 kişiden 36'sı sosyal güvencesi olmadığını belirtirken, bu sayı erkeklerde 32'dir.

Kuruçeşme Mahallesi'ndeki % 20'ye yaklaşan sosyal güvencesizlik durumu, oldukça yüksek bir oran olmasının yanı sıra, Türkiye ortalamasının ise oldukça altındadır. TÜİK (2018) verilerine göre Şubat 2018 döneminde herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,6 puan azalarak % 32,2 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte mahalledeki sosyal güvencesi olmayanların oranının Türkiye ortalamasının altında oluşu yeni sayılabilecek bir olgudur. 2000 yılında TİSK (2000: 44) verilerine göre Türkiye'deki kayıt-dışı çalışma oranı % 25 iken, Kuruçeşme Mahallesi'nde % 49'dur (Akpınar, 2000: 138). 18 yılda gerçekleşen bu değişim, elbette mahallenin geçirdiği dönüşümlerden ve sosyal yapısından bağımsız değildir. Gerek mahalledeki rant paylaşımı dolayısıyla ortaya çıkan görece zenginleşme, gerekse de mahallede doğan neslin nispeten daha iyi eğitim ve çalışma koşullarına sahip olması bu sonucu meydana getirmektedir.

Tablo 38: Hanedeki Çalışan Kişi Sayısı

	Sayı	Yüzde
1	165	47,1
2	94	26,9
3 ve üzeri	28	8,0
Çalışan yok	63	18,0
Toplam	350	100,0

Hanede çalışan 1 kişi olan oranı en yüksektir (% 47.1). Mahalledeki kadınların büyük oranda çalışma hayatının içinde yer almayışı ise, bu düşüklüğün sebeplerinden birisi olarak açıklanabilir. Hanede çalışan 2 kişi olan oranı % 26.9'dur. Yüksek oranda işsizliğin görüldüğü mahallede % 18 gibi bir oranda insan ise hanesinde kimsenin çalışmadığını belirtmiştir. Fakat bu oranın içerisinde emeklilerin de dahil olduğu düşünülebilir. Bu sebeple bu durum, söz konusu kişilerin hanelerine hiç gelir girmedigi anlamı taşımayabileceğinden, bu konuda kesin değerlendirmelerden kaçınmak yerinde olacaktır.

Tablo 39: Haneye Giren Aylık Toplam Gelir

	Sayı	Yüzde
Düzenli gelirimiz yok	23	6,6
750 TL'den az	2	,6
751 - 1000 TL	8	2,3
1001 - 1500 TL	80	22,9
1501 - 2500 TL	91	26,0
2501 - 3500 TL	73	20,9
3501 - 5000 TL	43	12,3
5001 - 7000 TL	25	7,1
Diğer	5	1,4
Toplam	350	100,0

Haneye giren aylık toplam gelir rakamları incelendiğinde ise, mahalledeki refah durumun çok iyi olmadığı görülmektedir. Hanelerin dörtte birinden fazlası asgari ücretten daha düşük bir ücretle çalışmaktadır (% 32.4).

Mahalledeki anket uygulanan kişilerin % 6.6'sı ise düzenli bir gelirleri olmadığını söylemektedir. Bu durum bir önceki başlıkta ele aldığımız mahalledeki kayıt-dışı ve güvencesiz çalışma olgusuyla yakından ilişkilidir. Büyük oranda kentteki işlerin beklediği eğitim seviyesi ve niteliklerden yoksun olan gecekondu nüfus, ya kentte kayıt-dışı ve/veya düzensiz şekilde istihdam edilmekte ya da sosyal güvence sahibi olsa dahi, oldukça düşük gelirlere sahip şekilde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu durum da ciddi boyutlarda bir yoksullaşmayı beraberinde getirmektedir.

Hanedeki kişi sayıları kalabalıklaştığında bu durumun daha da kötüleşeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Eski bir gecekondu mahallesi olan Kuruçeşme'nin, tüm dönüşümüne rağmen yoksulluktan büyük ölçüde kurtulamamış olması, zenginleşme ve soylulaşmanın herkesin hayatına etki eden bir süreç olmadığını ortaya koymaktadır. Mahallede her geçen gün yükselen kiralar da göz önünde bulundurulduğunda, yoksul kiracıların sahip olduğu bu gelirlerle mahallede barınabilmesinin imkansız bir hal alacağı görülmektedir. Bu durum da yoksulların mahalleden taşınmasına sebep olmaktadır.

Tablo 40: Oturulan Ev Dışındaki Mal Varlığı

	Sayı	Yüzde
Yok	166	72,8
Ev/daire var	36	15,8
Arsa	7	3,1
Otomobil var	19	8,3
Toplam	228	100,0

Yukarıdaki tabloda da görülebileceği üzere, oturdukları evin kendilerine ait olduğunu söyleyen kişilerin % 72.8'i başka bir mal varlığı olmadığını belirtmiştir. Bu da mahalledeki maddi durum hakkında genel bir fikir vermektedir. % 15.8 başka bir evleri/daireleri daha olduğunu belirtmiştir. Bu evlerin de büyük oranda kentsel dönüşüm sonrası edindikleri evler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Mahalledeki kentsel dönüşüm süreci gecekondü sahipleri için kentsel ranttan pay alma aracı olmuştur.

Ekonomik durumdan memnuniyet durumu incelendiğinde ise; memnun değilim veya hiç memnun değilim diyen % 43.9, idare eder (orta halli) diyen % 31.1, memnunum ve çok memnunum diyenler ise % 24.5 oranındadır. Sonuç olarak mahallede, içerisinde bulunduğu maddi durumdan memnun olmayanların sayısının, memnun olanların sayısının neredeyse iki katı olduğu söylenebilir.

Tablo 41: Ekonomik Durumdan Memnuniyet

	Sayı	Yüzde
Çok memnunum	11	3,1
Memnunum	75	21,4
Orta halli / idare eder	109	31,1
Memnun değilim	93	26,6
Hiç memnun değilim	62	17,7
Toplam	350	100,0

Kır ve kent ikilemi sosyolojinin kuruluş yıllarından beri sosyolojide merkezi bir rol oynamaktadır. Bu ikileme dayanan yaklaşım köy ve kentin hem mekan, hem dayanışma, nüfus, eğitim vs. açılarından birbirlerinin zıttı olarak algılanması

ekseninde düşünce üretilmesine imkan tanımaktadır. Tönnies'te "cemaat ve cemiyet" Durkheim'de "mekanik" ve "organik" dayanışma kavramları ilk örneklerdendir. Bunlara göre, cemaat yüz yüze, birincil ilişkilerin ve biz duygusunun hakim bulunduğu, üyeleri arasında kan bağı olan, katı bir cemaat hissine dayalı yapıdır ve bu yapı kırsal bir topluma karşılık gelmektedir. Cemiyet ise, ikincil ve resmi ilişkilerin bulunduğu, uzmanlaşmanın arttığı, bireyciliğin hakim bulunduğu bir yapıya dayanır ve "şehre" ilişkindir (Sağlam, 2006: 42). İlgili literatürde göçmen ailelerin kente uyum sürecinde karşılaştıkları zorluklarla mücadelede ne tür stratejiler geliştirdikleri ve kentte akrabalık ve hemşerilik bağlarını kullanarak ne şekilde hayatta kalabildiklerini bu ikilik bağlamında ortaya koyan ise birçok çalışma bulunmaktadır. Kentle tam olarak bütünleşemeyen göçmenlerin dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma içerisinde olması, kişilerin kentte var olabilme şansını ve kentteki koşullarını iyileştirmeye katkı sağlamaktadır.

Büyük bölümü kırsal alanın birincil ilişki ağlarının içine doğmuş olan mahalle sakinlerinin de geçmişten getirdikleri kültürü ne kadar zaman geçerse geçsin bir miktar da olsa taşımaya devam edecekleri ve göç etkileri kentteki zor koşulları düşünülürse, birbirlerinin zor günlerinde dayanışma ağını kullanmaları ve dayanışmaya girerek kent hayatına uyum da dahil olmak üzere tüm zorlukları birlikte aşmayı denemeleri beklenebilir. Kaldı ki görüşülen kişilerin büyük bir çoğunlukla, günlük yaşamda kendilerinin çözemeyeceği bir maddi sorunla karşılaştıklarında ilk olarak yakın aile çevrelerinden yardım isteyeceklerini belirtmesi bu yaklaşımı doğrular niteliktedir (% 51.7).

Tablo 42: Maddi Bir Sorunla Karşılaşıncı Kimden Yardım İstenileceği

	Sayı	Yüzde
Yakın aile çevremden	181	51,7
Diğer akrabalarım	6	1,7
Komşularımdan	8	2,3
Arkadaşlarımdan	22	6,3
Bankalardan ihtiyaç ve tüketici Kredisi	60	17,1
Hiç kimseden	73	20,9
Toplam	350	100,0

Bununla birlikte hiç kimseden yardım istemeyeceklerini belirtenlerin oranı % 20.9 iken, bankalardan kredi çekmek suretiyle maddi sorunlarını aşmayı tercih edeceklerini söyleyenlerin oranı % 17.1'dir. Bu durum da mahalledeki geleneksel ikili ilişkilerin yavaş yavaş çözülmeye başladığının bir işareti olarak okunabilir.

Kentlerdeki yoksullukla mücadele etme yollarından birisi ise yardımlardır. Yüksek düzeyde yoksulluğun halen mahallede (özellikle de belirli bölümlerinde) var olmasına karşın, mahalledeki kişiler çok büyük oranda herhangi bir kuruluştan yardım almadığını belirtmiştir. Görüşülen kişilerden yalnızca % 2'sinin herhangi bir kurum veya kuruluştan yardım aldığını belirtmesi oldukça dikkat çekicidir.

Mahallede resmi olarak yardım alan 7 kişiden 4'ü bu yardımı Kaymakamlık'tan aldığını belirtirken, 2'si ise yardım aldığı kuruluş olarak belediyenin ismini vermiştir. Alınan yardımın türü sorgulandığında ise 3'er kişi para ve yakacak yardımı aldıklarını, 1 kişi ise eğitim yardımı aldığını belirtmiştir. Başta mahallenin gecekondularda yaşayanları olmak üzere, mahalle içerisindeki ihtiyaç sahiplerine yardım etmek devletin sorumluluğundadır. Bu bağlamda bu kesimlerinin yaşam standartlarının biraz da olsa yükseltilmesi için bu yardımların artması büyük önem taşımaktadır.

Tablo 43: Alışveriş Yapılan Yer

	Sayı	Yüzde
Mahalledeki bakkaldan (marketten)	74	21,1
Şok, Bim, A101 gibi marketlerden	221	63,1
Mahalle veya mahalle dışındaki büyük marketlerden	46	13,1
Pazardan	9	2,6
Toplam	350	100,0

İktisat biliminde ihtiyaç ve tercih tüketicilerin davranışlarını yönlendiren önemli iki kavram olarak ortaya çıkmaktadır. İhtiyaç karşılandığında haz ve doyum; karşılanmadığı zaman ise acı ve üzüntü veren bir duygudur. Tercih ise kıt kaynaklar ile alternatifler arasında en iyi seçim olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte tüketiciler mal ve hizmet satın alırken rasyonel davranırlar ve kendilerine en çok faydayı sağlayan yerlerden mal ve hizmet satın alırlar (Tatlı, 2015: 233). Yapılan

birçok çalışmada, kişilerin alışveriş yeri seçiminde en önemli etmenlerden birisi olarak fiyatların ucuzluğuna dikkat ettiğini ortaya koymuştur (Akdoğan, 2005; Tatlı, 2015; Avcılar ve Yakut, 2016).

Bilindiği üzere göçmenler, kentsel alanda yoksulluğun en sert şekilde deneyimleyen sosyal grupların başında yer almaktadır. Kuruçeşme Mahallesi gibi yoksulluğun yoğun şekilde gözlenebildiği göçmenlerden oluşan mahallelerde de kişiler ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ucuz ürünler bulabilecekleri yerleri tercih etmektedirler.

Kente göç eden yoksul kesimler, enformel kesimin sağladığı olanaklarla pazardan ucuz ürün satın alabilmektedirler. Giyim sektörü bu konuda verilebilecek en iyi örnektir. Gecekondu nüfusu çoğunlukla maddi ihtiyaçlarını pahalı mağazalardan karşılayamazlar. Kayıt dışı ekonomi, bu kesimlerin başvurdukları ve aktif olarak kullandıkları bir mekanizmayı sağlamaktadır (Ergüder, 2007: 5).

Bununla birlikte son yıllarda ortaya çıkan görece ucuz market zincirleri de yoksul kesimlerin en çok tercih ettikleri alışveriş mağazalarını meydana getirmektedir. Mahallede yaşayan kişilere temel tüketim ihtiyaçlarını nereden karşıladıklarını sorduğumuzda en çok; Şok, Bim, A101, Pehlivanoğlu gibi marketler belirtilmiştir. Refah düzeyinin çok yüksek olmadığı mahallede, bu zincir marketlerin tercih edime sebebinin ekonomik olduğu rahatlıkla söylenebilir. Buna ek olarak evlerine yürüme mesafesindeki bu marketleri tercih etmeleri konumsal olarak ya da bünyelerinde barındırdıkları ürün çeşitliliği ile de açıklanabilir.

Gecekondularda yaşayan 35 kişiden yalnızca 1'i mahalle dışındaki marketleri tercih ederken, 26'sı ise alışveriş için A101 veya Bim gibi marketleri tercih etmektedir. Fason ürettirilen mallarının görece ucuz oluşlarıyla dikkat çeken bu marketlerin gecekondu sakinleri tarafından bu kadar fazla tercih edilmesi ise şaşırtıcı değildir.

En çok alışveriş yapılan ikinci yer olarak gösterilen bakkalların da yine eve yakın olduğu için tercih edildiği söylenebilir. Buna ek olarak geleneksel ikili ilişkilerin kısmen devam ettiği mahallede veresiye vb. sistemler sebebiyle de bakkalların halen tercih edildiği düşünülebilir. Alışveriş yeri olarak mahalle dışındaki büyük marketlerin tercih edilmesi durumu (% 13.1) ise gecekondu yerine daha çok gelir düzeyinin yükseldiği apartmanlarda gözlenmektedir.

6.2.4. Konut ve Kentsel Dönüşümle İlgili Bulgular

Tablo 44: Konut Türü

	Sayı	Yüzde
Gecekondu / tapusuz	35	10,0
Müstakil ev tapulu	77	22,0
Tek binada apartman dairesi	187	53,4
Site içinde apartman dairesi	51	14,6
Toplam	350	100,0

Mahalledeki konutları büyük çoğunluğu tek binada apartman dairesidir (% 53.4). Bu oranda, mahallede son yıllarda gerçekleşen kentsel dönüşümün ve eski gecekonduğunu yıkıp, 3-4 katlı apartmanlara dönüştüren hanelerin de etkisi vardır. Nüfusun % 14.6'sı ise site içerisindeki apartman dairelerinde yaşamaktadır. Sayıları az olan siteler, çok yüksek katlı apartmanlardan oluştukları için ciddi bir nüfusu içerisinde barındırmaktadır. Sosyo-ekonomik olarak diğer kesimlere nazaran daha iyi eğitilmiş ve varlıklı insanları barındıran bu sitelerde, memurluk gibi meslekler ön plana çıkmaktadır. Buna ek olarak halen % 10 gibi bir kesim tapusuz/gecekondu türü evlerde yaşamayı sürdürmektedir.

Tablo 45: Konut Türü ile Mahalledeki Yaşam Süresi Arasındaki İlişki

			Konut türü				Toplam
			Gecekondu / tapusuz	Müstakil ev tapulu	Tek binada apartman dairesi	Site içinde apartman dairesi	
Kaç Yıldır Mahallede Olduğu	5 yıldan az	Sayı	1	4	43	14	62
		% içinde kaç yıldır mahallede	1,6%	6,5%	69,4%	22,6%	100,0%
		% Toplam	0,3%	1,1%	12,3%	4,0%	17,7%
	5-9 yıl	Sayı	5	3	25	11	44
		% içinde kaç yıldır mahallede	11,4%	6,8%	56,8%	25,0%	100,0%
		% Toplam	1,4%	0,9%	7,1%	3,1%	12,6%
	10-19 yıl	Sayı	6	12	26	17	61
		% içinde kaç yıldır mahallede	9,8%	19,7%	42,6%	27,9%	100,0%
		% Toplam	1,7%	3,4%	7,4%	4,9%	17,4%
	20-29 yıl	Sayı	9	22	39	7	77
		% içinde kaç yıldır mahallede	11,7%	28,6%	50,6%	9,1%	100,0%
		% Toplam	2,6%	6,3%	11,1%	2,0%	22,0%
	30-39 yıl	Sayı	9	31	38	1	79
		% içinde kaç yıldır mahallede	11,4%	39,2%	48,1%	1,3%	100,0%
		% Toplam	2,6%	8,9%	10,9%	0,3%	22,6%
	40 yıl ve üzeri	Sayı	5	5	16	1	27
		% içinde kaç yıldır mahallede	18,5%	18,5%	59,3%	3,7%	100,0%
		% Toplam	1,4%	1,4%	4,6%	0,3%	7,7%
Toplam		Sayı	35	77	187	51	350
		% içinde kaç yıldır mahallede	10,0%	22,0%	53,4%	14,6%	100,0%
		% Toplam	10,0%	22,0%	53,4%	14,6%	100,0%

Mahallede son 10 yılda yoğun bir yapılaşma gerçekleşmiş ve belli alanlarda siteler yapılmıştır. Tabloda da görüleceği gibi mahallede on yıldan az oturanlar arasında, tek binada apartman dairesinde ve sitede oturanlar yoğunluktadır. 11-20 yıl arasında mahallede oturanlarda ise yine tek binada apartman dairesinde ve sitede oturanlar yoğunlukta olmakla birlikte, müstakil tapulu evlerde oturanlar da önemli bir orandadır. Mahallede yirmi yıl ve üzerinde oturanlar arasında tek binada apartman dairesi ve müstakil evler ağırlıklı olup, tapusuz eski gecekondular daha azdır. Mahalle içerisinde gecekondular ve kentsel dönüşüme uğrayan ve lüks olarak tanımlanan binalar zaman zaman bir arada da gözlenebilmekte ve bu durum mahalledeki çarpıklığı gözler önüne sermektedir (Bkz: Fotoğraf 3 ve 4).

Tablo 46: Konutların İmar Durumu

	Sayı	Yüzde
İmarlı	297	84,9
İmarsız	53	15,1
Toplam	350	100,0

Mahalledeki konutların % 84.9'u imarlı iken, % 15.1 gibi bir oranda konut ise imarsız durumdadır. İmar izni olmayan bu konutlar, kentsel dönüşüm sürecine de dahil olamamakta ve kişiler, derme-çatma şeklinde tanımlanabilecek bu evlerde yaşamaya devam etmek zorunda kalmaktadırlar.

Tablo 47: Binalardaki Kat Sayısı

	Sayı	Yüzde
Tek katlı	50	14,3
İki katlı	53	15,1
Üç katlı	87	24,9
Dört katlı	76	21,7
Beş katlı	16	4,6
Altı katlı	5	1,4
Yedi kat ve üzeri	63	18,0
Toplam	350	100,0

Mahalledeki konutların yoğunluklu olarak 3 veya 4 katlı olduğu görülmektedir. Genellikle küçük gecekonduların kentsel dönüşüme uğramasıyla meydana gelen bu yeni apartmanlardaki konutların dağılımı ise; tek katlı % 14.3, iki-üç katlı % 40, 4-5 katlı % 26.3 ve 6 ve üzeri katlı ise % 19.4 şeklinde gerçekleşmektedir.

2014 yılında mahallenin yalnızca güney kısmında gerçekleştirilmiş olan bir başka çalışmada, konutların genellikle 1 katlı olduğu sonucuna varılmıştır (Özcan ve diğerleri, 2014: 49). Mahalledeki gözlemlerden yola çıkarak bu durumun ise değişmediği ve tek katlı gecekonduların halen mahallenin bu bölümünde ağırlıkta olduğu söylenebilir.

Gecekonduların küçük alanlara sahip olması ve gecekonduarda yaşayanların arsa birleştirme gibi eylemlere yanaşmaması sebebiyle dar bir alana imar izni almaları, mahalledeki apartmanların büyük ölçüde çok yüksek katlara sahip olamaması sonucunu doğurmuştur. Binaların herhangi bir kentsel planlamadan yoksun şekilde sıkışık olarak yapılması düzensiz yapılaşmayı beraberinde getirmekte ve bu durum mahallenin estetik görünümünü bozmaktadır. Mahalle muhtarı Hasan Batuş da bu durumdan şikayetini dile getirmiş ve mahalleli birbiriyle uzlaşamadığı ve Buca Belediyesi de bu konuda gerekli düzenlemeleri yapmadığı için mahallenin çarpık şekilde yapılaştığını belirtmiştir.

Tablo 48: Konutlardaki Oda Sayısı

	Sayı	Yüzde
1+1	33	9,4
2+1	154	44,0
3+1	161	46,0
Diğer	2	0,6
Toplam	350	100,0

Evlerdeki oda sayılarına bakıldığında ise; 2+1 ve 3+1 evler ön plana çıkmaktadır. 2+1 evlerin, genel olarak kentsel dönüşüme uğramış evlerden oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yüksek apartman dairelerinde ve sitelerde ise evler ağırlıklı olarak 3+1 şeklinde gözlenmektedir.

Buna ek olarak 1+1 evlerin % 9.4 gibi düşük bir oranda kalması ise mahalledeki yoğun öğrenci nüfusuyla açıklanabilir. Araştırma kapsamımız dışında bırakılan öğrencilerin ise büyük bir çoğunlukla 1+1 dairelerde oturduğu bilinmektedir. Sonuç olarak mahalledeki 1+1 dairelerin çalışmaya yansması normalden çok daha az olabilmıştır. Mahalledeki sayıları son yıllarda artan 1+1 daireler, büyük bir rant yaratmakta ve mahallenin tüm görünümünü dönüştürmesi bağlamında ileride daha detaylı şekilde ele alınacaktır.

Tablo 49: Isınma Biçimi

	Sayı	Yüzde
Soba	133	38,0
Doğalgaz	178	50,9
Klima	39	11,1
Toplam	350	100,0

Kuruçeşme Mahallesi'nin yarısından fazlası doğalgazla ısınmaktadır (% 50.9). Bununla birlikte % 38 gibi bir oranda insan elektrik veya kömür sobalarıyla ısınmakta ve bu durum mahalle sakinleri tarafından sıklıkla şikayet edilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle halen gecekondularda yaşayan kesimin ısınma konusunda büyük sıkıntılar yaşadıkları bilinmektedir.

Tablo 50: Konut Mülkiyeti

	Sayı	Yüzde
Kendimizin	217	62,0
Kira	109	31,1
Aile çevresinden birine ait, kira Vermiyoruz	24	6,9
Toplam	350	100,0

Mahallede görüştüğümüz kişilerin % 62'si oturdukları evin mülkiyetinin kendilerine ait olduğunu belirtmiştir. Kirada oturduğunu belirtenlerin oranı ise % 31.1'dir. Bu oranın görüşme dışında bırakılan öğrenciler de göz önünde

bulundurulduğunda daha yüksek olduğu tahmin edilebilir. Mahalledeki kiracı sayıları oldukça fazladır. Gerek karlı bir yatırım olarak görülüp satın alınan ve kiraya verilen konutlar, gerekse de kendi konutu kentsel dönüşüme uğrayan kişilerin evlerini kiraya vermesi bu durumun nedenleridir.

Dokuz Eylül Üniversitesi'nin yanında olması sebebiyle oldukça fazla kiracıyı barındıran bu mahallede kira fiyatları ise ele alınması gereken bir başka olgudur. Mahalle muhtarı da yapılan görüşmelerde bu duruma dikkat çekmiş ve *“Öğrencilerle birlikte kiralar da arttı mahallede”* demiştir. Bununla birlikte öğrencilerin mahallede kiracı olarak varlığı, mahalledeki konutların rant değerini arttırmakta, yatırım amacıyla ev almayı düşünenlerin ve hatta yerel yönetimlerin bile bu ranttan pay alabilmek istemesine sebep olmaktadır¹¹

Mahalledeki hızlı dönüşümün sebep olduğu en önemli şeylerden birisi de ev kiralardır. Mahalledeki rant paylaşımı süreciyle birlikte kiralar her geçen gün artmaktadır. Üniversite öğrencilerinin sayısının çokluğu, konut piyasasının canlanmasına ve dönüşümüne sebep olmuştur. Mahalledeki eski gecekondü sahiplerinden tapu ve imar izni alabilenler, çoğunluğu mütaahhitle anlaşmalı kentsel dönüşümden faydalandılar ve bunun sonucunda eski evleri yerine yapılan apartmanlarda daire/daireler sahibi oldular. Çoğunluğu 1+1 daireler olan ve ağırlıklı olarak öğrencileri ve yalnız yaşayan memur vb. çalışanları hedef alan bu daireler, mahalledeki rant paylaşımının da sembolü olmuş durumdadır ve kiralari her geçen gün artmaktadır.

Tablo 51: Mahalledeki Kiralar

	Sayı	Yüzde
500 TL ve altı	13	11,9
501 - 750 TL	51	46,8
751 - 1000 TL	45	41,3
Toplam	109	100,0

¹¹ <http://www.buca.bel.tr/Haberler/610/mudanya-belediyesi--den--ikinci-doneme-merhaba--.html>

Çalışmada, mahalledeki kiraların ağırlıklı olarak 500 TL ile 1000 TL arasında değiştiği gözlenmiştir. Mahalledeki görüşmelerden bu kiraların büyük bir hızla artmaya devam ettiği ve bu artışın yakın zamanda da hız kesmeyeceği sonucu çıkarılabilir. Bununla birlikte daha önce de belirtildiği gibi mahallede yaşayan öğrencilerle görüşme gerçekleştirilmemiştir. Bu sebeple ilgili rakamlarda öğrencilerin yaşadığı konutların kiraları yer almamaktadır. Yine sahadan elde edilen gözlemler ve veriler ışığında, eşyalı şekilde evlerin kiraya verilmesi durumunun da mahallede oldukça yaygın olduğu söylenebilir. 1+1 evler, içlerine birkaç parça eşya koyarak rahatlıkla 1000 TL ve üzeri fiyatlara kiraya verilebilmektedir.

“500 lira kira ödüyorum ben. 10 yıldan fazladır buradayım ama. Biraz ondan az ödüyorum aslında. Duyuyorum yoksa çok yükseldi kiralar. Biraz büyük dükkanlar bin lira hatta daha fazla kira ödüyor buralarda” (Görüşme 20, Erkek, 54, Esnaf).

Tablo 52: Konutun Bulunduğu Arsanın Alınış Şekli

	Sayı	Yüzde
Hazine arazisini çevirip gecekondu yaptım	46	36,8
Özel şahsa ait tapulu arsayı Aldım	61	48,8
Özel şahsın çevirdiği tapusuz arsayı aldım	16	12,8
Diğer	2	1,6
Toplam	125	100,0

Bilindiği üzere 1950 öncesi dönemde gecekondulaşmanın ne kadar ciddi boyutlara ulaşabileceği anlaşılamamış ve gecekondulaşma, geçici bir süreç olarak görülmüştür. 1948 yılında çıkan 5218 Sayılı Kanun’la başlayan gecekondulara ilişkin yasal süreçte de bu anlayışın bir yansıması olarak ciddi önlemler alınamamış, sınırlı düzenlemelerle gecekondu sorunu çözülmeye çalışılmıştır. Gerekli önlemlerin alınamayışı ve artan iç göçler sonucu, göçmenlerin deneyimledikleri barınma sorununa yönelik buldukları çözüm olan gecekondu, 1950-1980 döneminde hızlı bir artış göstermiştir ve bu dönemdeki gecekondu çoğunlukla hazine arazileri

üzerine kurulmuştur. Daha sonraki dönemlerde ise önceden bu hazine arazilerini çevirmiş olan gecekonducuların bu arazileri sattığı veya kiraya verdiği görülmüştür.

Göçmenlerin gelişiyle birlikte 1970 sonrası dönemde kurulan ve öncesinde hazine arazilerinin bulunduğu bir yer olan Kuruçeşme Mahallesi'nde de gelenler o dönem ya hazine arazilerini çevirerek üzerine gecekonducularını inşa etmiş ya da önceden çevrilmiş yerleri küçük meblağlara almıştır. Mahalleye ilk yerleşenlerden birisi olan mahalle muhtarı bu durumu şu sözlerle açıklamıştır; *“Buraya önceden gelen 15 hane bir hakimiyet kurmuştu. Onlar üzerinden verildi yerler.”*

“Burası parça parça ayrılmıştı biz geldiğimizde. Ufak bir meblağ verdik o zamanın parasıyla, üç-beş. Satın aldık arsayı, geldik evimizi yaptık, hemen yerleştik (Görüşme 14, Erkek, 71, Esnaf).

Yine Mahalle muhtarından edinilen bilgilere göre, bu kişilerin çoğu, evlerini kentsel dönüşüme verdikten sonra İzmir'in çevre ilçelerine yerleşmişlerdir.

Mahallede 1985 sonrası dönemde ise imar aflarıyla yasal bir statüye kavuşan arazileri veya gecekonducuları satın alma durumu yaygınlaşmıştır. Şu anda oturdukları evin bulunduğu arsanın mülkiyetine sahip olan kişilerin, bu arsaları nasıl edindikleri sorulmuştur. % 48.8'le en yüksek durum, özel şahsa ait tapulu bir arsanın satın alınmasıdır. Bu durum, mahallenin büyük ölçüde 1980 sonrası dönemde oluşması ve nüfusun 1990'larda artmasıyla açıklanabilir. Bununla birlikte yine kayda değer bir oranı oluşturan yerleşimciler (% 36.8), hazine arazisini çevirerek üzerine gecekondular inşa ettiğini belirtmişlerdir.

Mahalledeki gecekonduların yapım yılları incelendiğinde; gecekonduların inşasının 1970'li yıllarda başladığı söylenebilir. Gecekondulaşmanın en yoğun gözlemlendiği dönem ise 1981-1990 yılları arasındır. Mahallenin nüfusunun yoğun şekilde arttığı ve gelen göçmenlerin artık sadece Doğu Anadolu Bölgesi'nden değil, tüm bölgelerden olduğu dönem de bu zaman aralığına denk gelmektedir.

2000 sonrası dönemde ise gecekondulaşma her geçen gün azalmıştır. Bugün mahallede halen gecekondular varlığını sürdürse dahi bu yapıların büyük ölçüde 2000 yılı öncesi inşa edilen gecekondular olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Tablo 53: Gecekondu Yapım Yılı- Arsa Edinimi İlişkisi

			s31gecekondu_yılı				Total
			1970 - 1980 arası	1981- 1990 arası	1991 - 2000 arası	diğer	
s30arsa_edinimi	hazine arazisini çevirip gecekondu yaptım	Count	15	22	9	0	46
		% of Total	14,0%	20,6%	8,4%	0,0%	43,0%
	özel şahısa ait tapulu arsayı aldım	Count	5	19	20	4	48
		% of Total	4,7%	17,8%	18,7%	3,7%	44,9%
	özel şahsın çevirdiği tapusuz arsayı aldım	Count	2	7	2	1	12
		% of Total	1,9%	6,5%	1,9%	0,9%	11,2%
	diğer	Count	1	0	0	0	1
		% of Total	0,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,9%
Total	Count	23	48	31	5	107	
	% of Total	21,5%	44,9%	29,0%	4,7%	100,0%	

Ayrıca, gecekonduların inşa edilme yılları ile arsa edinimleri arasındaki ilişkiye bakmak da yerinde olacaktır. 1970-1980 yılları arasında gecekondu yapan kişilerin % 65.2'si gecekondu yaptıkları arsayı, hazine arazisini çevirerek edinmişlerdir. Daha sonraki yıllarda bu oranda bir azalış olmuş ve 1991- 2000 yılları arasında gecekondu yapan kişilerin ise % 64.5'i özel şahsa ait tapulu arsayı satın almıştır. Bu durum genel Türkiye gecekondu literatürüyle paralel ilerleyen bir süreci işaret etmektedir.

Bununla birlikte Kuruçeşme Mahallesi'ndeki gecekonduların ismi sıklıkla yıkımlarla da birlikte anılmıştır. Özellikle Burhan Özfatura¹² dönemindeki yıkımlar Cumhuriyet Gazetesi'nin manşetinde dahi kendisine yer bulmuştur. 1980 sonrası dönemde mahalledeki gecekonduların sıklıkla yıkımlarla karşı karşıya kalması, çoğunluk için imar affıyla birlikte mahallede tapuların dağıtılmasına kadar sürerken, imar affından yararlanamayanların gecekonduları, yıkımlarla karşılaşmaya devam etmiştir.

Görüşülen kişilerin % 35.8'i en az 1 kez gecekondularının yıkım girişimiyle karşılaştığını belirtirken, % 64.2'si gecekondularının herhangi bir yıkım girişimiyle karşı karşıya kalmadığını söylemiştir. Sahadan elde edilen veriler ışığında yıkımların 1985-1989 yılları arasında yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

¹² Burhan Özfatura 1984-1989 yılları arasında İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı yapmış ve 1989 yılı yerel seçimlerinde Yüksel Çakmur'a karşı seçimi kaybetmiştir. 1994 yılında tekrar seçimlere girmiş ve bir dönem daha İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevini yürütmüştür.

Buna ek olarak evlerinin yıkım veya yıkım girişimiyle karşılaştığını belirten kişiler bu durumu çoğunlukla birden fazla kez deneyimlemişlerdir. Görüştüğümüz kişilerin çoğunluğu 2-3 kez, önemli bir kısmı da 4 veya 5 kez gecekondusunun yıkım veya yıkım girişimiyle karşılaştığını belirtmiştir. Bu durum mahalledeki yıkımların ve yıkım girişimlerinin süreklileştiği ve gecekonduların da bu gerçekliğe karşı var olabilme stratejileri geliştirdiği bir döneme denk gelmektedir.

Bu stratejilerden ilki var olan yıkımların engellenmesine yöneliktir. Kuruçeşme Mahallesi sakinleri evlerinin yıkımlarına karşı irili ufaklı birçok eylem gerçekleştirmiş ve mahalledeki yıkımlara karşı kimi zaman yıkımları engelleyen kimi zamansa sonuç vermeyen direnişler göstermişlerdir.

“Çoluk çocuk yürüyüşlere gittik, yolları kapattık, direndik. Elimizden ne geliyorsa yapmaya çalıştık. 1 kere engel olabildik ama sonra gelip yine yıktılar. Devlete karşı belli bir şeye kadar mücadele edebiliyorsun.” (Görüşme 8, Kadın, 54, Ev kadını)

1980’lü yıllardaki direnişlerde mahallenin devrimci üniversite öğrencilerinden de destek gördüğü bilinmektedir. Görüşülen birçok kişi kendileriyle birlikte direnen üniversite öğrencilerinden oldukça olumlu şekilde bahsetmekte ve evlerinin yıkılmama sebebi olarak bu öğrencileri minnetle anmaktadır.

“Allah o öğrencilerden bin kere razı olsun. Geldiler buraya bizle birlikte eylemler yaptılar. Yıkırmadılar evlerimizi. Onlar olmasa bin kere yıkılmıştı bu evler.” (Görüşme 4, Erkek, 69, Emekli)

“O devrimci çocuklar olmasa ne yapardık bilmiyoruz. Çok güzel hatırlıyorum nasıl uğraştıklarını. Yıkırmadılar evimizi, sağ olsunlar. Mücadele ettiler bizim için.” (Görüşme 1, Kadın, 58, Ev kadını)

Gecekonduların yıkımlarına karşı son direniş ise 2008 gerçekleşmiştir. Kendilerine Kuruçeşme Halk İnisiyatifi ismini veren bir grup, Buca Belediyesi önünde oturma eylemi yapmış ve gecekondularını protesto ederek “Yıkım değil çözüm istiyoruz!” demişlerdir.

Kuruçeşme Mahallesi’nde yaşayanların gecekonduların yıkımları karşısında geliştirdiği ikinci strateji ise, olası bir yıkımı mümkün olan en az zararla atlarmaya çalışmaktır. Bunu yapabilmenin en önemli yolu ise gecekondulara mümkün olduğunca az yatırım yapmaktan geçmektedir. Gecekondulara kat çıkma, oda ekleme, daha kaliteli çatı yapma gibi eylemler, olası bir gecekonduların yıkımında

yapılan masrafların ve emeklerin boşa gitmesi anlamına gelmektedir. Tam da bu sebeple Kuruçeşme halkı yıkımların yoğun olduğu dönemlerde bu tarz gecekonduların koşullarını iyileştirici eylemlerden uzak durmuş, bir veya iki odalı, ufak, çatısı ve pencereleri sorunlu evler yapmışlardır. Bu sayede hem bir yıkım gerçekleştiğinde karşılaştıkları zararı azaltmış hem de yeni gecekondularının inşa sürecini kısaltabilmişlerdir.

“Onlar yıktı biz yaptık, onlar yıktı biz yaptık. Baya bir süre böyle devam etti. Başka yapacak bir şeyimiz yok ki, ne yapsaydık? Nerede otursaydık çoluk çocuk? Mecbur bir daha, bir daha yaptık.”(Görüşme 9, Erkek, 76, Emekli)

Tablo 54: Konutun Alınma Şekli

	Sayı	Yüzde
Arsayı edindiğimizde kendimiz yaptık	82	36,0
Birikmiş paramızı kullanarak	64	28,1
Bankadan konut kredisi çekerek	39	17,1
Kooperatif üyeliği ile taksit ödeyerek	15	6,6
Kentsel dönüşüm yasasından önce müteahhite vererek	3	1,3
Müteahhitle anlaşmalı kentsel dönüşüme vererek	21	9,2
Kentsel dönüşüm yasasıyla kendimiz yaptık	3	1,3
Diğer	1	0,4
Toplam	228	100,0

Görüştüğümüz kişilerden ev sahibi olan kişilerin % 36’sı sahip oldukları evi, arsayı edindiklerinde kendilerinin inşa ettiğini belirtmiştir. % 28.1’i ise ev sahibi olurken birikmiş paralarından yararlanmıştır. % 17.1 ev sahibi olabilmek adına bankadan konut kredisi çektiğini belirtmiştir. % 11.8 kentsel dönüşüm neticesinde ev sahibi olurken, % 6.6’sı ise kooperatif taksidi ödeyerek ev sahibi olmuştur.

Bankadan konut kredisi çekilerek veya kooperatif üyeliği sistemiyle alınan evler gecekonduların sonrası döneme denk gelmektedir. % 36 gibi yüksek bir oranda insanın evlerini kendilerinin yapmış olması mahallenin eski bir gecekondular mahallesi olduğunu doğrular niteliktedir. Yine benzer şekilde % 10'dan fazla bir oranda insanın evini kentsel dönüşüm ile dönüştürmesi de göz önünde bulundurulduğunda, mahallede eski yıllarda gecekondular olmayan bir konut bulmanın imkansızlığını ortaya koymaktadır.

Tablo 55: Kaç Yıldır Mahallede Yaşanıldığı ve Konutu Satın Alma Şekli Arasındaki İlişki

			Evin nasıl alındığı								Toplam
			Arsayı edindiğimizde kendimiz yaptık	Birikmiş paramızı kullanarak	Bankadan konut kredisi çekerek	Kooperatif üyeliği ile taksit ödeyerek	Kentsel dönüşüm yazasından önce müteahhite vererek	Müteahhite anlaşmalı kentsel dönüşümüne vererek	Kentsel dönüşüm yazasıyla kendimiz yaptık	Diğer	
Kaç yıldır 5 yıldan az mahallede olduğu	Sayı		2	6	10	0	0	3	0	0	21
	% içinde kaç yıldır mahallede		9,5%	28,6%	47,6%	0,0%	0,0%	14,3%	0,0%	0,0%	100,0%
	Toplam içindeki %		0,9%	2,6%	4,4%	0,0%	0,0%	1,3%	0,0%	0,0%	9,2%
5-9 yıl	Sayı		6	8	10	0	0	2	0	0	26
	% içinde kaç yıldır mahallede		23,1%	30,8%	38,5%	0,0%	0,0%	7,7%	0,0%	0,0%	100,0%
	Toplam içindeki %		2,6%	3,5%	4,4%	0,0%	0,0%	0,9%	0,0%	0,0%	11,4%
10-19 yıl	Sayı		8	13	2	10	1	0	0	1	35
	% içinde kaç yıldır mahallede		22,9%	37,1%	5,7%	28,6%	2,9%	0,0%	0,0%	2,9%	100,0%
	Toplam içindeki %		3,5%	5,7%	0,9%	4,4%	0,4%	0,0%	0,0%	0,4%	15,4%
20-29 yıl	Sayı		27	17	9	3	0	6	1	0	63
	% içinde kaç yıldır mahallede		42,9%	27,0%	14,3%	4,8%	0,0%	9,5%	1,6%	0,0%	100,0%
	Toplam içindeki %		11,8%	7,5%	3,9%	1,3%	0,0%	2,6%	0,4%	0,0%	27,6%
30-39 yıl	Sayı		31	14	6	1	1	7	2	0	62
	% içinde kaç yıldır mahallede		50,0%	22,6%	9,7%	1,6%	1,6%	11,3%	3,2%	0,0%	100,0%
	Toplam içindeki %		13,6%	6,1%	2,6%	0,4%	0,4%	3,1%	0,9%	0,0%	27,2%
40 yıl ve üzeri	Sayı		8	6	2	1	1	3	0	0	21
	% içinde kaç yıldır mahallede		38,1%	28,6%	9,5%	4,8%	4,8%	14,3%	0,0%	0,0%	100,0%
	Toplam içindeki %		3,5%	2,6%	0,9%	0,4%	0,4%	1,3%	0,0%	0,0%	9,2%
Toplam	Sayı		82	64	39	15	3	21	3	1	228
	% içinde kaç yıldır mahallede		36,0%	28,1%	17,1%	6,6%	1,3%	9,2%	1,3%	0,4%	100,0%
	Toplam içindeki %		36,0%	28,1%	17,1%	6,6%	1,3%	9,2%	1,3%	0,4%	100,0%

Mahalledeki yaşam süresi ile konutun satın alınma şekli arasındaki ilişkiyi de incelemek yararlı olacaktır. Tabloya göre evleri için “Arsayı edindiğimizde kendimiz

yaptık” diyenlerden yalnızca 2 kişi mahallede 5 yıldan az süredir yaşadığını belirtmiştir. Bununla birlikte mahallede 20 yıldan fazladır yaşadığını belirtenler içinde bu cevabı verenlerin sayısı 66’dır. Buradan yola çıkarak, mahallede yaşama süresi arttıkça konutu bizzat inşa etmenin de arttığını söyleyebiliriz. Ayrıca evlerinin konut kredisi çekerek aldık diyen 39 kişinin 20’si evlerini son on yılda edinmişlerdir. Belirtilen yıllar mahallenin bazı bölgelerinde sitelerin ve çok katlı apartman dairelerin arttığı bir zaman dilimidir. Ayrıca oturduğu konuta, mütahitle anlaşmalı kentsel dönüşüm sonucu yerleşen 21 kişinin 16’sı 20 yıl ve üzeri mahallede oturan yerleşimcilerdir.

Tablo 56: Konuttan Memnuniyet

	Sayı	Yüzde
Çok memnunum	40	11,4
Memnunum	181	51,7
Orta halli / idare eder	85	24,3
Memnun değilim	23	6,6
Hiç memnun değilim	21	6,0
Toplam	350	100,0

Yukarıdaki tablodan kişilerin şu an oturdukları evlerden memnuniyet durumu incelendiğinde; % 63.1 gibi yüksek bir oranın evinden memnun veya çok memnun olduğu söylenebilir. % 24.3 orta halli / idare eder derken, yalnızca % 12.6’lık bir oranın evlerinden memnun olmadığı görülmektedir.

Oturduğu konuttan memnun olmayan kişilerin önemli bir bölümünü halen gecekondularda yaşayanlar oluşturmaktadır. Görüşmüş olduğumuz 35 gecekondulu sakininin hiçbirisi bu soruya “çok memnunum” şeklinde cevap vermezken, gecekonduda oturanlar “hiç memnun değilim” diyenlerin de yaklaşık % 40’ını oluşturmaktadır. Halen gecekonduda oturanların çalışmamızda % 10’luk bir orana denk gelmesi ve konut memnuniyetsizliğinde % 40 gibi bir oranı kapsaması, gecekonduların koşullarının kötülüğünü ortaya koymaktadır.

Tablo 57: Konuttan Memnun Olmama Gerekçeleri

	Sayı	Yüzde
Eski ve bakımsız olması	31	50,0
Yeterince güneş almaması	2	3,2
Küçük ve kullanışsız olması	20	32,3
Sobalı olması	7	11,3
Diğer	2	3,2
Toplam	62	100,0

Oturduğu evden memnun olmayan kişilerin başlıca memnuniyetsizlik sebebi ise evlerinin eski ve bakımsız olmasıdır (% 50). Bu seçeneği belirtenler de çoğunlukla halen gecekondularda yaşayan kişilerdir.

Bununla birlikte % 32.3 gibi yüksek bir oranda insan ise evlerinin küçük ve kullanışsız olmasından şikayet etmektedirler. Bu seçeneği belirten kişilerin ise büyük oranda evleri kentsel dönüşüm sürecinde 1+1 veya 2+1 daireye dönüşmüş kişilerden oluştuğunu söylemek zor olmayacaktır. 1+1 evlere taşınan aileler, eski yaşam alışkanlıklarını değiştirmek durumunda kalmakta ve eski bahçeli geniş evlerindeki yaşantılarından vazgeçmektedirler. Özellikle fazla sayıda nüfusu bünyesinde barındıran ailelerin bu evlere sığmakta büyük zorluklar çektikleri bilinmektedir. Hatta bu durum ailelerin mahalleden uzaklaşmasının bile önemli bir gerekçesi olarak görülebilir.

Buna ek olarak % 11.3 gibi bir oranda insan evlerinde doğalgaz bulunmadığı için sobayla ısınmaktan memnun olmadığını belirtmektedir. Oturdukları evin yeterince güneş almaması da dile getirilen bir diğer memnuniyetsizlik sebebidir.

Mahalledeki kentsel dönüşüm süreci sonrasında yaşananların iyi analiz edilebilmesi için özellikle 1980 sonrasındaki ülke genelindeki değişimlerin de iyi şekilde irdelenmesi gerekmektedir.

1970’li yıllardan itibaren etkisini gösteren neoliberal ekonomi politikaları; 12 Eylül’ün ardından Türkiye’de de uygulanmaya başlamıştır. Bu dönemde kentsel alanları metalaştıracak ve serbest piyasa ekonomisine sunacak yasal düzenlemeler hızla gerçekleştirilmiş, yerel yönetimler imar planlamasıyla ilgili geniş yetkilerle donatılmıştır. İlçe belediyelerine aktarılan imar yetkileri, kayırmacılık ilişkilerinin

egemen olduğu bir siyasi düzlemde hızlı ve belli sınıfların lehine işleyen bir kentsel dönüşüm sürecini başlatmıştır.

2012 yılında çıkan Kentsel Dönüşüm Yasası ile birlikte kentsel dönüşüm süreci, Kuruçeşme Mahallesi'nde de yoğun şekilde gözlenmeye başlamıştır. Kentsel dönüşüm, mahalle içerisinde özellikle son 3 yılda yoğunlaşma göstermektedir. Büyük çoğunluğu küçük yapsatçılar aracılığıyla gerçekleşen bu süreç Kuruçeşme Mahallesi için planlamadan yoksun ve çarpık şekilde gerçekleşmektedir.

Devlet politikaları, yerel yönetim uygulamaları, yapsatçı müteahhitler ve eski gecekondü sahiplerinin 4 ayağını oluşturduğu bu rant paylaşımının bir zenginleşme yarattığı ortada olmakla birlikte, bu zenginleşmenin aynı zamanda bir yerinden etme sürecini de beraberinde getirdiği söylenebilir. Hem evleri küçüldüğü ve yaşam alışkanlıkları değiştiği için bir nevi gönüllü şekilde mahalleyi terk edenler, hem de kiraların yükselmesinden dolayı mahalleyi terk etmek zorunda kalan yoksul kiracıların bu yerinden etme sürecinde yaşadıklarının değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Tablo 58: Konutların Kaç Yıl Önce Kentsel Dönüşüme Uğradığı

	Sayı	Yüzde
1 yıl	9	26,5
2 yıl	10	29,4
3 yıl	11	32,4
4 yıl	1	2,9
5 yıl	2	5,9
Diğer	1	2,9
Toplam	34	100,0

Görüşülen kişilerden 34'ünün (% 9.4) evi kentsel dönüşüm süreciyle yıkılıp yeniden yapılmış veya yapım aşamasındadır. 34'kişiden 30'unun evi ise son 3 yılda dönüşme uğramıştır. Mahalledeki en önemli dönüşümün kentsel dönüşüm süreci olduğu düşünülürse ve bu sürecin de büyük ölçüde son üç yıla sığıdığı göz önünde bulundurulursa, mahalledeki dönüşümün hızı anlaşılabilir olacaktır.

Tablo 59: Kentsel Dönüşüm Sonrasında Yaşanan Değişiklikler

	Sayı	Yüzde
Oturduğumuz ev haricinde daire sahibi olduk ve gelirimiz arttı	3	7,5
Yeni, daha kaliteli ve rahat konutlara sahip olduk	20	50
Daha küçük bir eve geçtik	9	22,5
Yaşam alışkanlıklarımız olumsuz yönde değişti	6	15
Herhangi bir değişiklik olmadı	2	5
Toplam	40	100,0

Mahallede hızlı şekilde deneyimlenen kentsel dönüşüm süreci sonrasında kişilerin hayatlarında neler değiştiğinin sosyolojik analizi ise büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, görüşülen kişilere yeni evlerine yerleştikten sonra hayatlarında nelerin değiştiğini sormak, bu analizin yapılabilmesini olanaklı kılmaktadır. Eski konutları kentsel dönüşüme uğrayan ve yeni evlerinde yaşamaya başlayan kişilerden yaşamlarındaki değişiklikleri değerlendirmelerini istediğimize, en öne çıkan yanıtlar, konutlarının fiziki koşullarına ilişkin olmuştur. Nitekim anket yapılan kişilerin % 50'si "Yeni, daha kaliteli ve rahat konutlara sahip olduk" seçeneğini dile getirmiştir. Eski gecekondularındaki kötü koşullarından kurtulabilmek, hayatlarının büyük bölümü yoksulluk içinde geçmiş olan bu kitle için büyük önem taşımaktadır ve kentsel dönüşüm sürecinin tüm olumsuz yanlarına rağmen bu kadar arzulanabilir oluşunun temel motivasyonunu yaratmaktadır.

Anket uygulananların % 15'i yaşam alışkanlıklarının olumsuz yönde değiştiğini belirtmiştir. Bu olumsuzluklar arasında en öne çıkan durum, bahçelerinin olmayışı ve bahçeli müstakil bir evde yaşarken, apartmanda yaşamak zorunda kalmalarıyla ilgili olmuştur.

"Eskiden herkesin bahçelerinde ağaçlar vardı, altlarında oturur, konu komşu, çoluk çocuk çay içer sohbet ederdik. Özliyoruz o günleri." (Görüşme 5, Kadın, 54, Emekli)

Mahallede anket uygulanan kişilerin % 22,5'i ise daha küçük bir evde yaşamak durumunda kaldıklarını söylemiştir. Bu durum elbette ki ufak arsalar sebebiyle fazla kat çıkılamayan binalardan mümkün olduğunca fazla daire çıkarabilme hırının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Daha fazla kat ve daire demek daha fazla kar demektir.

Mahalledeki kentsel dönüşüm süreci, yapılan sözleşmelerde farklılaşmakla birlikte genel olarak gecekondü sahiplerinin ve müteahhitlerin eşit daire almasıyla sonuçlanmaktadır. Hatta zaman zaman gecekondü sahiplerinin eşit sayıda daireye ek olarak müteahhitten para da aldıkları bilinmektedir. Küçük fakat daha fazla daire sahibi olabilmek hem ev sahipleri hem de müteahhitler için daha fazla kar elde edebilmenin yolu olduğundan tercih edilmekte, fakat bu durum evi kentsel dönüşüme uğrayan kişilerin küçük bir evde yaşamak zorunda kalmasıyla sonuçlanmaktadır. .

“Yarı yarıya anlaşıyoruz ev sahipleriyle. Yarısını onlar alıyor yarısını biz. 8 daire mi çıktı mesela 4 onlara 4 bize. 6 mı çıktı, 3 onlara 3 bize. Onlar daha karlı ama tabi masrafları biz yapıyoruz ev inşası, kapısı, penceresi.”
(Görüşme 17, Erkek, 49, Müteahhit).

Tablo 60: Kentsel Dönüşümden Memnuniyet

	Sayı	Yüzde
Çok memnunum	7	20,6
Memnunum	11	32,4
Orta halli / idare eder	8	23,5
Memnun değilim	4	11,8
Hiç memnun değilim	4	11,8
Toplam	34	100,0

Konutları kentsel dönüşüme uğramış 34 kişiden kentsel dönüşümden genel olarak memnuniyetlerini değerlendirmelerini istediğimizde, 18'i (% 53) kentsel dönüşümden memnun veya çok memnun olduğunu belirtmiştir. % 23.5 orta halli/ idare eder değerlendirmesinde bulunurken yalnızca 8 kişi (% 23.6) memnun değilim

ya da hiç memnun değilim demiştir. Bu da konutları kentsel dönüşüme uğramış kişilerin çoğunluğunun bu süreçten memnun kaldığı anlamına gelmektedir. Fakat kentsel dönüşümden memnuniyet konusu cinsiyet ekseninde incelendiğinde erkeklerin sürece karşı kadınlardan daha olumlu bir bakış açısına sahip oldukları görülmüştür. Evi kentsel dönüşüme uğramış 34 kişinin 17'si kadın, 17'si ise erkektir. Bununla birlikte kentsel dönüşümden memnun veya çok memnun olduğunu belirten erkek sayısı, kadın sayısının iki katıdır. Bu durumun neden bu şekilde gerçekleştiği sorusunun yanıtı ise geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle açıklanabilir.

Türkiye gibi kadınların büyük oranda eğitimsiz bırakıldığı ve çalışmalarının hoş karşılanmadığı toplumlarda, kadınların toplumsal hayata katılımları da oldukça sınırlı düzeylerde gerçekleşmekte ve hayatlarının büyük bir bölümü ev ortamında geçmektedir. Ev işleriyle ilgilenme, yaşlı ve çocuk bakımı ekseninde geçen hayatlarında sosyalleşme de ancak ev ortamlarında olabilmekte, akrabalar ve komşularla sınırlı ilişki ağları, kadınları özel alanlara hapsedmektedir. Erkekler ise hem ev geçindirme yükümlülükleri onların sırtında olduğu, hem de toplumsal baskıya kadınlara oranla daha az maruz kaldıkları için günlük hayatlarında ev dışında daha çok vakit geçirebilme imkanı bulmaktadırlar. Bu durumda eve ilişkin meydana gelen değişimlerden kadınlar, erkeklere oranla daha fazla etkilenmektedirler. Örneğin yapılan bir görüşmelerde kadınlar sıklıkla bahçeli evlerini özlemle anmakta, ağaçlarını özlediklerini söylemekte ve eski komşuluk ilişkilerinin yokluğundan şikayet etmektedirler.

“Ben bu kentsel dönüşümden hiç memnun değilim. Benim bahçeli evim daha güzeldi. Müstakil, güzel. Çoluk çocuk bir arada oyun oynuyordu. Şimdi betonun üzerindeyiz. Üzümlüm vardı, yeni dünyam vardı, ağaçlarım vardı. Hepsi kesildi.” (Görüşme 16, Kadın, 60, Ev kadını)

“Ben sevmiyorum apartmanı valla. Ayağımız toprağa değemiyor. Minnacık bir eve de tıkdık. Toprağı, yeşilliği, eski evimi özliyorum. Erkekler çıkıyor işe gidiyor, kahveye gidiyor. Biz bu duvarların arasında kalakaldık.” (Görüşme 8, Kadın, 54, Ev kadını)

“Kentsel dönüşümle birlikte bir sürü komşum oldu ama hiçbirini tanımıyorum artık. Gidip-gelme de olamıyor. Özliyorum o eski komşularımla oturduğum, eğlendiğim günleri, ne yalan söyleyeyim.” (Görüşme 2, Kadın, 49, Ev kadını)

Erkekler ise kentsel dönüşümün maddi boyutuyla daha fazla ilgilenmekte ve ağırlıklı olarak evlerinin yarattığı maddi kazanım ve konutlarındaki fiziki iyileşmelerle alakadar olmaktadır. Birebir şekilde görüştüğümüz neredeyse her erkek, kentsel dönüşüm bahsi açıldığında sahip oldukları kiracılar ve maddi durumlarındaki iyileşmeden söz etmiştir.

“Kentsel dönüşüm bence iyi oldu. Eskiden gariban gariban yaşıyorduk, şimdi çok şükür iyiyiz. Kiracılarımız var 2 tane. Hem evimiz de güzelleşti. Yeni dolaplar, kapılar. Doğalgaz da var.” (Görüşme 18, Erkek, 38, Esnaf)

“Kentsel dönüşüm mahalleyi hareketlendirdi. Eskiden hiçbir şey yoktu bu mahallede, şimdi evler dükkanlar, çok güzel oldu... Evleri temelden satabiliyoruz. Mahalle geliştiği için insanlar yatırım için alıyorlar temelden ucuza. Ya da kiralamak için de alabiliyorlar tabii. Öğrenciler çok mahallede. Onlara kiralanıyor” (Görüşme 17, Erkek, 49, Müteahhit).

Kentsel dönüşüm süreci hiç şüphesiz mahalledeki hızlı dönüşümün olduğu kadar zenginleşmenin de sebebidir. Eskinin yoksulları bugünün gelir sahibi, birden fazla kiracısı olan insanlarına dönüşmüşlerdir. Yaratılan ranttan ev sahiplerine pay verilerek, rant ağının işleyebilmesi mümkün hale getirilmiş ve hem yerel yönetimlerin, hem müteahhitlerin hem de gecekondü sakinlerinin kardan pay alması sağlanmıştır. Örneğin bir görüşmeci mahalledeki zenginleşmeye ilişkin soruya şu yanıtı vermiştir;

“Kimisi 6, kimisi 7 daire aldı. Bu zenginleşme değil mi? 1.200 yapar. Eskiden herkes garibandı. Eskiden herkesin kapısında eşek yoktu, şimdi araba var kapısının önünde. Burada arabası olmayan yok. Bundan iyisi yok.” (Görüşme 15, Erkek, 80, Emekli)

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılabileceği üzere mahalledeki zenginleşme, kentsel dönüşüm süreçlerinin ve dolayısıyla mahallenin bir rant alanı haline gelmesinin halk arasında meşrulaşmasına sebep olmaktadır.

6.2.5. Mahalleye İlgili Bulgular

Tablo 61: Mahalleye Gelmeden Önce Yaşanılan Yer

	Sayı	Yüzde
Doğduğumdan beri bu mahallede yaşıyorum	59	16,9
İzmir'e bağlı bir köyde	2	0,6
İzmir şehir merkezinin başka bir semtinde	63	18,0
İzmir ilinin bir ilçesinde	17	4,9
Buca'nın başka bir mahallesinde	53	15,1
Başka bir kentte	156	44,6
Toplam	350	100,0

Tablo 61 incelendiğinde, kişilerin Kuruçeşme Mahallesi'ne gelmeden önce büyük oranda (% 44.6) başka bir kentte (daha çok Doğu Anadolu Bölgesi illerinde) yaşadıkları görülmektedir. Yani kişilerin çoğu, İzmir'e göç ederken doğrudan Kuruçeşme'ye gelmişlerdir. Önce İzmir'in başka bir bölgesine göçüp daha sonra Kuruçeşme Mahallesi'ne gelenlerin toplam oranı ise % 38.6'dır. Bu bölgelerin genel özelliği ise yoksulluklarıdır. Kuruçeşme'ye gelmeden önce görüşmeciler, İzmir'deki üst sosyo-ekonomik sınıfın ikamet ettiği bölgelerde değil, yine ağırlıklı olarak gecekondulu mahallelerinde yaşamışlar, daha sonra ise Kuruçeşme'ye taşınmışlardır. Buca'nın başka bir mahallesinde belli bir süre oturduktan sonra Kuruçeşme'ye taşınan kişiler ise çoğunlukla Yıldız ve Mehtap Mahallesi'nde yaşamışlardır.

*“Sonradan geldiler. Burada belirli bir topluluk, belirli bir akraba grubu oluşunca Mehtap'tan bir kısım insanlar da geldi kira vermek yerine”
(Mahalle Muhtarı Hasan Batuş)*

Ayrıca göçmenler kimi zaman bu mahallelerde çok az bir süre, sadece gecekondularının inşası tamamlanana kadar oturduklarını da belirtmişlerdir.

“Bizim beyin büyük kardeşi buradaydı. Bize de gelin dediler, biz de geldik hemen. Zaten ne yapacağız Erzurum'da iş yok, güç yok. Yıldız'a geldik önce. Buradaki ev yapılana kadar 1 aya yakın kirada kaldık orda. Sonra buraya geçtik.” (Görüşme 1, 58, Kadın, Ev kadını).

Tablo 62: Mahalleyi Tercih Etme Sebebi

	Sayı	Yüzde
Doğduğumdan beri buradayım	50	14,3
Akrabalarımız burada olduğu için	96	27,4
İş yerim burada olduğu için	32	9,1
Mahallenin gelişmeye açık bir yönü olduğu için	27	7,7
Hemşerilerim daha çok burada olduğu için	24	6,9
Burada uygun kiralık ev bulduğumuz için	37	10,6
Burada uygun satılık ev bulduğumuz için	65	18,6
Çocuklarımın okuluna yakın olduğu için	16	4,6
Diğer	3	0,9
Toplam	350	100,0

Görüşülen kişilere neden Kuruçeşme Mahallesi'ni tercih ettikleri sorulduğunda ise % 27,4, akrabaları Kuruçeşme'de yaşadığı için buraya yerleştiğini belirtmiştir. Bu durum; literatürdeki kent yoksullarının/göçmenlerin günlük yaşamdaki sorunlarını çözmek için yakınlarından destek aldığı ve konut sorunu, yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi olguların olumsuz etkilerini akrabalık ilişkileriyle hafifletebilmeyi umdukları saptamasını da doğrulamıştır.

Bunun haricinde kişilerin Kuruçeşme Mahallesi'ni tercih etmesinde burada uygun bir satılık/kiralık bir ev/arsa bulmaları da etkili olmuştur. Şu an kiraların ve mülk alım fiyatlarının oldukça yüksek olduğu Kuruçeşme'yi, önceki yıllardaki uygun fiyatları sebebiyle tercih ettiğini belirten birçok görüşmeci olmuştur. Buna ek olarak ilk dönem Kuruçeşme Mahallesi'nde çok sayıda hazine arazisi olduğu için, kişilerin hazine arazisini çevirdikten sonra üzerinde gecekondur yapabilecekleri birçok boş alan bulunmaktaydı. Tüm bu gerekçeler, hem göçmenlerin hem de sonraki dönemlerde mahalleye taşınan yoksul yerleşimciler için Kuruçeşme Mahallesi'ni son derece tercih edilebilir kılmıştır. Sonuç olarak mahalleyi tercih etmede ön plana çıkan en önemli sebeplerden birisi ekonomiktir. Kişiler burada uygun arsa bulabildikleri için gecekondularını bu mahalleye inşa etmiş veya kira/ev satın alma ücretini ancak bu mahallede karşılayabilmişlerdir.

Ayrıca % 14.3 oranında kişi ise doğduğundan beri burada yaşadığını belirtmiştir. Daha önceki başlıklarda mahallenin çok büyük ölçüde göçle meydana geldiğini verilerle ortaya koyduğumuz için, bu kişilerin ailelerinin göç eylemine katıldıklarını varsayabiliriz.

İş yerine veya okula yakınlık da mahalleyi tercih etmede diğer gerekçeyi oluşturmaktadır. Özellikle Dokuz Eylül Üniversitesi ve Özel Tınaztepe Hastanesi'nin mahallede bulunması, bu kurumlarda çalışan veya üniversitede eğitim gören kişilerin mahalleyi tercih etmesinde önemli bir etmen olmuştur. Hatta az sayıda da olsa 'eğitim göçü' olarak adlandırılabilir durum da gözlenmiş ve çocukları Dokuz Eylül Üniversitesi'ni kazanan aileler çocuklarıyla birlikte mahallere yerleşmişlerdir.

Tablo 63: Mahallede Kaç Yıldır Yaşanıldığı ile Mahalleyi Tercih Etme Sebebi Arasındaki İlişki

		Mahalleyi tercih etme sebebi									Toplam
		Doğduğumdan beri buradayım	Akrabalarımız burada olduğu için	İş yerim burada olduğu için	Mahallenin gelişmeye açık bir yönü olduğu için	Hemşerilerim daha çok burada olduğu için	Burada uygun kiralık ev bulduğumuz için	Burada uygun satılık ev bulduğumuz için	Çocuklarımızın okuluna yakın olduğu için	Diğer	
Kaç yıldır mahallede yaşılanıldığı	5 Sayı	1	6	9	7	2	16	12	9	0	62
	Tercih sebebi içinde %	2,0%	6,3%	28,1%	25,9%	8,3%	43,2%	18,5%	56,3%	0,0%	17,7%
	Toplam içindeki %	0,3%	1,7%	2,6%	2,0%	0,6%	4,6%	3,4%	2,6%	0,0%	17,7%
5-9 yıl	Sayı	1	11	11	3	2	4	9	3	0	44
	Tercih sebebi içinde %	2,0%	11,5%	34,4%	11,1%	8,3%	10,8%	13,8%	18,8%	0,0%	12,6%
	Toplam içindeki %	0,3%	3,1%	3,1%	0,9%	0,6%	1,1%	2,6%	0,9%	0,0%	12,6%
10-19 yıl	Sayı	4	16	7	9	4	6	11	3	1	61
	Tercih sebebi içinde %	8,0%	16,7%	21,9%	33,3%	16,7%	16,2%	16,9%	18,8%	33,3%	17,4%
	Toplam içindeki %	1,1%	4,6%	2,0%	2,6%	1,1%	1,7%	3,1%	0,9%	0,3%	17,4%
20-29 yıl	Sayı	18	25	0	3	6	7	17	1	0	77
	Tercih sebebi içinde %	36,0%	26,0%	0,0%	11,1%	25,0%	18,9%	26,2%	6,3%	0,0%	22,0%
	Toplam içindeki %	5,1%	7,1%	0,0%	0,9%	1,7%	2,0%	4,9%	0,3%	0,0%	22,0%
30-39 yıl	Sayı	17	30	5	4	6	3	12	0	2	79
	Tercih sebebi içinde %	34,0%	31,3%	15,6%	14,8%	25,0%	8,1%	18,5%	0,0%	66,7%	22,6%
	Toplam içindeki %	4,9%	8,6%	1,4%	1,1%	1,7%	0,9%	3,4%	0,0%	0,6%	22,6%
40 yıl ve üzeri	Sayı	9	8	0	1	4	1	4	0	0	27
	Tercih sebebi içinde %	18,0%	8,3%	0,0%	3,7%	16,7%	2,7%	6,2%	0,0%	0,0%	7,7%
	Toplam içindeki %	2,6%	2,3%	0,0%	0,3%	1,1%	0,3%	1,1%	0,0%	0,0%	7,7%
Toplam	Sayı	50	96	32	27	24	37	65	16	3	350
	Tercih sebebi içinde %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam içindeki %	14,3%	27,4%	9,1%	7,7%	6,9%	10,6%	18,6%	4,6%	0,9%	100,0%

Yukarıdaki tabloya göre, iş yeri burada olduğu için mahalleyi tercih ettiğini belirtenlerin oranının son 10 yılda artış gösterdiği görülmektedir ve iş yerine yakın olduğu için mahallede yaşamayı tercih eden 35 kişiden 20'si son 10 yıldır mahallede yaşamaktadır. Yine benzer şekilde okula yakın olduğu için mahallede yaşamayı tercih ettiğini belirten 16 kişiden 12'si son 10 yılda mahalleye yerleşmiştir. Akrabaları veya hemşerileri burada olduğu için mahalleye yerleştiğini belirten 96 kişinin 63'ü 20 yıl ve üzeridir mahallede yaşamaktadırlar. 20 yıldan az sürede mahallede yaşayanlar arasında ise akrabaları veya hemşerileri burada olduğu için mahalleye yerleştiğini belirtenlerin sayısında azalma görülmektedir.

Anket uygulaması gerçekleştirilenlerin % 7.7 gibi bir oranı ise mahalleyi gelişmeye açık bir yönü olduğu için tercih ettiğini belirtmiştir. Gelişmeye açık olarak algılanmasında da yine Dokuz Eylül Üniversitesi'nin etkili olduğu söylenebilir. Mahallenin gelişmeye açık olduğu hatta geliştiğine yönelik algılarla birlikte mahallede birçok sorun da gözlenmeye devam etmektedir.

Tablo 64: Mahalledeki Sorunlar

	Sayı	Yüzde
Altyapı hizmetleri yetersizliği	208	24,7
Park ve yeşil alan azlığı	88	10,5
Çevre kirliliği	140	16,6
Eğitim kurumları yetersizliği	53	6,3
Sağlık kurumları yetersizliği	49	5,8
Sosyo-kültürel olanak yetersizliği	86	10,2
İnşaat gürültüsü	183	21,7
Hiçbir sorun yok	33	3,9
Diğer	2	0,2
Toplam	842	100,0

Kuruçeşme Mahallesi'nin sorunları değerlendirildiğinde ise en öne çıkan sorun altyapı yetersizliği ve inşaat gürültüsüdür. Her geçen gün daha fazla konutun plandan ve büyük ölçüde denetimden uzak şekilde inşası, mahalleyi bir şantiye alanına çevirmektedir. Her sokakta bulunan inşaatlar, yarattığı kirlilik ve gürültü sebebiyle mahalleyi içinde yaşanılması güç bir yer haline getirmektedir. Konut inşalarının yapsatçılara bırakıldığı ve büyük bir rantın var olduğu mahallede altyapı oldukça zayıf kalmaktadır. Ayrıca altyapının yetersizliğini kötü durumdaki yollarından ve neredeyse her yağmur yağdığında yolların sularla kaplanmasında gözleyebilmek mümkündür.

Altyapı eksikliğini; çevre kirliliği ve park ve yeşil alan eksikliği izlemektedir. Bu durum; büyük bir dönüşüm ve soylulaştırma yaşayan Kuruçeşme Mahallesi'ndeki dönüşümün çarpıklığını ortaya koymaktadır. Lüks apartman daireleri ve gecekonduların bir arada olduğu ve düzensiz bir yapılaşmanın gözlemlendiği Kuruçeşme Mahallesi'nde doğanın tahrip edilmesi de halk tarafından bir sorun olarak görülmektedir.

Ayrıca, 2014 yılında mahallede gerçekleştirilen bir diğer çalışmada (Özcan ve diğerleri, 2014: 51) mahalledeki sorunlara ilişkin elde edilmiş bulgular, bizim bugün elde ettiğimiz sonuçlardan farklı değildir. Söz konusu çalışmada katılımcıların mahalleye ilişkin genel değerlendirmeleri incelendiğinde, mahallenin altyapısına ilişkin sorunların yanı sıra üstyapıya ilişkin sorunların da öne çıktığı görülmektedir. Bu durum mahallenin son yıllarda deneyimlediği büyük dönüşümün, altyapı ve üstyapıda iyileşmeler yaratabilme açısından başarısız olduğunun bir kanıtıdır.

Tablo 65: Belediye Hizmetlerinden Memnuniyet

	Sayı	Yüzde
Çok memnunum	12	3,4
Memnunum	65	18,6
Orta halli / idare eder	74	21,1
Memnun değilim	100	28,6
Hiç memnun değilim	99	28,3
Toplam	350	100,0

Kuruesme Mahallesi sakinlerine belediyenin mahalle ile ilgili hizmetlerinden ne kadar memnun oldukları da sorulmuştur. Kişilerin % 56.9’u belediyenin hizmetlerinden memnun olmadığını veya hiç memnun olmadığını belirtmiştir. % 21.1 oranında kişi belediyenin hizmetlerini orta halli/ıdare eder şeklinde nitelerken, hizmetlerden memnun veya çok memnun olanların toplam oranı % 22’de kalmıştır. Özellikle altyapı konusundaki yetersizliklerden şikayetçi olan mahallenin belediyeden bu konuda daha fazla çalışma beklediği ortadadır.

Kuruesme Mahallesinin zaman içerisindeki dönüşümünü ortaya koyabilmek için ise ilk olarak Kuruesme Mahallesi’nde yaşayan kişilerin ne kadar süredir burada yaşadıkları sorgulanmıştır ve buradan hareketle mahallede 10 yıldan fazla yaşayan kişilerden eski Kuruesme ve yeni Kuruesme hakkında değerlendirmeler yapmaları istenmiştir. Buradaki amaç, mahallenin eski halini daha iyi bilen kişilerin fikirlerini almak ve onların eski Kuruesme ile yeni Kuruesme arasında bir kıyaslama yapabilecek konumda olmalarıdır.

Tablo 66: Kaç Yıldır Mahallede Yaşanıldığı

	Sayı	Yüzde
5 yıldan az	62	17,7
5-9 yıl	44	12,6
10-19 yıl	61	17,4
20-29 yıl	77	22,0
30-39 yıl	79	22,6
40 yıl ve üzeri	27	7,7
Toplam	350	100,0

Sahadan elde edilen verilerin ortaya koyduğu ilk gerçeklik, mahallenin büyük ölçüde göçle oluşmuş bir mahalle olduğunun bir kez daha doğrulanması olmuştur. Ayrıca, Kuruesme Mahallesi’nin yaklaşık yüzde 30’luk bir kesimi 10 yıl ve daha az süredir mahallede yaşamaktadır. Bu yüksek oran, aslında mahalledeki dönüşümün ne kadar hızlı gerçekleştiğinin de bir kanıtıdır. Yalnızca son 10 yılda böylesine büyük

bir nüfusun değişmiş olması mahallenin gelecek yıllardaki değişimi konusunda da bizlere fikir vermektedir. Kaldı ki bu oranın içinde mahallede yaşayan öğrenciler de bulunmamaktadır. Öğrenciler de eklendiğinde mahalledeki nüfus dönüşümü çok daha net şekilde görülecektir.

Görüşmecilerin kaç yıldır mahallede olduklarını öğrendikten sonra mahallede 10 yıl ve üzeri yaşayan kişilerden, eski Kuruçeşme ile yeni Kuruçeşme'yi kıyaslamaları istenmiştir. Açık uçlu olarak yöneltilen sorunun yanıtı esnasında kurdukları cümlelerde kullandıkları öne çıkan ifadelerin özeti ise aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 67: Eski Kuruçeşme- Yeni Kuruçeşme Algısı

Eski Kuruçeşme	Yeni Kuruçeşme
Köy	Şehir
Gecekondu	Apartmanlar
Komşuluk	Öğrenciler
Yokluk	İnşaatlar
Teksas	Paris
Su, elektrik, yol yoktu	Marketler, kafeler
Çöp Mahallesi	Fuğuş
İnsan ilişkileri	Herkes yabancı
Ağaçlar, tarlalar	Yeşil alan yok
Güven, samimiyet	Modernlik
Bahçeli evler	1+1 daireler
Huzur	Gürültü
Dostluk	Hırsızlık
Ferah	Düzensizlik
Yardımlaşma	Pahalı

Eski Kuruçeşme ve yeni Kuruçeşme arasında yapılan kıyaslamalarda ortaya çıkan ilk durum, mahallenin fiziki koşullarındaki değişimi işaret etmektedir. Eski Kuruçeşme'ye yapılan "köy" benzetmesine karşın, Kuruçeşme Mahallesi'nin bugünkü halini "şehir" olarak tanımlamaları ise bu durumun en bariz örneğini ortaya koymaktadır.

Eski Kuruçeşme görüşmeciler tarafından; büyük ölçüde gecekondu ve onun yoksul yerleşimcilerinden oluşan bir yokluk mekanı olarak tanımlanmıştır. Elektrik, su, kanalizasyon ve yol gibi altyapı hizmetlerinden yoksun olan mahalle, belediye hizmetlerinden yararlanamamakta ve bir "çöp mahallesi" olarak algılanmaktadır. Bu durum Yüksel Çakmur (1994-1999 dönemi İzmir Belediye Başkanı) öncesi döneme yönelik algıda daha baskındır.

"Eşekler nasıl yük taşıyorsa, biz de o şekil odun taşıyorduk. Omuzlarımızla su taşıyorduk. Çeşme yoktu evde. Küçük çocuklarımın bile sırtına bile odun veriyordum ki, bir deste odun fazla gelsin eve. Su çok geç geldi buraya. Tankerler geliyordu, kadınlar kavga dövüş, tankerlerin önünde kavga ediyordu." (Görüşme 16, Kadın, 60, Ev kadını)

Mahallenin büyük ölçüde İzmir Belediye Başkanı Yüksel Çakmur döneminde geliştiği bilinmektedir. Elektrik, su, ulaşım gibi birçok alandaki gelişmeler Yüksel Çakmur tarafından bir seçim vaadi olarak kullanılmış ve seçildikten sonra ise yerine getirilmiştir. Bu sebeple de mahallede oldukça sevilen bir isimdir ve mahalledeki iyileşmelerin başlamasının sebebi olarak görülmektedir.

Yeni Kuruçeşme ise daha modern, eski Kuruçeşme'deki bahçeli evlerin yerini apartmanların aldığı, çok sayıda market ve kafeleri bünyesinde barındıran ve neredeyse her sokakta birden fazla inşaatın olduğu ve onların yarattığı gürültüye maruz kalınan bir mahalle görünümündedir. Tarlaların ve ağaçların bulunduğu eski Kuruçeşme'nin aksine yeni Kuruçeşme'de yeşillik yok denilecek kadar azalmış ve yerini düzensiz ve estetikten yoksun binalar almıştır.

Eski Kuruçeşme ve yeni Kuruçeşme arasında yapılan kıyaslamalarda ortaya çıkan ikinci durum ise mahalledeki sosyal ilişkilerdeki dönüşüme ilişkindir. Daha geleneksel, birincil ilişkilerin hüküm sürdüğü Eski Kuruçeşme; dostluğun, yardımlaşmanın, komşuluk ilişkilerinin yaşandığı; samimi ve sıcak bir ortam olarak tasvir edilmiştir. Buna karşın yeni Kuruçeşme, kimsenin birbirini tanımadığı,

komşuluk ilişkilerinin azaldığı, öğrencilerin sayısının her geçen gün arttığı soğuk bir ortamdır. Buna ek olarak eskiden güvenli bir yer olarak görülen mahalle, bugün hırsızlık, madde bağımlılığı ve seks ticaretinin gözlemlendiği bir yer olarak algılanmaktadır.

Eski ve yeni Kuruçeşme arasındaki bu büyük değişimi neyin ortaya çıkardığını anlayabilmek için mahallede uzun süredir yaşayan insanlardan, mahallede yaşanmış en önemli değişikliği de belirtmeleri istenmiştir. En öne çıkan yanıt ise kentsel dönüşüm süreci ve mahalledeki inşaatlar olmuştur (% 69.2). Oldukça fazla inşaatın olduğu mahallede bu yanıtın çıkması şaşırtıcı olmamıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, mahalledeki kentsel dönüşüm süreci ve inşaatların en dikkat çeken boyutu, 1+1 dairelerin arzındaki fazlalıktır. 1+1'lerin varlığı hem yarattığı rant bağlamında bize veri sağlarken, bir yandan da mahalledeki sosyal yaşantıyı ve mahalle sakinlerinin mahalleyle ilişkin algılarını da dönüştürmektedir.

Mahalledeki gecekonduların küçük metrekairelerde alanları kaplaması ve küçük arsalarla çok katlı dairelerin yapımına yasal olarak izin verilmemesi, mahalledeki konutların küçük olması sonucunu doğurmuştur. Yani bu durumu zorlamıştır. Ayrıca büyük ve daha az sayıda daire çıkarmaktansa, küçük ve daha fazla sayıda dairenin yapılmasını daha karlı bulan müteahhitler ve gecekondusahipleri 1+1'leri daha fazla maddi kazanç elde edebilmenin bir yolu olarak görmüşlerdir. Örneğin yapılan derinlemesine görüşmelerde eski gecekondusunu kentsel dönüşüme vererek 4 daire sahibi olmuş bir ev sahibi, neden 1+1 yapmayı tercih ettiklerini şu şekilde anlatmıştır;

“1+1'ler tez satılıyor. Karı da var. Şimdi ben mesela 1 tane 2+1 aldım, 90 metrekaire. 3 tane de 1+1 daire aldım, Allah bereket versin. Şimdi ben onları satsam, güzel para. 700-800 bin para yapıyor. Ama 2+1 veya 3+1 olsa, 2-3 tane çıkardı. Şimdi sen onu satsan ne olur? 600 bin. Kaybın olurdu. Müteahhittin de kaybı olurdu. O yüzden bu hesabı oturup müteahhitle birlikte yaptık.” (Görüşme, 15, 80, Erkek, Emekli)

Bu sözler mahalledeki zenginleşmeyi ortaya koymasının yanı sıra 1+1'lerin neden karlı olduğunu da göstermektedir. Ayrıca görüşmelerde belirtilen bir başka durum ise öğrencilerin mahalledeki yoğunluğuyla da ilişkili olarak 1+1'lerin daha kolay kiracı bulabilmesidir. İçine birkaç temel eşyayı koyarak bu evler öğrencilere

kolaylıkla yüksek fiyatlardan kiraya verilebilmektedir. Tam da bu sebeple 1+1'ler yatırım amacıyla da alınmakta ve kiraya verilmektedir.

Fakat bununla birlikte mahalledeki sosyal ve kültürel yaşama ilişkin 1+1'lerin bir başka etkisi daha bulunmaktadır. Bu da mahalledeki evlerin gününbirlik kiraya verilmesidir. Görüşülen bazı kişiler, 1+1 dairelerin seks ticareti için kullanıldığını ve bu evler yüzünden kendilerini güvende hissedemediklerinden bahsetmiştir. Bu durum kişilerin mahalleye yönelik algılarını dönüştürmekte ve kişileri mahalleden soğutmaktadır. 1+1'lerin gününbirlik kiraya verilmesi durumundan mahalle muhtarı da bahsetmiş, bu sürecin mahalledeki emlakçılar vasıtasıyla işlediğini söylemiştir;

“1+1'ler yüzünden aileler de uzaklaşıyor. Evi dönüşüme uğrayanlar evlerini satıyor. Birileri de temelden yatırım için bu evleri alıyor. Bu yatırımcı bir tane emlakçı buluyor, “Ben sana 4 dairemi teslim ediyorum kiram şu, gerisi senin” diyor. Emlakçı ne yapıyor? Günlüğe çeviriyor orayı. 1+1'ler çoğaldı emlakçı da çoğaldı. Herkes emlakçı oldu. 4 tane böyle daire aldı mı, o emlakçıya yetiyor. Bunla ilgilensin yeter.”

Muhtarın da belirttiği üzere, mahalledeki emlakçıların sayısı oldukça fazladır. Neredeyse her sokakta emlakçılar yer almakta ve hepsinin de camları fiyatları oldukça yüksek kiralık ve satılık ev ilanlarıyla doludur. Görüştüğümüz emlakçılar mahalleyi “karlı” bulmaları sebebiyle tercih ettiklerini söylemiş, öğrencinin bulunduğu yerde hem kiraların yükseldiğini hem de evlerin uzun süre boş kalmadığını belirterek, mahallenin emlakçılar açısından neden karlı olduğunu açıklamışlardır¹³.

“Çok var emlakçı, müteahhit falan. E ev var, inşaat var, emlakçı da geliyor haliyle. Öğrenci de çok, boş kalmıyor evler. Onlar sağ olsun. İş yapmaya çalışıyoruz biz de” (Görüşme 19, Erkek, 42, Emlakçı).

¹³ Mahallede emlakçıların yaygınlaşmasına bağlı olarak, inşaat malzemeleri satan dükkanlar da camlarına emlak ilanları yapıştırmakta, aynı zamanda emlakçılık yapmaktadırlar (Bkz. Fotoğraf 38).

Tablo 68: Mahalledeki En Önemli Değişiklikler

	Sayı	Yüzde
Kentsel dönüşüm – inşaatlar	155	69,2
Üniversitenin açılması	24	10,7
Hastanenin açılması	16	7,1
Mahalledeki insan tipinin değişimi	19	8,5
Mahallenin güvenli bir yer olmaktan çıkması	5	2,2
Diğer	5	2,2
Toplam	224	100,0

Kentsel dönüşüm ve 1+1’lerden oluşan yeni binaların mahallede çoğalması dışında mahallede gözlenen diğer değişiklikler ise sırasıyla; üniversitenin açılması (% 10.7), mahalledeki insan tipinin değişimi (% 8.5), Özel Tınaztepe Hastanesi’nin açılması (% 7.1) ve mahallenin güvenli bir yer olmaktan çıkmasıdır (% 2.2)

Mahalle Muhtarı Hasan Batuş’a göre mahalledeki büyük dönüşümün başlamasına sebep olan olay, Özel Tınaztepe Hastanesi’nin açılmasıdır. Bu olay, müteahhitlerin mahalleye girmesine sebep olarak, söz konusu dönüşüm zincirini başlatmıştır. Fakat mahalledeki genel algı, Dokuz Eylül Üniversitesi’nin mahallenin dönüşümüne yaptığı katkının hastaneden daha fazla olduğu yönündedir. Bu sayede hem mahalledeki insan tipi değişmekte hem de öğrenciler bir gelir kaynağı olarak görülmeye başlamışlardır.

Üniversite öğrencilerin mahalleye girmesi mahalleyi bir rant alanına dönüştürmüş ve herkes bu karlı pastadan bir pay alabilmeye gayret etmiştir. Kaldı ki bu dönüşüm sadece konut alanıyla da sınırlı değildir. Mahalledeki esnafların kayda değer bir bölümünü öğrencilere yönelik kafeler ve yemek yeme mekanları oluşturmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin gelişinin mahalledeki hizmet sektörünü de canlandırdığı söylenebilir.

“Öğrenciler çok şeyi değiştirdi mahallede. Bir sürü yerler, mağazalar açıldı. Her şey onlar için oldu mahallede. Bizi düşünen yok artık” (Görüşme 6, Kadın, 57, Ev hanımı).

“Bu üniversite var ya burada, öğrenci de çok var haliyle, o yüzden kafe falan tutuyor yani buralarda” (Görüşme 20, Erkek, 54, Esnaf).

Tablo 69: Mahalledeki Dönüşüme İlişkin Algı

	Sayı	Yüzde
Çok olumlu	13	5,6
Olumlu	110	47,0
Olumsuz	81	34,6
Çok olumsuz	30	12,8
Toplam	234	100,0

Mahallenin içinde bulunduğu bu yoğun dönüşüm sürecini olumlu algılayanlar ile olumsuz algılayanlar arasında ise büyük bir fark bulunmamaktadır. % 52.6 oranında kişi bu dönüşümü çok olumlu veya olumlu olarak algıırken, % 47.4 oranında insan da olumsuz veya çok olumsuz olarak algılamaktadır.

Bu veriler, görüşmecilerin büyük çoğunluğun evlerinin kentsel dönüşüme uğramasından memnun oldukları verisiyle birlikte ele alındığında aslında bir çelişkiyi meydana getirmektedir. Çünkü kişiler kendi evlerinin dönüşmesinden memnunken, mahallenin dönüşesinden aynı ölçüde memnun değildir.

Tablo 70: Mahalledeki Dönüşümün Olumlu Algılanan Yönleri

	Sayı	Yüzde
Yeni ve daha kaliteli konutlara sahip olma	96	29,0
Altyapı niteliklerinde düzelme	61	18,4
Daha güvenli bir çevrede yaşama	29	8,8
Evlerin maddi değerlerindeki artış	47	14,2
Mahallenin kalkınması	35	10,6
Yaşam koşullarındaki iyileşme	44	13,3
Mahalledeki işyerlerinin sayısının artması	19	5,7
Toplam	331	100,0

Mahalledeki dönüşümün en olumlu algılanan yönü, konutların kalitesindeki yükseliştir. Daha yeni, birçoğu doğalgazlı ve asansörlü yeni apartman dairelerine yerleşmek, mahallede yaşayanlar tarafından, mahalledeki dönüşümün olumlu yönü olarak algılanmaktadır. Daha sonra sırasıyla mahalledeki dönüşümün olumlu algılanan yanları şunlardır; alt yapı niteliklerindeki iyileşme, evlerin maddi değerindeki artış, yaşam koşullarındaki iyileşme, mahallenin kalkınması, daha güvenli bir çevrede yaşama ve mahalledeki işyerlerinin sayısının artması. Tüm bu sebepler temelde ekonomik gelişmeyi ifade etmektedir.

Tablo 71: Mahalledeki Dönüşümün Olumsuz Algılanan Yönleri

	Sayı	Yüzde
Eski yaşam biçimlerinden kopma	86	17,4
Ekonomik olarak mahalledeki yaşamın zor hale gelmesi	66	13,4
Kiralarda meydana gelen artış	61	12,4
Dönüşüm sürecinde doğanın tahrip edilmesi	53	10,8
Komşuluk vb. sosyal ilişkilerin zarar görmesi	100	20,3
Mahalledeki insan tipinin değişimi	88	17,8
Öğrenci sayısının artması	37	7,5
Diğer	2	0,4
Toplam	493	100,0

Bununla birlikte sosyal ilişkilerin zayıflaması mahallelilerin en büyük şikayet sebebidir. Komşuluk ilişkilerinin güçlü olduğu, herkesin birbirini tanıdığı yıllara mahalle içinde büyük bir özlem vardır. Bununla birlikte mahalledeki insan tipinin değişimi, eski yaşam biçimlerinden kopmaların yaşanması ve mahalledeki öğrenci sayısının artması öne çıkan diğer olumsuzluklardır.

Buna ek olarak ekonomik olarak mahallede yaşamının git gide daha pahalı hale gelmesi ve kiraların her geçen gün artması mahallede barınmayı zorlaştırmaktadır ve zaman zaman mahalleden uzaklaşmalara sebep olmaktadır.

Sonuç olarak da eski Kuruçeşmeliler hızla mahalleden uzaklaşmakta, mahalle bir öğrenci yerleşmesi olma yolunda ilerlemektedir.

Tablo 72: Mahalleden Taşınma Düşüncesi

	Sayı	Yüzde
Hayır	268	76,6
Evet	82	23,4
Toplam	350	100,0

Anket uygulanan kişilerin büyük çoğunluğunun başka bir mahalleye taşınma planı yok gibi gözükmektedir. Görüşülen kişilerin % 23.4 gibi önemli bir oranı başka bir mahalleye taşınma gibi bir düşüncesi bulunmaktadır. Bu kişiler, Karşıyaka, Şirinyer, Yıldız Mahallesi, Bornova gibi yerlere taşınmak istedikleri belirtmişlerdir.

Bununla birlikte mahalleden uzaklaşmalarının kaynağını ve yönünü ortaya koymak önemlidir. İlk olarak kişilerin büyük ölçüde gelirlerindeki veya evlerinin fiziki koşullarındaki değişimler sebebiyle mahalleden uzaklaştıkları bilinmektedir. Dönüşümle birlikte evler sahibi olan ve zenginleşen kişiler, daha çok orta ve üst sosyo-ekonomik sınıfların ikamet ettiği yerlere taşınma arzusu duyabilmektedirler. Bu sebeple de kentsel dönüşüme uğramış evlerini satarak veya kiralayarak Karşıyaka, Bornova gibi semtlere taşınabilmektedirler.

Mahallede 1+1 veya 2+1 dairelerin çoğalması da mahalleden uzaklaşmanın bir sebebidir. Küçük bir evde yaşamak istemeyen aileler daha büyük bir eve taşınma arzusuyla başka yerlere taşınabilmektedir. Mahalleden uzaklaşanlar sadece ev sahipleri değil kiracılarıdır da. Daha öncede belirttiğimiz gibi, mahallede sürekli olarak yükselen kiralar, bu kiraları ödeyemeyen kiracıların mahalleden uzaklaşmasına ve daha ucuz evler aramasına sebep olmaktadır. Mahalleden uzaklaşmaların ikinci sebebi ise mahalledeki genel değişimlerden duyulan memnuniyetsizliğe ilişkindir. Eski Kuruçeşme'deki sıcak ortamı özleyen birçok kişinin olduğu bulgulanmıştır. 1+1'ler ve günlük kiralık evler kullanılarak seks ticaretinin gerçekleştirildiği, anket ve görüşmelerde yoğun bir şekilde ifade edilmemekle birlikte, bu durumdan kaynaklı bazı hoşnutsuzlukların olduğu görülmüştür. Ayrıca mahallede öğrenci nüfusunun her geçen gün artması, kimsenin

kimseyi tanımadığı yabancı bir ortamı yaratmaktadır. Bu koşullar altında da birçok insan mahalleden uzaklaşmaktadır.

Mahalledeki değişimlerden hoşlanmayan bu kesimin daha çok çevre ilçelere gittikleri bilinmektedir. Bu kişiler genellikle Torbalı, Kaynaklar, Ayrancılar ve Tire gibi çevre ilçelere yerleşmekte ve bu bölgelerde özledikleri sıcak ortamı yakalamayı hedeflemektedirler. Ayrıca bu bölgelerdeki bahçeli bir eve sahip olabilme imkanı da zaten başlangıçta kırsaldan göç etmiş olan kişileri eski yaşam alışkanlıklarına dönebilme umuduyla memnun etmektedir.

Tablo 73: Mahalleye Taşınmaktan Duyulan Pişman Olma Durumu

	Sayı	Yüzde
Hayır	268	76,6
Evet	82	23,4
Toplam	350	100,0

Kuruçeşme Mahallesi sakinlerinin büyük ölçüde, mahalleye yerleşmekle ilgili bir pişmanlığı ise bulunmamaktadır. Yalnızca % 23.4'lük bir kesim mahalleye taşınmaktan pişman olduğunu belirtmiştir. Bu kişiler ise yoğun şekilde 1+1'lerden şikayet etmektedirler. Mahalledeki sosyal ilişkilerin zarar görmesi, 1+1'lerin yarattığı güvensizlik ve ahlaki kaygılar kişileri mahalleye taşınmaktan pişman olmaya götüren sebeplerdir. Bunlara ek olarak mahalledeki kiraların her geçen gün yükselmesi, rahatsız olunan ve mahalleye taşınmaktan ötürü pişman olmaya sebebiyet veren bir diğer etmendir.

Tablo 74: Mahallede Yaşayanların Üniversiteye İlişkin Algıları

	Sayı	Yüzde
Çok olumlu	62	17,7
Olumlu	182	52,0
Hem olumlu hem olumsuz	66	18,9
Olumsuz	32	9,1
Çok olumsuz	8	2,3
Toplam	350	100,0

Kuruçeşme Mahallesi'nde yaşayanların, genel olarak mahalle sınırlarında bulunan Dokuz Eylül Üniversitesi'ne yönelik algıları oldukça olumludur. % 59.7 oranında kişi üniversiteyi olumlu veya çok olumsuz görürken, olumsuz veya çok olumsuz görenlerin oranı yalnızca % 11.4'tür.

Tablo 75: Üniversitenin Mahalleyi Hangi Alanlarda Etkilediği

	Sayı	Yüzde
Konut ve inşaatlar alanında	157	30,5
Ticaret ve işletmeler alanında	80	15,5
Ulaşım hizmetleri alanında	89	17,3
Sağlık hizmetleri alanında	39	7,6
Eğitim hizmetleri alanında	54	10,5
Sosyo-kültürel hizmetler	95	18,4
Diğer	1	0,2
Toplam	515	100,0

Üniversitenin olumlu algısının altında da yine ekonomik sebepler yatmaktadır. İnsanlar eski gecekondularının yerine gelir getiren daireler kazanmalarının ve yoksulluklarından büyük ölçüde kurtulmalarının gerekçesi olarak üniversiteyi görmektedirler. Buna ek olarak mahalledeki esnaf da, üniversitenin açılmasının çok olumlu bir gelişme olduğunu ve tüketici olarak öğrencinin, esnafa gelir sağladığı konusunda hemfikirdir.

Dokuz Eylül Üniversitesi'nin mahalleyi en çok konut ve inşaatlar alanında olumlu etkilediği belirtilmiştir (% 30.5). Bunun haricinde sırasıyla üniversitenin mahalleye; sosyo-kültürel hizmetler, ulaşım hizmetleri, ticaret ve işletmeler, eğitim hizmetleri ve sağlık hizmetleri alanlarında katkı sunduğu belirtilmiştir.

“Piyasa baya hareketli. Bir süre daha da böyle gider. Ev çok mahallede. Kiralık var özellikle, öğrencilere veriyoruz. 1+1'lerde onlar oturuyor genelde. Aşağılarda afedersin başka şeyler de oluyor o evlerde ama ben bulaşmıyorum o işlere” (Görüşme 19, Erkek, 42, Emlakçı).

Daha önce de belirtildiği üzere üniversite, mahalledeki konut arzını bu kadar karlı yapan en önemli öğedir. Aynı şekilde öğrencilere yönelik açılan işletmeler de

hem mahalledeki hareketliliği ve genel görünümü dönüştürmüş hem de ekonomik olarak mahalledeki esnaflara para akışı sağlamıştır. Fakat bu noktada daha öncesinde değinmediğimiz bir konuya; üniversitenin mahalleyi sosyo-kültürel açıdan nasıl dönüştürdüğüne de kısaca değinmek yerinde olacaktır. Bu bağlamda böyle bir mahalleye öğrencilerin gelişi demek, aslında ülkenin dört bir yanındaki farklı kültürlerden gelen fakat ortak noktaları eğitilmiş olmak olan bir kitlenin mahalleye gelişi demektir. Bununla birlikte öğrencilerin mahalleye gelişi, belediye hizmetlerinin de daha fazla mahalleye girişi anlamı taşımaktadır. Burada en öne çıkan durum, mahalleye ulaşımın kolaylaşması noktasında olmuştur. Bugün mahalleye neredeyse her semtten gelen belediye otobüsleri vardır ve yakın zamanda İzmir Metrosu'nun da gelmesi planlanmaktadır. Aynı zamanda sınırlı da olsa sosyo-kültürel hizmetlerin de mahallede artış gösterdiği görülmektedir. Eğitim, sağlık gibi alanlarda da üniversitenin etkisiyle mahallede gelişmeler olması, üniversitenin mahalleyi yerel yönetimlerin gözünde daha görünür kıldığını yorumunu yapabilmemize olanak sağlamaktadır. Ayrıca hizmetler sektörünün öğrenciler vasıtasıyla mahalleye daha fazla ilgi göstermesi de mahalledeki sosyo-kültürel gelişmeyi beslemektedir.

Üniversitenin mahalleyi olumsuz etkilediğini düşünen az sayıda insan ise; üniversite yüzünden mahalledeki kiraların yükselmesinden ve komşuluk ilişkilerinin zarar görmesinden şikayet etmektedirler.

Tablo 76: Üniversite Öğrencileriyle Komşu Olmaya İlişkin Algılar

	Sayı	Yüzde
Çok olumlu	59	16,9
Olumlu	164	46,9
Fark etmez	89	25,4
Olumsuz	28	8,0
Çok olumsuz	10	2,9
Toplam	350	100,0

Kuruçeşmelilerin üniversiteye yönelik olumlu tavrı, öğrencilere bakışlarında da kendisini göstermektedir ve üniversite öğrencileri ile komşu olma konusunda

genel olarak olumsuz bir algı bulunmamaktadır. Yalnızca % 10.9'luk bir kesim bu durumu olumsuz ve çok olumsuz olarak görmektedir. Üniversite öğrencileri ile komşu olma durumu; % 63.8 olumlu veya çok olumlu olarak algılanırken, % 25.4 ise “Fark etmez” demıştır.

Yapılan gözlemlerde üniversite öğrencileriyle komşu olma durumundan hoşlanmayan kişilerin bile çok büyük bir bölümünün öğrencilerle bir sorunu olmadığı gözlenmiştir. Kişiler, aslında öğrencilerle komşu olmanın eski, geleneksel komşuluk ilişkilerine zarar verdiği görüşünden hareketle üniversite öğrencileriyle komşu olmayı tercih etmemektedir. Gerçekten öğrencilerle komşuluk yapmak istemeyen kişilerde ise en yaygın olumsuz algı ise öğrencilerin gürültü yapmasına ilişkindir.

6.2.6. Mahalledeki Sosyo-Kültürel Yaşama İlişkin Bulgular

Tablo 77: Hemşerilerle Dayanışma

	Sayı	Yüzde
Güçlü	100	28,6
Orta	111	31,7
Zayıf	139	39,7
Toplam	350	100,0

Mahalledeki kişilerin hemşerileri ile aralarındaki dayanışma ve yardımlaşma durumlarını incelediğimizde ise % 39.7 gibi bir oranın bu ilişkileri zayıf olarak tanımladığını görmekteyiz. Bununla birlikte % 31.7 bu ilişkileri orta olarak tanımlarken, % 28.6'sı güçlü olarak tanımlamaktadır.

Mahallenin bazı bölgelerinde, belirli illerden gelen göçmenlerin yoğun şekilde yaşamasına rağmen, mahallenin son 10 yılda aldığı göçlerle birlikte nüfusundaki demografik farklılaşma artmıştır. Bu durum da hemşerilik gibi geleneksel dayanışma ağının belirli düzeylerde çözüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu verilerden hareketle mahallenin tamamında çok güçlü bir hemşerilik duygusu olmadığı varsayımını yapabiliriz. Fakat Erzurumlular Kahvesi, Erzincan Kuaför,

Bingöl Market vb. örneklerden gördüğümüz üzere, hemşerilik olgusunun bağlayıcı gücü halen belli bir düzeyde de olsa devam etmektedir (Bkz: Fotoğraf 34 ve 37).

Tablo 78: Mahalledeki Komşuluk İlişkileri

	Sayı	Yüzde
Hiç gitmem	69	19,7
Ara sıra giderim	168	48,0
Sık giderim	83	23,7
Bayram, düğün, taziyelerde	30	8,6
Toplam	350	100,0

Komşulara hangi sıklıkla misafirlğe gidildiği sorgulandığında ise en öne çıkan yanıt “Ara sıra giderim” olmuştur (% 48). Komşularına sık sık gidenlerin oranı % 23.7, hiç gitmeyenlerin oranı % 19.7, yalnızca bayram, düğün ve taziyelerde gidenlerin oranı ise % 8.6’dır.

Mahalledeki hızlı dönüşümün en çok şikayet edilen sonuçlarından birisi olan komşuluk ilişkilerinin zarar görmesi durumu burada da kendisini göstermiştir. Kişiler eskiden komşuluk yaptıkları kişilerin bu süreçte mahalleden uzaklaşmasından ötürü mutsuzdurlar ve bu durumun misafirlik ilişkilerini de olumsuz etkilediğini belirtmektedirler.

Komşularıyla misafirlik ilişkisi kuranların çoğunluğu kadınlardır. Özellikle komşularına sıklıkla misafirlğe gittiğini belirten kadınların sayısının, erkeklerin iki katına yakın olması bu tezi doğrular niteliktedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi kadınların özel alanlarda yani evlerde daha fazla vakit geçiren taraf olması, ev içi sosyalleşme imkanlarının onlar için olan önemini de arttırmaktadır.

Cinsiyete bağlı tutumlar arasındaki farklardan hareketle, mahalledeki bu dönüşümün kadınları erkeklerden daha fazla etkilediğini sadece komşuluk ilişkilerindeki değişim üzerinden bile okuyabilmek mümkündür. Özel alana ilişkin değişimler her zaman kamusal alanda daha daha rahat var olabilen erkeklerden daha fazla kadınları etkilemiştir ve etkilemeye de devam edecektir.

Tablo 79: Ailedeki Kararları Kimin Aldığı

	Sayı	Yüzde
Baba Tek Başına	87	24,9
Anne Tek Başına	46	13,1
Anne-Baba Birlikte	119	34,0
Tüm Aile Üyeleri Birlikte	98	28,0
Toplam	350	100,0

Görüşülen kişilere aileleriyle ilgili konularda kararların kimler tarafından alındığı da sorulmuştur. En çok verilen yanıt ise % 34 ile “Anne-baba birlikte” olmuştur. “Tüm aile üyeleri birlikte” diyen ise % 28 gibi yüksek bir orandır. % 24,9, babanın evde kararları tek başına aldığını belirtirken, bu oran annede % 13,1’e düşmektedir.

Bu rakamlar incelendiğinde aile içi ataerkil karar alma mekanizmalarının nispeten zayıfladığını fakat halen varlığını sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Şu anda aile içinde ya anne ve babanın birlikte ya da tüm aile bireylerinin ortak kararlar aldığı bir düzen çoğunlukta görünmektedir. Babanın aile içindeki karar alıcı rolünün halen annenin rolünün iki katı kadar baskın olması, olumsuz bir tablo olmasına karşın, kırsaldaki ataerkil yapıdan gelen göçmenlerin bu değişimi yakalayabilmiş olmaları önemlidir.

Tablo 80: Mahallenin Dışına Çıkma Sıklığı

	Sayı	Yüzde
Her gün	106	30,3
Haftada 2-3 kez	85	24,3
Haftada 1 kez	50	14,3
Ayda 2-3 kez	28	8,0
Ayda 1 kez	27	7,7
Çok nadir çıkarım (bayram, düğün, cenaze)	54	15,4
Toplam	350	100,0

Tablo 80 incelendiğinde % 30.3'lük bir kesimin her gün mahallenin dışına çıktığını görüyoruz. Haftada 2-3 kez çıkanlar % 24.3, haftada bir çıkanlar % 14.3, ayda 2-3 kez çıkanlar % 8, ayda bir kez çıkanlar % 7.7 ve çok nadir çıkanlar ise % 15.4 oranındadır.

Ayrıca mahallenin dışına çıkmanın da cinsiyetle olan bağlantısını ortaya koymak faydalı olacaktır.

Tablo 81: Mahalle Dışına Çıkma ve Cinsiyet İlişkisi

	Cinsiyet				Toplam	
	Kadın		Erkek			
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Her gün	29	% 8.2	77	% 22	106	% 30.2
Haftada 2-3 Kez	38	% 10.8	47	% 13.4	85	% 24.2
Haftada 1 Kez	37	% 10.5	13	% 3.7	50	% 14.2
Ayda 2-3 Kez	20	% 5.7	8	% 2.2	28	% 8
Ayda 1 Kez	17	% 4.8	10	% 2.8	27	% 7.7
Çok nadir çıkarım (bayram,düğün,cenaze,taziye vs)	34	% 9.7	20	% 5.7	54	% 15.4
Toplam	175	% 50	175	% 50	350	% 100

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi erkeklerin Kuruçeşme Mahallesi'nin dışına çıkma sıklığı kadınlarınkinden çok daha fazladır. Mahallenin dışına çok nadir çıkarım, ayda 1 kez veya 2-3 kez çıkarım ya da haftada 1 kez çıkarım diyen kadınların sayısı erkeklerden daha fazlayken, her gün veya haftada 1 kez mahalle dışına çıkan erkeklerin sayısı ise kadınlardan daha fazladır. Özellikle her gün mahalleden çıktığını belirten erkeklerin, aynı seçeneği belirten kadınların 2 buçuk katından da fazla olması oldukça dikkat çekicidir ve Kuruçeşme Mahallesi'ndeki kadınların özel alanlar ekseninde geçen bir hayatı olduğu savımızı doğrular niteliktedir.

Tablo 82: Boş Zaman Değerlendirme Etkinlikleri

	Sayı	Yüzde
Televizyon izleyerek	168	34,2
Komşulara giderek	51	10,4
Kahvehaneye giderek	56	11,4
Kafe, restoran gibi yerlere giderek	34	6,9
Gazete - kitap okuyarak	73	14,9
İnternet ve sosyal medyayı takip ederek	37	7,5
Alışveriş merkezlerine giderek	36	7,3
Sinema, konser, tiyatro gibi etkinliklere giderek	32	6,5
Diğer	4	0,8
Toplam	491	100,0

Boş zaman etkinlikleri incelendiğinde, ön plana çıkan etkinlik televizyon izlemektir (% 34.2). Televizyon, kolay erişilebilir bir eğlence aracı olması bakımından fazlaca tercih edilmektedir. Ayrıca televizyon gibi kolay ulaşılabilir ve ucuz bir eğlence aracının fazla, belirli bir bütçe gerektiren sinema, konser ve tiyatro gibi etkinliklerin ise daha az tercih edilmesi, önemli bir kısmı halen yoksul olan mahallede oldukça doğal bir tercihtir.

Televizyonu sırasıyla; gazete ve kitap okumak, kahvehaneye gitmek, komşulara gitmek, internet ve sosyal medyayı takip etmek, alışveriş merkezlerine gitmek, kafe, restoran gibi yerlere gitmek ve sinema, konser, tiyatro gibi etkinliklere gitmek izlemektedir.

Ayrıca tercih edilen boş zaman etkinliklerinin cinsiyete göre çeşitlenmeleri bize ayrı bir veri sağlamaktadır. Örneğin kahvehaneye gitmek daha çok erkeklerin tercih ettiği bir boş zaman aktivitesiyken, komşularla kurulan ilişkiler kadınların tercihi daha ön plana çıkmaktadır.

Tablo 83: Ev Dışında Yemek Yeme Sıklığı

	Sayı	Yüzde
Dışarda yemek yemeyiz	90	25,7
Haftada 1	82	23,4
İki haftada bir	23	6,6
Ayda bir	72	20,6
Çok nadir	83	23,7
Toplam	350	100,0

Kişilerin dışarıda yemek yeme davranışları incelendiğinde, yukarıdaki tabloda da görülebileceği gibi, % 25.7 oranında “Dışarıda yemek yemeyiz” seçeneği ön plana çıkmaktadır. % 23.7 oranında kişi çok nadir, % 23.4 oranında kişi haftada 1, % 20.6 ise ayda bir dışarıda yemek yediğini belirtmiştir.

Bu durum hem ekonomik veya sosyo-kültürel gerekçelerle açıklanabilir. Dışarıda yemek yemek hem belirli bir bütçeyi gerektirmekte hem de buna ilişkin bir alışkanlığı gerektirmektedir. Kaldı ki veriler incelendiğinde eğitim seviyesi yükseldikçe ve haneye giren aylık ortalama gelir arttıkça dışarıda yemek yeme eylemi de artış göstermektedir.

Kuruçeşme Mahallesinde dışarıda yemek yemenin nadir görülen bir olay olmasının bir diğer açıklaması da kadınların ağırlıklı olarak çalışmaması ve ev kadını olmasında yatmaktadır. Yemek yapmak toplumsal algıda tüm kadınların görevi olarak görülürken ev hanımlarının daha fazla görevi olarak görülmektedir. Tam da bu sebeple annenin çalışmadığı hanelerde, eğer maddi durumları yeterli değilse, dışarıda yemek yemek nadir gerçekleşir diyebiliriz.

Tablo 84: Dernek, Vakıf, Sendika veya Partilere Üyelik

	Sayı	Yüzde
Evet	83	23,7
Hayır	267	76,3
Toplam	350	100,0

Görüşülen kişilere herhangi bir dernek, vakıf, sendika veya partiye üye olup olmadıkları sorulduğunda büyük bir çoğunluk hayır yanıtını vermiştir (% 76.3). Evet yanıtını verenler ise hangi parti, dernek, sendika veya vakıfa üye olduklarını çoğunlukla belirtmek istememişlerdir.

Edinebildiğimiz sınırlı veride ise mahallede en çok mahalle sınırlarındaki Cem Evi'ne, Kuruçeşme Derneği'ne ve partilere üyelik ön plana çıkmıştır. Nitekim saha çalışmamız esnasında bir partinin delege seçiminin mahalledeki bir kahvede gerçekleştirildiğine de tanık olunmuştur.

Tablo 85: Dernek, Sendika ve Partilere Üyelik- Cinsiyet İlişkisi

			Üyelik		Toplam
			Evet	Hayır	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	21	154	175
		% içinde üyelik	25,3%	57,7%	50,0%
		Toplam içindeki %	6,0%	44,0%	50,0%
	Erkek	Sayı	62	113	175
		% içinde üyelik	74,7%	42,3%	50,0%
		Toplam içindeki %	17,7%	32,3%	50,0%
Toplam	Sayı		83	267	350
	% içinde üyelik		100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam içindeki %		23,7%	76,3%	100,0%

Herhangi bir dernek, vakıf, sendika veya partiye üye olup olmama ile cinsiyet ilişkisi incelendiğinde ise kadınların dezavantajlı konumu dikkat çekmektedir. Herhangi bir derneğe, sendikaya veya partiye üye olduğunu belirten her dört kişiden üçü erkektir.

Tablo 86: Gelecekte Beklenti

	Sayı	Yüzde
Daha iyi bir iş	40	11,4
Gelir ve sosyal güvence	65	18,6
Konut edinmek	27	7,7
Sağlık	65	18,6
İşimi geliştirmek	13	3,7
Başka bir mahallede yaşamak	5	1,4
Başka bir şehirde yaşamak	6	1,7
Köyüme geri dönmek	8	2,3
Çocuklarımla eğitimi ve geleceği	111	31,7
Diğer	10	2,9
Toplam	350	100,0

Görüştiğimiz kişilere, geleceğe yönelik en büyük isteklerini sorduğumuzda, çoğunluk çocuklarının eğitimi ve geleceğiyle ilgili yanıtlar vermiştir (% 31.7). Sağlık ve gelir ve sosyal güvence ise diğer başlıca istekler olmuştur (% 18.6). Yine ekonomik durumla ilişkili daha iyi bir iş ve konut edinme gibi istekler de dile getirilmiştir.

Tablo 87: Geleceğe Yönelik Algı

	Sayı	Yüzde
Çok daha iyi	23	6,6
Daha iyi	105	30,0
Fark etmeyecek	61	17,4
Kötü	75	21,4
Daha kötü	56	16,0
Çok daha kötü	30	8,6
Toplam	350	100,0

Son olarak ise görüştiğimiz kişilerden; bugünden bakarak, kendilerinin ve çocuklarının geleceğini, bugüne kıyasla nasıl gördüklerini belirtmelerini de istedik. Çok daha iyi veya daha iyi diyerek olumlu bir tablo çizenlerin oranı % 36. 6 olurken;

kötü, daha kötü veya çok daha kötü diyenlerin toplam oranı % 46 oldu. “Fark etmeyecek” diyen ve gelecekte hiçbir şeyin olumlu veya olumsuz değişmeyeceğine inanları ise % 17.4’tür. Sonuç olarak çoğunluğun geleceğe dair çok da ümitli olmadığını söylemek mümkündür.

SONUÇ

Kırsal dönüşümün de etkisiyle kentlerde meydana gelen hızlı ve çarpık kentleşmenin mekânsal yansımaları olarak görebileceğimiz gecekondu, özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülke metropollerinde kendisini ciddi bir sorun olarak ortaya koymaktadır. Türkiye’de 1950’li yıllarda belirginleşen gecekondulaşma olgusu, 1960’lı ve 1970’li yıllarda büyük bir sorun haline gelmiş ve metropol kentlerde gecekondu mahalleleri yaygınlaşmıştır. Modernleşme Kuramı’nın gecekonduların kentsel gelişmenin geçici bir niteliği olduğu algısının aksine, başlangıçta merkez kente yakın alanlarda kurulan gecekondu mahalleleri, zaman içerisinde artan iç göç dalgasının da etkisiyle kentin çeperlerine doğru yayılmış ve kalıcı bir niteliğe kavuşmuştur.

Türkiye’nin önde gelen metropol kentlerinden birisi olan İzmir de 1960-1980 arasındaki yoğun iç göç ve hızlı/çarpık kentleşme sürecinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Özellikle 1975-1985 yılları arasında yapılan gecekondu, kenti çevreleyen hazine ve hisse tapulu ucuz araziler ile tarımsal etkinliklerin yaygın olduğu alanlarda ve özellikle, sanayi aksları boyunca bir yayılma göstermiştir. Bugün dahi kentin merkezini ve çeperlerini saran gecekondu, kentteki çarpık kentleşmenin en göze çarpan simgeleridir. İzmir’deki yarım asırlık ve daha fazla olan gecekondu bölgelerinin dönüşüm süreçlerinde, pek bir ilerleme kaydedildiği söylenemez. Ancak 1980’lerde başlayan ve 2000’li yıllarda hız kazanan sermayenin kentleşmesinin bir yansıması olarak, kentsel rantlar üzerinden birikim rejimi, İzmir’in birçok alanında kendisini ortaya koymaktadır. İnşaat ve emlak piyasası üzerinden gerçekleşen bu rantsal birikim rejimi, sadece kentin merkezi yerlerinde değil, rantsal değeri öne çıkan bazı çeper alanlarında da görülmektedir.

Çalışma konumuzu da oluşturan İzmir-Buca’nın Kuruçeşme Mahallesi de bu çeper alanlardan birisidir. Rantsal birikim rejiminin artık kentin çeperlerinde de kendisini ortaya koyduğunu göstermesi ve İzmir’in en büyük ilçesi ve sosyal araştırmalarda kendisine oldukça az yer bulabilmiş olan Buca ilçesinin sınırlarında yer alması, Kuruçeşme Mahallesi’nde gerçekleştirilen bu saha çalışmasının önemini arttırmaktadır.

Mahallenin fiziksel yapısı, özellikle son on beş yılda hızlı bir değişime uğramıştır. Son yıllarda ise emlak piyasasının mahalleye olan bu yoğun ilgisi ve mahallede meydana gelen rant ağı, mahallenin sosyolojik yapısını da dönüştürmektedir. İzmir'in çevresinde yer alan mahalledeki bu dönüşümün sosyolojik analizi ise bu nedenle büyük önem taşımaktadır.

Kentsel mekandaki dönüşüm dinamiklerinin belirlenerek, bu süreçte mahallede ve mahalle sakinlerinin hayatlarında meydana gelen değişimlerin incelenmesi ile sosyal aktörlerin var olan rant ağındaki konumlarının/rollerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışma kapsamında, nicel ve nitel yöntemin bir arada kullanıldığı bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu temel amaçtan hareketle öncelikle Kuruçeşme Mahallesi'nde 175 kadın ve 175 erkek olmak üzere toplam 350 kişilik bir örnekleme anket çalışması gerçekleştirilmiş, daha sonrasında ise 20 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

İzmir'in Buca ilçesine bağlı bir mahalle olan Kuruçeşme'de ilk gecekondular; 1970'lerde yapılmaya başlanmış, ancak mahallenin asıl şekillenmesi 1980 sonrası, ağırlıklı olarak Doğu Anadolu'dan yönelen iç göçlerle olmuştur. Mahallede anket uygulanan kişilerin yalnızca % 30'u İzmir doğumlu olmakla birlikte, bu kişiler içerisinde de bir önceki nesilde ailesi İzmir'e göç etmiş kişiler çoğunluktadır. Bu sebeple Kuruçeşme Mahallesi göçle oluşmuş bir yerleşim yeri olduğu söylenebilir. Bununla birlikte mahallede daha önce gerçekleştirilmiş olan çalışmaların aksine mahallede zorunlu göç nedeniyle göç etme durumunun çok yaygın olmadığı bulgulanmıştır (yalnızca Çevre Yolu kenarındaki gecekondularda yaşayan birkaç hane).

İzmir'e göç etme sebeplerini irdelediğimizde ise ekonomik gerekçeler ön plana çıkmaktadır (% 52.3). Ayrıca İzmir'e gelmeden önce, kişilerin ağırlıklı olarak çiftçilikle uğraştıkları da bilinmektedir (% 46.8). 1980'li yıllar ve sonrasındaki neoliberal politikaların kırsal bölgelerde yarattığı dönüşümden en çok etkilenen bölge olan Doğu Anadolu Bölgesi'nin mahalleye göçlerin kaynağının büyük bölümünü oluşturması, bu bulgunun da gerekçesini meydana getirmektedir.

Mahallede yaşayan kişilerin genel demografik özellikleri incelendiğinde, ilk göze çarpan bulgu, mahalledeki genel eğitim seviyesindeki düşüklük olmaktadır. Mahalledeki % 38 oranında kişi ilköğretim mezunuyken, ilköğretim mezunu olmayanların

oranı % 10.6'dır. Mahalledeki eğitim düzeyinin düşüklüğü kadınlarda ise kendisini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Örneğin anket uyguladığımız okuma yazma bilmeyen 24 kişiden 22'si kadındır. Ayrıca yalnızca okur-yazar olan 13 kişiden 9'u da yine kadınlardan meydana gelmektedir. Bu durum ilgili literatürdeki göçmenlerin eğitim düzeylerinin düşüklüğüne ve kırsal alanlarda kadınların eğitim hayatına katılma konusundaki dezavantajlı konumlarına dair bulguları destekler niteliktedir.

Mahalleden elde edilen bir diğer bulgu ise hane büyüklüğüne ve hanedeki çocuk sayılarına ilişkindir. Mahalledeki aileler arasında 2 veya 3 çocuk sahibi olanlar çoğunluktadır (% 50.7). Mahallede 4 ve üzeri çocuğa sahip olanlar ise % 14.1'lik bir kesimi oluşturmaktadır. Ayrıca hanedeki kişi sayıları ise şu şekilde bir dağılım göstermektedir: 2-3 kişi % 40, 4-5 kişi % 43.8, 6 ve üzeri % 11.7 ve yalnız yaşayan % 4.6. Hanelerdeki çocuk ve toplam kişi sayısının fazlalığı, kırsal davranış örüntülerinin belli düzeylerde devam ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte mahallede gözlenen en yaygın aile tipi ise çekirdek ailedir.

Saha çalışması kapsamında babanın işi sorgulandığında ön plana çıkan yanıt emeklilik olmuştur (% 31). Emeklilikten sonra en çok karşılaşılan yanıt ise çiftçiliktir (% 21.7). Büyük çoğunluğu kır kökenli olan mahallede, baba mesleği sorgulandığında, kırsal bölgelerin temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığın ön plana çıkması şaşırtıcı değildir. Çalışmada anne işi sorgulandığında ise büyük farkla en çok alınan yanıt ev kadınlığı olmuştur (% 91.1). Elbetteki bu oranın içerisinde tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen kadınlar da mevcuttur.

Kişilerin kendi meslekleri sorgulandığında ise verilen yanıtlardan öne çıkanlar şu şekildedir; ev kadını (% 28.3), özel sektörde işçi (% 17.7), emekli (% 16.9) ve işsiz (% 10.3). Bu verilerden hareketle, mahalledeki kadınların çok büyük bir bölümünün ev kadını olduğu, erkeklerin ise genellikle düşük gelir getiren işlerde istihdam edildikleri yorumu yapılabilir. Türkiye'deki göç literatürü incelendiğinde, göçmenlerin düşük eğitimleriyle de paralel olarak, kentin nitelik gerektirmeyen ve kentli nüfusun tercih etmediği düşük ücretli işlerinde çalıştıkları görülebilir. Kuruçeşme Mahallesi'ni oluşturan göçmenlerin de literatürdeki verilerle paralel bir tabloyu ortaya koydukları söylenebilir.

Mahalledeki kişilerin haneye giren aylık ortalama gelirlerinin düşüklüğü de bu veriyi doğrular niteliktedir. Hanelerin dörtte birinden daha fazlası asgari ücretten daha düşük bir gelire sahiptir. Düşük gelirler kendisini sosyal güvence yoksunluğuyla da birleştirtince (% 19.4 oranında kişi herhangi bir sosyal güvencesinin olmadığını belirtmiştir) mahalle sakinlerinin ekonomik olarak zor bir hayata sahip olduğu söylenebilir. Kaldı ki görüşülen kişilerin % 43.9'u içinde bulundukları ekonomik durumdan memnun olmadığını belirtirken, yalnızca % 24.5'i memnun olduğunu söylemiştir. Tüm bu verilere karşın mahalledeki yoksulluğun soyal yardımlarla desteklenmesi oldukça sınırlı kalmıştır (yalnızca 7 hane resmi bir yardım aldığını belirtmiştir).

Mahalledeki ekonomik koşullardaki genel düşüklüğe ve ekonomik koşullardan memnuniyetsizliğe karşın, özellikle son yıllarda mahallede yaşanan büyük dönüşüm, kentsel rantın ortaya çıkışını ve paylaşımını, dolayısıyla da mahallede görece bir zenginliğin ortaya çıkışını beraberinde getirmiştir.

Kent sayısının, kentlerde yaşayan nüfusun ve yeni sosyolojik işlevlerin ortaya çıkmasıyla anlam kazanan kentleşmenin hızı; tarımsal arazilerin arsaya dönüşmesine ve arazi sahiplerinin rant geliri elde etmesine neden olmuştur. Kentsel rantın oluşumunda ve paylaşımında gerek merkezi yönetim gerekse de yerel yönetimin yaptığı birtakım plan ve politikalar etkili olmaktadır. Kentsel rant ya da “*kentlerin rant makinesine*” dönüşmesi; sermayenin kentleşmesi olgusu ile yakından ilişkilidir.

Bu olgu, 1980’lerde hız kazanan neoliberal küreselleşme politikalarıyla etkisini artırmıştır. 1980’den başlayarak ekonomi üretimden uzaklaşmış, hızlı borçlanmayla da desteklenen biçimde kamu ve özel sektör kentsel yapıyı çevreye yönelmeye başlamış; inşaat sektörü ve kentsel rantların ekonomi içindeki ağırlığı her gün biraz daha artmıştır. Bunun sonucunda da kentler sermaye birikiminin merkezine yerleşmiş ve kentsel rantlar, sermaye için önemli bir kaynak haline gelmiştir. Kentsel alanın bütünüyle metalaştırılması yoluyla sermaye birikimi mantığının içine alınması ise daha çok kentsel dönüşüm projeleri aracılığıyla yürütülmektedir. Özellikle kentsel rant değeri yüksek merkeze yakın (deniz-göl gören, adalar gibi *milyonluk manzaralı*) eski gecekondular alanları, öncelikle kentsel dönüşüm/yenileme uygulamalarının ana hedefidir. Ayrıca sadece merkezdeki

gecekondu alanları değil, kentsel rantın keşfettiği ve yükseltildiği çeperdeki eski gecekondu yerleşimleri de bu sürece dahil edilmektedir. Kuruçeşme Mahallesi de bu alanlardan birisidir.

2012 yılında çıkan Kentsel Dönüşüm Yasası ile birlikte mahalledeki dönüşüm hızlanmış ve mahalle tam anlamıyla bir kentsel rant alanı konumuna gelmiştir. Mahallenin çok büyük bir bölümündeki gecekondu, bu yasadan faydalanarak, küçük yapsatçılar aracılığıyla yıkılmış ve yerlerine apartmanlar yapılmıştır.

Mahalledeki dönüşümde ve mahallenin kentsel rant bağlamında bu kadar kıymetli hale gelmesinde Çevre Yolu, Özel Tınaztepe Hastanesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi etkili olmuştur. Mahallenin Çevre Yolu'nun kenarında yer alması konumsal olarak değerini arttırırken, Özel Tınaztepe Hastanesi'nin açılması ise mahalleye müteahhitlerin girişini başlatması bağlamında önemlidir. Fakat tüm bunlara ek olarak, özellikle mahalle sınırlarında bulunan Dokuz Eylül Üniversitesi, mahallenin bugünkü yapısı meydana getiren etmenlerin başında gelmektedir. Mahallede yaşayan kişiler de mahalledeki dönüşümü en çok etkileyen etmenlerin başında üniversitenin geldiğini düşünmektedirler. Bu bağlamda mahalledeki üniversiteye ve üniversite öğrencilerine yönelik algı da oldukça olumludur diyebiliriz.

Mahallenin üniversiteye yakınlık açısından avantajlı konumu, ev kiralarında kayda değer bir yükselişi de beraberinde getirmektedir. Bu durum ise mahallenin eski yerleşimcilerinin ve yüksek kiraları karşılayamayan, dar gelire sahip kiracıların hızla mahalleden uzaklaşması sonucunu meydana getirmektedir ve mahalledeki öğrenci yoğunluğu her geçen gün artmaktadır.

Mahallede üniversite öğrencileri hedef alınarak yapılan 1+0, 1+1 ve 2+1 evler de hızla artmakta, müteahhitler bu koşullarda daha fazla ev çıkartabilmek ve kar maksimizasyonu sağlayabilmek için küçük evler yapmaktadır. Ayrıca büyük inşaat firmalarının da 1+1 konut yapımına yöneldiği görülmektedir. Buca Belediyesi de mahalledeki 1+1 konut arzını desteklemekte, hatta bizzat öğrencilere yönelik olarak bu konutların oluşum sürecine dahil olmakta ve ranttan pay almaktadır.

Merkezi devlet politikaları, yerel yönetim uygulamaları, yapsatçı müteahhitler ve eski gecekondü sahiplerinin 4 ayağını oluşturduğu bu rant paylaşım sürecinin, en azından mahallenin bir bölümü için geçerli olacak şekilde zenginleşme yarattığı ortadadır. Bununla birlikte eski gecekondü sahiplerinin kentsel dönüşümle birlikte eski yaşam alışkanlıklarından kopmak durumunda kaldıkları da bilinmektedir. Tüm bu yönleriyle değerlendirildiğinde Kuruçeşme Mahallesi'ndeki dönüşümün, anket uygulanan ve de görüşme yapılan kişilerce hem olumlu hem de olumsuz yönleri belirtilmiştir. Nitekim alan çalışmasında mahalledeki genel dönüşümü olumlu bulanlar ile olumsuz bulanların oranı da birbirine oldukça yakın çıkmıştır.

Bireysel olarak baktığımızda; görüştüğümüz kişilerin çoğu kendi evlerinin kentsel dönüşümüne uğramasından memnun gözükmemektedir. Konutları kentsel dönüşümüne uğrayan 34 kişiden 18'i (% 53) kentsel dönüşümden memnun veya çok memnun olduğunu belirtirken, % 23.5 orta halli/ idare eder demiş ve yalnızca 8 kişi (% 23.6) memnun değilim ya da hiç memnun değilim demiştir. Ayrıca anket uygulanan kişilerin % 50'si "Yeni, daha kaliteli ve rahat konutlara sahip olduk" derken, % 7.5 oranında kişi ise "Oturduğumuz ev haricinde daire sahibi olduk ve gelirimiz arttı" diyerek kentsel dönüşümden memnuniyetlerini dile getirmiştir. Fakat bununla birlikte evleri kentsel dönüşümüne uğrayan kişilerin % 22'si, daha küçük bir evde yaşamak zorunda kalmaktan ve % 15 oranında kişi de yaşam alışkanlıklarının olumsuz yönde değişmesinden şikayetçi olmuştur.

Görüştüğümüz kişilere mahalledeki genel dönüşüm hakkındaki fikirlerini sordüğümüzda ise memnuniyet oranının düştüğünü görülmektedir. Anket uygulanan kişilerin % 52.6'sı mahalledeki genel dönüşümü çok olumlu veya olumlu olarak görürken, % 47.4 oranında bir bölümü ise olumsuz veya çok olumsuz olarak algılamaktadır. Mahalledeki dönüşümün olumlu algılanan yönlerinde konutların ve mahallenin fiziki niteliklerindeki iyileşmeler ön plana çıkarken, olumsuz algılanan yönlerinde ise sosyal ilişkilerin zarar görmesi ve eski yaşam biçimlerinden kopmaların yaşanması gibi sosyal nitelikler ön plana çıkmaktadır.

Anket uygulanan ve görüşme yapılan kişiler, genellikle mahalledeki fiziki gelişmeleri ve kentsel dönüşümün yarattığı görece zenginleşmeyi olumlu bulurken, sosyal ilişkilerin zayıflaması konusundan ise memnuniyetsizdirler. Tüm bu

bulgular, kişilerden eski Kuruçeşme ile yeni Kuruçeşme'yi kıyaslamalarınızı istediğimizde de tekrarlanmıştır. Kişiler eski Kuruçeşme'den bahsederken, fiziki olarak yetersiz fakat sosyal ilişkiler bağlamında özlem duyulan bir yer tasviri yaparken, yeni Kuruçeşme hakkında yeni konutların, apartmanların ve 1+1'lerin olduğu fakat komşuluğun bittiği ve herkesin birbirine yabancı olduğu, güvensiz ve soğuk bir yer tasviri yapmışlardır. Ayrıca mahalledeki dönüşümün ne şekilde algılandığı, cinsiyete göre de farklılıklar göstermektedir. Kadınlar, ataerkil yapının etkisiyle, erkeklere göre evden ve mahalleden daha az sıklıklarda çıktıkları için mahalledeki dönüşümlerden erkeklere kıyasla daha fazla etkilenmektedirler. Komşuluk ilişkilerinin zayıflaması, ağaçların ve bahçeli evlerin yok olması kadınlar tarafından sıklıkla mahalledeki dönüşümün olumsuz yönleri olarak dile getirilirken, erkekler ise mahalledeki dönüşümün yarattığı zenginleşme ile daha çok ilgili olmaktadır.

Mahallenin en önemli sorunları sorulduğunda verilen başlıca yanıtlar ise sırasıyla şu şekildedir; altyapı hizmetlerinin yetersizliği (% 24.7), inşaat gürültüsü (% 21.7), çevre kirliliği (% 16.6) ile park ve yeşil alan azlığı (% 10.5). Görüşülen kişiler tarafından mahallenin en büyük sorununun alt yapı hizmetlerinin yetersizliği olarak görülmesi, mahalledeki yeşil alanların azlığı ve mahallenin estetikten yoksun görünümünden yola çıkarak, mahallede gerçekleştirilen dönüşümün sağlıksız bir şekilde yürüdüğü söylenebilir. Bir başka deyişle; mahalledeki dönüşüm sağlıklı bir şekilde işlememekte ve mahallede *çarpık bir soylulaşma* gözlenmektedir.

Dolayısıyla; metropol kentin çeperindeki eski bir gecekondu mahallesi olan Kuruçeşme Mahallesi'nde on beş yıl önce başlayan ve son beş yıldır da hız kazanan bir dönüşümün yaşandığını ve bu dönüşümün kimi yönleriyle mahalle sakinlerini memnun ederken, kimi yönleriyle ise memnun edemediğini söylemek mümkündür.

Günümüz itibarıyla kentsel dönüşüm uygulamalarıyla birlikte rant alanı haline gelmiş olan mahallede, önemli sosyolojik değişimlerden de söz etmek mümkündür. Mahalledeki kentsel dönüşüm süreci, mahalle sakinlerinin yaşadıkları çevreyi dönüştürürken, aynı zamanda günlük yaşam deneyimlerini ve sosyal ilişkilerini de dönüştürmüştür.

Ayrıca Doğu Anadolu'dan gelen göçlerle oluşmuş ve başlangıçta benzer illerden gelenlerle oluşmuş olan Kuruçeşme Mahallesi; 2000'li yılların başında

Çevreyolu, Özel Tınaztepe Hastanesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nin varlığı ile rantasal bir değer kazanmış ve bu durum mahalleye İzmir'in değişik semtlerinden ve değişik illerden gelen göçü artırmıştır. Böylece her ne kadar mahalledeki Doğu Anadolu Bölgesi'nin ağırlığı korunsun da, mahallede gittikçe artan bir demografik farklılaşma yaşanmıştır. Özellikle son beş yılda mahallede artan 1+1 stüdyo daireler ile mahallenin eski yerleşimcileri ve kiracıları mahalleyi terk etmekte, bu kişilerin büyük çoğunluğu İzmir'in çevre ilçelerine yerleşmektedir. Bu kişilerin mahalledeki yerlerini ise öğrencilerin aldığı görülmektedir. Dolayısıyla sonraki yıllarda mahallenin, öğrencilerin ve onların yaşantı/tüketim alışkanlıklarının daha da ağırlık kazanacağı bir demografik/sosyolojik yapıya dönüşeceğini öngörmek de mümkündür.

KAYNAKÇA

Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006). “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma” (http://www.Academia.Edu/Download/32412156/Adaman_Keyder_Study_Turkey_Tr.Pdf Erişim Tarihi: 2 Şubat 2017) .

Akçeşme, H. (2006). İmar Planlarının Uygulanmasında ve Kentsel Rantın Kamuya Aktarılmasında Kullanılan Araçlar: 18. Madde Uygulaması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akdoğan, Ş., Güllü, K., Babayiğit, S. (2005). “Tüketicilerin Süpermarketleri Algılamalarına Yönelik Bir Çalışma”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2), ss.37-70.

Akkar, Z. M. (2006). “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye”. *Journal of Thechamber of City Planners, UCREA*, 36 (2), ss.29- 38.

Akkaya, Y. (2002). “1980’den Günümüze İşçi Sınıfı, Alacakaranlık Yılları: 80’ler – 90’lar”, *Birikim Dergisi*, Aralık-Ocak 152/153.

Akkurt, H. B. (2004). 19. Yüzyıl Batılılaşma Kesitinde, Bornova Ve Buca Levanten Köşkleri Mekansal Kimliğinin İrdelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir.

Akpınar, Y. (2000). İzmir Kuruçeşme Örneğinde Gecekondularda Yaşayan Nüfusun İstihdam Yapısı, Dokuz Eylül Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Aksoy, E. ve Kocataş, Ö. G. (2017). “Gecekondu Alanlarında Uygulanan Kentsel Dönüşüm Projelerinin Meşruiyet Zemini Olarak Yoksulluk ve Suç”. *Karadeniz*

Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (14), ss.275-295.

Aktan, C. C. (1993). “Politikada Rant Kollama”. *Amme İdaresi Dergisi*, 26 (4), ss.119- 136

Alcı, C. (2007). İzmir’deki Kentsel Sorunların Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Etkisi: Buca Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Altan, H. Z. (2011). “Bir Sürgünlük Biçimi: Metropol Yaşamı”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, (34), ss.5-22.

Altay, N. O. (2000). “Türkiye’de İktisadi Dönüşümlerin Sosyo-Ekonomik Sonuçları Üzerine Bir Deneme”, *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, ss.49-68.

Altun, F. (2000). “Modernleşme Kuramı ve Gelişme Sorunu”, *Divan: İlmi Araştırmalar*, Sayı: 8, ss.123-186.

Amin, S. (1992). *Üçüncü Dünya Demokrasi ve Sosyalizm*, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara.

Angotti, T. (2005). “New Anti-Urban Theories of the Metropolitan Region: “Planet of Slums” and Apocalyptic Regionalism.” Conference of The Association of Collegiate School of Planners. Ekim (27).

Angotti, T. (2006). “Apocalyptic Anti-Urbanism: Mike Davis and His Planet of Slums”. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30 (4), ss. 961-967.

Aras, M. Ö. (2008). Metropolen Çevreye Yayılım Sürecinde Mevzi İmar Planları ve Plan Değişikliklerinin Kentsel Mekân ve Kentsel Rant Etkileri Ankara Çayyolu Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Arı, K. (1991). “Mübadele Göçmenlerini Türkiye'ye Taşıma Sorunu ve İzmir Göçmenleri (1923-1924)”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), ([Http://Dergipark.Gov.Tr/Cttad/Issue/25225/266607](http://Dergipark.Gov.Tr/Cttad/Issue/25225/266607) Erişim Tarihi: 15.07.2017).

Arı, K. (1993). “Türk Kurtuluş Savaşı'nın Bitiminde İzmir'in Genel Ekonomik Durumu”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1 (3), ([Http://Dergipark.Gov.Tr/Cttad/Issue/25524/269231](http://Dergipark.Gov.Tr/Cttad/Issue/25524/269231) Erişim Tarihi: 03.02.2017).

Arı, O. (1979). “Bir Sosyal Olgu Olarak Türkiye'de Kentlerde Konut Sorunu.” *Sosyoloji Konferansları*, (17), 88.

Arslan, H. (2014). “Türkiye'nin Kentleşme Sürecinde Konut Politikalarının Evrimi”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 40.

Aslan, Ş. (2008), *1 Mayıs Mahallesi 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent*, İletişim Yay., İstanbul.

Aşan, C. (2015). Kıyı Alanlarındaki Kentsel Rantın Kamu Yararı Amaçlı Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Deniz Bölümleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, İstanbul.

Ataay, F. (2001). “Türkiye Kapitalizminin Mekânsal Dönüşümü”. *Praksis Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, ss.53-96.

Ataöv, A., Osmay, S. (2007). “Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım”. *METU JFA*, 2, 57.

Avcılar, M. Y., ve Yakut, E. (2016). “Tüketicilerin İndirim Mağazası Tercihlerinin Analitik Hiyerarşi Süreci ve Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemleriyle Tespiti: Osmaniye İlinde Bir Uygulama”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (2), ss.17-40.

Aytaç, Ö. (2016). “Kent Yoksulluk ve Sosyal Düzensizlik Potansiyeli” *Mukaddime Dergisi*, 7 (1).

Aytar, V. (2005). *Metropol*, LM Yayınları, İstanbul.

Bal, Ö. H. (2008), İzmir’de Kentsel Dönüşüm Sürecinin İzmir-Cennetçeşme Mahallesi Üzerinden İrdelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Baysal, C. U. (2015). *Kentin Tozu: Kent Hakkı Üzerine Konuşmalar*, Encore Yayınları, İstanbul.

Bektaş Y., Yücel, C. (2013). “Ankara-Altındağ Tepesi Gecekondu Bölgesi’nde Mekansal Ayrışmanın Gözlenmesine Yönelik Bir Araştırma”. *Megaron*, 8 (2), ss.115- 129.

Bilan, S. (2006). Gecekondu Varoşa Kadının Değişen Statüsü: Bayramtepe Örneği. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Bozkulak, S. (2005). Gecekondu Varoşa: Gülsuyu Mahallesi. Hatice Kurtuluş (Der.), *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yay, ss.239-266.

Böke, K. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. (3. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.

Britannica Concise Encyclopedia (2006) Encyclopaedia Britannica, Inc, Chicago.

Buca Belediyesi, Tarihçe, İzmir Buca Belediyesi Resmi İnternet Sitesi (<http://Www.Buca.Bel.Tr/Buca-Hakkinda/1/Tarihce/Buca.Html>, Erişim Tarihi: 04.01.2018).

Buğra, A. (2005). Yoksulluk ve Sosyal Haklar. *Boğaziçi University Social Policy Forum*, İstanbul.

Castells, M. (2014) *Kent, Sınıf, İktidar*, Phoenix Yayınları, Ankara.

Coşkun, F. (2011). Metropol’ün Adası: Heybeliada’nın Değişen Gündelik Yaşam Pratikleri Üzerinden Sosyolojik Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSGU Sosyal Bil. Enstitüsü, İstanbul.

Coşkun, İ. (2012). “Modernleşme Kuramı Üzerine”. *Sosyoloji Dergisi*, 3 (1), ss.289-314.

Coşkun, S. (2011). Küreselleşme Sürecinde Tüketim Toplumu ve Tüketim Kültürü. Doktora Tezi.Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Çağlayan, S., (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı: 17.

Çakır, S. (2007), *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*, Fakülte Kitapevi, Isparta.

Çakır, S. (2011). “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), ss.129-142.

Çakır, S. (2011). “Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), ss.209-222.

Çalışkan, V., ve Akbulak, C. (2010). “Bursa Kentine Yönelik Göçlerin Gecekondulaşma Sürecine Etkileri: Uludağ Yamaçlarındaki Gecekonducular”. *Journal of International Social Research*, 3 (12).

Çavuşoğlu, E. (2014). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. Ayrıntı Yayınları, Ankara.

Çelik, M., ve Akkurt, H. B. (2016), “Buca Tarihi Konut Stoku ve Kültürel Değerlerinin Sürekliliği”. *Ege Mimarlık* Temmuz, ss.30-35.

Çelikkilek, A., ve Öztürk, Ş. M. Ç. (2017). “6306 Sayılı Kanun Kapsamında Yürütülen Kentsel Dönüşüm Çalışmaları ve İzmir Uygulamaları”. *Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, ss.187-213.

Çetin, İ. (2010). Gecekonduunun Kentle Bütünleşme Sürecinde Alan - Mekan Faktörü: İzmir Örneği, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Çetin, İ. (2012). *Gecekonduunun Mekân Sosyolojisi: İzmir Araştırması*. Yaba Yayınları, İstanbul.

Çetin, S. (2012). “Kalkınmada Kentleşme ve Konut Politikalarının Önemi”. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4 (1).

Çırak, A., Ve Yörük, N. (2006). “İzmir Onur Mahallesi Örneğinde Farklı Söylemler ve Taraflar Açısından Kentsel Dönüşümün İki Yüzü”. *Planlama* 2006 (3): ss.79-95.

Çil, E. Ö. (2008). “Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ekonomileri”. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32, ss.17-23.

Daşkiran, F., ve Ak, D. (2015). “6306 Sayılı Kanun Kapsamında Kentsel Dönüşüm”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13 (3), ss.264-288.

Davis, M. (2006). *Gecekondu Gezegeni*, Çev. Gürol Koca, Metis Yayıncılık, İstanbul.

Dedeoğlu, S. (2009). “Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı”. *Çalışma ve Toplum*, 2 (21), ss.41-54.

Değirmendereli, A. (2016). “Rant Vergisi Tartışmaları Bağlamında Kentsel Rantın Vergilendirilmesi Konusundaki Gelişmeler ve Bir Çözüm Önerisi”. *Paradigma*, 1 (1), ss. 47-61. ([Http://Dergipark.Gov.Tr/Paradigma/Issue/22257/239012](http://Dergipark.Gov.Tr/Paradigma/Issue/22257/239012) Erişim Tarihi: 05.04.2018).

Demir, K., ve Çabuk, S. (2010). “Türkiye’de Metropolen Kentlerin Nüfus Gelişimi”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 28, 2010/1, ss.193- 215.

Demirci E. (2013). Kentleşmenin Bir Sonucu Olarak Gecekondu ve Gecekonduya Alternatif Çözümler Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Demirkıran, S., (2008). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü: Bursa Büyükşehir Belediyesi Örneği.Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Dengiz, S. (2010). Belediyelerde Kentsel Dönüşüm Projeleri İzmir Büyükşehir Bütünü İçin Bir Çözümleme, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İzmir.

Diamond, D. (2002). “Managing the Metropolis in the Global Village”. *Geography*, 87 (4), ss. 305-315.

Duman, B. ve Coşkun, İ. (2015). *Neden, Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm*, Litera Yayıncılık, İstanbul.

Duyan, G. Ç. (2010). Yoksulluğun kadınlaşması: Altındağ Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21 (21).

Eğilmez, B. (2010). İzmir’de Kentsel Dönüşüm ve Dönüştürülemeyen Zorunlu Yoksulluk Halleri. içinde, *Değişen İzmir’i Anlamak*, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Eke, E., (1985). “Anakent Yönetimi ve Yönetimler Arası İlişkiler: Batı Deneyimi ve Türkiye “, *Amme İdaresi Dergisi*, C.18, s.4.

Eke, E. (1981). “The Absorption Of Low Income Groups in Ankara”. *Ekistics*, 48 (286), ss.64-70.

Eke, F. ve Uğurlar A. (2005) “Kentsel Dönüşüm. Başarı Mı Hata Mı?”, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyum, *Değişen Dönüşen Kent ve Bölge*, BRC Basım ve Matbaacılık, Ankara, ss.381–399.

Ekinci, O. (1998). “Kaçak Yapılama ve Arazi Spekülasyonu” *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Erder, S. (1999). “Göç, Yerleşme ve ‘Çok’ Kültürel Tanışma”, *Birikim Dergisi*, 1 (23), ss. 68-75.

Ergüder B. (2007). "Güvencesizlerin Sosyal Güvenliği: Enformel İlişki Ağları ve Pasif Güvenlik Mekanizması", *İktisat Dergisi*, ss. 19-25.

ERGUN, C.; GÜL, H. SALLAN GÜL, S. (2013). “Neoliberal Küreselleşme ve Küresel Kent”. *Kent Üzerine Özgür Yazılar* içinde (ss. 40-69) Bağlam Yayınları. İstanbul.

Ergun, N. (1990) Gecekondu Islah Bölgelerinin Yeniden Planlanmasında Kullanabilecek Bir Yöntem Önerisi, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Erman, T. (2004) “Gecekondula Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekondulu Kurguları”*European Journal Of Turkish Studies, Thematic Issue N1* (<http://www.ejts.org/document85.html>Erişim Tarihi: 08.05.2017).

Erman, T. (2002).“Kentteki Göçmenin Bakış Açısından Kent/Köy Kimliği, Niçin Köylüyüz Hala?”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 51, Sayı 1, ss.289-304.

Erpi, F. (1975). “İzmir’de Levanten Mimarisi”, *Mimarlık Dergisi*, 135, ss.15 – 18.

Ersavaş, Ö. (2009). Gecekondula Alanlarının Dönüşümü: Ankara Gültepe Mahallesi Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Ersoy, M. (1985). “Kentsel Sanayi Sektörü Bağlamında Modernleşme ve Bağımlılık Okullarına Bir Eleştiri”, *Yapıt*, Sayı:10, ss.51-66.

Ertaş, M. (2011). “Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Sosyal Boyutun İncelenmesi Ankara ve Londra Örnekleri”, *Selçuk Üniversitesi Teknik-Online Dergi*, Cilt 10, Sayı 1, (<http://sutod.selcuk.edu.tr/sutod/article/view/96/88> Erişim Tarihi:1 Şubat 2017).

Ertürk, H. (1997). *Kent Ekonomisi*. Ekin Kitapevi, Bursa.

Etöz, Z. (2000), “Varoş: Bir İstila, Bir Tehid”, *Birikim*, 132, ss.49-53.

Geçgin, E. (2017). “Ankara-Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1).

Genç, F. N. (2014). “Gecekonduyla Mücadeleden Kentsel Dönüşüme Türkiye’de Kentleşme Politikaları”. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,1 (1), ss.15-30.

Geray, C. (1968) “Gecekondu Sorununa Toplu Bir Bakış”, *TODAİ Dergisi*, 1 (2).

Giddens, A. (2008), *Sosyoloji*, 1. Baskı, Yay. Haz.: Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Gökçe, B. (1994). *Türkiye'de Gecekondu Gerçeği ve Gecekondu Ailesi Humana*, Bazkurt Güvenç'e Armağan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Gökçe, B., Acar, F., Ayata, A., Kasapoğlu, A., Özer, İ., Uygun, H. (1993). *Gecekondu Aileleri Arasında Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü*, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yay., Ankara.

Gökdemir, O. (2007). “Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını”, *ÇTTAD*, 6 (15), ss.19-38.

Görgülü, Z. (2009). “Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz.”, *TMMOB, İzmir Kent Sempozyumu Bildiriler*, 08–10 Ocak, ss.767-780.

Göz A. C. (2008), “Kentsel Dönüşümün Esasları ve İskoçya Whitfield Örneği”, *Yerel Siyaset*, Sayı 31, S.11-12.

Gültekin, M. (2007). “Georg Simmel’in Düşüncesinde Modern Toplum ve Tüketim Kültürü”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1).

Gün, T. (2013). *Kentsel Dönüşüm: Eskişehir Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Gündoğan, Ö. (2006). “Kentsel Dönüşüm Tarihsel ve Güncel Bir Kırılma Noktası mı?” *Planlama*, 39.

Gürler, E. (2003) Kentsel Yeniden Üretim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Çalışma: İstanbul Örneği, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, İstanbul, ss.113-158.

Haddad, T., ve Spivey, M. (1992). “All or Nothing: Modernization, Dependency and Wage Labour on a Reserve in Canada” *Canadian Journal of Native Studies*, 12 (2), ss.203-228.

Harvey, D. (2002). Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı. *20. Yüzyıl Kenti*, ss.147-172.

Harvey, D. (2008). “The Right to The City,” *New Left Review*53, Eylül-Ekim, ss.23-40.

Harvey, D. (2011), *Umut Mekanları*, Çev. Zeynep Gambetti, Metis Yayınları, İstanbul.

Harvey, D. (2013). *Sosyal Adalet ve Şehir*, Metis Yayınları, İstanbul.

Harvey, D. (2015). *Sermayenin Sınırları*, Çev. Utku Balaban, Yazılama Yayınevi, İstanbul.

Heper, M. (1979). “Türkiye’de Gecekondu Politikası Üzerine Bazı Düşünceler”, *Amme İdaresi Dergisi*, 12 (4), ss.55-62.

Hughes, H. (1993). “Metropolitan Structure and the Suburban Hierarchy”. *American Sociological Review*, 58 (3), ss.417-433.

Işık, O, Pınarcıoğlu, M. (2005) *Nöbetleşe Yoksulluk Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Işık, Ş. (1999). “İzmir'e Yönelik Göçlerin Coğrafi Boyutları”. *Türk Coğrafya Dergisi*, 34, ss.383-405.

İçli, G. (2001). “Küreselleşme ve Kültür”. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Aralık. Cilt: 25. No:2. Ss.163-67.

İçli, G. (2011). “Kentsel Dönüşüme İlişkin Sosyolojik Bir Değerlendirme: Denizli Örneği”. *Denizli: Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Sayı: 3, Cilt:1.

İlkme, M, (2008). Kentsel Dönüşüm ve Bursa Raporu, *TMMOB*, Bursa, 41.

İşeri, G. (2010). *Metropol Sürgünleri: Denize Ekmek Banıp Yiyenlerin Hikayesi*. Su Yayınevi, İstanbul.

İzmir Büyükşehir Belediyesi (2013) *İzmir Kent Ansiklopedisi -Tarih 2*. Cilt, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir.

Jaret, C. (1983). “Recent Neo-Marxist Urban Analysis”. *Annual Review of Sociology*, 9, ss.499-525.

Kahraman, T. (2010). Kentlerde Kamu Mülklerinin Satışı ve Devlet Eliyle Kentsel Rant Üretimi: İstanbul Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kara, M. (2011). “Türkiye’de Gecekondu Dönüşüm Projelerinin Konut Sorununun Çözümündeki Rolü: Ankara İli Gültepe ve Yatıkmuşluk Örneği”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6 (2).

Karadağ, A. ve Koçman, A. (2010). “İzmirlilik Bilinci Üzerine Bir Alan Araştırması”, *İzmirli Olmak Sempozyumu (22-24 Ekim 2009, İzmir)*, *Bildiriler Kitabı*, İzmir B.Ş.B Mülkiyeliler Birliği -Ege Üniversitesi Araştırma Uygulama Merkezi Yayınları ss:200-226, İzmir.

Karadağ, A., ve Mirioğlu, G. (2011). Bayraklı Kentsel Dönüşüm Projesi Üzerine Coğrafi Değerlendirmeler. *Türk Coğrafya Dergisi*, (57).

Karadağ, D. (2008). “Kentsel Dönüşüm Yöntemleri”, *Arkitera* ([Http://V3.Arkitera.Com/G67-Kentsel-Donusum.Html?Year=&A1d=793](http://V3.Arkitera.Com/G67-Kentsel-Donusum.Html?Year=&A1d=793) Erişim Tarihi: 2 Nisan 2017).

Karpat, K. H. (2016). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*. İmge Kitabevi. İstanbul.

Kaya, F. (2011). “Gayrimenkul Rantlarının Vergilendirilmesi”. *Vergi Dünyası*, 361, ss.85-92.

Kaya, G. (2014). *Kentleşmenin Toplumsal Boyutları (Adıyaman Örneği)*. Ütopya Yayınevi, Ankara.

Kayalar, A. (2009). Soylulaştırma Projelerinin Çift Yönlü Simetrik Model Kavramları Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Sulukule ve Fener-Balat Örnekleri, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, İstanbul.

Kaygalak, İ. (2006), İzmir’de Karşıyaka-Çiğli Aksının Kentsel Gelişim Süreci ve Bu Gelişimi Etkileyen Faktörler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, İzmir.

Kayın, E. (2009), Mekânsal ve Sosyo-Ekonomik “Tümleşiklikler-Parçalanmışlıklar” Geriliminde “İzmirlilik”. *İzmirli Olmak*, 5.

Kayır, G. Ö. (2010). “Antalya Kenti, Toprakları Üzerinde Oynanan Oyunlarla Yıkıma Uğratılıyor”, *Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildiriler Kitabı* İçinde Ss. 326-342, Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Memleket Yayınları, Ankara.

Keleş, R. (1972). “İzmir Mahalleleri (Bir Tipleştirme Örneği)”. *Türk Sosyal Bilimler Derneği*, Sosyal Bilimler Araştırma Serisi, Ankara.

Keleş, R. (1993), *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.

Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi Yayını, Ankara.

Keleş, R. (2004), “Kentsel Dönüşümün Tüzel Altyapısı”. Editör: H. B. Tuna. Dosya: Kentsel Dönüşüm ve Katılım, *Mimarist Dergisi*, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi, 4 (12), ss.73-75.

Keleş, R. ve Payne, G. (1984). “Urban Development Andhousing in Turkey”. M. Wynn (Ed.). *Planning and Urban Growth İn Southern Europe* (S. 165- 197). Londra: Mansell.

Kılıç, A. (2006). *Toplu Konut Projelerinin Çevrelerine Olan Rant Etkisi ve Ataşehir Örneği* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Kıray, M. (1998), *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Kıray, M. (1998). *Örgütlemeyen Kent İzmir*, Bağlam Yayınları, Ankara.

Kırışman, M. (2011). “Fransız Basınında İzmir Yangını Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *ÇTTAD*, X/22 , (2011/Bahar), ss.77-93.

Kocaer, Ö. Ş., ve Bal, Ö. H. (2013). “Kentsel Dönüşüm Gerçeği ve İzmir Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *TMMOB 2. İzmir Kent Sempozyumu*.

Koç, İ. C. (2000). “İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri”. *Atatürk Dergisi*, 3 (1).

Koçak, H. ve Tolanlar M., (2008). “Kentsel Dönüşüm Uygulamaları (Aydın ve Afyonkarahisar Örnekleri)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.X, S II.

Kongar, E. (1981). *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kongar, E. (1982) *Kentleşen Gecekondu Yada Gecekondulaşan Kentler- Kentsel Bütünleşme*, TGAV Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Ö. G. H. (2013). “Yerel Politikalarda Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Kayseri İli Örneği”. *Yerel Politikalar*, (4).

Korkmaz, S. (2011). Buca Konutlarının Mekan Dizimi ve Görünür Alan Analizi Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kothari, C. R. (2004). *Research Methodology: Methods and Techniques*. New Age International.

Kurtuluş, H., (2006). “Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak”, *TMMOB Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*.

Lees, L., Shin, H. B., ve Morales, E. L. (2015). “Global Gentrifications: Uneven Development and Displacement”. *Policy Press* 12 (2).

Lefebvre, C. (2010). “The Improbable Metropolis: Decentralization, Local Democracy and Metropolitan Areas In The Western World”. *Analise Social*, 45 (197), ss.623-637.

Marx, B., Stoker, T., ve Suri, T. (2013). "The Economics of Slums in the Developing World". *The Journal of Economic Perspectives*, 27 (4), ss.187-210.

Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino A., veYaylor, J.E, (2014). "Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirilmesi", *Göç Dergisi*1(1), ss.11-46.

Merrifield, A. (2013). *Metromarxism: A Marxist Tale of The City*. Routledge.

Merrifield, A. (2017). *Yeni Kent Sorunu*, Tekin Yayınevi, İstanbul.

Mutlu, S. (2007). Türkiye’de Yaşanan Gecekondulaşma Süreci Ve Çözüm Arayışları: Ankara Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Müderrişoğlu, B. (2006). Kentsel Rantın Dönüşümü ve Yerel Yönetimler. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* III. Cilt (5. Basım). İstanbul: Yayın Odası.

Nohlen, D. (1980). "Modernization and Dependence". *Intereconomics*, 15 (2), ss.81-86.

OECD, (2006). "Competitivecities in the Global Economy" (<https://www.Oecd.Org/Gov/37840142.Pdf> Erişim Tarihi: 04.10.2017)

Oktay, T. (2016). "Metropol Kent Yönetimi Yaklaşımları ve Uygulama Modelleri" *Strategic Public Management Journal (SPMJ)*, Sayı: 4. Ss.49-71.

Oxford English Dictionary Official Website,
(<https://en.oxforddictionaries.com/definition/metropolis>) Erişim Tarihi:
18.05.2017),

Oxford English Dictionary Official Website,
(<https://en.oxforddictionaries.com/definition/metropolitan>) Erişim Tarihi:
18.05.2017)

Öğretmen, İ. (1957). *Ankara'da 158 Gecekondu*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. Ankara.

Ökmen, M., Ve Yurtsever, H. (2010). “Kentsel Planlama Sürecinde Oluşan Kamusal Rantın Vergilendirilmesi”. *Maliye Dergisi*, 158, ss.58-74.

Öktem, B. (2006). “Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: Akp’nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul’un Kentsel Dönüşüm Projeleri”, *Planlama*, Sayı: 26, ss.53-63.

Öktem-Ünsal, B. ve Türkün, A. (2014). “Neoliberal Kentsel Dönüşüm: Kentsel Alanlarda Sınıfsal Tahliye, Yoksullaşma ve Mülksüzleşme”. *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul’da Kentsel Dönüşüm*, ss.17-42.

Özakbaş, D. (2015). “1950 Yılı Sonrası İstanbul’da Konut Alanlarının Oluşumu ve Sorunları”. *Tarih Okulu Dergisi (Tod)*, Haziran 2015, Yıl 8, Sayı 22, ss.415-448.

Özaydınlık, K. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14 (33).

Özcan, N. S., Kahraman, E. D., ve Elbur, Z. (2014) “‘Biz’ ve ‘Ötekiler’: Mekânsal ve Sosyal Ayrıştırılmanın Kaçınılmaz Sonucu”, *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı 5. Sempozyumu’nda Sunulan Bildiri*, 16-17 Ekim 2014, Ankara.

Özcan, Ö. G. D. F. K. (2006). “Konut Alanı Yer Seçimi ve Hane Halkı Hareketliliğine Yönelik Kuramsal Bir İnceleme”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı: 21 Yıl: 2006/2, ss.73-95.

Özdemir, H. (2012). “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Akademik Bakış Dergisi*, 30 (11), ss.1-18.

Özdemir, M. (2010). “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1).

Özden, P. P. (2016). *Kentsel Yenileme*. İmge Kitabevi, Ankara.

Öztürk M. (2016). Enformel Siyasi Ağların Gecekondu Üretim Biçimlerine Etkileri: Güzeltepe–Çayan Mahallesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Pazarlıoğlu, V. (2007). “İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi” *Yönetim Ve Ekonomi* 14 (1): ss.121-135.

Peker, M. (2008). *İzmir Nüfus Tahmini Üzerine Bir Deneme, 2000-2030*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir.

Pirenne, H. (1994), *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.

Polat, S. ve Dostoğlu N. (2007). “Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa’da Kükürtlü ve Mudanya Örnekleri”, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1.

Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, (Çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan ve Zeynep Akyüz), Siyasal Kitabevi: Ankara

Pustu, Y. (2006). “Küreselleşme Sürecinde Kent “Antik Site”den Dünya Kentine”. *Sayıştay Dergisi*, 60, ss.133-139.

Reyes, G. E. (2001). “Four Main Theories of Development: Modernization, Dependency, World-Systems and Globalization”. *Nómadus. Revista Crítica De Ciencias Sociales Y Jurídicas*, 4 (2), ss.109-124.

Ritzer, G. (2010). *Küresel Dünya*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sağlam S. (2006)“Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/328301> Erişim Tarihi: 10.05.2018).

Saraçoğlu, F., Çakır, E. P., ve Çakır, M. (2016). “Rant Vergisi ve Ülkemizdeki Tartışmalar”. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (3), ss.83-99.

Sayın, E. ve Candan, H. (2016) “Kentsel Rantın Siyasi, Ulusal Ve Küresel Boyutu”. In *International Congress of Management Economy and Policy Proceedings Volume I* (P. 2582).

Serter, G. (2013). “Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram”. *Planning*, 23 (2), ss.67-76.

Sevgi, C. (1988). *Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular*. Konak Belediyesi, İzmir.

Simmel, G. (1996), “Metropol ve Zihinsel Yaşam”, Kent ve Kültürü, *Cogito*, Sayı: 8/ Yaz, İstanbul.

Sjoberg, G. (2002), “Sanayi Öncesi Kenti”, Ayten Alkan, Bülent Duru (Der. ve Çev.) *19.Yüzyıl Kenti*, İmge Yayınevi, Ankara, ss:37-54.

Smith N. Ve Williams, P. (2015). *Kentin Mutenalaştırılması*, Yordam Kitap, İstanbul.

Smith, A. (2001). *Ulusların Zenginliği*, Çev. Ayşe Yunus – Mehmet Bakırcı, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Smith, A. (2007). “An Inquiry into The Nature of The Wealth Of Nations”.
(https://www.ibiblio.org/ml/libri/s/smitha_wealthnations_p.pdf) Erişim
Tarihi:02.02.2018)

Solmaz, B. (2011). “Modernlik ve Modernleşme Kuramlarına Yöneltilen Eleştiriler”,
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 32, 2011, ss.35-58.

Sözer, A. N. (1988). “İzmir: Ege'nin Metropolü”. *Ege Coğrafya Dergisi*, 4 (1), ss.1-18.

Stokes, C. (1963). “A Theory of Slums”. *Ekistics*, 15 (88), ss.121-124.

Südaş, İ. ve Mutluer, M. (2013). "Beşeri ve Ekonomik Özellikleri Açısından İzmir"
Prof. Dr. Asaf Koçman'a Armağan Kitabı (Editör: E. Öner) Ege Üniversitesi Yayınları. İzmir.

Şahin, C. (2001). “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (2), ss.57-67.

Şahin, T. ve Coşkun, S. (2009). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Şahinbaş, U. (2017). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Yerel Yönetimler: Esenler İlçe Belediyesi Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şen, B. (2005). “Soylulaştırma: Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrışma Biçimi”. *İstanbul’da Kentsel Ayrışma Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar*, Haz. Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Şen, E. (1988). “İzmir Kentinde İnşaat İşçiliği: İşçilerin Kentleşme Sürecindeki Konumlarıyla İlgili Gözlemler”. *Ege Coğrafya Dergisi*, 4 (1).

Şener, M. (1994), Büyük Kentlerin Gecekondu Bölgelerindeki Sosyoekonomik Yapının Suç Olgusuna Etkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Şengül, T. (2001) “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı”, *Praksis*, 2, ss.9-32.

Şengül, T. (2001). *Kentsel Çelişki ve Siyaset, Kapitalist Kentleşme Üzerine Yazılar*, Demokrasi Kitaplığı, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayını, İstanbul.

Şengül, T. (2001). “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı”. *Praksis Dergisi*, Bahar, (2).

Şenyapılı, T. (1998). “Cumhuriyet’in 75. Yılı, Gecekondu’nun 50. Yılı”, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Şenyapılı, T. (2004). *Barakadan Gecekonduya: Ankara’da Kentsel Mekanın Dönüşümü*. İletişim Yayınları, İstanbul.

Şişman, A. ve Kibaroglu, D. (2009). “Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları, Tmmob Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. *Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, ss.11-15.

Tahire E. (2014), “Kentın Kıyısında Kadın Olmak: Gecekonduğan Toki Kentsel Dönüşüm Sitesine Geçişte Kadın Deneyimleri”, *Kenarın Kitabı*, F. Ş. Cantek (Der.), İstanbul: İletişim Yay., ss.89-119.

Tatlı, H. (2015). “Market Müşterilerinin Tercihini Etkileyen Faktörler: Bingöl İli Örneği”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan 2014, 10 (1), ss.233-252.

Tatlıdil, E. (2009). “The Tale of İzmir”, *Ege Akademik Bakış, Ekonomi, İşletme, Uluslararası İlişkiler Ve Siyaset Bilimleri Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, İzmir.

Tatlıdil, E. (1990). *Kentle Bütünleşmenin Bir Yolu: Gecekondulaşma*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını Aile Yazıları 2, Ankara.

Tatlıdil, E. (2009). “Kent ve Kentli Kimliği: İzmir Örneği”. *Ege Akademik Bakış Dergisi/Ege Academic Review*, 9 (1), ss.319-336.

Tekeli, İ. (1980). Türkiye’de kent planlamasının tarihsel kökleri. *Türkiye’de İmar Planlaması, ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü*, ss.17-18.

Tekeli, İ. (1982) “Gecekondu Planlama Sorunları”, *Türkiye’de Kentleşme Yazıları*, Ankara, Turhan Kitabevi.

Tekeli, İ. (1998). “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. (2003), “Kentleri Dönüşüm Mekânı Olarak Düşünmek”, *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, Tmmob İstanbul Şubesi Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme Ve Kentsel Dönüşüm Yazıları*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. (2011). *Kentsel Arsa, Altyapı ve Kentsel Hizmetler*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Terzi, F. (2015). Gecekondu Alanlarına Yönelik Politika ve Yasal Düzenlemelerin Bu Alanlar Üzerindeki Etkileri: Kağıthane Örneği, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tipps, D. C. (1973). “Modernization Theory and The Comparative Study of National Societies: A Critical Perspective”. *Comparative Studies in Society and History*, 15 (2), ss.199-226.

Turan, M. (2008). “Kent Yönetimine Katılımda Yani Bir Sorun Alanı: Kentsel Rantların Yönetimi”. *Dosya-08: Yerel Yönetimlere Katılım*, Bülten, 64, ss.39-49.

Turan, M. (2009). *Türkiye’de Kentsel Rant: Devlet Mülkiyetinden Özel Mülkiyete*. Tan Kitabevi, Ankara.

Turan, M. (2017). “Kentsel Rant Kuramları Üzerine Tartışmalar”. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt:1, Sayı: 34.

Turgut, S. R., ve Ceylan, E. Ç. (2009). “Gecekondu Alanlarında Kentsel Dönüşüm Uygulamasına Bir Örnek: Küçükçekmece/Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi”. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 3, ss.23-51.

Turok, I. (2004). “Kentsel Dönüşümde Yeni Eğilimler ve Yönetişi”. *Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumunda* Sunuldu, Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışması, İstanbul, ss.23-53.

TÜİK (2000). Genel Nüfus Sayımı, T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

TÜİK (2014). İzmir İli İlçe Nüfusları, Ankara.

TÜİK (2016). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Ankara.

TÜİK (2016). Doğum İstatistikleri, Ankara.

TÜİK (2017). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Ankara.

TÜİK (2017). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, Ankara.

TÜİK (2017). İşgücü İstatistikleri, Ankara.

TÜİK (2017). Kadın İstatistikleri, Ankara.

Tümtaş, M. S. (2012). *Kent, Mekan ve Ayırışma*. Detay Yayıncılık, Ankara.

Tümtaş, S., ve Ergun, C. (2016). “Küreselleşme ve Kentlere Etkileri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37), ss.135-150.

Türkçü, Ç., Gökmen, H., Kaya, İ. S., Süer, D., Onat, N., ve Sönmez, A. (1996). “İzmir Özelinde Göç ve Yapılanmış Çevre”. *Ege Mimarlık*, ss.16-20. (Erişim Tarihi: 28.12.2017, <http://Egemimarlik.Org/19/05.Pdf>)

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (Tisk), (2000). *Avrupa Birliğinde Kayıt- dışı Çalışma*. Ankara: TİSK Yayını, No:199 Aralık.

Uğurlu, Ö. (2013). “Neoliberal Politikalar Ekseninde Türkiye’de Kentsel Mekânın Yeniden Üretimi.” *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (Msg)*, 13 (47).

Un Habitat (2016). *Slums Almanac 2015-2016. Tracking Improvement in The Lives of Slum Dwellers*. Nairobi.

United Nations (2003). “Challenge of Slums; Global Report On Human Settlements. United Nations” *The World’s Cities Report*

(http://Www.Un.Org/En/Development/Desa/Population/Publications/Pdf/Urbanization/The_Worlds_Cities_In_2016_Data_Booklet.PdfErişim Tarihi: 05.06.2017)

United Nations Deparmaent of Economic And Social Affairs, Population Division (2015), *World Urbanization Prospects, 2014 Revision:* New York. (<http://Esa.Un.Org/Unpd/Wup/Publications/Files/Wup2014-Report.Pdf>, Erişim Tarihi 04.02.2016).

Uysal, E. Ü. (2006), “Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul’da Uygulanabilirliği Cihangir Örneği”. *Planlama*, Tmmob Şehir Plancıları Odası Yayını, 2006/2, ss.77-91.

Ünverdi, H. (2002). Sosyo-Ekonomik İlişkiler Bağlamında İzmir Gecekondularında Kimlik Yapılanmaları: Karşıyaka-Onur Mahallesi ve Yamanlar Mahallesi Örnekleri, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Vaidyanathan, K. (1968). “Metropolitan Growth in Maharashtra”. *Economic and Political Weekly*, 3 (46), ss.1757-1763.

Valenzuela, J. S., ve Valenzuela, A. (1978). “Modernization And Dependency: Alternative Perspectives in The Study Of Latin American Underdevelopment”. *Comparative Politics*, 10 (4), ss.535-557.

Varlı, A. ve Koraltürk, M. (2010). “2. Meşrutiyet’ten Erken Cumhuriyet’e Milli İktisadın Sürekliliği ve İzmir İktisat Kongresi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı: 20-21, Yıl: 2010/Bahar-Güz, İzmir.

Wallerstem, I. (1992). *Tarihsel Kapitalizm*, Çev. Necmiye Alpay, Metis Yayınları, İstanbul.

Ward, D. (1984). The Progressives and the Urban Question: British And American Response to the Inner City Slums 1880-1920”, *Transactions Of The Institute Of British Geographers*, C.9, No. 3, ss.299-312.

Wood, C. H., ve Roberts, B. R. (2005). *Rethinking Development In Latin America*. Penn State Press.

Yalçın, A. (2011), Metropolde Gündelik Hayat ve Yeni Kavramlar Üzerinden İstanbul Okuması, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yalçın, M. C. (2014). “Sarıyer Gecekondu Mahalleleri Örneğinde Kentsel Dönüşüm Süreçleri ve Bu Süreçlerin Sosyo-Ekonomik ve Fiziki Etkileri” Proje No: 110K404.

Yanıklar, C. (2006) *Tüketim Sosyolojisi*. İstanbul: Birey Yayınları.

Yasa, İ. (1966).“Ankara'da Gecekondu Aileleri”, *Sağlık ve Sosyal Yardım Bak./Sosyal Hiz. Gen. Md. Yayinlari*, (46).

Yasa, İ. (1968), “İç Göçlerin Büyük Şehirlerin İş-Güç Çeşitlerindeki Etkileri, *Aüef Dergisi*, Cilt1, No:1-4, Ankara.

Yasa, İ. (1973). “Gecekondu Ailesi Mozayığı”. *Amme İdaresi Dergisi*, 6, ss.41-46.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, Ö. (2012). *Gaziantep'te Göç*. Gaziantep Üniversitesi Yayınları, Gaziantep.

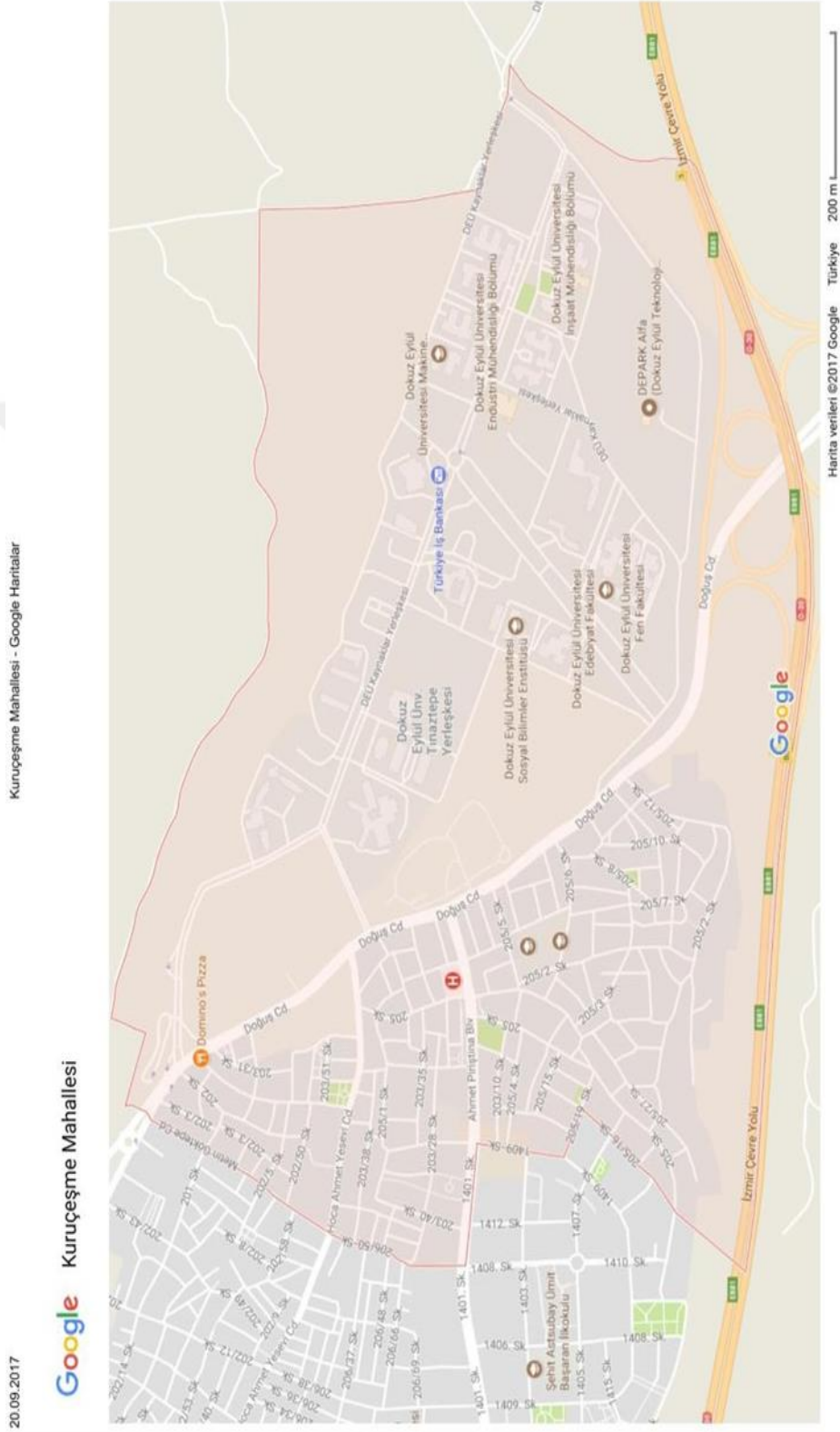
Yılmaz, M. (2012). “Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk: Sosyolojik Bir Perspektif”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), ss.257-287.

Yörük, T. (2006). *Gecekondu ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.

EKLER

EK 1: Kuruçeşme Mahalle Haritası

EK 2: Anket Formu

KURUÇEŞME MAHALLESİ ANKET FORMU

Sayın Katılımcı, bu anket formu büyük ölçüde göçle oluşmuş olan İzmir/Buca Kuruçeşme Mahallesi'ndeki değişimleri araştırmak için hazırlanmıştır. Anket formunda, isim-soy isim, telefon numaraları gibi kişisel sorular yer almamaktadır. Bu sebeple sorulara vereceğiniz içten ve eksiksiz cevaplar; araştırmanın doğru sonuçlara ulaşmasına katkı sağlayacak ve Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi Emine Dündar tarafından yüksek lisans bitirme tezi kapsamında yürütülen bilimsel araştırmada kullanılacaktır. İlginiz ve yardımlarınız için şimdiden çok teşekkür ederiz.

DEMOGRAFİK BİLGİLER

- 1-Cinsiyetiniz?** 1-() Kadın 2-() Erkek
2-Yaşınız? 1-() 18-24 2-() 25-34 3-() 35-44
4-() 45-54 5-() 55-64 6-() 65 ve üstü
3-Doğum yeriniz neresidir?.....
4-Doğduğunuz yerleşim yeri hangisidir?
1-() Köy 2-() Kasaba
3-() İlçe Merkezi 4-() İl (Şehir) Merkezi
5-Medeni durumunuz?
1-() Bekar (Hiç evlenmemiş) 2-() Evli
3-() Boşanmış 4-() Eşi ölmüş
6-Kaç çocuğunuz var?
1-() 1 2-() 2 3-() 3 4-() 4 5-() 5 ve üzeri
6-() Çocuğum yok
7-Yasadığınız evde sizinle birlikte kaç kişi vardır?
1-() Yalnızca ben yaşıyorum 2-() 2 kişi 3-() 3 kişi
4-() 4 kişi 5-() 5 kişi 6-() 6 kişi
7-() 7 kişi 8-() 8 kişi 9-() 9 kişi ve üzeri
8-Eğitim durumunuz nedir?
1-() Okuma yazma bilmiyor 2-() Sadece okur-yazar
3-() İlkokul mezunu / 1'den 5'e kadar
4-() Ortaokul (ilköğretim) mezunu / 1'den 8'e kadar
5-() Lise mezunu 6-() Meslek Yüksek Okul mezunu
7-() Fakülte mezunu 8-() Diğer.....
9-Evli iseniz, eşinizin eğitim durumu nedir?
1-() Okuma yazma bilmiyor 2-() Sadece okur-yazar
3-() İlkokul mezunu / 1'den 5'e kadar
4-() Ortaokul (ilköğretim) mezunu / 1'den 8'e kadar
5-() Lise mezunu 6-() Meslek Yüksek Okul mezunu
7-() Fakülte mezunu 8-Diğer.....
10-Evli iseniz, eşinizin yaptığı iş nedir?
1-() İşsiz 2-() İnşaat İşçisi 3-() Özel Sektörde işçi
(Yaptığı iş türü:.....) 4-() Devlette işçi (kadrolu)
5-() Devlette işçi (sözleşmeli) 6-() Esnaf-Zanaatkar
7-() Ev Kadını 8-() Memur 9-() Emekli (Ne emeklisi.....) 10-() Seyyar satıcı-pazarıcı
11-() Düzensiz işler (yevmiyelik işler) 12-Diğer.....
11-Babanızın işi nedir?
1-() İşsiz 2-() İnşaat işçisi 3-() Esnaf-Zanaatkar
4-() Özel Sektörde işçi (Yaptığı iş türü:.....)
5-() Devlette işçi kadrolu 6-() Devlette işçisözleşmeli
7-() Çiftçi 8-() Memur 9-() Emekli (Ne emeklisi.....) 10-() Seyyar satıcı-pazarıcı
11-() Düzensiz işler (yevmiyelik işler) 12-Diğer.....
12-Annenizin işi nedir?
1-() Ev Kadını 2-() Özel Sektörde işçi (Yaptığı iş türü:.....) 3-() Emekli (Ne emeklisi.....) 4-() Düzensiz işler (yevmiyelik işler) 5-Diğer.....

GELİR ve EKONOMİK DURUMA İLİŞKİN BİLGİLER

13-Şu anda yaptığınız iş nedir?

- 1-() İşsiz 2-() İnşaat İşçisi 3-() Özel Sektörde işçi
(Yaptığı iş türü:.....) 4-() Devlette işçi kadrolu

5-() Devlette işçi sözleşmeli 6-() Esnaf-Zanaatkar

- 7-() Ev Kadını 8-() Memur 9-() Emekli (Ne emeklisi.....) 10-() Seyyar satıcı-pazarıcı

11-() Düzensiz işler (yevmiyelik işler) 12-Diğer.....

14-Evinizde sizinle birlikte çalışan kişi sayısı kaçtır?

- 1-() 1 2-() 2 3-() 3 ve üzeri 4-() Çalışan yok

15-Evinize giren aylık ortalama gelir ne kadardır?

- 1-() Düzenli gelirimiz yok 2-() 750 TL'den az
3-() 751-1000 TL 4-() 1001-1500 TL 5-() 1501-2500 TL

- 6-() 2501-3500 TL 7-() 3501-5000 TL

- 8-() 5.001-7000 TL 9-() Diğer.....

16-Sosyal güvenceniz nedir? 1-() Sosyal güvencem yok

- 2-() SGK 3-() BAĞKUR 4-() Emekli Sandığı

- 5-() Yeşil Kart 6-() Özel Sigorta 7-Diğer.....

17-Temel tüketim ihtiyaçlarınızı (gıda, temizlik gibi) en çok nereden sağlamanız?

- 1-() Mahalledeki bakkaldan (marketten) 2-() Şok, Bim, A101 gibi marketlerden 3-() Mahalle veya mahalle dışındaki büyük marketlerden 4-Diğer.....

18-Günlük yaşamda kendinizin çözemediği bir maddi sorunla karşılaştığınızda ilk olarak kimden yardım istersiniz?

- 1-() Yakın aile çevremden 2-() Diğer akrabalarımın 3-() Komşularımdan 4-() Arkadaşlarımdan

- 5-() Hemşerilerimden 6-() Bankalardan ihtiyaç, tüketici vs kredi 7-() Hiç kimseden 8-Diğer.....

19-Herhangi bir kurum veya kuruluştan yardım alıyormusunuz? 1-() Evet 2-() Hayır 3-Diğer.....

20-Eğer yardım alıyorsanız, yardım aldığınız kuruluş veya kuruluşlar hangileridir?

- 1-() Valilik 2-() Belediye 3-Diğer.....

21-Eğer yardım alıyorsanız, hangi tür yardımları ne sıklıkla alıyorsunuz? 1-() Para yardımı (.....)

- 2-() Gıda yardımı..... 3-() Giyecek yardımı (.....) 4-() Yakacak yardımı (.....) 5-() Eğitim yardımı (.....) 6-Diğer.....

22-Şu andaki ekonomik durumunuzdan memnuniyet derceniz nedir? 1-() Çok memnunum 2-() Memnunum

- 3-() Orta halli/ idare eder 4-() Memnun değilim

- 5-() Hiç memnun değilim

KONUTLA İLGİLİ BİLGİLER

23-Şu anki oturduğunuz konutun türü nedir?

- 1-() Gecekondu /tapusuz 2-() Müstakil ev tapulu 3-() Tek binada apartman dairesi 4-() Site içinde apartman dairesi

- 5-Diğer.....

24-Konutunuzun imar (yapılaşma izni) durumu nedir?

- 1-() İmarlı 2-() İmarsız 3-Diğer.....

25-Oturduğunuz konut kaç katlıdır?

- 1-() Tek katlı 2-() İki katlı 3-() Üç katlı 4-() Dört katlı

- 5-() Beş katlı 6-() Altı katlı 7-() Yedi kat ve üzeri

26-Oturduğunuz ev kaç odalıdır?

- 1-() 1+1 2-() 2+1 3-() 3+1 4-() Diğer.....

27-Oturduğunuz evde ne ile ısınmaktasınız?

- 1-() Soba 2-() Doğalgaz 3-() Klima 4-Diğer.....

28-Oturduğunuz evin durumu aşağıdaki seçeneklerden hangisine uymaktadır? 1-() Kendimizin 2-() Kira

- 3-() Aile çevresinden birine ait, kira vermiyoruz 4-Diğer....

29-Oturduğunuz ev kiraysa, aylık ne kadar kira ödemektesiniz? 1-() 500 TL ve altı 2-() 501-750 TL

- 3-() 751-1.000 TL 4) Diğer.....

30-Şimdi oturduğunuz evin bulunduğu arsa size aitse veya önceden aittiyseniz, nasıl edindiniz? (Bu soruya verilen yanıt "Hayır" ise 36. Soruyu geçiniz)

- 1-() Hazine arazisini çevirip, gecekonduyu yaptım
2-() Özel şahısa ait tapulu arsayı aldım
3-() Özel şahsın çevirdiği tapusuz arsayı aldım
4- Diğer.....

31-Siz veya aileniz mahallede gecekonduyu yaptıysa, hangi yıllar arası yapıldı? 1-() 1970-1980 arası

2-() 1981-1990 arası 3-() 1991-2000 arası 4. Diğer.....

32-Yapılan gecekondunuz yıkımla veya yıkım girişimiyle karşılaştı mı?

1-() Evet 2-() Hayır 3. Diğer.....

33- Evetse, kaç kez ve hangi yıl(lar)da?

34- Bu yıkım veya yıkım girişim(ler)i karşısında ne yaptınız?

35-İlk yaptığınız gecekondunuz üzerinde sonradan ne tür değişiklikler yaptınız?

36- Oturduğunuz ev sizinse, bunun dışında bir daire, arsa ve dükkan gibi gayrimenkulleriniz var mıdır?

1-() Yok 2-() Ev/daire var (Sayısı.....) 3-() Arsa var 4-() Otomobil var 5-() Diğer.....

37-Şimdi oturduğunuz ev sizinse, evinizi ne şekilde satın aldınız veya edindiniz?

- 1-() Arsayı edindiğimizde kendimiz yaptık
2-() Birikmiş paramızı kullanarak
3-() Bankadan konut kredisi çekerek
4-() Kooperatif üyeliği ile taksit ödeyerek
5-() Kentsel dönüşüm yasasından önce mütahite vererek
6-() Mütahitle anlaşmalı kentsel dönüşüm vererek
7-() Kentsel dönüşüm yasasıyla kendimiz yaptık
8- Diğer.....

38-Oturduğunuz evden memnuniyet dereceniz nedir?

1-() Çok memnunum 2-() Memnunum 3-() Orta halli/ idare eder 4-() Memnun değilim 5-() Hiç memnun değilim

39-Oturduğunuz evden "memnun değilseniz veya hiç memnun değilseniz", bunun en önemli nedeni nedir?

- 1-() Eski ve bakımsız olması 2-() Yeterince güneş almaması 3-() Küçük ve kullanışsız olması
4-() Sobalı olması 5- Diğer.....

40-Sizin veya ailenizin sahibi olduğu eski bina kentsel dönüşüme uğradıysa, ne kadar süredir yeni konutunuzda oturumaktasınız? (Konut kentsel dönüşüme uğramamışsa "Hayır" ise 43. Soruyu geçiniz)

1-() 1 Yıl 2-() 2 Yıl 3-() 3 yıl 4-() 4 yıl
5-() 5 yıl 6- Diğer.....

41-Eski evinizden yeni dairenize yerleşmek, yaşamınızı nasıl etkiledi? (Birden fazla seçenek belirtebilirsiniz)

1-() Oturduğumuz ev dışında daire (sayısı.....) sahibi olduk ve gelirimiz arttı 2-() Yeni, daha kaliteli ve rahat konutlara sahip olduk 3-() Daha küçük bir eve geçtik
4-() Yaşam alışkanlıklarımız olumsuz yönde değişti (.....) 5-() Herhangi bir değişiklik olmadı 6- Diğer.....

42-Konutunuzun yıkılıp, kentsel dönüşüme uğramasından memnuniyet dereceniz nedir? 1-() Çok memnunum 2-() Memnunum 3-() Orta halli/ idare eder 4-() Memnun değilim 5-() Hiç memnun değilim

43-Konutunuzu kentsel dönüşüme vermeyi düşünür müsünüz? 1-() Evet 2-() Hayır 3. Diğer.....

İZMİR'E GÖÇ EDEN HANE BİLGİLERİ

(Görüşülen kişi veya anne-babası/ailesi İzmir şehir merkezine göç etmişse 44 ve 52 arasındaki sorular yöneltilcek; göç etmemişlerse 53. Soruya geçilecek).

44- İzmir'e kaç yıl önce göç edildiği?

1-() 1-5 yıl 2-() 6-10 yıl 3-() 11-20 yıl
4-() 21-30 yıl 5-() 31-40 yıl 6-() 41 yıl ve üzeri

45-İzmir merkeze gelmeden önce nerede yaşanıldığı?

46-İzmir'e göç etme sebebi?

1-() İşsizlik 2-() Ekonomik yetersizlikler (geçinememe)
3-() Akrabalarla anlaşmazlık 4-() Eğitim koşulları
5-() Sağlık nedenleri 6-() Akrabaların burada oturduğu için 7-() Evlilik sebebiyle 8-() İş /tayin nedeniyle
9-() Zorunlu göç 10- Diğer.....

47-İzmir'e gelmeden önce yaşadığınız yerde geçimin nasıl sağlandı?

48-İzmir'e ilk gelindiğinde geçiminizi nasıl sağlandı?

49-İzmir'e geldikten sonra karşılaşılan en önemli sıkıntı?

1-() Sıkıntı yaşamadım 2-() İşsizlik
3-() Geçim sıkıntısı 4-() Ev/barınma sorunu
5-() Şehire (İzmir'e) alışamama 6-() Diğer.....

50-İzmir'e ilk gelindiğinde kimlerden yardım alındı?

1-() Yakın aile çevrem (akraba)lar 2-() Diğer akraba
3-() Hemşeriler 4-() Arkadaşlar 5-() Komşular
6-() Hiç kimse 7- Diğer.....

51-İzmir'e gelmeden önceki ekonomik durum ile bugünkü durum karşılaştırıldığında, hangisi daha iyidir?

1-() Önceki daha iyiydi 2-() Bugünkü daha iyi
3-() Fark yok 4- Diğer.....

52-Göç etmeden önceki memlekete gitme sıklığı?

1-() Sık giderim 2-() Ara sıra giderim 3-() Sadece bayram/düğün/cenazelerde 4-() Diğer.....

MAHALLEYLE İLGİLİ BİLGİLER

53-Bu mahalleye yerleşmeden önce, nerede yaşıyordunuz? 1-() Doğduğumdan beri bu mahallede yaşıyorum 2-() İzmir'e bağlı bir köyde 3-() İzmir şehir merkezinin başka bir semtinde (.....) 4-() İzmir'in ilinin bir ilçesinde (.....) 4-() Buca'nın başka bir mahallesinde (.....) 5- Başka bir kentin (ismi)

() İl Merkezinde () İlçe Merkezinde () Köyünde
6- Diğer.....

54-Yerleşim yeri olarak bu mahalleyi tercih etmenizin en önemli sebebi nedir?

1-() Doğduğumdan beri buradayım 2-() Akrabalarım(ız) burada olduğu için 3-() İş yerim burada olduğu için
4-() Mahallenin gelişmeye açık bir yönü olduğu için
5-() Hemşerilerim daha çok burada olduğu için
6-() Burada uygun kiralık ev bulduğumuz için
7-() Burada uygun satılık ev bulduğumuz için
8-() Çocuklarımızın okuluna yakın olduğu için

9-Diğer.....

55-Sizce Kuruçeşme Mahallesi'nin en önemli sorunları nelerdir? (Birden fazla seçenek belirtebilirsiniz)

1-() Altyapı hizmetlerinin yetersizliği 2-() Park ve yeşil alan azlığı 3-() Çevre kirliliği 4-() Eğitim kurumlarının yetersizliği 5-() Sağlık kurumlarının yetersizliği 6-() Sosyo-kültürel olanakların yetersizliği 7-() İnşaatların gürültüsü 8-() Hiçbir sorun yok 9-Diğer

56-Mahallenizle ilgili belediye hizmetlerinden memnuniyet dereceniz nedir?

1-() Çok memnunum 2-() Memnunum 3-() Orta halli/ idare eder 4-() Memnun değilim 5-() Hiç memnun değilim

57-Başka bir mahallede taşınma gibi bir düşünceniz var mıdır?

1-() Hayır 2-() Evetse /Hangi mahalleye?.....

58-Göşmecenin kendisi kaç yıldır Kuruçeşme Mahallesi'nde oturmaktadır?

1-() 5 yıldan az 2-() 5-9 yıl 3-() 10-19 yıl 4-() 20-29 yıl 5-() 30-39 yıl 6-() 40 yıl ve üzeri

59 ve 64 ARASINDAKİ SORULAR MAHALEDE 10 YIL VE ÜZERİ OTURAN GÖRÜŞMECİLERE SORULACAK (10 YILDAN AZ OTURUYORSA, 65. SORUYA GEÇİNİZ)

59-Eski Kuruçeşme denilince, birkaç kelime veya bir cümleyle ne söyleyebilirsiniz?.....

60-Şimdiki Kuruçeşme denilince, birkaç kelime veya bir cümleyle cümleyle ne söyleyebilirsiniz?.....

61-Mahallenizde son yıllarda yaşanan en önemli değişiklik veya değişiklikler nelerdir?

62-Mahallenizdeki yaşanan bu değişimleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

1-() Çok Olumlu 2-() Olumlu 3-() Olumsuz 4-() Çok Olumsuz 5. Diğer.....

63-Mahalledeki değişimlerle ilgili olumlu veya çok olumlu gördüğünüz şeyler nelerdir? (Birden fazla seçenek belirtebilirsiniz) 1-() Yeni ve daha kaliteli konutlara sahip olma 2-() Yol, kaldırım, kanalizasyon gibi altyapı niteliklerinde düzelme 3-() Daha güvenli bir çevrede yaşama 4-() Evlerin maddi değerlerindeki artış 5-() Mahallenin kalkınması 6-() Yaşam koşullarındaki iyileşme 7-() Mahalledeki iş yerlerinin sayısının artması 8- Diğer.....

64-Mahalledeki değişimlerle ilgili olumsuz veya çok olumsuz gördüğünüz şeyler nelerdir? (Birden fazla seçenek belirtebilirsiniz) 1-() Eski yaşam biçimlerinden kopmaların meydana gelmesi 2-() Ekonomik olarak mahallede yaşamının git gide daha pahalı hale gelmesi 3-() Kiralarda meydana gelen artış 4-() Dönüşüm sürecinde doğanın tahrip edilmesi 5-() Komşuluk vb. sosyal ilişkilerin zarar görmesi 6-() Mahalledeki insan tipinin değişimi 7-() Öğrenci sayısının artması

8- Diğer.....

65-Genel olarak değerlendirdiğinizde, Kuruçeşme Mahallesi'ne yerleşmekten pişman mısınız?

1-() Hayır 2-() Evet (Neden?.....)

66-Sizce Dokuz Eylül Üniversitesi'nin Kuruçeşme Mahallesi'ne etkileri ne şekilde olmuştur?

1-() Çok Olumlu 2-() Olumlu 3-() Hem Olumlu Hem Olumsuz 4-() Olumsuz (Belirtiniz.....)

5-() Çok Olumsuz (Belirtiniz.....)

67- Bir önceki soruya verilen yanıt olumlu veya çok olumlu ise, sizce üniversite, mahalleyi en çok hangi alanda etkilemiştir? (Birden fazla seçenek belirtebilirsiniz) 1-() Konut ve inşaatlar alanında

2-() Ticaret ve işletmeler alanında 3-() Ulaşım hizmetleri alanında 4-() Sağlık hizmetleri alanında

5-() Eğitim hizmetleri alanında 6-() Sosyo-kültürel hizmetler 7-Diğer.....

68-Mahallenizdeki üniversite öğrencileri ile komşu olmayı nasıl karşılıyorsunuz veya karşılırsınız?

1-() Çok Olumlu 2-() Olumlu 3-() Farketmez

4-() Olumsuz 5-() Çok Olumsuz

SOSYO-KÜLTÜRELYAŞANTI İLE İLGİLİ BİLGİLER

69-Oturduğunuz mahallede hemşerileriniz varsa, aranızdaki dayanışma ve yardımlaşma düzeyi nasıldır?

1-() Güçlü 2-() Orta 3-() Zayıf 4- Diğer.....

70-Komşularınıza ne sıklıkla misafirlğe gidersiniz?

1-() Hiç gitmem 2-() Ara sıra giderim 3-() Sık giderim

4-() Bayram/ düğün/taziyelerde 5-() Diğer.....

71-Ailenizle ilgili konularda kararlar kim veya kimler tarafından alınır? 1-() Baba tek başına 2-() Anne tek başına 3-() Anne-baba birlikte 4-() Tüm aile üyeleri birlikte 5- Diğer.....

72-Kuruçeşme Mahallesi'nin dışına çıkma sıklığınız nedir?1-() Her gün 2-() Haftada 2-3 kez 3-() Haftada 1 kez 4-() Ayda 2-3 kez 5-() Ayda 1 kez 6-() Çok nadir

çıkırım (bayram, düğün, cenaze/taziye gibi) 7- Diğer.....

73-Boş zamanlarınızı en çok nasıl değerlendiriyorsunuz? (Birden fazla seçenek belirtebilirsiniz)

1-() Televizyon izleyerek 2-() Komşulara giderek

3-() Kahvehaneye giderek 4-() Kafe, restoran gibi

yerlere giderek 5-() Gazete-Kitap okuyarak 6-İnternet ve

sosyal medyayı takip ederek 7-() Alışveriş merkezlerine

giderek 8-() Sinema, tiyatro, konser vb. etkinliklere

giderek 9- Diğer.....

74-Eşiniz veya ailenizle dışarıda yemek yeme sıklığınız nedir?1-() Dışarıda yemek yemeyiz 2-() Haftada bir 3-() İki haftada bir 4-() Ayda bir

5-() Çok nadir 6-Diğer.....

75-Üyesi olduğunuz bir dernek, vakıf, sendika veya parti var mıdır? 1-() Evet 2-() Hayır

76-Geleceğe yönelik en büyük isteğiniz nedir?

1-() Daha iyi bir iş 2-() Gelir ve sosyal güvence

3-() Konut edinmek 4-() Sağlık 5-() İşimi geliştirmek

6-() Başka bir mahallede yaşamak 7-() Başka bir şehirde yaşamak 8-() Köyüme geri dönmek 9-() Çocuklarımın eğitimi ve geleceği 10- Diğer.....

77-Bugünden baktığınızda, kendinizin ve çocuklarınızın geleceğini nasıl görüyorsunuz?

1-() Çok daha iyi 2-() Daha iyi

3-() Fark etmeyecek /Değişmeyecek

4-() Kötü 5-() Daha kötü 6-() Çok daha kötü

Bunların dışında söylemek istedikleriniz varsa lütfen belirtiniz.....
.....

EK 3: Görüşmeci Listesi

Görüşmeci 1: Kadın, 58, Ev kadını.

Görüşmeci 2: Kadın, 49, Ev kadını.

Görüşmeci 3: Kadın, 62, Emekli.

Görüşmeci 4: Erkek, 69, Emekli.

Görüşmeci 5: Kadın, 54, Emekli.

Görüşmeci 6: Kadın, 57, Ev kadını.

Görüşmeci 7: Kadın, 48, Ev kadını.

Görüşmeci 8: Kadın, 54, Ev kadını.

Görüşmeci 9: Erkek, 76, Emekli.

Görüşmeci 10: Erkek, 64, Emekli.

Görüşmeci 11: Kadın, 54, Ev kadını.

Görüşmeci 12: Kadın, 32, Ev kadını.

Görüşmeci 13: Erkek, 62 , Muhtar.

Görüşmeci 14: Erkek, 71, Esnaf.

Görüşmeci 15: Erkek, 80, Emekli.

Görüşmeci 16: Kadın, 60, Ev kadını.

Görüşmeci 17: Erkek, 49, Müteahhit.

Görüşmeci 18: Erkek, 38, Esnaf.

Görüşmeci 19: Erkek, 42, Emlakçı.

Görüşmeci 20: Erkek, 54, Esnaf.

EK 4: Görüşme Soruları (Haneler ve Esnaf/Emlakçı/Müteahhit için)

GÖRÜŞME SORULARI

1. Kısaca kendiniz ve ailenizden bahsedermisiniz? (Yaş, cinsiyet, doğum yeri, eğitim, meslek, gelir...)
2. Oturduğunuz konutun türü ve özellikleri nelerdir?
3. Eğer bu mahallede gecekond yaptıysanız, gecekondunuzun bulunduğu arsayı ne şekilde ve ne zaman edindiniz?
4. Gecekonduyu ne zaman (hangi yıl) yaptınız ve üzerinde ne gibi değişiklikler gerçekleştirdiniz?
5. Gecekondunuz herhangi bir yıkım/yıkım girişimiyle karşılaştı mı? Evetse ne zaman oldu ve bu yıkım/yıkım girişimleri karşısında neler yaptınız (siz/mahalleli olarak)?
6. Oturduğunuz konut kentsel dönüşüme uğradıysa, bu durum ne zaman gerçekleşti ve müteahhitte nasıl bir anlaşma yaptınız?
7. Konutunuzun kentsel dönüşüme uğramış olmasından memnun musunuz?
8. Kentsel dönüşümle birlikte hayatınızda neler değişti?
9. Konutunuz kentsel dönüşüm kapsamındaysa, konutunuzu müteahhite vermeyi düşünür müsünüz?
Evet ya da hayırsa, neden?
10. Siz veya aileniz İzmir'e ne zaman, nereden ve neden göç etti?
11. İlk olarak İzmir'de nereye yerleştiniz?
12. Siz veya aileniz İzmir'e göç etmeden önce geçimini ne şekilde sağlıyordu ve göç ettikten sonra geçimini ne şekilde sağlamaya başladı?
13. İzmir'e göç ettikten sonra hayatınızda neler değişti?
14. Kuruçeşme Mahallesi'ne ne zaman (hangi yıl) taşındınız? Daha önce nerede oturuyordunuz?
15. Özellikle bu mahalleyi tercih etme sebebiniz neydi?
16. Mahalleye yerleştiğiniz ilk zamanlarda, Kuruçeşme Mahallesi'ne nasıl bir yerdi?
17. Bugünkü Kuruçeşme Mahallesi nasıl bir yerdir?
18. Mahalledeki en önemli değişimler ne zaman yaşandı ve bu değişimlerin sebebi nedir?
19. Mahallede yaşanan değişimlerin olumlu ve olumsuz yanları nelerdir?
20. Mahallenizin en önemli sorunları nelerdir?
21. Mahalledeki kentsel dönüşümler sonucunda, mahalleden uzaklaşan komşularınız (ev sahibi veya kiracılar) oldu mu?
22. Mahalleden uzaklaşan komşularınız neden mahalleyi terk etti ve nereye yerleştiler?
23. Günlük hayatınızdan ve boş zamanlarınızda neler yaptığınızdan söz edebilir misiniz?
24. Konuştuğumuz şeylere eklemek istediğiniz başka bir şey var mıdır?

GÖRÜŞME SORULARI 2

1. Kısaca kendiniz ve ailenizden bahseder misiniz? (Yaş, cinsiyet, doğum yeri, eğitim, meslek, gelir...)
2. Kaç yıldır bu mesleği yapıyorsunuz?
3. İş yerinizin bulunduğu mülkün türü ve özellikleri nelerdir?
4. İş yerinizin mülkiyeti size aitse ne şekilde edindiniz?
5. İş yerinizin mülkiyeti size ait değilse ne kadar kira ödüyorsunuz? Ödediğiniz kiralarda geçmiş dönemlerde büyük değişiklikler oldu mu?
6. İş yerinizin bulunduğu mülk kentsel dönüşüme uğradıysa, bu durum ne zaman gerçekleşti ve müteahhitte nasıl bir anlaşma yaptınız?
7. İş yerinizin kentsel dönüşüme uğramış olmasından memnun musunuz? Kentsel dönüşümle birlikte hayatınızda neler değişti?
8. İş yeriniz kentsel dönüşüm kapsamındaysa, müteahhite vermeyi düşünür müsünüz? Evet ya da hayırsa, neden? (Esnaf)
9. Siz veya aileniz İzmir'e ne zaman, nereden ve neden göç etti?
10. İlk olarak İzmir'de nereye yerleştiniz?
11. Siz veya aileniz İzmir'e göç etmeden önce geçimini ne şekilde sağlıyordu ve göç ettikten sonra geçimini ne şekilde sağlamaya başladı?
12. İzmir'e göç ettikten sonra hayatınızda neler değişti?
13. İş yeriniz ne kadar zamandır Kuruçeşme Mahallesi'nde? Daha önce hangi mahallede/ilçede çalışıyordunuz?
14. Esnaf/müteahhit/emlakçı olarak özellikle bu mahalleyi tercih etme sebebiniz neydi?
15. Mahallede ilk çalışmaya başladığınız zamanlarda, Kuruçeşme Mahallesi nasıl bir yerdi?
16. Bugünkü Kuruçeşme Mahallesi nasıl bir yerdir?
17. Mahalledeki en önemli değişimler ne zaman yaşandı ve sizce bu değişimlerin sebebi nedir?
18. Mahallede yaşanan değişimlerin olumlu ve olumsuz yanları nelerdir?
19. Kuruçeşme Mahallesi'nin en önemli sorunları nelerdir?
20. Mahalledeki kentsel dönüşümler sonucunda, mahalleden uzaklaşan esnaflar (mülk sahibi veya kiracılar) oldu mu? (Esnaf)
21. Mahalleden uzaklaşan kişiler neden mahalleyi terk etti ve iş yerlerini nereye taşıdılar?
22. Son dönemde mahalledeki müteahhit veya kentsel dönüşüm firmalarının sayısında bir artış yaşandı mı? Evetse bu durumu ne şekilde yorumluyorsunuz? (müteahhit)
23. Mahalledeki standart bir kentsel dönüşüm hangi koşullarda gerçekleşiyor kısaca anlatabilir misiniz? (müteahhit)
24. Gecekondu sakinleri ve siz bu süreçte ne gibi kazanımlar elde ediyorsunuz? (müteahhit)
25. Mahalledeki ev/iş yeri fiyatları ve kiralara hakkında genel bir değerlendirme yapabilir misiniz? (müteahhit, emlakçı)
26. Mahalledeki konut piyasasının geleceği hakkında neler düşünüyorsunuz? (müteahhit, emlakçı)
27. Günlük hayatınızdan ve boş zamanlarınızda neler yaptığınızdan söz edebilir misiniz?
28. Konuştuğumuz şeylere eklemek istediğiniz başka bir şey var mıdır?

EK 5: Mahallenin Fotoğrafları

Fotoğraf 1:

Fotoğraf 2:

Fotoğraf 3:

Fotoğraf 4:

Fotoğraf 5:

Fotoğraf 6:

Fotoğraf 7:

Fotoğraf 8:

Fotoğraf 9:

Fotoğraf 10:

Fotoğraf 11:

Fotoğraf 12:

Fotoğraf 13:

Fotoğraf 14:

Fotoğraf 15:

Fotoğraf 16:

Fotoğraf 17:

Fotoğraf 18:

Fotoğraf 19:

Fotoğraf 20:

Fotoğraf 21:

Fotoğraf 22:

Fotoğraf 23:

Fotoğraf 24:

Fotoğraf 25:

Fotoğraf 26:

Fotoğraf 27:

Fotoğraf 28:

Fotoğraf 29:

Fotoğraf 30:

Fotoğraf 31:

Fotoğraf 32:

Fotoğraf 33:

Fotoğraf 34:

Fotoğraf 35:

Fotoğraf 36:

Fotoğraf 37:

EK 6: İlk Gecekondu Kanunu

2310088483

GECEKONDU KANUNU

Kanun No: 775

Kabul Tarihi: 20 Temmuz 1966

Resmî Gazetenin 20 Temmuz 1966 Tarih ve 112362
Sayılı Nüshasından alınmıştır.

2264-66

İNKILÂP ve AKA
KİTABEVLERİ KOLL. ŞT.
İstanbul - Ankara Caddesi, No: 95

GECEKONDU KANUNU

Kanun No : 775

Kabul tarihi 20 - Temmuz - 1966

Kapsam ve tarif

MADDE 1 — Mevcut gecekonduların ıslahı, tasfiyesi, yeniden gecekondulaştırılmasının önlenmesi ve bu amaçlarla alınması gereken tedbirler hakkında bu kanun hükümleri uygulanır.

MADDE 2 — Bu kanunda sözü geçen (Gecekondulaştırılma) deyimi ile, imar ve yapı işlerini düzenliyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalınmaksızın, kendisine ait olmıyan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar kastedilmektedir.

Belediyelere arsa sağlanması

MADDE 3 — Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte, Hazinesinin, özel idarelerin ve Vakıflar İdaresi dışındaki katma bütçeli dairelerin mülkiyetindeki arazi ve arsalardan veya Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerden, belediye sınırları içinde olanlar ve 6785 sayılı Kanunun 47 nci maddesine dayanılarak tesbit edilen mücavir sahalarda bulunanlar, bu kanunda belirtilen amaçlarda kullanılmak üzere, bedelsiz olarak ilgili belediyelerin mülkiyetine geçer.

Ancak, bir kamu hizmetine ayrılmış olan veya 23/12/1960 tarih ve 189 sayılı Kanun kapsamına girenlerle, 4753 sayılı Kanun hükümlerince kültür arazisi olarak tesbit edilenler veya gerek bu ve gerekse diğer kanunlarda belirtilen amaçlarda kullanılmak üzere Hazine veya özel idare elinde

birakılması Bakanlar Kurulunca lüzumlu görülenler bu hü-
küm dışındadır.

Bu kanunun uygulanması dolayısıyla yapılacak imar
veya ıslah planlarında genel muvazeneye dahil dairelerin
ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile ayrılan veya ayrılacak
olanlar veya yukarda ikinci fıkradaki hizmetler için lüzum-
lu görülenler, daha önce belediyelere devredilmiş ise aynı
şartlarla eski sahiplerine geri verilir.

Tapu daireleri, bu maddede sözü geçen arazi ve arsaları
devralacak idarelerin yazılı müracaatları üzerine, en geç
6 ay içinde, yeni malikleri adına tescil eder ve durumu ilgi-
lilere yazı ile bildirirler.

5218, 5228 ve 6188 sayılı kanunlara dayanılarak, birinci
fıkroda sözü geçen daire ve kurumlarca belediyelere devro-
lunan arazi ve arsaların ödenmemiş taksitleri alınmaz ve bu
sebeple adı geçen daire ve kurumlar lehine tesis edilmiş ipo-
tek kayıtları kaldırılır.

MADDE 4 — Gecekonduların ıslah, tasfiye ve önle-
me bölgeleri içinde bulunan binalı ve binasız vakıf taşınmaz
mallardan 3 üncü maddenin ikinci fıkrası kapsamı dışında
kalanları, bu kanunda belirtilen amaçlarda kullanılmak
üzere, aşağıdaki şartlarla ve genel hükümlere göre bedeli
ödenmek suretiyle ilgili belediyelerin mülkiyetine geçer:

a) Arazi ve arsaların bedeli; bulunduğu şehir, kasaba
ve bölgenin özellikle, yapılmış ve yapılacak kamu hizmet ve
tesislerinin durumu vesaire hususlar da gözönünde bulundu-
rularak, ilgili belediye ve Vakıflar İdaresi arasında anlaşma
yolu ile tesbit edilir.

b) Bu arazi ve arsalar üzerinde Vakıflar İdaresine
ait herhangi bir yapı bulunduğu takdirde, bu yapının bedeli
ayrıca hesaba katılır.

c) Bedele ait anlaşmazlıklar mahalli asliye hukuk
mahkemelerince basit muhakeme usulü ile hallolunur. Bu
anlaşmazlıklar tapu tesciline engel olamaz.

Vakıflar İdaresi ve tapu daireleri vakıf taşınmaz malların cins, miktar ve yerleri ile diğer vasıflarını açıkça belirten listeleri, talepleri üzerine en geç 2 ay içerisinde belediyelere bildirmekle yükümlüdürler.

Belediyeler, kendi malî güçleri ve programlarına göre, bu taşınmaz malların tamamen veya peyderpey tescilini istiyebilirler.

Sözü geçen bölgelerde Devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından yaptırılacak kamu hizmet ve tesisleri için lüzumlu vakıf taşınmaz mallar da yukardaki esaslara göre bu idarelere intikal ettirilir.

MADDE 5 — Lüzumu halinde, belediyeler gecekonduların ve tasfiye sahaları içinde bulunan veya bu kanun hükümleri dairesinde yeniden teşkil edilecek önleme bölgeleri içine rashıyan özel mülkiyetteki arazi ve arsaları ve bunlar içerisinde yapı veya sair herhangi bir tesis bulunduğu takdirde bu yapı ve tesisleri, bu kanunda belirtilen amaçlarda kullanmak üzere, İmar ve İskân Bakanlığının izni ile, sahipleriyle anlaşarak satınalabilirler veya kamulaştırabilirler.

MADDE 6 — Belediyeler, gerek kendi mülkiyetlerinde bulunan ve gerekse bundan sonra mülkiyetlerine geçecek olan bütün arazi ve arsaların yerlerini, tapu kayıtlarını miktar ve özelliklerini açık olarak gösteren, mülkiye âmirliğince onaylanmış liste ve krokileri, bu kanunun yayımı tarihinden itibaren 6 ay içinde İmar ve İskân Bakanlığına göndermekle ve sonradan meydana gelecek değişiklikleri aynı şekilde bildirmekle yükümlüdürler.

Arsaların hangi amaçla kullanılabileceği

MADDE 7 — Belediyelerin mülkiyetinde bulunan ve bundan sonra bu kanuna göre mülkiyetine geçecek olan arazi ve arsalarından, belediye meclisi kararı ile belli edilip,

İmar ve İskân Bakanlığınca uygun görülenler, bu kanunun hükümleri dairesinde konut yapımına ayrılır.

İmar ve İskân Bakanlığı, belediye meclislerince tesbit edilen yerleri redde, aynen veya değiştirerek onaylamaya veya değiştirilmek üzere geri göndermeye yetkili olduğu gibi, teklif edilenler dışında lüzumlu gördüğü yerlerin de bu maksada ayrılmasını belediyelerden istiyebilir.

MADDE 8 — Bu kanun gereğince belediyelere devrolunan arazi ve arsalardan, şehir ve kasabaların ticari, iktisadi, sinai faaliyet merkezlerinde veya kesif iş bölgelerinde bulunan, bu ve sair bu sebeplerle alım satım değerleri yüksek veya imar planlarına göre belirli bir kamu hizmetine ayrılmış olan veya ucuz konut yaptırılması uygun görülmiyenler, belediye meclisi kararı ve İmar ve İskân Bakanlığının tasvibi halinde, belediyelerce, karşılığı bu kanunda belirtilen amaçlarda kullanılmak üzere 12 inci madde ile kurulan fon hesabına yatırılmak şartıyla ve yönetmelik esaslarına göre kiraya verilebilir veya satılabilir veya başka şekil ve surette kıymetlendirilebilir.

MADDE 9 — 7 nci madde gereğince tesbit edilen sahalar içerisinde bulunup da, plan ve mevzuat icaplarına göre dükkân, han, hamam, fırın, gazino, sinema, tiyatro, garaaj ve saire gibi konut dışında genel ihtiyaçlarla ilgili özel tesislere ayrılan yerler hakkında da 8 nci madde hükümleri uygulanır.

MADDE 10 — Bu kanun hükümlerine dayanılarak belediyelere devrolunan arazi ve arsalardan yapılacak imar veya ıslah planlarına göre, yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi ve yeşil saha gibi genel hizmetlere ayrılması gerekenleri hakkında ayrıca tahsis kararı alınmaz.

MADDE 11 — Belediyeler, bu kanunda yazılı amaçlara tahsis edilmek üzere devraldıkları arazi ve arsaları bu amaçlar dışında tasarruf edemezler.

Fonların teşkili ve kullanılması

MADDE 12 — Bu kanundaki hizmetlerin yürütülebilmesi için aşağıdaki kaynaklardan sağlanacak gelirler, Türkiye Emlâk Kredi Bankasında, ilgili belediyeler adına açılacak özel hesaplarda toplanarak birer fon teşkil edilir:

a) 5218, 5223, 6188 ve 7367 sayılı kanunlarla veya bu kanun hükümlerine dayanılarak belediyelerin mülkiyetine geçen arazi ve arsaların veya izinsiz yapı yapılmak suretiyle işgal edilmiş bulunan belediyeye ait sahaların ve bu arazi ve arsalar üzerinde belediyelerce yaptırılan veya çeşitli şekillerde yapılarak belediyelere intikal eden yapıların, bu kanunun gerektirdiği hallerde, kiralarından, satışlarından veya sair şekillerde kıymetlendirilmelerinden elde edilecek gelirler.

b) 24 üncü madde gereğince alınacak katılma payları,

c) Belediye bütçelerine, yıllık bütçelerindeki toplam giderlerin yüzde birinden az olmamak üzere, konacak ödenekler,

d) 1580 sayılı Kanunun 5116 sayılı Kanunla değiştirilen 110 uncu maddesinin 19 uncu fıkrasında yazılı gelir kaynağı hâsılatından arta kalmış veya kalacak kısımlar,

e) Devlet bütçesinden veya 15 inci maddede sözü geçen fondan bu fona aktarılacak suretiyle yapılacak yardımlar,

f) Diğer kanunlarla bu fona katılması kabul edilen sair gelirler,

g) Fondan verilen kredilerin taksit ve faizleri,

h) Her türlü bağış ve yardımlar,

i) Fonda toplanacak paraların faiz ve sair gelirleri.

MADDE 13 — 12 nci madde gereğince teşkil edilen fonda toplanan paralar, belediyelerce, İmar ve İskân Bakanlığının izni alınmak şartıyla:

a) Bu konudaki amaçlarda kullanılmak üzere arsa

sağlanmasında, İmar ve İskan Bakanlığınca onanan plân ve projelere göre halk konutu, nüve konut veya geçici misafir konutu yapılmasında,

b) İslah olunacak gecekondu gölgeleri ile yeniden tesis edilecek önleme bölgelerini yol, meydan, kanalizasyon, su, elektrik ve benzerleri gibi kamu hizmet ve tesislerinin İmar ve İskan Bakanlığınca onanan projelerine göre yapılmasında veya onarılmasında,

c) Kendi bütçe imkânlarıyla karşılanamıyan ve fakat bu kanun gereğince yapılması gereken tesbit, harita alımı, plan ve projelendirme hizmetlerinde kullanılır.

MADDE 14 — Bu konudaki hizmetlerin yürütülebilmesi için 12 nci maddede sözü geçen fondan ayrı olarak, Türkiye Emlâk Kredi Bankasında açılacak özel bir hesapta, İmar ve İskan Bakanlığı emrinde de bir fon teşkil edilir. Bu fonun gelirleri şunlardır:

a) Devlet bütçesinin İmar ve İskan Bakanlığına ait olan bölümüne, bu amaçla konacak ödenekler,

b) Türkiye Emlâk Kredi Bankasının, Sosyal Sigortalar Kurumunun, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığının yıllık bütçelerinden ve konut kredisi veren veya konut için yardım yapan kamu kaynaklı diğer kurumların yıllık bütçe ve programlarında bu maksatlarla ayrılan meblâğlardan Bakanlar Kurulunca tesbit edilecek belirli miktarları,

c) Bu kanun hükümlerine göre kredi alacakların, yönetmelikte belirtilen esaslar gereğince ve İmar ve İskan Bakanlığınca tâyin edilecek miktar üzerinden, Türkiye Emlâk Kredi Bankasına yatıracakları kredi ortaklık payları.

d) Çeşitli kanunlarla bu fona aktarılması öngörülen diğer gelirler,

e) Fondan verilecek kredilerin taksit ve faizleri,

f) Bu kanun uyarınca İmar ve İskan Bakanlığınca, geri, devir veya satın alınan veya kamulaştırılan arazi ve

arsaların veya adı geçen Bakanlıkça yaptırılan veya başka şekillerde Bakanlığa intikal eden halk konutu, nüve konut ve diğer yapıların kiralarından, satışlarından ve sair şekillerde kıymetlendirilmelerinden elde edilecek gelirler.

g) Her türlü bağış ve yardımlar,

h) Fonda toplanan paraların faiz ve sair gelirleri.

MADDE 15 — 14 üncü maddede sözü geçen fonda toplanan paralar;

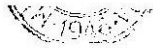
a) Bu kanun hükümlerine göre ve plân ve mevzuat icaplarına uygun olarak, gecekondulu ıslâh ve önleme bölgelerinde halk konutu veya nüve konut yapacaklara, mevcut gecekondusunu düzeltecek veya onaracak olanlara kredi verilmesinde,

b) Belediyelerce yapılamıyan veya Devletçe yapılması veya yaptırılması öngörülen tesbit, harita veya fotoğraf alımı ve değerlendirilmesi, her türlü planlama ve projelendirme hizmetlerinde, başka imkânlarla karşılanamıyan malzeme ve benzeri giderlerin karşılanmasında,

c) İmar ve İskân Bakanlığınca 31 inci maddeye dayanılarak yapılması gereken binalı ve binasız arazi ve arsa satın alınmasında, kamulaştırılmasında, toplu veya ayrı halk konutu, nüve konut veya misafir konutu yapılmasında, bunların düzeltilmesi veya onarılmasında,

d) Gecekondulu ıslâh bölgelerinde veya yeniden tesis olunacak önleme bölgelerinde veya yukarıdaki fıkra gereğince alınacak arazi ve arsalarla, yapılacak konutların ihtiyacını gidermek amacıyla, adı geçen Bakanlıkça kamu hizmet ve tesislerinin yapılmasında,

e) Bu kanundaki hizmetlerden, belediyeler tarafından yapılacak olanlarının daha iyi ifasını sağlamak üzere, yönetmelik esaslarına ve hazırlanacak uygulama plân ve programlarına göre, 12 nci maddeye dayanılarak teşkil olunan fon hesaplarına aktarılacak suretiyle, belediyelere yardım edilmesinde, kullanılır.

Bu mddeye göre fondan verilecek kredilerin vâdesi 20 yıldan ve alınacak faiz, vergi ve masraflar toplamı yüzde beşten fazla olamaz.

Kredilerle ilgili faiz miktarları ve gerektiğinde meydana gelebilecek faiz farkları dolayısıyla yapılacak işlemler yardım ve kredi verme usulleri ile diğer hususlar yönetmelikte belirtilir.

Gecekonduların tesbiti

MADDE 16 — Gecekondu ıslâh ve tasfiye bölgeleri ve bunların sınırları, belediyelerce bu kanunun yayımı tarihinden itibaren en geç 6 ay içinde, her türlü imkân ve araçtan faydalanılarak tesbit olunur.

Bu bölgeler içinde bulunan bütün yapılar, gerek belediyelerin ve gerekse yardımcı olabilecek diğer daire ve kurumların durum ve imkânları da gözönüne alınarak, İmar ve İskân Bakanlığınca tâyin edilecek şekil ve süreler içerisinde, mümkünse hava fotoğraflarında veya haritalarda, mümkün olmıyan yerlerde ise ölçekli krokilerde gösterilir.

Bu konuda belediyelerin, mülkiye âmirlerinden istiycekleri her türlü yardımlar, imkânlar dahilinde karşılanır.

Mahallî imkânlarla karşılanamıyan tesbit, hava fotoğrafı alımı, kıymetlendirilmesi, harita alım ve tanzimi ve benzeri gibi teknik yardımlar hakkında İmar ve İskân Bakanlığının istekleri, ilgili Bakanlık, daire ve kurumlarca, lüzumunda adı geçen Bakanlık veya belediyelerce sağlanacak fenni malzeme dışında herhangi bir karşılık aranmaksızın yerine getirilir.

Yukarıda belirtilen esaslara göre hazırlanacak hava fotoğrafları, harita ve krokiler, tesbit tarihlerini de ihtiva etmek suretiyle belediye encümenlerince öncelikle müzakerre edilip karara bağlandıktan sonra onaylanarak, incelenmek üzere İmar ve İskân Bakanlığına gönderilir. Bakanlık-

ça kabul edilen ve onanarak kesinleşen bölgelere ait karar ve krokiler, belediye dairesinde ve bölge içindeki muhtarlıklarda herkesin görebileceği bir yerde bir ay süre ile asılır ve keyfiyet mütat vasıtalarla halka duyurulur.

Belediye sınırları ve varsa mücavir sahalar dışındaki gecekondulu bölgelerinde bu madde gereğince yapılması gereken işlemler, İmar ve İskân Bakanlığınca yürütülür.

Gerek gecekondulu bölgelerinin, gerekse ıslâh veya tasfiye edilecek gecekonduların tesbit şekli ve esasları, mahalli özellikler ve teknik imkânlar da gözönünde tutularak, İmar ve İskân Bakanlığınca tâyin olunur.

MADDE 17 — Belediye sınırları ve varsa mücavir sahalar içindeki bütün gecekonduların ve ayrıca 16 ncı madde gereğince tesbit edilen bölge ve sahalar içinde bulunan bütün yapıların sahipleri ve her ne şekilde olursa olsun bu yapılarda oturan veya bunları işyeri olarak kullananlar, İmar ve İskân Bakanlığınca hazırlanacak örneğe uygun bir beyannameyi ilân tarihinden itibaren 3 ay içerisinde yapının bulunduğu yer belediyesine maktbuz karşılığında vermek zorundadırlar.

Yeniden gecekondulu yapımının önlenmesi

MADDE 18 — Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra, belediye sınırları içinde veya dışında, belediyele-re, Hazineye, özel idarelere, katma bütçeli dairelere ait arazi ve arsalarda veya Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerlerde yapılacak, daimî veya geçici bütün izinsiz yapılar, inşa sırasında olsun veya iskân edilmiş bulunsun, hiçbir karar alınmasına lüzum kalmaksızın, belediye veya Devlet zabıtası tarafından derhal yıktırılır.

Yıkım sırasında lüzum hâsıl olduğunda, belediyeler ilgili mülkiye âmirlerine başvurarak yardım isteyebilirler. Mülkiye âmirleri, Devlet zabıtası ve imkânlarından fayda-

lanmak suretiyle, izinsiz yapıların yıkımı konusunda yükümlüdürler.

Özel kişilere veya bu maddenin 1 inci fıkrasında sözü geçenler dışındaki tüzel kişilere ait arazi ve arsalar üzerinde yapılacak izinsiz yapılar hakkında, arsa sahiplerinin yazılı müracaatları üzerine ve mülkiyet durumlarını tevsik etmeleri şartıyla bu madde hükümleri, aksi halde genel hükümler ve 6785 sayılı İmar Kanunu hükümleri uygulanır.

Plan ve programlar

MADDE 19 — Islâha muhtaç veya tasfiyesi gereken gecekonda bölgeleri ile yeniden halk konutu veya nüve konut yapımına tahsis edilecek sahaların seçimi, haritalarının hazırlanması, imar ve islâh planlarının düzenlenmesi, İmar ve İskân Bakanlığının denetimi altında, ilgili belediyelerce yapılır veya yaptırılır.

İmar ve İskân Bakanlığı, hazırlanan harita ve planları redde, düzeltilmek üzere geri göndermeye, olduğu gibi veya değiştirerek onaylamaya ve lüzum gördüğü hallerde bu hizmetleri kendisi yapmaya veya yaptırmaya yetkilidir.

Onaylanarak kesinleşen planlar belediye dairesinde herkesin görebileceği bir yerde bir ay süre ile asılır ve keyfiyet mütat vasıtalarla halka duyurulur.

MADDE 20 — Islâh ve tasfiye tathikatının yapılacağı şehir ve kasabaların ve buralardaki islâh ve tasfiye bölgelerinin program ve öncelik sırası İmar ve İskân Bakanlığınca tâyin olunur.

Belediyeler bu program ve öncelik sırasına ve İmar ve İskân Bakanlığınca tesbit edilecek diğer esaslara göre kendi çalışma programlarını yapmaya ve onanmak üzere adı geçen Bakanlığa göndermeye mecburdurlar.

Bakanlık bu çalışma programlarını değiştirmeye yetkilidir.

Gecekonduların ıslâh ve tasfiyesi

MADDE 21 — Belediyelere ait olan veya bu kanun uyarınca belediyelerin mülkiyetine geçmesi gereken arazi ve arsalar üzerinde, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce yapıp, 16 ncı ve 17 nci madelere göre tesbit edilmiş bulunan gecekondu-lardan konut olarak kullanılanları; içinde oturanlar 25 inci maddedeki şartları haiz oldukları takdirde;.

a) Gecekondu-nun sahibi ise, borçlanma suretiyle veya sair şekillerde konut halinde kredisi sağlanmak suretiyle, 27 nci maddedeki süre ve şartlara uygun olarak konutu yapıncaya kadar,

b) Gecekondu-nun sahibi değil ise, ucuz kiralık konut temin edilinceye veya konut yapmak üzere arsa tahsis edilip, lüzumu halinde kredisi sağlanmak suretiyle 27 nci maddedeki süre ve şartlara uygun olarak konutunu yapıncaya kadar, yıktırılamaz.

Birden fazla gecekonduya sahip olanların, bunlardan sadece segecekleri bir tanesi hakkında yukardaki hükümler uygulanabilir. Şu kadar ki; plan ve mevzuat icaplarına göre bu yapılardan korunması mümkün olanları varsa, bunlardan birinin seçilmesi şarttır. Diğer korunması gerekenlerden lüzumlu görülenleri, hangi amaçla kullanılmakta olursa olsun, belediyelerce takdir olunacak bedel karşılığında alınarak, lüzum ve ihtiyaca göre, sürekli veya geçici bir zaman için olduğu gibi veya değiştirilerek kullanılabilir veya kullanılmak üzere kiraya verilebilir veya satılabilir. Belediyelerce tesbit edilecek veya ettirilecek bedellere, tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde umumi hükümler dâhilinde hukuk mahkemelerine itiraz olunabilir.

Konuttan başka maksatlar için kullanılan gecekondu-lardan plan ve mevzuat icaplarına göre korunması gerekenler hakkında da bu madde hükümleri uygulanabilir.

MADDE 22 — Gecekondu ıslâh bölgelerinde bulunup da, belediyelere ait olan veya bu kanun uyarınca belediyelerin mülkiyetine geçmesi gereken arazi ve arsalar üzerinde, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce yapılmış olan gecekondulardan, bu sahalara için yapılacak imar ve ıslâh plânları ve mevzuat icaplarına göre olduğu gibi veya değiştirilerek korunması mümkün olanları, plânın tanziminden sonra yapılacak bildiriden itibaren imar ve ıslâh edilir. Aksi halde, bu yapıların verilen süre zarfında yıktırılması yoluna gidilir. Sahipleri tarafından yıktırılmıyan yapılar, enkazı sahiplerine ait olmak üzere belediyelerce yıktırılır ve yıkım masrafı % 10 fazlasıyla ilgiliden alınır.

MADDE 23 — Tek başına veya toplu olarak yapılmış olan veya gecekondu ıslâh bölgelerinde bulunup da bu sahalara için yapılacak imar ve ıslâh plânlarına veya mevzuat icaplarına göre yıkılması gereken izinsiz yapılar 21 inci maddede hükümleri de gözönüne alınarak enkazı kendilerine ait olmak üzere sahipleri tarafından yıktırılır. Bundan dolayı kendilerine herhangi bir bedel verilmez. Sahiplerince yıkılmaya veya yıktırılmıyan gecekondu, yıkma masrafı % 10 fazlasıyla kendilerinden alınmak üzere belediyelerce yıktırılır.

Kamu hizmet ve tesisleriyle ilgili giderlere katılma

MADDE 24 — Gecekonduların ıslâh, tasfiye ve önleme bölgelerinde bulunan bütün yapıların, binalı ve binasız arazi ve arsaların sahipleri, bu sahalarda belediyelerce gerek bu kanunun 12 nci maddesinde sözü geçen fondan faydalanmak suretiyle, gerekse diğer bütçe imkânları yapılacak veya yaptırılacak yol, kaldırım, kanalizasyon, su elektrik gibi kamu hizmet ve tesisleri yapıldıktan sonra, bunlardan dolayı yapılan harcamaların tamamına, Belediye Gelirleri Kanununda belirtilen şekil ve nisbetlerde katılırlar. Bu katılma payla-

rı, belediyelerce ilgililerden 10 yılda ve 10 eşit taksitte alınır.

Bu madde sözü geçen arazi ve arsalardan özel mülkiyette bulunanlarının, başkaları tarafından gecekondular yapılmak suretiyle işgal edilmiş olan kısımları için alınması gereken katılma payları da, işgal devam ettiği sürece, gecekondular sahibinden alınır.

Tasfiye veya ıslâh sebebiyle yıkılması gereken gecekonduların sahiplerinden, yıkılacak gecekondular dolayısıyla tahakkuk eden katılma paylarının yıkım gücünden sonra ödemesi gereken taksitleri alınmaz.

İmar ve İskân Bakanlığınca lüzum görülen bazı gecekondular ıslâh bölgelerinin kamu hizmet ve tesislerine harcanmak üzere, belediyelere ikrazlar dışından, Devlet bütçesinden yapılan yardımlardan dolayı, bu hizmet ve tesisler için yapılan harcamalar toplamı, bu yardım miktarını aşmamak üzere adı geçen Bakanlıkça tesbit edilecek miktar kadar düşürülerek, katılma payları buna göre hesaplanacağı gibi, belediye meclisleri de lüzum gördükleri takdirde, bu madde de sözü geçen maliyet masraflarının bir kısmını kendi bütçelerinden ödemek suretiyle indirebilirler veya yukarıda belirtilen taksit süresini 20 yılı geçmemek üzere uzatabilirler.

İmar ve İskân Bakanlığınca yapılacak kamu hizmet ve tesisleri için de bu madde hükümleri uygulanır.

Arsa tahsisi şart ve şekilleri

MADDE 25 — 7 nci madde gereğince tesbit olunan önleme bölgelerindeki arsalar, öncelikle gecekonduların ıslahı ve tasfiyesi sebepleriyle açıkta kalacaklara ve diğer konutsuz vatandaşlara verilir.

Bu arsalardan, ıslah ve tasfiye bölgelerinde bulunan diğer yapı sahiplerinden yapısının tasfiyesini isteyenler de faydalanabilirler.

Her ne sebeple olursa olsun, bu kanun hükümlerince ar-

sa tahsis edilecek kimselerin, yoksul veya dar gelirli olması, kendisinin veya eşinin veya ergin olmıyan çocuğunun herhangi bir belediye sınırı içinde ev yapmaya müsait arsaya veya her hangi bir yerde bir ev veya apartmanın ayrı bir dairesine karşılık olan payına sahip bulunmamaması şarttır.

Kimlerin yoksul ve dar gelirli sayılacağı, kendisine arsa tahsis edileceklerin öncelik sırası ve yukarda sözü geçen diğer hususların esasları yönetmelikte belirtilir.

MADDE 26 — 25 inci maddede sözü geçen arsalar, yönetmelikte belirtilen şekil ve esaslar dairesinde ve tesbit olunacak bedellerle, kendilerine arsa verilmesi gerekenlere dağıtılır.

Bu bedellerin tesbitinde:

Arsaların devir veya satınalma bedeli, harita ve plân harcamaları, yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil saha, okul, mâbet ve benzeri gibi hizmetlere ayrılan saha kaybı, yol kaldırım, kanalizasyon ve su, elektrik gibi kamu hizmet ve tesisleri için yapılan harcamalar dikkate alınır.

İmar ve İskân Bakanlığınca bilfiil yapılan veya yaptırılan kamu hizmetleri veya bu maksatla belediyelere yapılan yardımlar dolayısıyla bu hizmetler için hesaplanan bedel yardım miktarı kadar düşürülebileceği gibi belediye meclisleri de lüzumlu gördükleri takdirde bu maddede sözü geçen maliyet harcamalarının bir kısmını kendi bütçelerinden ödemek suretiyle indirebilirler.

Bina satışları halinde de yukarıdaki hükümler uygulanmakla beraber tesbit edilecek bedele binanın maliyet değeri de eklenir.

Yardımlar ve muafiyetler

MADDE 27 — Bu kanun hükümlerine göre kendilerine arsa tahsis edilenlerle gecekondusunu ıslâh edeceklerle, imkânları nispetinde İmar ve İskân Bakanlığınca, mahallî be-

lediyelerce veya diğer daire ve kurumlarca her türlü teknik yardım yapılır ve bunlara uzun vâdeli konut kredisi verilmesi ve aynı yardım yapılması yoluna gidilir. Islahı gereken konutların tesbiti işlemleri, arsa tahsisi, yeniden konut yapacaklara veya konutunu ıslah edeceklerle temin olunacak kredi veya yapılabilecek aynı ve teknik yardımların miktar, şekil ve sair şartlarına dair esaslar yönetmelikte belirtilir.

Kendilerine arsa tahsis edilenler, yönetmelikte belirtilen işlemleri, tahsis tarihinden itibaren 6 ay içinde tamamlamaya ve krediye ihtiyaçları bulunduğu ve yönetmeliğe göre gerektiği takdirde, Türkiye Emlâk Kredi Bankasında kendilerine kredi tahsisini gerektirecek şekilde hesap açtırmaya mecburdurlar. Bunlardan krediye hak kazananların kredi tahsis tarihinden itibaren, diğerlerinin ise, arsa tahsisi tarihinden itibaren en geç 1 yıl içinde konutlarını yapmaya başlamaları ve 32 nci maddeye uygun olarak önceden tesbit edilen plana göre, nüve kısmını en geç 2 yıl içinde bitirmeleri şarttır.

Bu şartlara uymıyanlardan, bu kanuna göre tahsis edilmiş veya edilecek taşınmaz mallar hiçbir hüküm alınmasına lüzum kalmaksızın geri alınır.

MADDE 28 — Bu kanun hükümleri gereğince ıslah edilecek veya yeniden inşa olunacak konutlarda kullanılacak lüzumlu orman emvali, onanlı ihtiyaç belgeleri ile İmar ve İskân Bakanlığının talebi dikkate alınarak (6831 sayılı Orman Kanununun 33 üncü maddesi hükmü saklı kalmak şartıyla) orman idarecilerine öncelikle ve maliyet bedeli tüzeminden verilir.

Bunun dışında, bu gibi yapılar için yapılacak diğer malzeme yardımları ve sağlanacak sair kolaylıklar yönetmelikte belirtilir.

MADDE 29 — Gerek gecekonduların tesbit, ıslah tasfiye ve önlenmesi hususlarında ve gerekse ıslah olunacak gecekonduların bölgeleriyle yeniden tesis edilecek halk konutu veya

nüve konut sahalarının her türlü kamu tesis ve hizmetlerinin ifasında İmar ve İskân Bakanlığının veya bu Bakanlıkça gösterilecek lüzum ve ihtiyaca binaen diğer Bakanlıkların, Devlet dairelerinin ve sair kamu kurumlarıyla kamu tüzel kişilerinin, mümkün olabilen her türlü yardımda bulunmalarına veya kendi konularına giren hizmetleri yerine getirmelerine Bakanlar Kurulunca verilecek karar üzerine, adı geçen daireler kendi asli vazifelerini, hizmet ve iş programlarını aksatmaksızın ve herhangi bir karşılık talep etmeksizin bu yardım ve hizmetleri yerine getirirler, gerekirse bütçelerinde bu maksatlar için lüzumlu ödeneği ayırırlar ve yine lüzumu halinde programlarını, bu hususları da göz önünde bulundurarak düzenlerler.

Bu Bakanlık, daire ve kurumlarca, yukarıda bahsi geçen yardım ve hizmetlerin, kendi imkânları dahilinde ve Bakanlar Kurulu kararı alınmaksızın yerine getirilmesi de caizdir.

MADDE 30 — Gecekondu islah bölgelerinde kamu tüzel kişilerine ait arazi ve arsalar üzerinde bulunan, plân ve mevzuat icaplarına göre yıkılmayıp, olduğu gibi veya değiştirilerek korunması mümkün olan gecekonduılara ve bu kanun hükümlerine göre yeniden tesbit edilen konut sahalarında belediyelerce tahsis olunan arsalarda ilgililerince yapılacak yapılara yapı ruhsatı verilebilmesi için; ilgilinin satış vadini, kiralandığını veya tahsis edildiğini belirten onanlı belgelerden birini ibraz etmesi şarttır.

Başka mahzur bulunmadığı takdirde ayrıca tapu senedi aranmaz.

MADDE 31 — İmar ve İskân Bakanlığı bu kanundaki hizmetlerde kullanılmak üzere özel mülkiyetteki arazi ve arsaları, bunlar içinde yapı veya sair her hangi bir tesis bulunduğu takdirde bu yapı ve tesisleri sahipleri ile anlaşarak satınalabilir veya kamulaştırabilir.

İmar ve İskân Bakanlığı ve bu Bakanlığın izni ile be-

diyeler, gecekonduların ıslah, tasfiye ve önlenmesi maksadıyla halk konutları, nüve konutlar ve geçici olarak kullanılacak misafir konutlar inşasına yetkilidir.

Bu yapılar, 6785 sayılı Kanunun 4, 16, 18, 35, 36 ve 49 uncu maddelerine tabi olmadığı gibi, adı geçen Bakanlıkça belediyelere ait olan veya bu kanunda belirtilen amaçlarda kullanılmak üzere belediyelerin mülkiyetine geçen arazi ve arsalar üzerine de yapılabilir.

İmar ve İskân Bakanlığınca yapılan veya yaptırılan konutlardan, adı geçen Bakanlıkça lüzumlu görülenleri, bu kanundaki maksatlarda kullanılmak üzere, ilgili belediyelere devir ve temlik olunabilir.

Bu madde hükümlerine dayanılarak yapılan veya yaptırılan yapıların kira ve kullanma şekilleri yönetmelikte belirtilir.

MADDE 32 — Bu kanunun uygulanacağı sahalarda imar ve ıslah plânlarının tanzim ve onanması işlemleri ile bu sahalarda yapılacak konutlara göre kullanılacak malzeme cinsleri ve sair hususlara ait esaslar 6785 sayılı İmar Kanunu hükümlerine bağlı kalmaksızın, hazırlanacak yönetmelikte gösterilir.

MADDE 33 — Bu kanun hükümlerine dayanılarak yapılan ivazlı veya ivazsız devir, temlik, kamulaştırma, alım, satım, kira, geri alma, geri verme, ifraz, tevhit, tescil, cins değişikliği, rehin tesis ve terkini, ıslah, değişiklik, onarım, inşa ve ikmal gibi her türlü işlemler, sözleşmeler, beyannameler ve benzerleri, tasarruf bonosundan ve her türlü vergi, resim ve harctan muaftır.

Bu kanun gereğince teşekkül edecek fonlardan yapılacak sarfiyat, Artırma, Eksiltme ve İhale, Divanı Muhasebat ve Muhasebei Umumiye kanunlarına tabi değildir.

Bu sarfiyatın şekil ve esasları yönetmelikte belirtilir.

Tahsis amacına aykırı davranışların önlenmesi

MADDE: 34 — Bu kanun hükümlerine göre belediye-lerce tahsis olunan arsalar, yapılar ve bu arsalar üzerinde yapılan bina ile meydana gelen taşınmaz mallar, tahsis ta-rihinden itibaren 20 yıl süre içinde:

- a) Devir ve temlik olunamaz.
- b) Rehin ve diğer aynı haklarla takyidedilemez.
- c) Satış vâ'di sözleşmesine konu teşkil edemez.
- d) Taksim ve satış suretiyle şüyun giderilmesi tale-bine konu olamaz.
- e) Haczedilemez ve işgal olunamaz.

Ancak, (e) fıkrası hükmü mahfuz kalmak şartıyla, ölüm, emeklilik görev nakli ve Türkiye Emlâk Kredi aBnkasının veya konut kredisi veren diğer kuruluşların ipotekli alacak-larından dolayı yapılacak satış ve işlemler bu kayıtlara bağ-lı değildir.

Bu kanundan doğan ipotekli alacaklar dolayısıyla yapı-lacak satışlardan elde edilen bedelden, bu kanunla ilgili borç-ları kesildikten ve arsa bu kanuna aykırı olmamak şartıyla, belediyeden ve bankadan izin alarak masrafını tamamen ken-disi karşılamak suretiyle ek olarak yaptığı yapı ve tesisler için harcadığı para ilgisine verildikten sonra, artan 14 üncü maddede sözü geçen fona yatırılır. Satış bedelinin bu fıkra gereğince ilgilie verilen kısmı, diğer borçları sebebiyle de haczedilebilir.

Belediye sınırları ve mücavir sahalar dışında uygulama

MADDE 35 — Belediye sınırları ve mücavir sahalar dışında bulunmakla beraber, Hazineye özel idarelere, katma bütçeli dairelere ait arazi ve arsalarla Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerlerde, İmar ve İskân Bakan-

İnşaat ihtiyacı görülüp, Bakanlar Kurulunca kararlaştırılanları hakkında da bu kanun hükümleri uygulanır.

Bu gibi yerlerde, bu kanunla belediyelere verilmiş olan görev ve yetkiler, İçişleri ile İmar ve İskân Bakanlıkları tarafından birlikte tesbit edilecek yakın belediyelerden birisine verilebilir.

Yönetmeliklerin hazırlanması

MADDE 36 — İmar ve İskân Bakanlığı; bu kanunda sözü geçen yönetmelikleri, ilgili Bakanlıkların mütalâasını almak suretiyle, kanunun yayımı tarihinden itibaren 6 ay içinde hazırlamakla görevlidir.

Ceza hükümleri

MADDE 37 — Bu kanun hükümlerinden faydalanmak amacıyla yalan beyanda bulunan veya hakikate aykırı beyanname verenler ile bu kanunun yayımından sonra belediye sınırları içinde veya dışında belediyelere, Hazineye, özel idarelere veya katma bütçeli dairelere ait arazi ve arsalar üzerinde veya Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerlerde izinsiz yapı yapanlar, yaptıranlar, bu gibi yapıları satanlar, bağışlayanlar, rehin edenler veya diğer şekillerde devredenler ve bilerek devir ve satın alanlar, fiilen ağırlık derecesine göre 3 aydan 1 yıla kadar hapis ve 500 liradan 1000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar. Bu suçların tekrarlama halinde cezalar bir misli artırılabilir.

Özel kişilere veya bu maddenin 1 inci fıkrasında sözü geçenler dışındaki tüzel kişilere ait arazi ve arsalar üzerinde yapılacak izinsiz yapılar hakkında ise arsa sahibinin mülkiyet durumlarını vesikalandırmaları şartıyla yazılı mütacaatları halinde bu madde hükümleri uygulanır.

Bu kanun hükümlerine aykırı olarak işgalde bulunanlarla

oturma hakkını kaybedenler, ilgili belediyelerce 6126 sayılı Kanunda belirtilen şekilde tahliye ettirilirlir.

Birinci ve ikinci fıkra uyarınca hüküm giyenler, bu kanundan bir daha faydalandırılmazlar ve borçları muacceliyet kesbeder.

17 nci maddede sözü geçen beyannameyi, haklı bir sebebe dayanmaksızın, zamanında vermiyenler 3 aya kadar hafif hapis veya 30 liradan 600 liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılırlar.

MADDE 38 — Bu kanunda suç sayılan fiillere ait dâvalar sulh ceza mahkemelerinde görürlür. Görevlerden doğan suçlar ise genel hükümlere tabidir.

Çeşitli hükümler

MADDE 39 — Bu kanunun Türkiye Emlâk Kredi Bankasına tahmil ettiği vazifelerin ifasına karşılık olmak üzere adı geçen bankaya herhangi bir ücret ödenmez.

MADDE 40 — Bu kanun gereğince yapılan kamulaştırmalarda 6830 sayılı İstimlak Kanununun 23 üncü maddesi uygulanmaz.

MADDE 41 — Bu kanunun uygulanması gereken yerlerde, diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz.

Yürürlükten kaldırılan kanunlar

MADDE 42 — 6188, 7367, 5/9/1963 tarih ve 327 sayılı kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır.

Geçici maddeler

GEÇİCİ MADDE 1 — Belediyelerce tesbit ve kabul edilip, İmar ve İskân Bakanlığınca uygun görülen gece-

kondu ıslah ve tasfiye bölgelerinde, bu kanunun yayını tarihinden önce kendilerine veya sahiplerinin kanunen muteber muvafakatleri alınmak suretiyle özel veya tüzel kişilere ait arazi ve arsalar üzerinde yaptırılmış olup da, sadece bir ailenin oturmasına mahsus ve konut olarak kullanılan izinsiz yapıların sahipleri ve içinde oturanlar da, 25 inci maddedeki şartları haiz bulunmaları halinde, bu kanun hükümlerinden faydalandırılırlar.

Bu maddenin kapsamına giren ve tapuda ortak mülkiyet esaslarına göre kayıtlı bulunan arazi ve arsalar üzerindeki yapılardan, hissedarlarına ait oldukları tesbit edilenlerden, bu bölgenin şartlarına, plân ve yönetmelik esaslarına uygun olarak ifrazı kabil olanlar, belediye encümeni kararıyla ve o yapıya sahip olanların isteğiyle müstakil parsel olarak, yapı malikinin veya maliklerinin adına tescil edilir.

GEÇİCİ MADDE 2 — Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce, kendisine ait olmıyan ve bu kanun mucibince belediyelerin mülkiyetine geçecek olan esasen belediyelere ait bulunan arazi ve arsalar üzerinde, bağ, bahçe ve meyvalık yetiştirmiş olanların bu tesis yerleri imar plânına uymadığı takdirde, muhtesatının belediyece takdir edilecek bedelleri ödenerek, ilgileri kesilir.

İlgililer takdir olunan bedele karşı 21 inci maddede belirtildiği şekilde itirazda bulunabilirler.

GEÇİCİ MADDE 3 — Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce gecekonduların ıslah, tasfiye ve önlenmesi ve konut yapımı amaçlarıyla İmar ve İckân Bakanlığınca yapılmış ve yapılmakta olan kamulaştırma, yapı ve diğer uygulama işlerinde de bu kanun hükümleri uygulanır.

GEÇİCİ MADDE 4 — 6188 sayılı Kanundan doğan müktesep haklar ve yükümlülükler saklıdır.

GEÇİCİ MADDE 5 — Gecekondur ıslah bölgelerinde bulunup belediyelere ait olan veya bu kanun uyarınca belediyelerin mülkiyetine geçmesi gereken arazi ve arsalar üzer-

rinde, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce yapıp 16 ve 17 nci maddelere göre tesbit edilmiş bulunan gecekonduların konut olarak kullanılanlarından imar ve ıslah planları ve mevzuat icaplarına göre olduğu gibi veya değiştirilerek korunması gerekenlere, 30 uncu madde gereğince gecekondusunu tamir ve ıslah ettiği takdirde, yapılacak imar planlarına ve hazırlanacak parselasyona uygun olarak, bedeli mukabilinde tapuları verilir.

Bu madde hükümlerinden faydalanacakların 25 inci maddedeki şartları haiz olmaları gerekir. Birden fazla gecekonda duya sahip olanlar, bunlardan sadece seçecekleri bir tanesi için yukarıdaki hükümlerden faydalanabilirler.

Yürürlük maddeleri

MADDE 43 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 44 — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

25/7/1966

No.	Başlığı	Düster tertip	Cilt	Sahife	Resmî Gazete sayı
Kaldırılan Kanunlar :					
6188	Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar hakkında Kanun 29/7/1953	3	35	1703	8470
7367	Hazineden Belediyelere Devredilecek Arazi ve Arsalar hakkında Kanun 23/7/1959	3	40	1435	10260
327	6785 sayılı İmar Kanununa geçici bir madde eklenmesi hakkında Kanun 12/9/1963	2	5	1953	11503

20 AĞUSTOS 1966

Devlet Nüshası